

# DISSERTATION

Titel der Dissertation

„ Die ukrainische Amtssprache in Galizien und ihre  
Terminologie (1849—1895) “

Verfasser

Ihor Datsenko

angestrebter akademischer Grad

Doktor der Philosophie (Dr. phil.)

Wien, 2012

Studienkennzahl lt. Studienblatt:

A 092 312

Dissertationsgebiet lt. Studienblatt:

Geschichte

Betreuer:

Ao. Univ.-Prof. o. Prof. Mag. Dr.  
Michael Moser



Ігор Даценко

*Українська адміністративна мова  
Галичини та її термінологія (1849—1895)*



*Так воно було, є і буде, що кождий нарід  
видає із себе таких людей, яких годен  
видати у відносних обставинах. І тому не  
дивуймо ся, що тоді — перед сто роками  
майже — по страшних і довговікових  
руїнах вийшло таке, а не инше покоління.  
Добре, що й таке було, бо воно всеж таки  
принесло нам почини нашого національного  
відродження... А з сеї історії має грядуче  
покоління черпати науку, без відрази і  
знеохоти...*

Кость Левицький. Історія  
політичної думки галицьких  
українців. Львів, 1926, С. 16.



Ця праця була написана у рамках міждисциплінарного докторантського проекту «Підавстрійська Галичина та її багатокультурна спадщина». Велику подяку висловлюю моїм науковим керівникам професорам Міхаелю Мозерів та Андреасу Каппелерів за численні консультації, вказівки та цінні поради. Особлива вдячність усім учасникам проекту, викладачам Віденського університету та моїм колегам, які відкрили для мене багатогранний світ Галичини.

Велика вдячність моїм австрійським друзям доктору Філіпові Гофенедеру та магістрові Маттіасу Кальтенбрунерів. Розмови з ними не лише посилювали зацікавлення обраною темою, а й стимулювали до вдосконалення німецької мови.

Також мої слова подяки адресовані співробітникам бібліотек, архівів, наукових установ, які сприяли написанню цієї праці.

Слова подяки віддаю моїм батькам та дружині за підтримку, увагу та розуміння.





## Зміст

|                                                                                                                |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ВСТУП.....                                                                                                     | 11  |
| 1. ІСТОРИЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ РУСЬКОЇ<br>МОВИ ПІДАВСТРІЙСЬКОЇ ГАЛИЧНИНИ .....        | 13  |
| 2. ГРАФІКА ТА ОРФОГРАФІЯ .....                                                                                 | 31  |
| 1. 1. ПРИНЦИПИ ПЕРЕДАЧІ ГОЛОСНИХ .....                                                                         | 32  |
| 1. 2. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ПРИГОЛОСНИХ .....                                                                   | 41  |
| Висновки до розділу 2 .....                                                                                    | 42  |
| 3. ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ .....                                                                                | 43  |
| 3. 1. ІМЕННИКИ.....                                                                                            | 43  |
| 3. 1. 1. Перша відміна .....                                                                                   | 43  |
| 3. 1. 2. Друга відміна .....                                                                                   | 45  |
| 3. 1. 3. Третя відміна .....                                                                                   | 49  |
| 3. 1. 4. Четверта відміна.....                                                                                 | 51  |
| 3. 2. ПРИКМЕТНИКИ .....                                                                                        | 52  |
| 3. 2. 1. Форми чоловічого та середнього роду .....                                                             | 52  |
| 3. 2. 2. Форми жіночого роду .....                                                                             | 53  |
| 3. 2. 3. Ступені порівняння .....                                                                              | 55  |
| 3. 3. ЗАЙМЕННИКИ.....                                                                                          | 55  |
| 3. 4. ДІЄСЛОВА .....                                                                                           | 60  |
| 3. 5. ПРИЙМЕННИКИ.....                                                                                         | 63  |
| 3. 6. СПОЛУЧНИКИ.....                                                                                          | 66  |
| 3. 6. 1. Сполучники сурядності .....                                                                           | 66  |
| 3. 6. 2. Сполучники підрядності.....                                                                           | 69  |
| 3. 7 ЧАСТКИ .....                                                                                              | 76  |
| Висновки до розділу 3.....                                                                                     | 79  |
| 4. АДМІНІСТРАТИВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ.....                                                                           | 81  |
| 4. 1. Джерела поповнення терміносистем.....                                                                    | 81  |
| 4. 2. ТЕРМІНОСИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....                                                                | 85  |
| 4. 2. 1. Назви документів .....                                                                                | 85  |
| 4. 2. 2. Назви державних закладів, органів управління.....                                                     | 111 |
| 4. 2. 3. Назви посад і службових осіб.....                                                                     | 153 |
| 4. 2. 4. Назви титулів .....                                                                                   | 177 |
| 4. 2. 5. Назви адміністративно-територіальних одиниць .....                                                    | 184 |
| 4. 2. 6. Лексеми на позначення адміністративної діяльності .....                                               | 195 |
| 4. 2. 7. Назви громадських, релігійних і міждержавних об'єднань .....                                          | 219 |
| 4. 2. 8. Лексеми на позначення фінансово-економічної діяльності, що вживалися в<br>державному управлінні ..... | 224 |
| 4. 2. 9. Політичні терміни .....                                                                               | 252 |
| 4. 2. 10. Лексика на позначення військових понять .....                                                        | 263 |
| 4. 2. 11. Нотаріальні терміни.....                                                                             | 270 |

|                                      |            |
|--------------------------------------|------------|
| <i>Висновки до розділу 4</i> .....   | 273        |
| <b>ВИСНОВКИ</b> .....                | <b>278</b> |
| <b>ДЖЕРЕЛА</b> .....                 | <b>280</b> |
| <b>ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА</b> ..... | <b>282</b> |
| <b>АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА</b> .....         | <b>285</b> |
| <b>ЛІТЕРАТУРА</b> .....              | <b>286</b> |

## ВСТУП

Прийнято вважати, що історія сучасної української літературної мови починається від публікації 1798 р. «Енеїди» І. Котляревського, який відмовився від традиційної церковнослов'янщини в писемному мовленні і написав твір сучасною для нього рідною полтавською говіркою. Далі у розвитку сучасної української літературної мови відіграла вагомую роль творчість К. Основ'яненка, Т. Шевченка, Марка Вовчка, М. Коцюбинського, Лесі Українки, Б. Грінченка, М. Драгоманова, які були представниками східноукраїнської інтелігенції, а також галичани І. Франка, В. Стефаника та буковинця Ю. Федьковича. Усі ці діячі працювали на ниві українського художнього слова.

В українському радянському мовознавстві через очевидні політичні причини неприйнятними були дослідження ролі Галичини у розвитку сучасної української літературної мови. Згадки про її значення, як правило, обмежувалися вже названими іменами І. Франка, В. Стефаника та діячами Руської Трійці. Проте становлення літературної мови не зводиться лише до розвитку художнього стилю. Величезне значення мають і інші види писемного мовлення, як-то науковий, публіцистичний та діловий стилі мовлення, що сповна функціонували і розвивалися в Галичині у другій половині XIX ст., чого, на жаль, не можна сказати про підросійську Україну цього часу, де українська мова була заборонена і взагалі не визнавалася за окрему мову. Розвиток літературної мови у Галичині відзначений важливими лінгвістичними і ширше — культурологічними дискусіями: підтримувати усталені до XIX ст. традиції у мові і взоруватися частково на російську мову (так зване язичіє) чи творити нову літературну мову спираючись на досягнення письменників підросійської України. З іншого боку, літературну мову Галичини другої половини XIX ст. необхідно розглядати у контексті багатокультурного середовища, яке спричинялося до численних мовних впливів.

З-поміж досліджень, що вийшли у радянський час, лише М. Жовтобрюх у праці «Мова української преси (до середини дев'яностих років XIX ст.)» підняв

питання формування публіцистичного стилю української мови у Галичині в середині XIX ст. Автор також частково розглянув мову словника «Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Deutsch-ruthenische Separat-Ausgabe». Зокрема, у праці подано аналіз можливих впливів німецької, польської, чеської та російської мов на формування суспільно-політичної лексики, показано лексичні паралелі у мові пам'яток української мови та в мові словника «Juridisch-politische Terminologie»<sup>1</sup>. Побіжно автор згадав також про видання «Вісників законів державних»<sup>2</sup>. Серед праць, присвячених руській офіційній мові Галичини кінця XVIII — початку XX ст. і виданих останнім часом, вирізняються низка праць М. Мозера та монографія Я. Феллера «Mehrsprachigkeit im galizischen Verwaltungswesen (1772—1914). Eine historisch-soziolinguistische Studie zum Polnischen und Ruthenischen (Ukrainischen)».

У пропонованій праці ми розглянемо особливості руської мови офіційних текстів, опублікованих центральною владою у Відні протягом 1849 — 1895 років (з перервою 1853 — 1869 pp.), тобто у той час, коли у Вісниках використовувався етимологічний принцип правопису, який у лінгвоукраїністиці ще не дістав однозначної оцінки. Особливо важливими та цікавими для нас були ті Вісники, які видавалися на загальнодержавному рівні, оскільки їхні тексти дозволяють шляхом порівняння виявити особливості впливу інших мов на формування офіційного стилю української мови. Предметом нашого зацікавлення і об'єктом досліджень стали адміністративна термінологія, а також визначальні риси орфографії, морфології та синтаксису. Найбільший акцент робився на виявленні можливих впливів інших мов, історичної традиції та місцевих говорів. Дослідження вимагає опису основних особливостей офіційного стилю руської мови Галичини середини XIX ст., компаративно-історичного підходу, тобто ретроспективного аналізу мовних одиниць, вживаних в українській та інших слов'янських мовах XIX ст. на різних структурних рівнях.

---

<sup>1</sup> Жовтобрюх, М., Мова української преси (до середини дев'яностих років XIX ст.), Київ, 1963, С. 212—224.

<sup>2</sup> Жовтобрюх, С. 143.

## 1. ІСТОРИЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ РУСЬКОЇ МОВИ ПІДАВСТРІЙСЬКОЇ ГАЛИЧИНИ

В історії української мови офіційно-діловий стиль завжди відігравав надзвичайно важливу роль. Одні з найдавніших київських договорів з греками середини X ст. є цінними пам'ятками та джерелом дослідження офіційної мови києворуського періоду. Саме у цей час був укладений славнозвісний нормативний правовий кодекс «Руська правда».

Адміністративні, юридичні, політичні, а разом із ними мовні традиції продовжували розвиватися в грамотах та документах, писаних у Литовському князівстві (наприклад, для діахронічного мовознавства цінною пам'яткою є Литовські Статути XVI ст.), у Речі Посполитій, у козацькій державі та в Російській Імперії. З історії нам відомі також грамоти (канцелярські документи XIV—XV ст. Києва, Волині, північно-східного Поділля, Галичини, Молдови), універсали українських гетьманів, зокрема Богдана Хмельницького (друга половина XVII — початок XVIII ст.), записи міських (ратушних) книг із різних регіонів України (Житомирських, Бориспільських, Лохвицьких та ін. XVII — першої половини XVIII ст.), які, на жаль, поки що в незначній кількості були перевидані лінгвістами протягом останнього століття. Ці книги офіційного характеру фіксують поступовий перехід від консервативних, але надзвичайно живучих старослов'янських книжних традицій до народнорозмовної мови в її різноманітних діалектних виявах. На Правобережжі українська мова як ділова вживалася до 1696 року, доки була заборонена відповідно до постанови

варшавського сейму<sup>3</sup>, а на Лівобережжі російська мова відтіснила українську мову в діловодстві в середині XVIII ст.<sup>4</sup>

Період староукраїнської мови має велике значення в історії становлення української національної мови. Саме на XV — XVIII ст. припадає розвиток деяких її жанрів та стилів, зокрема конфесійного, ділового, художнього, хоча останній розвивався досить кволо, коло тем рідко виходило за межі полеміки з католицьким духівництвом, а руські письменники часто писали польською мовою. Це був час, коли українські землі перебували під владою різних держав, що по-різному ставилися до національних прагнень корінного населення. З іншого боку, саме тоді виникає козацтво, поширюються національні рухи, повстання. Ці чинники призводили до значної міграції населення всередині українськомовної території, а це породжувало змішування говірок, аж до виникнення окремого південно-східного наріччя української мови, а також сприяли численним міжмовним контактам, зокрема польсько-українським та російсько-українським<sup>5</sup>. Наприклад мовою освіти і науки стає польська мова, вона ж була засобом спілкування у багатонаціональній Речі Посполитій, так само як і за її межами.

Фактично від 1569 року, від часу підписання Люблінської унії, українське діловодство зіткнулося зі значним впливом польської та латинської мов, унаслідок запровадження польського врядування на місцевому рівні<sup>6</sup>. Витворюється новий тип літературної мови, який у наукових працях дістав назву «проста мова»<sup>7</sup>. Це був один із різновидів книжної мови українців та білорусів XVI — XVII ст., що поступово розвинув свою поліфункціональність<sup>8</sup>. Утворена

---

<sup>3</sup> Мозер, М., Українська («руська») версія «Общого Вѣстника законовъ державныхъ и правительства» (1849—52 pp.), «Вѣстника законовъ державныхъ для королевствъ и краѣвъ въ державной думѣ заступленныхъ» (1870—95/96 pp.) і Вістника законів державних для королівств і країв заступлених в радї державній» (1895/96—1918), у кн.: Мозер, М., Причинки до історії української мови. За заг. ред. С. Вакуленка. Харків, 2008, С. 667; Мякишев, В., Язык Литовского Статута 1588 года, Кракów, 2008, С. 28.

<sup>4</sup> Ермоленко, С. Я., Історія української літературної мови, у кн.: Українська мова. Енциклопедія. Київ 2004, С. 234.

<sup>5</sup> Шевельов, Ю., Історична фонологія української мови. Харків, 2000, С. 711.

<sup>6</sup> Там-таки ж, С. 718.

<sup>7</sup> Там-таки ж, С. 719; Мозер, М., Що таке «проста мова»? у кн.: Мозер, М., Причинки до історії української мови, С. 75; Мякишев, С. 29.

<sup>8</sup> Шевельов, С. 719, Мозер, Там-таки ж, С. 85.

на базі канцелярської мови попередніх епох, яка вже мала змішану церковнослов'янсько-руську структуру<sup>9</sup>, ця мова мусила бути опозицією до польської та церковнослов'янської мови. Однак і сама «проста мова» зазнавала надзвичайно потужного впливу польської мови<sup>10</sup>. Крім того, приблизно із середини XVII ст. в ділових текстах часто трапляються приклади «макаронічної мови» — як правило, суміші польських та латинських елементів<sup>11</sup>. Польська мова стала також посередником запозичень термінологічних одиниць не лише з латини, а й з німецької мови.<sup>12</sup>

Крім такого потужного напливу мовних елементів із польської мови, від XVI ст. відновлюється вживання старослов'янської мови як відповідь на польські претензії щодо латини<sup>13</sup>. Значної популярності і визнання серед церковників слов'янського світу здобувають новостворені граматики церковнослов'янської мови Л. Зизанія та М. Смотрицького, а також лексикографічні праці Л. Зизанія та П. Беринди. Церковнослов'янська мова й надалі залишалася мовою богослужінь. Таким чином, українська ділова мова довгий час перебувала між двома культурними традиціями — церковнослов'янською та латинсько-польською<sup>14</sup>. Отже, розвиток української мови до XIX ст. не відзначений рівномірністю, а її функціональні стилі були мало розвинені або й зовсім нерозвинені.

1772 року унаслідок поділів Польщі територія Галичини потрапляє під владу монархії Габсбургів. За своїм етнічним складом підавстрійська Галичина не була однорідною. Українське населення у Габсбурзькій монархії на початку XX ст. становило приблизно 4 млн. осіб<sup>15</sup>, більша частина з яких проживала в Галичині, проте не складала абсолютну більшість. Нащадки колись українськомовної шляхти і міщанства були геть сполонізовані, і навіть греко-

<sup>9</sup> Мякишев, С. 31.

<sup>10</sup> Мозер, Що таке «проста мова»? С. 75.

<sup>11</sup> Ленець, К. В., Макаронічна мова, у кн.: Українська мова. Енциклопедія. С. 324.

<sup>12</sup> Худаш, М. Л., Лексика украинских деловых документов конца XVI — начала XVII вв. (на материалах Львовского Ставропигиального братства), АҚД. Киев, 1961, С. 10.

<sup>13</sup> Шевельов, С. 720.

<sup>14</sup> Bieder, H., Das Litauische Statut von 1529 (Bemerkungen zur historischen Orthographie und Phonetik der altweißrussischen Rechtssprache), in: Wiener Slavistisches Jahrbuch, 18-er Band, 1973, S. 111.

<sup>15</sup> Бідер, Г., Українська мова в Габсбурзькій монархії (1772—1918 pp.), у ж. «Мовознавство», 1997, № 1, С. 24.

католицьке духовництво вже ледве могло читати кириличні тексти, у требниках над рядками інколи трапляються писані рукою латинські літери<sup>16</sup>. У кінці XVIII ст. українською мовою говорило лише неграмотне галицьке селянство<sup>17</sup>. Тому 1777 року уряд запровадив всеавстрійський «Загальний шкільний уклад», відповідно до якого в греко-католицьких парафіяльних школах відбувалося викладання української мови, що було важливою подією для відродження української мови у її писемній формі. Крім того, у Відні було засновано духовну семінарію Барбареум, у якій змогли навчатися студенти греко-католики, а серед них було чимало майбутніх провідних діячів галицького національного відродження<sup>18</sup>. У Львівському університеті в період від 1787 до 1809 рр. викладання теологічних та філософських дисциплін провадилося руською мовою, орієнтованою на церковнослов'янські норми<sup>19</sup>. Однак навіть за такого консервативного мовного підходу цей *Studium ruthenum* зміг підготувати перше покоління галицьких будителів<sup>20</sup>.

У кінці XVIII — на початку XIX ст. відбувається становлення слов'янських літературних мов Австрійської Імперії, зокрема чеської, словацької, хорватської, сербської, словенської, які, так само як і руська мова Галичини, були лише мовами простого люду і ніякого суспільного значення не мали<sup>21</sup>. Один із найвизначніших діячів чеського відродження Й. Добровський сформулював принципи, дотримання яких призвело б, на його думку, до подальшого закономірного розвитку чеської мови: 1) повага до мовної традиції; 2) сталість граматичної системи мови; 3) визнання народу як творця мовних засобів, а народної мови — як джерела пізнання мови; 4) знання інших слов'янських мов<sup>22</sup>.

---

<sup>16</sup> Мозер, М., Мовне відродження галицьких українців (1772—1848/49 рр.) у центральноевропейському контексті, у кн.: Причинки до історії української мови, С. 304.

<sup>17</sup> Бідер, Г., Українська мова в Габсбурзькій Монархії (1772 — 1918 рр.), у ж.: Мовознавство, 1997, № 1, С. 24.

<sup>18</sup> Там-таки ж, С. 305.

<sup>19</sup> Мозер, М., Мовний світ львівського *Studium ruthenum*, у кн.: Причинки до історії української мови, С. 364.

<sup>20</sup> Там-таки ж, С. 365.

<sup>21</sup> Широкова, А. Г., Нецименко, Г. П., Становление литературного языка чешской нации, у кн.: Национальное возрождение и формирование славянских литературных языков. Москва, Наука 1978, С. 13.

<sup>22</sup> Там-таки ж, С. 26.



Ці принципи цілком відповідали ідеям зароджуваного тоді панславізму<sup>23</sup>. За зразок Й. Добровський запропонував мову чеських творів XVI — XVII ст., зокрема мову Кралицької Біблії<sup>24</sup>. До кодифікації мови на народній основі Вуком Караджичем, значні тенденції до консерватизму проявляла сербська мова, писемною мовою у сербів була так звана «словенська мова давньо-слов'янсько пізнього зразка»<sup>25</sup>.

Ці принципи Й. Добровського з ентузіазмом були сприйняті й галицькою інтелігенцією. Незначне розширення функцій української мови все ж покликала до життя фахове заглиблення в її структуру, у її минуле, а також певні порівняння із іншими спорідненими мовами. У першій половині XIX ст. виходять перші граматики руської мови, у яких поєднуються етимологічний правопис із значним нашаруванням народнорозмовних лексичних і граматичних рис. По суті було відроджено в іншому вигляді традиції простої мови середньоукраїнського періоду, наслідуючи зразки опису церковнослов'янської мови XVI — XVII ст., про які говорилося трохи вище, і реалізуючи ідею спорідненості церковнослов'янської мови з іншими слов'янськими<sup>26</sup>. У першій половині XIX ст. в Галичині з'являються граматики П. Паславського, І. Лаврівського<sup>27</sup>, І. Могильницького, Л. Слугоцького, І. Малицького, Г. Паславського, М. Щербановського; І. Вагилевича (його граматику 1848 р. було затверджено як шкільний підручник<sup>28</sup>), Й. Лозинського, Й. Левицького, Я. Головацького<sup>29</sup>, Піхлера та інших діячів<sup>30</sup>. Лише граматика Й. Лозинського вирізнялася своїм закликом пристосувати

<sup>23</sup> *Isaievych, Iaroslav*, Pan-Slavism in Ukraine and Elsewhere: Past and Present, in: Brogi Bercoff, Giovanna; Lami, Giulia (ed.), *Ukraine's re-integration into Europe: A historical, historiographical and politically urgent issue*. Alessandria, Edizioni dell'Orso 2005, S. 25.

<sup>24</sup> *Auty, R.*, The Linguistic Revival Among the Slavs of the Austrian Empire, 1780 — 1850: The Role of Individuals in the Codification and Acceptance of New Literary Languages, in: *The Modern Language Review*, Cambridge University Press, January 1958, Volume LIII, Number 1, S. 394.

<sup>25</sup> *Толстой, Н. П.*, Литературный язык у сербов в конце XVIII — начале XIX века, у кн.: *Национальное возрождение и формирование славянских литературных языков*. Москва, 1978, С. 282 — 283.

<sup>26</sup> *Мацюк, Г.*, Прескриптивне мовознавство в Галичині (перша половина XIX ст.). Львів, Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка 2001, С. 102.

<sup>27</sup> *Возняк, М.* Галицькі граматики української мови першої половини XIX ст. Львів, 1911, С. 3.

<sup>28</sup> Там-таки ж, С. 182.

<sup>29</sup> *Мацюк, С.* 9.

<sup>30</sup> Див. також *Мозер, М.*, Львівський «Руско-славенській Букварь» 1847 р. і його мовна концепція, у кн.: *Причини до історії української мови*, С. 454 — 461.

польську абетку до руської мови, що спричинив лінгвістичну дискусію, відому як перша азбучна війна, у результаті якої, за словами самого Й. Лозинського, «русини як би із сна обудились і до свого самознання приходили»<sup>31</sup>.

Важливою подією руського життя в Галичині в першій половині XIX ст. став вихід 1837 р. альманаху «Русалка Дністровая», яку підготували діячі «Руської трійці» Я. Головацький, М. Шашкевич та І. Вагилевич. Ця збірка народних пісень стала символом національного пробудження українців Галичини. В історії української мови Галичини «Русалка Дністровая» є першою пам'яткою фонетичного правопису з її принципом «пиши, як чуєш, читай, як видиш»<sup>32</sup>, проте певна тенденція до писання на народнорозмовній основі проявлялася в Галичині і раніше<sup>33</sup>.

Повернімося до ділової мови. Від часу приєднання Галичини до Австрії, тобто від 1772 року, до 1800 року основною мовою документів центральної влади була німецька мова, траплялися переклади із німецькомовних оригіналів на польську мову. Все ж відомо про одне із цісарських розпоряджень 1784 року, перекладене книжною українською мовою<sup>34</sup>. На місцевому рівні в уряді вживалися польська, німецька та латина<sup>35</sup>. Від 1800 до 1848 року, за даними сучасних досліджень, офіційні документи українською мовою не виходили.

У центральному державному історичному архіві у Львові зберігаються два переклади з німецької мови важливих історичних документів. Ідеться про конституцію Піллерсдорфа 1848 року та Циркуляр про знесення панщини, а також кілька оригінальних документів місцевого значення<sup>36</sup>. Існують також два

---

<sup>31</sup> Цит. за: Др. Осип Маковей, З історії нашої фільмольогії. Три галицькі граматики (Іван Могильницький, Йосиф Левицький і Йосиф Лозинський). У зб. Записки НТШ, Т. LI. Рік 1903, кн. 1, С. 26.

<sup>32</sup> Русанівський, В., Історія української літературної мови. Київ, 2001, С. 168.

<sup>33</sup> Мозер, М., «Язичіє» — псевдотермін в українському мовознавстві, у кн.: Причини до історії української мови, С. 665.

<sup>34</sup> Fellerer, J., Mehrsprachigkeit im galizischen Verwaltungswesen (1772—1914). Eine historisch-soziolinguistische Studie zum Polnischen und Ruthenischen (Ukrainischen), Köln — Weimer — Wien, Böhlau Verlag 2005, S. 68.

<sup>35</sup> Fellerer, S. 153.

<sup>36</sup> Державний історичний архів м. Львів, Фонд 120, опис 1, справа 10.

різні переклади тексту зречення престолу Фердинандом I<sup>37</sup>. Не відомо, хто міг бути їхнім перекладачем. Однак вони є передтечами перекладів офіційних документів, що їх згодом будуть уміщувати в спеціальні «Вісники законів...». Крім того, у львівському «Галичо-руському віснику», який редагував М. Устиянович, руською мовою опубліковані переклади деяких розпоряджень центральної влади<sup>38</sup>. Тому певний досвід перекладу офіційних текстів та вживання відповідної термінології руські діячі вже отримали.

Революція 1848-1849 рр. принесла певну лібералізацію політичного і соціального життя Австрійської Імперії. У грудні 1848 р. на трон зійшов 18-річний імператор Франц Йосиф I, який правитиме державою до 1916 року. Саме за цього цісаря відбувалося самоствердження українців та їхньої мови в Галичині. Як пише М. Мозер, Франц Йосиф I «суттєво не обмежив силу цісаря та центральної влади у Відні, проте зумів задовольнити національні потреби, зокрема за рахунок розширення мовних прав»<sup>39</sup>.

Однак ще до початку його правління в житті австрійських слов'ян і, зокрема русинів, сталися важливі зміни. Перш за все на початку 1848 року були видані укази про скасування панщини, надання свободи слова та свободи вибору, а також видано конституцію Австрії (конституція Піллерсдорфа). Серед слов'ян Австрії проходить хвиля зібрань національної інтелігенції. Відомо, наприклад, про хорватський «Собор», що проголосив незалежність Хорватії від Угорщини, академічний гурток словенців у Відні «Словенія». У сербській Воєводині відбулися національні повстання; проти мадяризації виступили також словаки<sup>40</sup>.

Хвиля революції докотилася й до Львова. У квітні 1848 року руська делегація наважилася подати петицію до цісаря Фердинанда, у якій, серед інших прохань, були домагання запровадити руську мову в школах, читати руською

<sup>37</sup> Мозер, М., Згадана праця, С. 659, 763.

<sup>38</sup> Див., наприклад: Галичо-рускій вѣстникъ. Головный редакторъ Николай Оустѣановичъ. Львѣвъ. Зъ ц.к. галиц. оурад. печатни. № 17, Львѣвъ днѣ 9 (21) серпнѣ 1849.

<sup>39</sup> Moser, M., Prüfsteine des Austroslawismus: Das „Allgemeine Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich“ und die „Juridisch-Politische Terminologie für die slawischen Sprachen Oesterreichs“, in: Crossroads of Cultures: Central Europe, Litteraria Humanitas, XI, Brno 2002, S. 75.

<sup>40</sup> Moser, Prüfsteine, S. 75.

мовою проповіді в церквах і, що особливо важливо для нас, «щоби всі краєві права, цісарські прикази і постанови всіх інших урядів руському народови в руській мові оголошувалися», а також «щоби урядники, поставлені в сій Русинами заселеній часті Галичини, народну мову добре розуміли»<sup>41</sup>. У травні того ж року засновано першу національну організацію галицьких українців «Головна руська рада», та її окружні відділення. Русини як окремий народ потроху бере участь у загальнодержавному житті. У червні 1848 року відбулися перші вибори до австрійського парламенту, до складу якого потрапили 35 депутатів-русинів<sup>42</sup>. Тоді ж у Празі відбувся перший Слов'янський конгрес, метою якого було об'єднання слов'ян проти німецьких зазіхань<sup>43</sup>. У конгресі були руські представники. 1848 — 1849 рр. проходить перший державний сейм, на якому русини виступили з вимогою розтлумачення справ сейму руською мовою, оскільки делеговані селяни не розуміли німецької мови<sup>44</sup>. Крім того, на сеймі була розглянута так звана «справа галицька», наслідком якої стало запровадження руської мови навчання в гімназіях<sup>45</sup>. У листопаді 1848 року руська делегація вже сама відправилася до цісаря Фердинанда з програмними вимогами щодо автономного врядування<sup>46</sup>.

Важливою подією для історії української мови в Галичині став з'їзд руських учених у Львові у жовтні 1848 року. Одним із завдань з'їзду проголошено не лише вироблення єдиних норм руської мови, а й сформулювання принципів, за якими руська мова відрізняється від старослов'янської, російської та польської. На цьому з'їзді була проголошена відома доповідь Я. Головацького «Розправа о язиці южнорускім і єго нарічіях» (пізніше видана під назвою «Три встѣпительніи преподаванія о рѣскѣй словесности»<sup>47</sup>) і вперше виникла суперечка між

---

<sup>41</sup> *Левицький, К.*, Історія політичної думки галицьких українців (1848 — 1914). На підставі споминів. Львів 1926, С. 17.

<sup>42</sup> Там-таки ж, С. 33.

<sup>43</sup> Там-таки ж, С. 17; *Moser, Prüfsteine*, S. 76-77.

<sup>44</sup> *Левицький, К.*, С. 36.

<sup>45</sup> Там-таки ж, С. 38.

<sup>46</sup> Там-таки ж, С. 46.

<sup>47</sup> Три встѣпительніи преподаванія о рѣскѣй словесности. Сочиненіє Якова Головацкаго, публ. Профессора Руского языка и Словесности Руской при ц. к. Львѣвскѣмъ Университетѣ. Накладом Галицко-Руской Матицѣ. Въ Львовѣ. Напечатано черенками Института Ставропігіянського. 1849.

прихильниками етимологічного і фонетичного правопису<sup>48</sup>. Кілька місяців пізніше, у грудні 1848 року, Я. Головацький очолив новостворену кафедру руської мови у Львівському університеті<sup>49</sup>, що підняло статус руської мови на новий рівень і дозволило розпочати наукове її вивчення.

28 січня 1849 року новий імператор Франц Йосиф I прийняв руську делегацію, яка приїхала до нього з привітаннями інтронізації. Це привітання було зачитано руською та німецькою мовами.

Активна діяльність Головної Руської Ради показала русинів, галицьких українців, іншим народам імперії і, найголовніше, центральній владі у Відні, що відкрило нову сторінку в історії української мови.

4 березня 1849 Франц Йосиф I видає наказ про запровадження «Загального державного вісника законів та уряду» (німецькою мовою „Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich“), а також «Краєвого вісника законів та уряду» (для Галичини руською мовою «Всеобщій Дневникъ земскихъ законѡвъ и правительства для коронной области Галиціи и Володомірії съ Кнажествами Освѣцимскимъ и Заторскимъ и съ Великимъ Кнажествомъ Кракѡвскимъ» (руською мовою вийшов лише 1850 року; німецькою мовою „Allgemeines Landes-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kronland Galizien und Lodomerien mit den Herzogthümern Auschwitz und Zator und dem Großherzogthume Krakau“)<sup>50</sup> (У подальшому назви змінювалися: державний вісник законів: від 1853 — німецькою мовою „Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich“, руською мовою не виходив; від 1870 року — руською мовою «Вісник законів для королівств і країв, заступлених у державній раді», німецькою мовою „Reichsgesetzblatt für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder“; місцевого значення для Галичини 1853—1854: німецькою мовою „Landes-

<sup>48</sup> Левицький, К., Згадана праця, С. 17.

<sup>49</sup> Галенко, Іраїда, Викладацька діяльність Якова Головацького у Львівському університеті (в контексті розвитку українознавства і славістики), у вид.: Проблеми слов'янознавства, 2008, Вип. 57, С. 14.

<sup>50</sup> Мозер, М., Деякі віденські причинки до вироблення українських термінологічних систем. У кн.: Причинки до історії української мови, С. 685, Мозер, Українська («руська») версія, С. 667; Fellerer, S. 109.

Regierungsblatt für das Kronland Galizien und Lodomerien mit den Herzogthümern Auschwitz und Zator und dem Großherzogthume Krakau“; руською мовою (вийшов лише 1854 року) «Вѣстникъ краєвого Правительства для коронной области Галиціи и Володомеріи съ Княжествами Освѣцимскимъ и Заторскимъ и съ Великимъ Княжествомъ Кракѣвскимъ»<sup>51</sup>). Видання Вісників було пов'язане із новим юридичним підходом за зразком французького, коли закон чи розпорядження набував чинності після його обнародування<sup>52</sup>. Оголошено було, що

«Той вѣстникъ державныхъ законѣвъ печататиса бѣде для объемѣ цѣлой Державы въ цѣсарско-королевской надворной и статской типографіи въ Вѣднѣ въ великости большой осмини, по приписѣ § 1. частопоманѣтого патента въ всѣхъ въ краяхъ звычайныхъ языкахъ, а протое на даль рѣвновременно въ слѣдѣющихъ десати изданіяхъ виходити бѣде:

1. Въ нѣмецкѣмъ языкѣ.
2. въ италіанскѣмъ.
3. въ мадарскѣмъ.
4. въ чешскѣмъ (разомъ моравскѣмъ и словацкѣмъ письменнымъ языкѣ).
5. въ польскѣмъ.
6. въ рускомъ.
7. въ словенскимъ (разомъ виндійскомъ и крайнискѣмъ писменномъ языкѣ),
8. въ сербско-иллирійскѣмъ языкѣ писмомъ сербскимъ гражданскимъ,
9. въ сербско-иллирійскѣмъ (разомъ кроацкѣмъ) языкѣ латинскими бѣквами,
10. въ ромѣнскомъ (мольдаво-влахійскомъ) языкѣ» (1849, Введение, 6)

Таким чином, руську мову визнано за державну поряд із 9 іншими мовами, у тому числі німецькою та польською<sup>53</sup>. Вісники мали виходити двома паралельними текстами: на одній сторінці мусив бути німецький оригінал, а на другій сторінці — його переклад. Причому нумерація сторінок залишалася ідентичною німецькому оригіналові (через те фактично було у два рази більше сторінок, ніж значилося). Переклад робився у міністерстві юстиції у Відні.

<sup>51</sup> З усіма випусками Вісників, загальнодержавного та краєвого значення, можна ознайомитися на інтернетовій сторінці проекту ALEX Австрійської національної бібліотеки — <http://alex.onb.ac.at/>

<sup>52</sup> Fellerer, S. 108. Див. також Lukas, Josef, Über Gesetzespublikation in Österreich und dem Deutschen Reiche. Eine historisch-dogmatische Studie, Graz, Leuschner und Lubensky's 1903, S. 171.

<sup>53</sup> Мозер, Українська («руська») версія, С. 667.

Проте таке визнання 10 мов тривало недовго, з початком ери неоабсолютизму, у 1852 році, німецькій мові повернуто статус єдиної державної мови<sup>54</sup>. Ось як про це сказано в одному із останніх номерів Вісника за 1852 рік:

«Для всѣхъ въ Вѣстникѣ законѣвъ державныхъ выходачихъ законѣвъ и распорядженій має са въ бѣдѣще нѣмецкій текстъ оуважати ѣко єдинственно пѣдлинный». (Цѣсарскій патентъ зъ дна 27 грудня 1852; 1852, ОВЗ, 1143).

Політична складова тут відігравала, очевидно, другорядну роль: видання Вісників десятима мовами було фінансово складним, оскільки вони виходили накладом 74.500 екземплярів<sup>55</sup>. Віденська газета «Вѣстникъ для Русинѣвъ австрійскої держави», що виходила руською мовою, писала, що якби скласти весь папір, який пішов на видання вісників законів десятима мовами протягом перших 4 місяців, то вийшов би стос утричі вищий ніж вежа центрального віденського собору Св. Стефана<sup>56</sup>. Від 1853 року видання Вісників краєвими мовами було припинено. До того ж, у цей час виходили краєві Вісники, у яких публікувалися розпорядження місцевої влади. Кілька їх випусків руською мовою вийшло в Галичині та Угорщині.

У період, коли Вісники краєвими мовами не виходили, тобто від 1853 до 1870 років, руською мовою перекладалися документи, які носили регіональний характер. Вони перекладалися й видавалися у Львові у «Вісниках краєвого правительства», про це було оголошено в останніх номерах «Общого вісника законів...» від 1852 року:

«Переводы въ краєвіи азыки мають са посредствомъ Вѣстникѣвъ краєвого правительства обвѣщати». (Цѣсарскій патентъ зъ дна 27 грудня 1852; 1852, ОВЗ, 1144).

---

<sup>54</sup> Мозер, Деякі віденські причинки, С. 685, Мозер, Українська («руська») версія, С. 667; Fellerer, S. 109.

<sup>55</sup> Мозер,, Українська («руська») версія, С. 669; Вѣстникъ для Русиновъ австрійскої держави, 21 лютого-5 марта 1850, С. 28.

<sup>56</sup> Вѣстникъ для Русиновъ, 21 лютого — 5 марта 1850, С. 28. Цит. за: Мозер, М., Українська («руська») версія, С. 669.

Ці краєві Вісники виходили у час поганої слави «азбучних війн», спровокованих галицьким намісником А. Голуховським, коли руська мова Галичини фактично мусила відстоювати своє право на існування.

Цісарським патентом від 1 січня 1860 року. було припинено видання краєвими мовами і цих Вісників. Якщо протягом 1849 — 1859 років руські версії краєвих Вісників хоча б періодично з'являлися, а польською мовою друкувалися постійно, то протягом 1860 — 1865 р. вони публікувалися виключно німецькою мовою. Від 1861 року і до початку Першої світової війни краєві Вісники із перекладами деяких розпоряджень центральної влади, виходили також на Буковині румунською та руською мовами.

Від 1866 року почався зворотний процес: 10 червня центральний уряд у Відні постановив, що у краєвому вісникові можуть публікуватися закони і розпорядження місцевої влади польською мовою, при потребі з перекладом на руську та німецьку<sup>57</sup>. Тобто вперше в історії австрійської Галичини польську мову визнали основною офіційною мовою<sup>58</sup> при значній кількості руськомовного населення краю. 10 червня 1869 року вийде розпорядження загального міністерства, відповідно до якого відновиться видання «Вісників законів державних і правительства» краєвими мовами, які виходитимуть від 1870 до 1918 років, тобто до розпаду Австрійської Імперії. Відтепер Вісники будуть у віданні міністерства внутрішніх справ. Над виданням цих вісників працювала, очевидно, ціла команда фахівців: у Відні робилися переклади, а коректура і друк відбувалися в Галичині<sup>59</sup>. Самі переклади вже виходили не паралельними текстами, як раніше, а окремими книгами.

Першим редактором Вісників руською мовою став Юліан Вислобоцький<sup>60</sup>, а керівником загального редакційного бюро став юрист Антон Гіє (Anton Hye)<sup>61</sup>. Від 1850 року редактором вісника був В. Ковальський<sup>62</sup>. Ім'я

---

<sup>57</sup> Fellerer, 116.

<sup>58</sup> Fellerer, S. 116.

<sup>59</sup> Fellerer, S. 116.

<sup>60</sup> JPT, Vorbericht, S. VI.

<sup>61</sup> JPT, Vorbericht, S. VII.



В. Ковальського як офіційного перекладача, згадане також і в кількох документах міністерства юстиції, які зберігаються в Австрійському державному архіві<sup>63</sup>. Відомо, що В. Ковальський працював у Відні на державній службі протягом 1848—1849 років, а протягом 1850-х років видав знакові підручники «Руская читанка для низшої гімназії»<sup>64</sup>, «Рускій и польскій букварь для училищъ народныхъ въ ц. к. австрійскихъ краяхъ — Polski i ruski Elementarz dla szkół ludowych w c. k. austriackich krajach» та низку інших. В. Ковальський дотримувався москвофільських позицій, однак до розвитку української мови на етимологічних засадах ставився обережно. Відома його дискусія з Яковом Головацьким, у якій він заперечив авторитет Полоцького, Туптала «та інших літописців, які були світочами свого часу, але нині їх твори стали мертвими і нікого полонити не можуть»<sup>65</sup>. М. Мозер зазначає, що одним із редакторів перших версій Вісників міг бути брат Якова Головацького Іван Головацький, а останнім редактором, від 1895 до 1918 рр. був народовець Олександр Кулачковський<sup>66</sup>. Ім'я Івана Головацького як постійного редактора Вісників згадується у «Галицко-русскій бібліографії» І. Левицького:

«Вѣстникъ» сей издавался и издается на всѣхъ въ Австріи существующихъ краевыхъ языкахъ, въ томъ числѣ и рускомъ. Первоначальная редакція состояла изъ бывшего министеріального совѣтника проф. д-ра Гіе, яко начального редактора, который имѣлъ подъ собою десять редакторѣвъ и министеріальныхъ урядникѣвъ, занимавшихся переводомъ на поодинокіи языки. Редакторами руского текста были изъ начала: Юлій Выслобоцкій и министеріальный

---

<sup>62</sup> Мозер, М., Уживання української мови греко-католицькою Церквою в Галичині. У кн.: Причинки до історії української мови, С. 520; Галас Б., Василь Ковальський і його німецько-український словник, у зб.: Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць). Випуск 6. Збірник пам'яті Кирила Галаса. Ужгород, 2002, С. 171.

<sup>63</sup> Австрійський державний архів. Міністерство юстиції (1849—1939). AT-OestA/AVA Justiz JM. Справи 8108-104, 114.

<sup>64</sup> Hofeneder, Ph., Galizisch-ruthenische Schulbücher in der Zeit von 1848 bis 1918. Sprachliche Konzeption und thematische Ausrichtung, Wien 2010 (=unpublizierte Dissertation), S. 89; Мозер, М., Два «руські» (українські) букварі з підавстрійської Галичини, у кн.: Причинки до історії української мови, С. 393.

<sup>65</sup> Студинський, К., Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850-62, Т.І-ІІ (Збірник фільольогічної секції наукового товариства імені Шевченка, Т. VIII-IX). У Львові, 1905, С. LVIII; Hofeneder, S. 93.

<sup>66</sup> Мозер, М., Українська («руська») версія, С. 681.

совѣтникъ Григорій Шашкевич; затѣмъ ставъ бути редакторомъ Иванъ Ѡ. Головацкій, исполняющій тую должность до сей поры<sup>67</sup>.

Зважаючи на перерваність мовних традицій, мова «Общого Вѣстника законовъ державныхъ и правительства» була яскравим зразком «мовного планування»<sup>68</sup>, оскільки достатньої термінологічної бази перекладачі не мали. Дослідники відзначають, що «руська версія «Общого Вѣстника законовъ державныхъ и правительства» не поставала через прямий переклад з німецького оригіналу, але зважала ще й на інші слов'янські версії, переважно польську, а також на чеську»<sup>69</sup>. До того ж, до 1895 року перекладачі Вісників послуговувалися етимологічним принципом правопису із використанням численних чужомовних елементів — польських, російських, церковнослов'янських, німецьких тощо, а також народнорозмовних рис, що проявлялося на різних мовних рівнях. Від 1895 до 1918 рр. Вісники, відповідно до розпорядження віденської влади, переходять на вживання фонетичного письма, орієнтуючись на офіційно затверджений 1893 року підручник з руської мови чернівецьких авторів С. Смаль-Стоцького та Т. Гартнера «Руска граматика». Того ж року виходить новий, фонетично орієнтований термінологічний словник «Німецько-русский словарь висловів правничих і адміністративних» Костя Левицького. Варто відзначити, що у Вісниках за 1918 рік, ще за існування Австрійської Імперії, руську мову уперше названо «українською»<sup>70</sup>.

Для полегшення роботи над перекладами було видано Словник юридично-політичної термінології, який вийшов за кілька місяців до горезвісного «передноворічного» патенту 1851 року — першої ластівки неоабсолютизму в Австрії. Це був перший перекладний термінологічний словник української мови. Повна його назва звучала так: „Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Von der Commission für slavische juridisch-politische

<sup>67</sup> Галицко-руская библиографія XIX-го столѣтія съ увзглядненіемъ рускихъ изданій появившихся въ Угорщинѣ и Буковинѣ. (1801 — 1886). Составилъ Иванъ Ем. Левицкій. Том 1. Хронологическій списокъ публикацій (1801 — 1860). Львовъ Изданіе автора. Изъ типографіи Ставропігійского института. 1886, С. 48.

<sup>68</sup> Мозер. М., Деякі віденські причинки, С. 717.

<sup>69</sup> Мозер, М., Українська («руська») версія, С. 674.

<sup>70</sup> Мозер. М., Українська («руська») версія, С. 683.

Terminologie. Deutsch-ruthenische Separat-Ausgabe“. Справді, у роботі над підготовкою до Словника у липні 1849 року була утворена спеціальна комісія із компетентних учених-юристів та спеціалістів слов'янських мов, серед яких були серб Вук Караджич, словаки Ян Коллар та Павол Йозеф Шафарик, словенець Франц Міклошич, тобто ті особистості, які чи не найбільше спричинилися до утвердження слов'янських літературних мов. Над руською частиною працювали професор Львівського університету Яків Головацький, міністерський радник Григорій Шашкевич та редактор Вісників Юліан Вислобоцький<sup>71</sup>. Львівська газета «Галичо-руський Вѣстникъ» від 17 липня 1849 року з цього приводу подала таку замітку:

Сей хвили довѣдѣмо са, що ѡтъ Высокого Министерства справедливости прибѣло письмо, запрашающее нашего честного И. Головацкого, профессора языка и словесности руской при тѣтейшѣмъ всеучилищѣ, на языкословнѣю нарадѣ (Sprachen-Konferenz) до Вѣдна. Звѣстно оуже читательствѣ нашомѣ, що при министерствѣ справедливости оу Вѣднѣ оучрежденна єсть редакція Часописи, ktoroi званіємъ бѣде, толковати и оголошати ново выходащі законы и розпорядженья правительскіи во всѣхъ языкахъ Австрійской монархіи. Правительство маючи на взгладѣ, же надѣ оутвореніємъ правнической терминологіи доконче мѣсать нараджовати са мѣжове, которіи такъ въ поединчихъ своихъ нарѣчьяхъ, такъ и во общихъ правилахъ словенского языка сѣть совершенно освѣдомленни, постановило возвати до Вѣдна на сей соборъ толковательный найзаслѣженнишихъ и найученнѣйшихъ мѣжей зъ каждого славянского племени Австрійской державы.

До такогожъ то дѣла зазванный и честный нашъ Головацкій, и такъ зъ єдної сторони радѣмъ ся дѣже томѣ, же Высокое Министерство и при тѣмъ намѣренію не затамило на нашѣю Русь, такъ зъ дрѣгой мило намъ єсть тѣѣ ѡдсвѣдчити переконаніє, що и нашъ Головацкій честно и полезно заставати бѣде въ сѣмъ цѣловажнѣмъ дѣлѣ дѣха народного нашего языка. – Дѣйствіє того соборѣ має са розпочати съ 1. Серпна<sup>72</sup>.

Комісії були запропоновані закони та інші нормативні акти, із яких можливо було б використати термінологічні одиниці. Загалом за три місяці було зібрано більше ніж 8000 одиниць, з яких і було складено перелік німецьких термінів для перекладу національними мовами. Цей глосарій однаковий у всіх

---

<sup>71</sup> JPT, Vorbericht, S. VI.

<sup>72</sup> Галичо-руський вѣстникъ. Головний редакторъ Николай Оустановичъ. Львѣвъ. Зъ ц.к. галиц. оурад. печатни. 1849, № 5, Львѣвъ дна 17. липца.

виданих версіях Словника. У передмові до руської частини сказано, що перекладено було 17 тисяч німецьких слів та висловів. Опубліковано було окремо чеське і руське видання Словника, а словенська, хорватська та сербська частина вийшла в світ як одна праця. До складу комісії увійшли спеціалісти з польської мови, проте польська частина Словника JPT не вийшла. Матеріали напрацювань були використані при укладанні іншого словника „Terminologia prawno-polityczna w języku niemieckim i polskim”<sup>73</sup>. Основний принцип, що був покладений в основу діяльності комісії, –

«усталити правничу термінологію, співзвучну духові цих мов, відповідно до потреби сучасного законодавства та врядування, почасти взяту з давніших правничих джерел, почасти створену з природних багатств різних говорів, на яку можна було б спиратися спершу при виданні збірника державних законів, а відтак і в загальному щоденному вжитку»<sup>74</sup>.

Тобто фактично зберігалися основні принципи, закладені Добровським, про народні та історичні джерела при формуванні слов'янських літературних мов. Однак руська частина, як стверджує М. Мозер, «відверто протестувала проти однієї з визначальних ліній у роботі всієї комісії, тобто проти її пуристичного налаштування», допускаючи численні запозичення<sup>75</sup>. У передмові подано застереження з цього приводу: «Принцип пуризму застосовується тоді, коли це відповідає практичному спрямуванню Словника». Тобто слова неслов'янського походження подані у словнику за умови, якщо вони, на думку уладаців, могли бути зрозумілі мовцям<sup>76</sup>. До того ж, створювати нову термінологію, не маючи ніякої бази, — дуже нелегке завдання. У результаті революційних подій в Австрії середини XIX ст в контексті національного відродження русини любили

---

<sup>73</sup> Terminologia prawno-polityczna w języku niemieckim i polskim wypracowana do podręcznego użytku przez Jana Moser i Józefa Wyrobisz. Kraków, Nakładem Juliusza Wildta, 1861. Щоправда, у передмові до цього Словника вказано, що за підставу взято було глосарій руської частини Словника JPT (без зазначення сторінки). М. Мозер згадує також про «Słownik wyrazów prawniczych i administracyjnych», який був виданий Академією наук у Кракові; у цьому словнику, власне, і використано матеріали Словника JPT (Мозер, М., рецензія на працю Jan Fellerer, Mehrsprachigkeit im galizischen Verwaltungswesen (1772–1914). Eine historisch-soziolinguistische Studie zum Polnischen und Ruthenischen (Ukrainischen), Köln – Weimar – Wien (Böhlau) 2005 (Bausteine zur slavischen Philologie, Bd. 46). 395 S. in: Zeitschrift für Slavische Philologie 64, 2005/6, H. 1, S. 191; Його ж, Українська («руська») версія, С. 668.

<sup>74</sup> JPT, Vorbericht, S. IV. Переклад подаю за: Мозер, М., Українська («руська») версія, С. 668.

<sup>75</sup> Мозер, М. Деякі віденські причинки, С. 691

<sup>76</sup> JPT, Vorbericht, S. XII – XIII.

згадувати старовину, про що свідчать указані в передмові «Правда руська» та «Литовські статuti». Це цілком зрозуміло, адже ці твори сприймалися в Галичині як видатні пам'ятки минулого й одні з найкращих мовних зразків ділового стилю<sup>77</sup>. Все ж таки цілком очевидно, що лексичний склад історичних пам'яток не відповідав потребам видавців юридичного словника XIX ст. Крім того, що необхідно було укласти термінологію, важливо було, щоб ці терміни були еквівалентні давно усталеним і випробуваним німецьким:

Які труднощі переборювали видавці, може легко уявити той, хто пробував себе в праці над лексикою або ж над чимось подібним, хто добре знає особливості руської мови і її долю внаслідок несприятливих для неї подій ще недалекого минулого.

Ці труднощі ... можна оцінити, якщо поміркувати, що в цьому випадку йдеться не просто про те, щоб укласти чи впорядкувати чисто слов'янську за походженням юридично-політичну термінологію, тобто взятую із слов'янського життя, природно утворену із слов'янських елементів, яка послідовно розвивалася при законотворенні. Ідеться про необхідність передачі тисяч уже сформованих однозначних і точних понять із німецької мови на слов'янські. Тобто з мови, яка вже починає страждати від переповнення і штучності й одночасно надзвичайно рухома, особливо в нових законах, у роблених закам'янілих і абстрактних формах, формулюваннях і фразях, на мову, яка ще залежна від своєї ж природи і тому виражає свою силу в зображенні абстрактності переважно в конкретних і наглядних формах<sup>78</sup>.

Все ж із своїм завданням комісія впоралася. Автори за два роки запропонували широкому загалу досить велику працю обсягом близько 300 сторінок, спектр якої охоплював значну кількість семантичних груп. У словнику JPT, звичайно, найширше подано термінологію державного управління та правництва. Однак автори наводять ще й семантично близькі до них інші термінологічні групи, наприклад соціально-економічна, військова термінологія, а також абстрактна, медична, релігійна, сільськогосподарська, шкільна групи лексики, назви людей за родом їхньої діяльності, слова на позначення родинних

---

<sup>77</sup> Мозер, М., Язык Литовских Статутов и вопрос о его „нормализации“ (с синопсисом параллельных мест первого раздела Статутов 1529, 1566 и 1588 гг., in: *Studia Russica XXIII* (Budapest), 2009, 177–225, S. 177.

<sup>78</sup> JPT, Vorbericht, S. XI. Останній абзац подано як цитату із передмови до чеського видання, яку написав П. Й. Шафарик.

стосунків. Це дає змогу зробити висновок, що автори словника намагалися узагальнити реалії життя Австрійської імперії та Галичини як її частини.

У слов'янському мовознавстві словник дістав високу оцінку. Так, його матеріали подані в історичних словниках сербської та хорватської мов<sup>79</sup>, у словниках чеської мови<sup>80</sup>. Словенці перевидали словенську частину окремим виданням у кінці XIX ст.<sup>81</sup> На жаль, руське видання в українському мовознавстві було забуте, через очевидні ідеологічні причини. Наприклад, дуже побіжно згадує про нього А. Москаленко в «Нарисі історії української лексикографії»<sup>82</sup>. Лише М. Жовтобрюх спробував дати лінгвістичну характеристику Словника ЛРТ<sup>83</sup>.

---

<sup>79</sup> Речник српскохрватског књижевног и народног језика. Књига I. Београд, Институт за српскохрватски језик 1959, С. CIII; Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umijetnosti. Obradili: J. Jedvaj, S. Musulin, J. Nagy, S. Pavešić, S. Pelz, P. Rogić, M. Stojković, S. Živković. Dio XXIII. U Zagrebu. 1975 — 1976. S. 548.

<sup>80</sup> Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický. Sestavil František Št. Kott, vysl. professor c. k. akademického gymnasia v Praze. Díl první. V Praze, 1878, S. 2.

<sup>81</sup> Nemško-slovenska pravna terminologija. V imenu društva „Pravnika“ vredil dr. Janko Babnik, c. k. sodni pristav. Na Dunaju. 1894.

<sup>82</sup> Москаленко, А., Нарис історії української лексикографії, Київ, Радянська школа, 1961.

<sup>83</sup> Жовтобрюх, Мова української преси. С. 213.

## 2. ГРАФІКА ТА ОРФОГРАФІЯ

Офіційні тексти австрійської Галичини, у яких витримано етимологічний принцип, писалися церковнослов'янським кириличним шрифтом з використанням власної системи діакритичних знаків. Тексти з традиційним написанням, але надруковані гражданським шрифтом, у Вісниках відсутні. У той час, коли Вісники руською мовою тільки-но почали виходити, тобто у кінці 1849 році, питання фонетичного письма в Галичині навіть не піднімалося. Як відомо, фонетичне письмо запроваджується від 60-х років XIX ст.<sup>84</sup>, а всі прескриптивні праці з руської мови першої половини XIX ст. поширювали етимологічний, традиційний для української мови, принцип правопису, автори яких мали духовну підготовку і були виховані на церковнослов'янських текстах<sup>85</sup>. Хоча «Русалка Дністровая» від 1837 року рукою М. Шашкевича вперше проголосила принцип «пиши, як чуєш, а читай, як видиш», цього правила українські діячі ще не скоро почнуть дотримуватися<sup>86</sup>. Етимологічний правопис в українській мові, використовувався й раніше, до запровадження його в Галичині. Скажімо, мову творів Г. Сковороди можна розглядати як один із прототипів етимологічної руської мови Галичини XIX ст. Спроби використання етимологічного правопису були в цей час і на підросійській Україні. Зокрема у першій половині XIX ст. такий правопис запропонував М. Максимович. Все ж тут цей складний етимологічний правопис не мав підтримки серед української інтелігенції. Етимологічний правопис М. Максимовича знайшов добрий ґрунт у Галичині де сильніше проявлялися консервативні тенденції у мові, а частина галицьких діячів політично симпатизувала Росії<sup>87</sup>. Від кінця 1860-х років одночасно з

---

<sup>84</sup> Франко, І., Етимологія і фонетика в южноруській літературі, у газ.: Народ, Коломия 1894, № 15, 1 серпня 1894, С. 224.

<sup>85</sup> Мацюк, Г., Прескриптивне мовознавство в Галичині (перша половина XIX ст.). Львів, Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка 2001, С. 373.

<sup>86</sup> Історія українського правопису, С. 60.

<sup>87</sup> Кримський, А., Нарис історії українського правопису до 1927 року, у зб. Записки Історично-філологічного відділу, Кн. XXV (1929). У Києві. З друкарні Всеукраїнської Академії Наук, 1929, С. 181 зв.

етимологічним правописом, у Галичині починає вживатися «кулішівка» — фонетичний правопис, запропонований П. Кулішем. Згодом «кулішівка» заступає етимологічний правопис, а від 1895 року її визнали за офіційний правопис руської мови в Галичині, який кодифікували 1893 року в «Рускій граматиці» С. Смаль-Стоцький та Ф. Гартнер.

Розгляньмо ближче типові риси етимологічного правопису, якого дотримувалися укладачі офіційних «Вісників законів», що виходили у Відні протягом 1849—1995 років.

### *1.1. Принципи передачі голосних*

1.1.1. На перших сторінках Вісників відзначаємо непослідовність у вживанні літер *е* та *є*. Літера *е* вживалася для передачі звука [e] в середині слів, пор.: *патентомъ* (1849, Введенє, 1), *на внесокъ* (1849, ОВЗ, 25), а також для передачі звукосполуки [je] в різних позиціях, пор.: *соединенья* (1849, Введенє, 1), *въ своемъ* (1849, Введенє, 1), *дѣтъ* (1849, ОВЗ, 30) *есть* (1849, Введенє, 1), *оурадоправленъ* (1849, ОВЗ, 26). Проте у цьому випадку також фіксується літера *є*, напр.: *Его* (1849, Введенє, 1), *рѣшеніємъ* (1849, ОВЗ, 25), *желанъє* (1849, ОВЗ, 31) тощо. Все ж від 50-х років простежується тенденція до систематичного вживання літер *е* та *є*. Так, літера *є* послідовно вживається на початку слів на позначення йотованого [e]: *его* (1852, ОВЗ, 246), *если* (1870, ВЗД, 285), *єдиного* (1872, ОВЗ, 4), *єще* (1885, ВЗД, 143), *есть* (1892, ВЗД, 864). У цих випадках маємо справу з історично умотивованими написаннями. Крім того, літера *є* на початку слів вживається у власних назвах, запозичених з німецької мови; у таких словах у німецькій мові літера *е* має фонетичне значення [e], пор.: *Ебензее* (1870, ВЗД, 5) — нім. *Ebensee* (1870, RGB, 5), *Екгарт* (1871, ВЗД, 2) — нім. *Eckhart* (1871, RGB, 2). Усередині та в кінці слів після приголосних проставлена літера *е*, напр.: *межи правительствами* (1952, ОВЗ, 249), *буде* (1870, ВЗД, 5), *посредствомъ* (1870, ВЗД, 304), *особенніи* (1872, ВЗД, 267), *черезъ* (1878, ВЗД, 228), *времени* (1885, ВЗД, 142). У цій же позиції на позначення йотованого



[е] використовувалася літера *є*, причому тут простежуються впливи як етимологічного, так і фонетичного написань, напр. етимологічні написання: *рѣшеніємъ* (1849, ОВЗ, 18), *оудѣлаємъ* (1870, ВЗД, 5), *поєдинокихъ* (1872, ВЗД, 4), *ѡтповѣдноє оуговоренное вознагражденіє* (1870, ВЗД, 289), *общоє* (1872, ВЗД, 3), *заспокоєніє* (1885, ВЗД, 138), *полезное* (1892, ВЗД, 864); фонетичні написання: *краєначальникъ* (1849, Введенє, 7), *має* (1851, ОВЗ, 3), *даєса* (1851, ОВЗ, 2), *призволяє* (1894, ВЗД, 359). При написанні абстрактних лексем із компонентом *-ніє* простежуємо певну непослідовність: у кінцевій позиції лексем часто знаходимо поплутування літер *е* та *є*, пор.: *означеніє* (1849, Введеніє, 5), *рѣшеніє* (1849, Введеніє, 1), *въ слѣдствіє* (1872, ВЗД, 3), *оумноженіє* (1878, ВЗД, 228); *послѣдствіє* (1849, Введеніє, 6), *поступованіє* (1849, ОВЗ, 2), *жаданьє* (1892, ВЗД, 865). Таке поплутування часто фіксують дослідники мови XIV — XVII ст.

Літера *е* часом вживалася за етимологічним принципом для позначення звука [i], наприклад: *въ промежуткахъ* (1885, ВЗД, 156), *королевствъ* (1872, ВЗД, 261), *о немъ* (1871, ВЗД, 5), *окремъ* (1892, ВЗД, 869). Я. Головацький пропонував у таких випадках використовувати графему *ѣ*<sup>88</sup>. Однак ця графема ні у Словнику ЛРТ, укладачем якого був сам Я. Головацький, ні протягом усього часу видання Вісників не використовувалася.

1. 1. 2. Літера *ѣ* вживалася для позначення звука [i] на місці етимологічного *ѣ*, напр.: *въ державномъ оуставѣ* (1849, Введенє, 1), *совѣтникѡвъ* (1849, Введенє, 6-7), *сидѣти* (1872, ВЗД, 272), *в недѣлю* (1878, ОВЗ, 247), *мѣстце* (1885, ВЗД, 143), *дѣла* (1892, ВЗД, 866). Етимологічно виправданим є написання *дѣтины* (1870, ВЗД, 223).

Літера *ѣ* засвідчена на позначення звукосполуки [йі]: *слѣчаѣвъ* (1850, ОВЗ, 670), *ѣздовий билетъ* (1871, ВЗД, 264), *краѣвъ* (1892, ВЗД, 863).

<sup>88</sup> Грамматика Руского Азыка составлена Яковомъ Головацкимъ ц. к. Профессоромъ рѣского азыка и словестности рѣской при всеѣчилищѣ Львѡвскѡмъ. Во Львовѣ. Напечатано черенками Инститѣта Ставропигіальнскаго. 1849, С. 15. Раніше цю літеру пропонував використовувати М. Максимович, пор. Максимович, М., О правописаніи Малороссійскаго азыка, у зб. Історія українського правопису, С. 100, 101.

Трапляється етимологічно невиправдане вживання *ѣ*. Зокрема для позначення звука [i] в запозичених в новий період словах (переважно з німецької мови за посередництва польської), пор.: *для цѣлей* (1884, ОВЗ, 507), *въ Вѣдни* (1884, ОВЗ, 504), *минѣстрамъ* (1849, Введенє, 1), *фѣра* (1849, ОВЗ, 8-9), *ширина колѣи* (1872, ВЗД, 253). Можна провести аналогію з текстами, написаними на кілька століть раніше. Поплутування *ѣ* та *і* — для них також звичайне явище<sup>89</sup>.

Етимологічно невиправданим є вживання літери *ѣ* у значенні [i] у закінченні родового відмінка множини іменників другої відміни (історичні закінчення -овъ, -евъ), як-от: *дворцѣвъ* (1872, ВЗД, 254), *стрѣльцѣвъ* (1885, ВЗД, 151).

У флексії родового відмінка однини іменників першої відміни м'якої групи подекуди відзначаємо невмотивоване вживання літери *и* замість *ѣ*, хоча *ѣ* переважає, пор.: *при бѣдовѣ соблюдати треба вымаганіа министерства торговли* (1872, ВЗД, 253), але *для дѣланности оузкоколѣйной паровозной желѣзницѣ отъ Вѣдна до Блюмаѣ* (1872, ВЗД, 253).

### 1. 3. Вживання голосних *и*, *і* та *ї* було переважно непослідовним.

1. 3. 1. Літери *і* та *ї* часто взаємозамінювалися. Особливо ця тенденція спостерігається у текстах 40-50-х років. Так, літера *і* вживалася переважно в позиції перед йотованими голосними та перед *и*, який у цій позиції, напевно, передавав йотований [i]: *въ изъясненію* (1849, ОВЗ, 11), *пѣдъ власною отвѣчательностію* (1849, ОВЗ, 3), *собственне назначеніе* (1849, Введенє, 5), *для Дальмації* (1849, ОВЗ, 18-19), *въ теченіи* (1849, Введенє, 5), *котріи* (1852, ОВЗ, 251), *дирекція* (1852, ОВЗ, 251), *до стації призначеніа* (1872, ВЗД, 272), *зъ заверненіємъ* (1885, ВЗД, 142). Такий принцип написання літери *і* був властивий російській мові того часу, а також староукраїнським пам'яткам.

<sup>89</sup> Жовтобрюх, М. А., Волох, О. Т., Самійленко, С. П., Слинко, І. І., Історична граматики української мови, Київ 1980, С. 93; Булыка, С. 19-20.

Однак у цій позиції нерідко можна натрапити на літеру *ї*, пор.: *на слѣдѹючій опредѣленіа* (1849, ОВЗ, 2), *исполненіа* (1849, Введенє, 2), *овій* (ОВЗ, 1849, 2), *одобреніє* (1849, ОВЗ, 6), *непріятнимъ* (1849, ОВЗ, 2), *линію* (1849, ОВЗ, 8). Особливо ця тенденція спостерігається у текстах 40-50-х років.

Непослідовність проявляється при вживання *і* та *ї* перед *й*, пор.: *коній* (1851, ОВЗ, 1), *обіймати* (1849, Введенє, 5), *изготовленій* (1849, ОВЗ, 6) *належитостій* (1850, ОВЗ, 671), але: *запитаній* (1849, ОВЗ, 2), *прійшла до скѣткѣ* (1849, ОВЗ, 4), *сомнѣній* (1849, ОВЗ, 2) *зверхностій* (1850, ОВЗ, 671), а також в інших позиціях: *дірекції* (1851, ОВЗ, 2) та *дірекція* (1852, 251).

1. 3. 2. Літера *и* вживалася на початку слів. Її фонетичний відповідник досить складно визначити. Це міг бути звук [і], як напр.: *изданье* (1849, Введенє, 7), *извѣщати* (1849, Введенє, 7), так і [и] перед сонорним приголосними [н]: *инспекторъ* (1872, ОВЗ, 3), *инженирами* (1872, ОВЗ, 4), *що иного* (1885, 137), *инше* (1894, ВЗД, 356), *интересѡвъ* (1894, ВЗД, 360)<sup>90</sup>. Літера *і* перед сонорними [н], [л] вживалася подекуди у власних назвах, пор.: *[для] Іллірії* (1849, ОВЗ, 2), *в Инсбръкѣ* (1849, ОВЗ, 8), *Істрія* (1850, ОВЗ, 379). Така риса була властива першим випускам Вісникам. Пізніше у Вісниках вживається літера *и*, наприклад: *въ Инсбръкѣ* (1870, ВЗД, 12), *въ Инсбруку* (1894, ВЗД, 61). Літера *ї* на початку слів не фіксується.

1. 3. 3. Літера *і* інколи слугувала для передачі йотації на початку слів та в інтервокальній позиції, напр.: *Іоссъ* (1850, ОВЗ, 867), *Іоаннь* (1850, ОВЗ, 1317), *маіоратѡвъ* (1850, ОВЗ, 679), *Франц-Іосиф І* (1894, ВЗД, 357), *раіономъ* (1885, ВЗД, 138). Така передача йотації, очевидно, була перейнята з російської мови, де допускалося паралельне вживання сполучень *-йо-* та *-іо-*<sup>91</sup>. У перших випусках

<sup>90</sup> У цій позиції в сучасній українській літературній мові у деяких словах прийнято вимовляти [и], яке на письмі передається літерою *і*: *Погрібний, М.*, Українська літературна вимова. Дніпропетровськ, 1992, С. 10. Написання літери *и* на початку слів перед літерами *н* та *р* було одним із принципових питань у мовознавчій дискусії, яка розгорілася була в українському суспільстві у кінці 1990-х — на початку 2000-х років. Див. Історія українського правопису, С. 562.

<sup>91</sup> Русская грамматика Александра Востокова, по начертанию его же сокращенной Грамматики полнѣе изложенная. Санктпетербургъ, въ Типографіи И. Глазунова. С. 343; Русское правописание. Руководство составленное по порученію второго отдѣленія императорской академіи наукъ

вісників прийнято було написання *Јосиф*, використовуючи латинську графему *J* (пор. Вісники за 1849 рік).

1. 1. 4. В середині слів на позначення звука [и] використовувалися дві літери — *и* та *ы*. Їхнє вживання, як і вживання літер *і* та *ї*, відзначене взаємозамінністю і особливі принципи їх розрізнення виділити важко.

1. 1. 4. 1. Так, літера *ы* фіксується в таких випадках:

1) у дієслові *быти* та похідних словах від нього, напр.: *бытіа* (1849, ОВЗ, 3), *бывшого* (1849, ОВЗ, 2), *быти* (1885, ВЗД, 138), *пребыванье* (1849, Введение, 7); однак: *означеный бѣти має* (1849, Введение, 5), *оустановлень бѣвъ* (1894, ВЗД, 354);

2) у частках *бы, абы, чтобы. навіть хоть бы они тѣю статскѣ принадлежнѣсть пѣдла отечественного законодавства оутрадили* (1849, ОВЗ, 4); *оудѣлаємъ положительный приказъ, абы надѣ концессією и всѣми содержимими въ ней оустановами строго и старательно чѣвали* (1885, ВЗД, 139); *Старшины громадъ мають обовязокъ, громады о вѣйстю кожного зѣ тыхъ вѣстниковѣ въ той часѣ стосовнимъ способомъ завѣдомити, и такъ розпорадити, чтобы каждый въ тыхъ вѣстникахъ мѣгъ са роздивити* (1849, Введение, 4); *має такъ оучинено быти, чтобы одна часть печати лежала на марцѣ, а дрѣга часть на аркѣшѣ аранжементѣвъ* (1892, ВЗД, 870).

1. 1. 4. 2. Літера *и* фіксується у таких випадках:

1) у прийменнику-префіксі *при-*, напр.: *при перешѣкованю домѣвъ* (1849, ОВЗ, 3), *принадлежнѣсть* (1849, ОВЗ, 4), *призволеного* (1885, ВЗД, 138); проте: *пріобрѣтеніє* (1872, ВЗД, 260);

2) у інфінітивному суфіксі *-ти*, напр.: *розтагати* (1849, ОВЗ, 6), *порѣчити* (1849, Введение, 1), *передати* (1892, Введение, 71);

3) у закінченні родового відмінка іменників третьої відміни, напр.: *взглядно подѣлѣ власти* (1849, ОВЗ, 2), *на подвалинахъ правдивой рѣвноправности всѣхъ народѣвъ Державы и рѣвности всѣхъ статскихъ обивателей передъ закономъ* (1849, Введенє, 1), *одна часть печати* (1892, ВЗД, 870); *для сей дѣловой галузи* (1885, ВЗД, 140).

1. 1. 4. 3. Інші випадки вживання літер *и* та *ы* є непослідовними, пор.: *виданье* (1849, Введенє, 5), *выданье* (1849, Введенє, 2), *выдатки* (1882, ВЗД, 82), *пѣблычныхъ* (1882, ОВЗ, 385), *котры* (1850, ОВЗ, 57), *нитки* (1885, ВЗД, 141), *тагары* (1851, ОВЗ, 1), *поединчыхъ* (1849, Введенє, 6), *са тычить* (1851, ОВЗ, 1), *числачи* (1894, Введенє, 372), *зачавши* (1851, ОВЗ, 1), *першый* (1849, Введенє, 5), *стосѣнокъ защитително-зверхностного* (1849, ОВЗ, 11) тощо. До особливостей вживання літер *и* та *ы* у відмінкових флексіях ми повернемось у відповідному розділі.

1. 1. 5. У закінченні називного-знахідного відмінка множини прикметників та займенників прикметникового зразка відмінювання інколи трапляється написання літери *ѣ*: *подчиненѣ* (1849, ОВЗ, 10), *Камеральнѣ краевѣ оурады* (1849, ОВЗ, 8), *меленѣ або паленѣ* (1849, ОВЗ, 8), *статскѣ поштовѣ заведенѣа* (1851, ОВЗ, 1), *котрѣ* (1851, ОВЗ, 1), *вольнѣ* (1885, ВЗД, 139), *дорѣченѣ* (1892, ВЗД, 671), *потагаємѣ* (1894, ВЗД, 354). Написання діакритичних знаків над літерою *и* було властиве також і староукраїнській мові, зокрема для позначення звукосполуки [йі]<sup>92</sup>. Дашок над літерою в українську графіку XIX ст. увів М. Максимович на позначення «гострого и»<sup>93</sup>.

1. 1. 6. Особливістю графіки «Вісників», яка притаманна іншим текстам з Галичини цього часу, було вживання літери *ѣ* на позначення звука [і] на місці колишнього *о*, напр.: *приказѣвъ* (1849, Введенє, 6), *кѣньми* (1851, ОВЗ, 1), *рѣкъ* (1885, ВЗД, 141).

<sup>92</sup> Чепіга, І., До відтворення в українських давніх текстах звука [й] та звукосполуки [йі], у ж.: Українська мова, 2007, № 2, С. 20 — 25.

<sup>93</sup> Максимович, С. 93.

Літера *ѡ* мала також інше значення: вона використовувалася на позначення звукосполуки [ві] у префіксі-прийменнику *ѡтъ* (*від*), напр.: *ѡтъ дна 1. Лютого 1851* (1851, ОВЗ, 1), *съ опѡщенъемъ десяти ѡтсотка* (1851, ОВЗ, 2), *ѡтбере* (1885, ВЗД, 139), *ѡтписи* (1892, ВЗД, 869), *ѡтповѣдне* (1892, ВЗД, 873), *день ѡтсылки* (1894, ВЗД, 355). Можна провести аналогію з написанням у староукраїнській мові написання прийменника-префікса ѿ, який мав подібне звукове вираження. Фонетичне значення [ві] простежується також у написаннях *ѡнь* (1885, ВЗД, 143), *ѡсемсотъ* (1892, ВЗД, 864)<sup>94</sup>.

Застосування графеми *ѡ* була на той час новим явищем. Ідею запровадження цього знака подав М. Максимович — палкий поборювач збереження традиційного письма. Її широко підтримали діячі Галичини, а на підросійській Україні етимологічний правопис М. Максимовича не знайшов прихильників<sup>95</sup>.

1. 1. 7. Лише в лексемі *австрійскимъ* (1872, ОВЗ, 3) трапляється літера *ѳ*, яка від найдавніших часів вживалася на позначення голосного [i], а в староукраїнській мові зрідка заміняла літеру *ѳ*<sup>96</sup>. На позначення ж звука [i] літера *ѳ* вживалася в запозичених лексемах як відповідник німецької літери *u*, пор. *лѳцеалніи* (1850, ОВЗ, 422), нім. *lyceal* (1850, ARGRB, 422); *ѳдраѳлична машина* (1850, ОВЗ, 889); нім. *einer hydraulischen Maschine* (1850, ARGRB, 882); *ѳпотекарна [коміссіа]* (1850, ОВЗ, 672), нім. *Hypotheken-Commission* (1852, ARGRB, 672); пізніше в останньому випадку замість літери *ѳ* вживалося буквосполучення *ги-*, пор.: *гипотекарныхъ требованій* (1888, ВЗД, 279), нім. *Hypothekarforderungen* (1888, RGB, 279).

<sup>94</sup> Пор. у Головацького: «Коли таке ѡ (перехѡдне) зъ начала слова стоати має, то приберає придыхъ (ѳ) н. пр. ѡнъ, ѡвца; а хотай декотрѣ опускають (ѳ) и пишуть: ѡнь, ѡвца, ѡдъ, (отъ), то оно завсѣгда вымавлатиса повинно: ѳнъ, ѳвца, ѳдъ. Грамматика Рѣского Азика, С. 8.

<sup>95</sup> Німчук, В., Передмова, у кн.: Історія українського правопису, С. 24.

<sup>96</sup> Булыка, Развіццѣ арфаграфічнай сістэмы старабеларускай мовы, Мінск, Навука і тэхніка 1970, С. 24.

1. 1. 8. У текстах «Вісників...» відзначаємо системне вживання лігатур *ѣ* та *оу* (з дашком)<sup>97</sup>. Так, *ѣ* вживається всередині та на кінці слів, напр.: *Министерство правосѣдіа* (1849, ОВЗ, 2), *Прѣсами* (1849, ОВЗ, 4), *артиклѣ* (1849, ОВЗ, 2), *формѣлара* (1885, ВЗД, 157), *рѣбрикѣ* (1892, ВЗД, 873), а лігатура *оу* — на початку слів, напр.: *оужиткована* (1849, ОВЗ, 2), *оуради* (1849, ОВЗ, 2), *оубытки* (1885, ВЗД, 156), *оуживанье* (1892, ВЗД, 870). Таке правило було встановлене в староукраїнських пам'ятках приблизно з XIV ст.<sup>98</sup> Час від часу трапляється *ѣ* з дашком для позначення нескладового [у] в запозичених лексемах (як відповідник компонента *и* латинських дифтонгів *ai*, *ei*): *емфитеѣтичнѣмъ* (1849, ОВЗ, 1) *межи Австрією а Прѣсами* (1849, ОВЗ, 4).

1. 1. 9. Залежністю від позиції в реченні відзначене вживання графем *ѣ* (йотований [а]) та *ѧ* (юс малий): *ѣ* вживалася на початку слів, *ѧ* — в середині слів для передачі м'якості попереднього приголосного та йотації [а].

*ѣ* на початку слова: *ѣкъ* (1849, ОВЗ, 6), *ѣ* (1871, ВЗД, 1), *ѣка* (1885, ВЗД, 137), *ѣмы* (1885, ВЗД, 156), *ѣсножолтозелена* (1892, ВЗД, 869).

*ѧ* для позначення м'якості приголосних всередині слів: *запыѧана* (1849, ОВЗ, 2), *екземплары* (1849, Введенє, 7), *десаѧь* (1885, ВЗД, 144), *гандларѧь* (1892, ВЗД, 872).

*ѧ* для позначення йотації [а]: *Министерство правосѣдіа* (1849, ОВЗ, 2), *слѣчаѧѧь* (1849, ОВЗ, 2), *обѧзанѣсть* (1851, ОВЗ, 2), *поавить сѧ* (1885, ВЗД, 143). Трапляються написання на зразок *ѧкъ* (1849, Введенє, 7) з літерою *ѧ* у позиції на початку слова.

1. 1. 10. За традицією у кінці слів після приголосних писалися *ь* або *ѣ*, причому *ь* мав також і практичне значення, він використовувався для передачі м'якості попереднього приголосного, напр.: *штуѧь* (1849, Введенє, 9), *заклученѣмъ* (1849, ОВЗ, 1), *въ рѣзныхъ корѣннихъ краѧѧь* (1851, ОВЗ, 2),

<sup>97</sup> З технічних причин не можливо відтворити написання цих літер.

<sup>98</sup> Булыка, С. 28.

*натискъ* (1892, Введенє, 870), *тринкаль* (1851, ОВЗ, 1 — 2). Написанням із *ь* відзначені лексеми з кінцевим *р*, напр.: *рыцарь* (1870, ОВЗ, 5), *цѣсарь* (1870, ВЗД, 5), *комиссарь* (1885, ВЗД, 144), *формуляръ* (1885, ВЗД, 141) (таке написання, можливо постало під впливом польської сполуки *rz* у цій позиції, пор. *cesarz, formularz, komisarz, rycerz*<sup>99</sup>), а також слова, що містять у кінцевій позиції шиплячі звуки, наприклад *лишь* (1849, ОВЗ, 6) У цьому зв'язку гіперичним є написання на зразок *[виконанье]* *тогожь* *[розпоражена]* (1849, Введенє, 1) *стражь* (1849, ОВЗ, 6), *продажь* (1849, Введенє, 7), *рѣчь* (1894, ВЗД, 357), *ажь* (1892, ВЗД, 864), *однакожь* (1894, ВЗД, 355), *вздолжь* (1872, ВЗД, 255).) з *ь* після шиплячих. Літера *ь* часто вживалася після літери *н* за зразком польського *ń*, пор.: *первеньство* (1850, ОВЗ, 671).

Всередині слів *ь* вживався на межі морфем перед голосними: *въобще* (1872, ОВЗ, 4), *предъоумѣстити* (1849, Введенє, 5), *предъозначеный* (1849, Введенє, 5), *предъꙋсмотрено* (1849, Введенє, 6), *безъꙋсловно* (1849, ОВЗ, 2), *безъоплатно* (1850, ОВЗ, 672), *сѣискъ* (1851, ОВЗ, 10). Ця тенденція зафіксована в 40-50-х роках, пізніше написання *ь* між морфемами не трапляється, пор.: *предостережений* (1885, ВЗД, 151). Літера *ь* вживалася перед йотованими голосними для передачі роздільної вимови: *изъавши* (1849, ОВЗ, 2), *(въ) изъясненію* (1849, ОВЗ, 11), *объѣмъ* (1885, ВЗД, 139). Напевно, тут можна навести ще приклад написання лексеми *присъєдиненіє* (1872, ВЗД, 260), яке можна пояснити й намаганням «уцерковнослов'янити» вживаний у російській мові та запозичений від неї у Вісниках префікс *со-*. На межі морфем перед приголосними *ь*, як правило, не вживався, пор.: *предпріятіа* (1849, ОВЗ, 2), *розтагає са* (1851, ОВЗ, 7), *предпись* (1892, ВЗД, 864), але *ссылки* (1849, Введенє, 6), *изъдати* (1849, ОВЗ, 3). Поплутування *ь* та *ъ* спостерігається на прикладі лексеми *теперь* (1849, ОВЗ, 7), *теперь* (1872, ОВЗ, 4). Інколи відзначаємо опускання *ь* перед *л*, пор.: *статске оуправителство* (1849, Einleitung, 7). Це явище було властиве староукраїнській графіці<sup>100</sup>. Однак тверда вимова [л] у позиції перед

<sup>99</sup> LINDE, T. 1, cz. 1, S. 228; 652; T. 1, cz. 2, S. 1056; T. 3, S. 151.

<sup>100</sup> Булыка, С. 38.



приголосними трапляється подекуди у наддністрянських говірках<sup>101</sup>. Над пом'якшеним *л* могла бути поставлена крапка, напр.: *оувол'ненье* (1850, ОВЗ, 671), *приватнїй предпринимател'ства* (1851, ОВЗ, 1), що можна порівняти використанням паєрка для позначення м'якості приголосного у староукраїнській мові<sup>102</sup>. Паєрок після літери *н* використовувався у Словнику ЈРТ для позначення м'якості звука [н'], напр. *рен'скій* (ЈРТ, 114), *сон'мованье* (ЈРТ, 196). Однак у «Вісниках» у цьому випадку вживається літера *ь*, пор.: *реньскій* (1852, ОВЗ, 723), *соньмованье* (1850, ОВЗ, 1757). Літера *ь* опускалася в суфіксі *-ск-* (сучасний *-ськ-*) прикметників<sup>103</sup>, пор.: *Тирольского* (1850, ОВЗ, 98), *статского* (1851, ОВЗ, 1), *Бернске* (1894, ВЗД, 359), що відбиває вимову цього суфікса у наддністрянських говірках<sup>104</sup>.

1.1.11. Час від часу відзначаємо вживання російської літери *ѣ* на позначення м'якості попереднього приголосного та звука [о]: *деватѣхъ* (1849, Введенье, 6), *зовсѣмъ* (1849, Введенье, 7), *въ мѣстцѣхъ* (1850, ОВЗ, 663), *въ грошѣхъ* (1850, ОВЗ, 663). Як відомо, літера *ѣ* вживається в російській мові з 1795 року<sup>105</sup>, а в українській мові її широко застосовував М. Максимович<sup>106</sup>.

## 1.2. Особливості передачі приголосних

У системі передачі приголосних виділимо спорадичне вживання графічного знака *г* для позначення задньоязикового проривного дзвінкого звука в словах іншомовного походження, які в мові-джерелі пишуться зі знаком *g*, напр.: *Форарльбергъ* (1849, ОВЗ, 7), *грѣнтъ* (, 1849, ОВЗ, 2), *гипсъ* (1849, ОВЗ, 8), *графство* (1871, ОВЗ, 2), *регистромъ* (1885, ВЗД, 142), *органы* (1885, ВЗД, 145),

<sup>101</sup> Атлас української мови. Том другий. Волинь, Наддністянщина, Закарпаття і суміжні землі. Київ, Наукова думка 1988. Карта 114.

<sup>102</sup> Чепіга І. П., Діакритичні знаки, у кн.: Українська мова. Енциклопедія, С. 145.

<sup>103</sup> Диспалаталізований [с] у суфіксі *-ск-* є характерною особливістю наддністрянського говору. Жилко, Ф. Т., Нариси з діалектології української мови. Київ, Радянська школа 1955, С. 111.

<sup>104</sup> Шевельов, С. 434.

<sup>105</sup> Чумаков В. Т., Ё – седьмая, счастливая буква азбуки, [http://www.gramota.ru/biblio/magazines/gramota/orthografia/28\\_127](http://www.gramota.ru/biblio/magazines/gramota/orthografia/28_127).

<sup>106</sup> Німчук, Передмова, С. 24.

*гешефт* (1892, ВЗД, 866). Ця літера інколи пишеться в словах російського походження, як-от: *въ согласію* (1849, ОВЗ, 1), а також у словах, які в живому мовленні вимовлялися із проривним *г*, наприклад: *господарства* (1849, ОВЗ, 9)<sup>107</sup>.

У перших випусках «Вісників...» фіксується латинська літера *s*, як-от у лексемі *слочиньство* (1850, ОВЗ, 1850), а також літера *θ* у словах грецького походження, напр.: *теоретичніи* (1850, ОВЗ, 1369, 2039); *каθ.[едральне]* *становище* (1850, ОВЗ, 1167); *каθолическихъ* (1850, ОВЗ, 1167). Однак пізніше літери *s* та *θ* у «Вісниках...» не вживалися.

## *Висновки до розділу 2*

Графічна система, яка застосовувалася в офіційних документах, не відзначається послідовністю. Для передачі голосних використовувалися 15 знаків. Деякі графеми, як наприклад *е*, *ѣ*, *и* використовувалися для передачі кількох фонетичних відповідників. Пара графем *оу* — *ѹ* вживалися для передачі одного звуку. Один звук [і] могли позначати 6 графем, а саме: *е*, *ѣ*, *і*, *ї*, *и*, *ѡ*. Не використовувалася графема *ѣ̇*, замість неї трапляється графема *е*, яка могла вживатися на позначення звуків [е] та [і]. Непослідовно використовувалися графеми *и* — *ы*. Графеми *ъ* та *ь* не мали звукового вираження. Передача системи консонантизму не мала значних особливостей, окрім хіба що застосування знака *ѵ* для позначення звуку [в], спорадичного вживання графеми *г*, що постала в староукраїнський період розвитку мови, вживання графем *s* та *θ*, які трапляються у «Вісниках» перших років видання. У графічній системі вокалізму та консонантизму використовувалися діакритичні знаки, зокрема дашок слугував для позначення етимологічних звуків, а крапка над літерами — для позначення м'якості приголосних звуків. Деякі графічні особливості відзначені впливом російської мови, як наприклад вживання літери *і* перед голосними або вживання літери *ѣ̇*.

---

<sup>107</sup> ЕСУМ, т. 1, с. 574; ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ, т. 1, с. 169.

### 3. ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Подамо деякі міркування щодо граматичних особливостей, що їх ми виявили у Вісниках. Коротко охарактеризуємо найтипівші ознаки відмінювання, дієвідмінювання, а також специфіку варіативності деяких прийменників. Для виявлення особливостей добору граматичних форм важливим є порівняння із історичними та діалектними формами. Крім того, цікавим є порівняння із пропонованими парадигмами у відмінюванні із прескриптивними працями Галичини середини ХІХ ст. Для цього скористаємося рекомендаціями, поданими Я. Головацьким у його «Граматичі руського языка»<sup>108</sup>.

#### 3. 1. Іменники

##### 3. 1. 1. Перша відміна<sup>109</sup>.

*Тверда група. Однина.*

Орудний відмінок. *пôдь оугрозою* (1885, ВЗД, 138). Широко вживана у західних діалектах української мови флексія *-ев*, яку також кодифікував Я. Головацький не вживається<sup>110</sup>.

Місцевий відмінок. *въ картѣ* (1872, ВЗД, 270). Послідовно фіксується перехідне пом'якшення: *въ книзѣ* (1885, ВЗД, 141).

<sup>108</sup> Детальніше про стан прескриптивного мовознавства у Галичині в першій половині ХІХ ст. можна ознайомитися у вже згаданій праці Г. Мацюк.

<sup>109</sup> У праці ми дотримуємось класифікації іменників за відмінами, яку подано в академічному виданні: Сучасна українська літературна мова. Морфологія. За заг. ред. І. Білодіда, Київ Наукова думка, 1969, С. 81-121.

<sup>110</sup> Грамматика Русского Языка, С. 66—67.

### *М'яка група. Однина*

Родовий відмінок. У давньоруській мові у родовому відмінку однини іменників жіночого роду з основою на *jā* вживалося закінчення *ѣ*<sup>111</sup>, ця флексія трапляється й у текстах Вісників: *для желѣзницѣ* (1894, ВЗД, 354). Так само натрапляємо і на флексію *и*, яка етимологічно не може бути виправданою, але поплутування з *ѣ* трапляються від найдавніших часів, що, на думку А. Соболевського зумовлено відповідною флексією *ы* в твердій основі<sup>112</sup>, пор.: *до соливарни* (1870, ВЗД, 5), *одной колѣи* (1872, ВЗД, 254). Я. Головацький пропонував вживати флексію *-ѣ* після м'яких приголосних (*зозлѣ, динѣ*), а флексію *-и* — після голосних (*змѣи, стаи*)<sup>113</sup>. Перекладачі Вісників цього принципу не дотримувалися.

Місцевий відмінок. *По гребли* (1871, ВЗД, 8); *по тѣй хвили* (1892, ВЗД, 867). Вживання флексії *и* у текстах «Вісників...» етимологічно виправдане: у місцевому відмінку однини іменників жіночого роду з основою на *jā* історично вживалося закінчення *и*. У сучасній українській мові розвинулося закінчення *і*, а в російській мові — *е*. Це явище прийнято пояснювати уніфікацією різних типів іменного відмінювання, у цьому випадку — з відмінюванням за зразком твердої групи, де в місцевому відмінку однини вживалося закінчення *ѣ*, причому як в іменниках жіночого роду, так і чоловічого роду<sup>114</sup>. Крім того, українським діалектам, а саме південно-західним, властиві форми на *-и*, напр. *на земли*<sup>115</sup>.

<sup>111</sup> Борковский, В. И., Кузнецов, П. С., Историческая грамматика русского языка. Москва 1965, С. 191.

<sup>112</sup> Соболевский, А. И., Лекции по истории русского языка. Санкт-Петербург 1891., С. 181; Груньский, М., Ковальов, П. Історія форм української мови (підручна книга для педвишів), Харків, 1931., С. 92.

<sup>113</sup> Грамматика Русского Языка, С. 66—67.

<sup>114</sup> Иванов, В. В., Историческая грамматика русского языка. Москва, Просвещение 1964, С. 310-311.

<sup>115</sup> Груньский, Ковальов, С. 103; Гриценко, П. Ю., Надсянський говір, у книзі: Українська мова. Енциклопедія, С. 389.

Тому цілком виправданим буде припущення про діалектне походження цієї лексеми в текстах Вісників.

### *Мішана група*

Ствердіння шиплячих приголосних в українській мові спричинило витворення особливого класу іменників, що належать до I та II відмін, — так званої мішаної групи, що поєднує в собі елементи твердого та м'якого зразків відмінювання.

### *Однина*

Родовий відмінок. *Продажи* (1892, ВЗД, 863), *видачі* (1894, ВЗД, 356). Етимологічно виправданим тут було б уживання флексії *ѣ*<sup>116</sup>, що показували іменники м'якого типу відмінювання. Її ж пропонував і Я. Головацький<sup>117</sup>. В українській мові розвинувся закономірний континуант *і*. У Вісниках флексія *и* вживається, мабуть, під впливом російської мови, де вона постала внаслідок дії твердої групи на м'яку<sup>118</sup>.

Місцевий відмінок. *На сѣши* (1851, ОВЗ, 9); *на Вѣденьскѣй биржи* (1892, ВЗД, 868). Як і у випадку із м'якою групою, вживання флексії *и* тут етимологічно виправдане<sup>119</sup>.

### *3. 1. 2. Друга відміна*

#### *Тверда група. Однина*

<sup>116</sup> Див., напр., зразки відмінювання іменників з основою на *ја* у Самійленка, С. 72.

<sup>117</sup> Грамматика Русского Азыка, С. 66, 71.

<sup>118</sup> Кузнецов, П. С., Очерки исторической морфологии русского языка, Москва, Издательство Академии наук СССР, 1959, С. 40.

<sup>119</sup> Пор. у російській мові у цій формі вживається флексія *е*: *на суше, на бирже*.

Родовий відмінок. Поплутування закінчень *а* та *у*, яке спостерігається в сучасній українській мові, зумовлене взаємовпливом зразків відмінювання іменників чоловічого роду колишніх *ѡ-* та *ѣ-* основ<sup>120</sup>. Таке поплутування сповна передають і Вісники, пор.: *кона* (1851, ОВЗ, 2), *артикѡла* (1872, ВЗД, 261), *лѣса* (1872, ВЗД, 260), *срока* (1872, ВЗД, 269); *артикулу* (1849, ОВЗ, 2); *податкѡ* (1851, ОВЗ, 2); *часѡ* (1851, ОВЗ, 2).

Давальний відмінок. *Поштмайстрови* (1851, ОВЗ, 2), *оурадови* (1852, ОВЗ, 40). Закінчення *-ови* було властиве іменникам з колишньою основою на *ѣ*. У сучасній українській мові у цій формі вживаються закінчення *-ові*, *-у*. У російській мові — лише *у*. Перекладачі Вісників послідовно вживають закінчення *-ови*, що також цілком виправдано з етимологічного погляду, оскільки сучасна форма *-ові* є континуантом пізнішого утворення *-овѣ*<sup>121</sup>.

### *Множина*

Називний відмінок. Поряд із закономірною флексією *и*, як у словах *бѣдинки* (1850, ОВЗ, 664); *листи* (1851, ОВЗ, 7), використовуються множинні форми з флексією *а*: *органа* (1849, ОВЗ, 6), *грѣнта* (*если грѣнта зѡстанѣтъ змѣленѣ*; 1850, ОВЗ, 664); *письма* (1850, ОВЗ, 7). Флексія *а* постала внаслідок впливу іменників середнього роду та форм двоїни приблизно з XV ст. і в російській мові набула поширення в XIX ст.<sup>122</sup> Можливо, у Вісниках флексія вживається саме під впливом російської мови, якщо взяти до уваги той факт, що граматики Я. Головацького її уникає<sup>123</sup>. Крім того, в основах на м'який приголосний трапляються випадки уживання флексії *ѣ*, пор. *два екземпларѣ* (1850, ОВЗ, 673), *журналѣ* (1851, ОВЗ, 8).

<sup>120</sup> Самійленко, С. 114.

<sup>121</sup> Самійленко, С. 118.

<sup>122</sup> Самійленко, С. 132; Соколова М. А., Очерки по исторической грамматике русского языка, Ленинград, Издательство Ленинградского университета, 1962, С. 114; Волинський М. К. Іменник, в кн.: Порівняльна граматики української і російської мов. Київ, Радянська школа, 1961, С. 92-93.

<sup>123</sup> Грамматика Русского Языка, С. 57—59.

### *М'яка група. Однина*

Орудний відмінок. У цій формі фіксується прямий континуант флексії іменників чоловічого роду колишніх основ на *ї -ьмь*, який перейшов також і на інші типи відмінювання іменників з основою на м'який приголосний, пор.: *путемь* (1851, ОВЗ, 9) і *съ концемь* (1849, Введение, 7).

Місцевий відмінок. Флексія *-у (-ю)* первісно вживалася в іменниках із твердою основою, а далі поширилася на іменники середнього роду з м'якою основою<sup>124</sup>. Однак у російській мові саме в середньому роді флексія не зазнала такого поширення, як, скажімо, в карпатських говорах української мови. Тому написання на зразок *по виданю* (1849, Введение, 5), *при обраховуваню* (1849, Введение, 7); *въ выясненію* (1849, ОВЗ, 2), *въ нѣмецкѣмъ поединчѣмъ изданію* (1849, Введение, 6), так само: *въ слѣчаю* (1851, ОВЗ, 2), можна віднести до живомовних. Тут натрапляємо також на закінчення *-и*, яке є етимологічно правильним<sup>125</sup>: *по vysлѣханіи* (1871, ВЗД, 1); *въ послѣдствіи*, *по оудовлетвореніи* (1885, ВЗД, 139), *въ полномъ ихъ содержаніи* (1849, Введение, 3). Обидва закінчення *-и* та *-ю* кодифікує Я. Головацький<sup>126</sup>.

### *Множина*

Родовий відмінок. У сучасній українській мові основною для цього відмінка є флексія *-ів*<sup>127</sup>, як-от: *обязанности властителейъ або посѣдателейъ* (1850, ОВЗ, 663); *речинцѣвъ* (1850, ОВЗ, 670). Ці форми постали внаслідок впливу відмінювання іменників з основою на *й*<sup>128</sup>. Флексію *-ѣвъ* кодифікує Я. Головацький<sup>129</sup>. Крім того, у Вісниках вживаються іменники із

<sup>124</sup> Соколова, С. 111; Самійленко С. П., Іменник, у кн.: Історія української мови. Морфологія, відпов. ред. Німчук В. В., Київ 1978, С. 99.

<sup>125</sup> Шахматов, А. А., Историческая морфология русского языка, Москва, Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР 1957, С. 66.

<sup>126</sup> Самійленко С. П., Іменник, С. 58.

<sup>127</sup> Самійленко, Іменник, С. 134, Волинський, С. 93.

<sup>128</sup> Самійленко, Іменник, С. 134.

<sup>129</sup> Грамматика Русского Языка, С. 58.

флексією *-ей* напр.: *обивателей* (1849, Введение, 1); *просителей* (ВЗД, 1870, 5); *почтовыхъ слѣжителей* (ВЗД, 1872, 254); *дней* (1849, Введение, 4). Флексія *-ей* була властивою для іменників з колишньою основою на *ї* і звідти поширилася на інші іменники чоловічого роду із основою на м'який приголосний<sup>130</sup>. Якихось типових ознак, коли вживаються флексії *-ів* чи *-ей* у східнослов'янських мовах, немає, однак виявлено, що форми на *-ей* в російській мові вживаються частіше, ніж в українській чи білоруській<sup>131</sup>. У Вісниках зафіксовані приклади з фонетично первісним закінченням іменників з колишньою основою на *ї*, проте, як і слід було б очікувати, в іменниках чоловічого-середнього роду із м'яким (чи первісно м'яким) приголосним основи безвідносно до колишнього типу відмінювання: *коній* (1851, ОВЗ, 2). Хоча така флексія znana в карпатських та лемківських говорах<sup>132</sup>, до того ж вона була кодифікована Я. Головацьким як типова для іменників з *ь* у визвуці<sup>133</sup>.

Місцевий відмінок. Флексія *-ахъ* постала під впливом відмінювання іменників з основою на *ја̋*, її кодифікує Я. Головацький<sup>134</sup>: *въ краахъ* (1851, ОВЗ, 2). Флексія *-охъ* як континуант колишньої флексії *-ъхъ* іменників *й*-основ виникла в результаті морфологічних змін, оскільки трапляється вона ще в старослов'янських пам'ятках, коли про український перехід *ъ* в *о* ще не могло бути й мови<sup>135</sup>. Вживання флексії *-охъ* у Вісниках, на наш погляд, зумовлене діалектним чинником: це закінчення засвідчується у говорах західнополіських, лемківських, закарпатських, бойківських, середньонадністрянських та в групі поліських говірок<sup>136</sup>, пор. *въ мѣстцѣхъ* (1850, ОВЗ, 663). Як діалектні форми визначав їх і Я. Головацький<sup>137</sup>.

<sup>130</sup> Соколова, С. 118 -- 120.

<sup>131</sup> Волинський, С. 93.

<sup>132</sup> Грунський, Ковальов, С. 158. С. Самійленко вказує на перевагу закінчення *-ий* над *-ей* у галицьких пам'ятках середньоукраїнського періоду. Самійленко, Іменник, С. 105.

<sup>133</sup> Грамматика Руского Азыка, С. 63.

<sup>134</sup> Грамматика Руского Азыка, С. 58—59.

<sup>135</sup> Грунський, Ковальов, С. 138.

<sup>136</sup> Самійленко, Іменник, С. 143.

<sup>137</sup> Грамматика Руского Азыка, С. 65.



У текстах Вісників часто натрапляємо на явище поплутування іменників другої та третьої відміни, наприклад: III відміна: *пóдпись* (1872, ВЗД, 260); *рѹкописею* (1850, ОВЗ, 7); *по предписѹ* (1850, ОВЗ, 7); II відміна: *предпись* (1851, ОВЗ, 2), *предписы* (1872, ВЗД, 253), *надпись* (1849, Введение, 6). У сучасній українській мові такі іменники належать до другої відміни, тобто є іменниками чоловічого роду з основою на твердий приголосний<sup>138</sup>. Таку ж характеристику вони мають і в польській мові. У російській мові ці іменники належать до III відміни, тобто є іменниками жіночого роду з основою на м'який приголосний, куди входять іменники з історичною основою на *ї*.

### 3. 1. 3. Третя відміна.

#### Однина

Родовий відмінок. *Плинности* (1894, ВЗД, 357); *для сеи галѹзи* (1885, ВЗД, 140). Ці форми представлені етимологічно виправданою флексією *-и*, до того ж присутньою в більшості говорів української мови<sup>139</sup>.

Орудний відмінок. *Рѹкописею* (1851, ОВЗ, 7); *сѹ призвоитостію и сокромностію (!)* (1851, ОВЗ, 7). Колишні варіантні закінчення *-ію*, *-ю* збереглися у галицьких говорах (їх обидві кодифікує Я. Головацький<sup>140</sup>), пор. приклади в М. Грунського: *костію*, *костію*, *костею*<sup>141</sup>. Тому етимологічне написання тут підкріплюється ще й народнорозмовною основою.

<sup>138</sup> Див. також аналіз таких іменників у мові Шевченка, зроблений М. Мозером: Moser, M., Taras Ševčenko und die moderne ukrainische Schriftsprache — Versuch einer Würdigung. Mit einem Geleitwort von Hans Rothe, München 2008. S. 198.

<sup>139</sup> Грунський, Ковальов, С. 144; Самійленко, Іменник, С. 146.

<sup>140</sup> Грамматика Рѹсского Азыка, С. 83, 84.

<sup>141</sup> Грунський, Ковальов, С. 149; Самійленко, Іменник, С. 149.

Місцевий відмінок. *Въ сорозмѣрности* (1850, ОВЗ, 663). Закінчення *-и* у цьому випадку етимологічно виправдане. Крім того, воно зберігається і в сучасних південно-західних говорах<sup>142</sup>.

### *Множина*

Родовий відмінок. *Вещей* (1851, ОВЗ, 2), *свазей* (1872, ВЗД, 261); однак: *належитостій* (1851, ВЗД, 2). Виникнення флексій *-ей*, *-ий* пов'язане із особливостями зміни редукованого *ь* перед *ј*<sup>143</sup>. Флексія *-ий* розвинулася із флексії *\*-йї*, де *й* перед *ј* на межі морфем не перетворювалось в *ь*, а закінчення *-ей* могло виникнути із колишнього *-ьї*, у якому *ь* з'явився ще перед занепадом ерів на місці *й* і був представлений у формах непрямих відмінків іменників цього типу, а далі розвинувся в *е*<sup>144</sup>. Закінчення *-ий* траплялося ще в старослов'янських текстах, а далі за традицією передавалося в староукраїнську мову<sup>145</sup>.

Орудний відмінок. *Областьми* (1894, ВЗД, 356). Етимологічно виправдане, у сучасній українській мові найчастіше вживається перейняте від колишніх *а*-іменників закінчення *-ами*, зрідка — *-ми*. Я. Головацький відзначав можливість варіантного закінчення *-ами*<sup>146</sup>.

Місцевий відмінок. Флексія іменників колишніх *а*-основ *-ахъ* (*-ахъ*) у цій формі з'явилася з XVII ст.<sup>147</sup>: в *прочихъ областяхъ* (1894, ВЗД, 357). Вісники фіксують також типово галицьку форму із закінченням *-охъ*, яка постала, мабуть,

<sup>142</sup> Грунський, Ковальов, С. 150; Самійленко, Іменник, С. 150—151.

<sup>143</sup> Самійленко, Іменник, С. 150.

<sup>144</sup> Шевельов, С. 358—359.

<sup>145</sup> Самійленко, Іменник, С. 150; Грунський, Ковальов, С. 157.

<sup>146</sup> Грамматика Русского Языка, С. 80.

<sup>147</sup> Грунський, Ковальов, С. 165.

за аналогією до флексії *-охъ* іменників *й-основ*<sup>148</sup>: *на вещьѣхъ* (1850, ОВЗ, 672). Я. Головацький допускав варіантну флексію *-ехъ*<sup>149</sup>.

### 3. 1. 4. Четверта відміна

У четвертій відміні звернемо увагу на форми родового відмінка однини. Етимологічною для таких форм є флексія *-е*, яка ще в старослов'янській мові піддавалася впливу *й-основ* або ж форми давального відмінка власної парадигми. У текстах Вісників присутні обидві флексії, пор.: *въ течению време* (1850, ОВЗ, 664); *времени* (1885, ВЗД, 142), *имени* (1882, ВЗД, 142). Я. Головацький пропонував вживати лише закінчення *-е*, однак як діалектне відзначав відмінювання цього типу іменників за зразком іменників другої відміни м'якої групи середнього роду: р. в. одн. *има*<sup>150</sup>.

---

<sup>148</sup> Грунський, Ковальов, С. 164—165.

<sup>149</sup> Грамматика Русского Азыка, С. 80.

<sup>150</sup> Грамматика Русского Азыка, С. 84.

### 3. 2. Прикметники<sup>151</sup>

#### 3. 2. 1. Форми чоловічого та середнього роду.

У називному-знахідному відмінку однини прикметники із основою на *-к-*, а також після шиплячих послідовно мали закінчення *-ій* або *-ійї*: *геометрической помѣрь* (1850, ОВЗ, 662); *нѣмецкій языкъ* (1871, ВЗД, 1); *поєдинчий посѣдатель* (1850, ОВЗ, 663), *найближшій оурадъ* (1851, ОВЗ, 9). Таке правило подає і Я. Головацький: «Ійкъ при склоненїяхъ именъ сѣществительныхъ на (г, к, х, ж, ч, ш, щ), так и при прилагательныхъ оуважати треба на закѣнченъе гїй, кїй, хїй, жїй, чїй, шїй, щїй. Всѣ имена прилагательнїи мающїи въ повнѣмъ закѣнченью гїй, кїй, хїй, жїй, чїй, шїй, щїй, перемѣнають по причинѣ правописанїа (ы[і]) на (ї, и) во всѣхъ падежахъ єдинственного и множественного числа, где оно лишень приходить. Въ прочѣмъ склонаются правильно»<sup>152</sup>. Справді, у наддністрянських і покутських говорах української мови спостерігається позиційна реалізація фонем */и/*, яка призводить до появи закінчення *-ій* після *[г]*, *[к]*, *[х]*, *[ж]*, *[ч]*, *[ш]* основ<sup>153</sup>. Тому можна припустити, що закінчення *-ій* в прикметниках з основою на *[к]* у текстах Вісників має діалектне походження. Прикметники з іншими основами мали закінчення *-ийї*: *оупорядкованый оуставъ* (1850, ОВЗ, 661). У середньому роді вживаються переважно нестягнені форми, що може мати говіркові підстави: в карпатських діалектах майже виключно

<sup>151</sup> У сучасних українських граматиках поділ на тверду і м'яку відміни прикметників відсутній: «... розрізнення твердих і м'яких основ не має жадного практичного призначення, і в живій мові ці основи часто плутаються. У живій мові так само легко почути *народний*, *народна*, як *народній*, *народня*, *східний* *східна*, як *східній*, *східня*, *заможний*, *заможна*, як *заможній*, *заможня* тощо. Загалом захід української території виявляє нахил до послідовного ствердіння *-н-* у кінці прикметникових основ, а схід України, навпаки, до послідовного пом'якшення. Щоб дати собі лад з цими плутаними фактами, нормативна грамика штучно розмежувала тверді і м'які основи прикметників на *-н-* (бо це саме в них головне переплуталися в живій мові тверді і м'які прикметники)...» (Шерех, Ю., Нарис сучасної української літературної мови, Мюнхен «Молоде життя», 1951, С. 223). Відсутність м'яких основ прикметників як одну із рис мови галицької преси другої половини ХІХ ст. відзначає і М. Жовтобрюх. (Жовтобрюх, М., Мова української преси, С. 145). Проте все-таки нам трапився прикметник жіночого роду із м'яким основи, пор.: *бѣдова верхня* (1871, ВЗД, 8). Розділ про відмінювання прикметників м'якої групи наявний у граматиці Я. Головацького. Див.: Грамматика Рѣского Азыка, С. 93—94. Пор. також: Сучасна українська літературна мова. Морфологія. За заг. ред. І. Білодіда. С. 223-229.

<sup>152</sup> Грамматика Рѣского Азыка, С. 92.

<sup>153</sup> Грищенко, А. П., Прикметник. В кн.: Історія української мови. Морфологія, С. 193.

побутують нестягнені форми прикметників середнього роду<sup>154</sup>, наявні вони і в говірках західних районів Волині, Дрогобиччини та Львівщини<sup>155</sup>. Атлас української мови подає ареал поширення закінчення *-оє* в прикметниках середнього роду в надсянських, наддністрянських і лемківських говірках<sup>156</sup>. Пор. у Вісниках: *почтовоє оуправительство* (ВЗД, 1872, 254); *текѹщое число* (ВЗД, 1885, 146).

Родовий відмінок. Форми родового відмінка послідовно фіксують властиву українській мові флексію *-ого* замість старослов'янської та тогочасної російської *-аго*<sup>157</sup>: *попередного параграфа* (1894, ВЗД, 356); *теперѣшного* (1849, ОВЗ, 43); *грѹнтового податкѹ* (1850, ОВЗ, 661); *дальшого провозѹ* (1851, ОВЗ, 9), *цѣсарского, королевского Высочества* (1851, ОВЗ, 165); *для рѣвномѣрного оподаткована* (1850, ОВЗ, 661), *скороченого постѹпаніа* (1871, ВЗД, 3), *правного дѣйствіа* (1894, ВЗД, 354).

### 3. 2. 2. Форми жіночого роду

#### Однина

Називний відмінок. У називному відмінку однини вживалися переважно стягнені форми, напр.: *царщина поштова* (1850, ОВЗ, 7); *выпадаюча сѹмма* (1850, ОВЗ, 663); *послѣдна оплата* (1851, ОВЗ, 169); *передаюча краєва область* (1894, ВЗД, 355). Однак, під впливом розмовної мови, траплялися і нестягнені, членні форми: *тая квота* (1850, ОВЗ, 676); *пѣдземнаа бѣдова* (ВЗД, 1872, 254).

Родовий відмінок. На противагу старослов'янській флексії *-ѣа*, від найдавніших часів вживалася флексія на *-оѣ*, що виникла під впливом

<sup>154</sup> Грунський, Ковальов, С. 244.

<sup>155</sup> Шило, Г. Ф., Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра. Львів, Львівський державний педагогічний інститут, 1957, С. 134.

<sup>156</sup> Атлас української мови, Т. 2, Карта № 217. Грищенко, С. 196.

<sup>157</sup> Російская грамматика Михайла Ломоносова. Печатана въ Санктпетербургѣ. При Императорской Академіи Наукъ 1755 года, С. 76—77. Форми на *-аго* в ненаголошеній позиції в російській мові були нормативними до 1917 р. Див. Борковский, В. И., Кузнецов, П. С., С. 237.

займенникової форми *тоѣ*<sup>158</sup>, яка на українському ґрунті перетворилася у закінчення *-ої*<sup>159</sup>. В російській мові постала флексія *-ой*, що її, напевно, і використано у Вісниках, бо в українській мові вона використовується хіба в північних говорах<sup>160</sup>. Ю. Шевельов відзначав уживання форм на *-ой* лише у говорах, де відчувається значний іншомовний вплив, зокрема російської та словацької мов. У Котляревського форми на *-ой*, на думку Ю. Шевельова, — русизми<sup>161</sup>. Пор. у Вісниках: *правдивой рѣвноправности* (1849, Введенє, 1), *виданье новой штѣлки* (1849, Введенє, 5) і *для певной мѣры* (1850, ОВЗ, 663); *до всеобщей вѣдомости* (1850, ОВЗ, 663); *книги заставничои* (ВЗД, 1885, 146); *Всевысочайшой концесійной грамоты* (1894, ВЗД, 354). У формах із флексією *-ои* літера *и* могла вживатися для позначення йотованого [і]. Однак цілком закономірно припустити варіантність флексії *-ой* / *-ои* у текстах Вісників. Я. Головацький допускав лише закінчення *-ои*<sup>162</sup>. Напевно, вживання флексії *-ой* у текстах Вісників — русизм.

У знахідному відмінку могли вживатися як стягнені, так і нестягнені форми, пор.: *власнѣю подпись* (1872, ВЗД, 254) і *отповѣднѣ провизорію* (1850, ОВЗ, 661).

### Множина

Називний-знахідний відмінок. У Вісниках фіксуються як стягнені, так і нестягнені форми: *осагнені досвѣдченіа* (1850, ОВЗ, 661); *выдані оустановы* (1871, ОВЗ, 1); *звычайніи выдатки* (1850, ОВЗ, 662); *розмаитіи способы* (1850, ОВЗ, 662); *сѣществѣючіи доказательства* (1850, ОВЗ, 662). У групі південно-західного наріччя нестягнені форми прикметників властиві надсянським та

<sup>158</sup> Грунський, Ковальов, С. 247.

<sup>159</sup> Грищенко, С. 201.

<sup>160</sup> Грищенко, С. 203. У польській мові вживається закінчення *-ej*, що постало за аналогією до форм місцевого відмінка. Klemensiewicz Z., Lehr-Splawinski T., Urbańczyk S., Gramatyka historyczna języka polskiego, Warszawa, Państwowe wydawnictwo naukowe, S. 332—333.

<sup>161</sup> Шевельов, С. 341.

<sup>162</sup> Грамматика Рѣского Азыка, С. 92—93, 96—98.

лемківським говорам<sup>163</sup>. Однак не варто нехтувати й етимологічним фактором, відповідно до якого форми множини прикметників є нестягненими.

### 3. 2. 3. Ступені порівняння

При творенні вищого ступеня порівняння використовується суфікс *-їш-*, який характерний для галицького діалекту<sup>164</sup>, напр.: *найстислїйшого захованаса* (1849, ОВЗ, 3); *найважнїйшіи для заставителя оустановы* (ВЗД, 1885, 141), *пóзнїйше* (1872, ВЗД, 255); *давнїйшимъ* (1850, ОВЗ, 679).

### 3. 3. Займенники

Вказівний займенник *сей* був типовий для галицького узусу, а також досі трапляється у говорах, тому етимологічний чинник відігравав у його вживанні у Вісниках другорядну роль<sup>165</sup>. Етимологічні форми вживалися, зокрема, у називному відмінку жіночого та середнього родів однини<sup>166</sup> та у називному відмінку множини, а також у знахідному відмінку жіночого роду. Літера *е* у місцевому відмінку чоловічого та середнього родів у корені позначала, найвірогідніше, звук [i]. Пор.:

одн.: наз. відм.: ж. р. *власть сіа* (1885, ВЗД, 140), с. р. *роspopаженіє сіє* (1885, ВЗД, 139); род. відм.: ч. р. *сего закона* (1885, ВЗД, 137); ж.р. *для сеи*

<sup>163</sup> Атлас української мови, Т. 2, С. 207.

<sup>164</sup> Грищенко, А. П., С. 214; Шило Г., С. 134—135.

<sup>165</sup> Lemberger Ukrainische Stadtmundart (znesinnja). Unter Benutzung von Schallplatten bearbeitet von Jaroslau Rudnyčkyj. Institut für Lautforschung an der Universität Berlin. In Kommission bei Otto Harrassowitz, Leipzig 1943. S. 58; Шило, С. 141.

<sup>166</sup> Пор.: Moser, Taras Ševčenko, S. 114.

дѣловой галѹзи (1885, ВЗД, 140); с. р. **сего** правила (1872, ВЗД, 261); знах. відм.: ж. р. **сію** концессію (1870, ВЗД, 5); **сію** перемѣнѹ (1894, ВЗД, 356); місц. відм.: ч. р. **въ семѣ** законѣ (1885, ВЗД, 137); **въ семѣ** оуговорѣ (1851, ОВЗ, 166); с. р. **доносѣ** о **семѣ** выконанью (1892, ВЗД, 873);

мн.: наз. відм.: **пособіа сіи** (1894, ВЗД, 360); род. відм.: **стемплеванье сихѣ** писъмѣ (1892, ВЗД, 872); місц. відм.: **въ сихѣ** державахѣ (1871, ВЗД, 4), **въ сихѣ** краяхѣ (1881, ВЗД, 164).

Заслуговує на увагу форма орудного відмінка іншого вказівного займенника *той*, яка подана за етимологічним принципом: *пѣдѣ тѣмѣ* оусловіємѣ (1871, ВЗД, 1); *сѣ тѣмѣ* фидеикомиссомѣ (1872, ВЗД, 260); *сѣ тѣмѣ* (1875, ВЗД, 3). Сам займенник у формі середнього роду однини *тоє* (1849, ОВЗ, 3), а також жіночого роду *таа* (1850, ОВЗ, 673) міг відображати говіркову мову (як і у випадках із прикметниками)<sup>167</sup>. Уживання займенника *тотѣ* у формі називного відмінка однини чоловічого роду (1872, ВЗД, 266) є впливом народнорозмовної мови: у деяких говірках південно-західного наріччя, зокрема у бойківських, покутських, частини наддністрянських та буковинських<sup>168</sup>, вживається цей займенник, який утворився внаслідок редуплікації колишнього займенника *тѣ*<sup>169</sup>.

#### Займенники *оный* та *овый*

Вказівний займенник з анафоричним значенням старослов'янського походження *оный*<sup>170</sup>:

<sup>167</sup> Шило, С. 141; Самійленко, С. П., Співвідношення повних і стягнених прикметникових форм в українських говорах, у зб.: Середньонаддніпрянські говори (збірник статей), Київ, Видавництво АН УРСР 1960, С. 148.

<sup>168</sup> Атлас української мови, Т. 2, Карта № 212; пор. також: ОНИШКЕВИЧ, Частина друга, С. 297; ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ, С. 978.

<sup>169</sup> ЕСУМ, Т. 5, С. 610.

<sup>170</sup> СлРЯ XVIII в, Т. 17, 2007, С. 5; ДАЛЬ, Т. 2, С. 696. Демидов, Д. Г. Какого разряда местоимения онъ — оный, его и онъ — его? Исторический, генетический и культурно-психологический аспекты. У зб.: Учен. зап. Казан. ун-та. Сер. Гуманит. науки. 2010. Т. 152, кн. 6. С. 25—36.



| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><i>Приобрѣтении доси свѣдочества оучительского оупособленія для несамостоательныхъ шкѣль реальныхъ даютъ право на посадѣ въ обывательскихъ школахъ; а онѣи для шкѣль тривіальныхъ или головныхъ рѣвнопоставленіи быти мають свѣдо- // чествамъ оучительского оупособленія для общихъ шкѣль народныхъ, наконецъ свѣдочества оупособленія на молодшого оучителя въ школахъ тривіальныхъ или головныхъ свѣдочествѣ зрѣлости въ смыслѣ державного закона о школахъ народныхъ (1871, ВЗД, 1-2)</i></p> | <p><i>Die bisher erworbenen Lehrbefähigungszeugnisse für unselbständige Realschulen berechtigen zur Anstellung an Bürgerschulen; jene für Trivial- oder Hauptschulen sind den Lehrbefähigungszeugnissen für allgemeine Volksschulen, endlich die Zeugnisse über die Befähigung zum Unterlehrer an Trivial- oder Hauptschulen dem Zeugnisse der Reise im Sinne des Reichs-Volksschulgesetzes gleichzuhalten (1871, RGB, 2)</i></p> | <p><i>Uzyskane dotychczas świadectwa uzdolnienia na nauczycieli niesamoistnych szkół realnych, uprawniają do otrzymania posady przy szkołach miejskich; świadectwa uzdolnienia // na nauczycieli szkół trywialnych i głównych jako równe świadectwom uzdolnienia na nauczycieli ogólnych szkół ludowych, świadectwa zaś uzdolnienia na nauczycieli niższych przy szkołach trywialnych i głównych, jako równe świadectwom dojrzałości, w myśl ustawy państwowej względem szkół ludowych uważane być mają (1871, DzUP, 1-2)</i></p> |

Вказівний займенник старослов'янського походження *ОВЫЙ*<sup>171</sup> в анафоричній функції:

| руськ.                                                                                                         | нім.                                                                                                         | польськ.                                                                                                  |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><i>если овѣи оуради, котріи въ послѣднѣмъ дѣлѣ оучаствѣють, завѣдомлатса о подобныхъ змѣнахъ (1849,</i></p> | <p><i>wenn jene Behörden, welche bei letzterem Geschäfte betheiligt sind, in die Kenntniß von derlei</i></p> | <p><i>tylko nakazać się winno ażeby o zmianach, w posiadaniu takowych dóbr zaszłych, c. k. urzędy</i></p> |

<sup>171</sup> Рос. «ТОТ, ЭТОТ»: СЛРЯ XVIII в, Т. 16, 2006, С. 157—158; ДАЛЬ, Т. 2, С. 661.

|                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| OB3, 2)                                                                                                                                                                                                                    | <i>Veränderungen gelangen</i><br>(1849, ARGRB, 2)                                                                                                                                                                                               | <i>dochodów zawiadomiały</i><br>(1849, PDzPPRz, 2)                                                                                                                                                                                      |
| <i>Овѣи же питомцѣ, которіи съ початкомъ школьного рокѣ 1870 / 71 въ первый рочникъ принатѣ были, повиннѣ заведеніе вполнѣ совершити (т. є. всѣ четыре классы), абы до испытѣ зрѣлости припѣщеными быти</i> (1871, ВЗД, 1) | <i>Jene Zöglinge, welche mit Beginn des Schuljahres 1870/71 in den ersten Jahrgang aufgenommen wurden, haben die Anstalt vollständig (somit alle vier Classen) zu absolvieren, um zur Prüfung der Reife zugelassen zu werden</i> (1871, RGB, 1) | <i>Uczniowie, którzy z początkiem roku szkolnego 1870/71 na pierwszy rok przyjęci zostali, mogą być przypuszczeni do egzaminu dojrzałości dopiero po zupełnem ukończeniu zakładu (to jest wszystkich czterech klas)</i> (1871, DzUP, 1) |
| <i>До регистра записовати ся мають лише овѣи дѣла, за котріи регистрѣющій гандляръ ефектѣвъ платити має податокъ оужитѣмъ // стемплевыхъ марокъ на регистрѣ</i> (1892, ВЗД, 873-874)                                       | <i>In das Register sind nur jene Geschäfte einzutragen, für welche die Steuer von dem registerpflich- // tigen Effectenhändler durch Verwendung von Stempelmarken auf dem Register zu entrichten ist</i> (1892, RGB, 873-874)                   | <i>W rejestrze zapisywać należy tylko te interesa, od których handlarz papierów, obowiązany do utrzy- // mywania rejestru, opłacać ma podatek przez przyklepienie znaczków stęplowych w rejestrze</i> (1892, DzUP, 873-874)             |

Варто зазначити, що в російській мові вже у XVIII ст. вказівні займенники *сей*, *оний* сприймалися як архаїзми, особливо у світській літературі, не кажучи про займенник *овий*, який не значиться навіть у СлРЯ XVIII в.<sup>172</sup> Тому вживання такого архаїчного займенника, як *овий*, було, на наш погляд, новаторським явищем, можливо, спричинене наслідуванням вживання займенника *оний*. Інше імовірне пояснення — вживання займенника *оуу* у польській мові. Крім того, займенник *оний* у діловому стилі російської мови

<sup>172</sup> Майоров, А. П., Указательные местоимения *сей*, *тот*, *оной*, *этот* в деловом языке XVII — XVIII вв. У зб.: Русский язык в научном освещении. Москва, Языки славянской культуры 2004, № 2 (8), с. 230.

з'являється лише з XVIII ст., стаючи однією із стильових ознак канцелярського мовлення<sup>173</sup>.

Подамо кілька коментарів до відмінкових форм особових займенників третьої особи.

У називному відмінку всіх родів використовуються етимологічні форми, пор.: ч. р. *онъ* (1849, Введенье, 6); ж. р. *она* (1850, ОВЗ, 671); с. р. *оно* (1871, ВЗД, 4), а також форма множини *они* (1849, ОВЗ, 3).

Форми чол-сер. роду р.в.: *без него* (1892, ВЗД, 873), *до него* (1850, ОВЗ, 662), *отъ него* (1871, ВЗД, 7), а також д.в.: *емъ* (1851, ОВЗ, 9; 1885, ВЗД, 138) є діалектними<sup>174</sup>, крім того такі форми графічно збігаються з етимологічним написанням. Форми жіночого роду родового відмінка написані за етимологічним принципом: *часть еи* (1894, ВЗД, 357); *за прибытіємъ на стацію выкликъе са има еи* (1872, ВЗД, 266), де літери *е* та *и*, напевно, передають звукосполуку [йі] кожна. До того ж, цілком можливе прочитання літери *и* як [й], тоді матимемо форму, аналогічну до прикметникових (див. вище) та польської *jej*. Проте неможливо виключати і діалектного фактора: подекуди у говірках трапляється форма родового відміна [jéji]<sup>175</sup>.

Діалектною є енклітична форма знахідного відмінка жіночого роду *ю*<sup>176</sup>, яка збігається і ст.-сл. *ѣ*<sup>177</sup>, пор.: ...*теперь прійшоль часъ дати цѣлѣй арміи на бѣдѣчнѣсть оустроєньє* [без коми!] *котре ю въ сѣй вышшѣмъ подѣлѣ на овѣмъ степени точной готовности до бою оутримъе...* (1849, ОВЗ, 7); *внѣ обнимающою ю цла* (1894, ВЗД, 355); разом із прийменником — *ню*: *коли заходить обовязаннѣсть до заплачена належитости за вписанье, на кѣмъ тая лежить, и кто за нѣю має рѣчити* (заголовок) (1850, ОВЗ, 673) *яко оуменьшеніє каѣцїи почитати са має то,*

<sup>173</sup> Майоров, С. 233.

<sup>174</sup> Шевельов, 825.

<sup>175</sup> Шило, С. 138.. Див. теж Самійленко, С. П., Займенник, в книзі: Історія української мови, Морфологія, С. 152; Франко, З. Т., Іван Франко про роль говорів наддніпрянщини у формуванні української літературної мови, у збірнику: Полтавсько-київський діалект — основа української національної мови. Збірник статей. Київ, Вид-во АН УРСР 1954, С. 223.

<sup>176</sup> Самійленко, С. П., Займенник, С. 154; Шило, Південно-західні говори. С. 138.

<sup>177</sup> Грунський, Ковальов, С. 229.

если на **нѹ** пріобрѣлъ кто право заставѹ изъ согласіа властителя или въ дорожѣ **екзекуціи** (1885, ВЗД, 138).

Форма місцевого відмінка подана із етимологічним **є**: ч. р. **о немѣ** (1871, ВЗД, 5); ж. р. **на ней** (1850, ОВЗ, 669).

Форми множини збігаються як з фонетичним прочитанням, так і з етимологічним: род. відм.: **черезъ нихъ** (1851, ОВЗ, 10); дав. відм.: **имѣ** (1850, ОВЗ, 662); ор. відм.: **ними** (1851, ОВЗ, 9).

Питально-відносний займенники **кто** послідовно подано в етимологічному написанні, пор.: **кто** приказані въ §§. 1. до 4 звѣстки въ своѣмъ часѣ и въ предписаномъ способѣ подати занедбає, пѣдпадає оустановленымъ въ §§. 344 до 348 поманѹтого закона карамъ отъ 2 до 200 р. (1849, ОВЗ, 44); **кто** на промежнѣй стациі своѣ мѣстце оставить, не обложивши єго, тотъ довольствовати са мѹситъ инымъ мѣстцемъ (1872, ВЗД, 266); **каждый, кто** паленіи горючіи плынности вѣмножествѣ бѣльше якъ 1 литеръ внѣ обовазка данини хоче пересылати (1894, ВЗД, 355).

### 3. 4. Дієслова

У формах дієслів виділимо такі особливості:

Форми 3 ос. мн. теп. часу представлені флексією, що закінчується на твердий приголосний. Це явище характерне для російської літературної мови та галицького говору української мови<sup>178</sup>: **входатъ въ оупотребленіє** (1885, ВЗД, 137); **концессіонеры полѹчаютъ** (1872, ВЗД, 254); **полѹчатъ** (1850, ОВЗ, 663).

---

<sup>178</sup> Русанівський, В. Дієслово. В кн. Історія української мови. Морфологія, С. 318; Жилко, С. 99; Франко, З. Т., С. 224.

Спостерігаються релікти колишніх перфектних форм у 1. ос. мн.: *оухвалилисмо* (1849, Введенє, 2); а також у 1. ос. одн. чол. роду *оузналь-емь за добре* (1851, ОВЗ, 391). Такі форми засвідчені у сучасних говорах південно-західного наріччя та у західно-поліському говорі<sup>179</sup>. Їх кодифікує Я. Головацький<sup>180</sup>.

У формах мин. часу чол. роду однини послідовно передається етимологічний *л. приложиль* (1872, ВЗД, 259); *зналь* (1894, ВЗД, 357).

Суфікс інфінітива дієслів з основою на задньоязиковий *-чи*<sup>181</sup>: *запобѣгчи* (1872, ВЗД, 270), *пѣдверчи* (JPT, 230).

Дієслівний суфікс *-ува-* має кілька варіантів: власне *-ува-*: *запытѣвати* (1851, ОВЗ, 168); суфікс старішого походження *-ова-*<sup>182</sup>, який становить найчисельнішу групу; його вживання було типовим для галицького мовного узусу<sup>183</sup>: *сплачовати са* (1849, Введенє, 7); *пильновати* (1851, ОВЗ, 10); *оудержовати* (1872, ВЗД, 255); *записовати са* (1892, ВЗД, 873); *бѣдовати са* (1894, ВЗД, 359), також у віддієслівному іменникові: *порахованье* (1849, Введенє, 7); суфікс-*ыва-*, який розвивувався в російській мові<sup>184</sup>: *выконывати* (ВЗД, 1885, 141).

Написання зворотної часки *са* в постпозиції окремо від дієслова, напр.: *оуневажнають са* (1882, ВЗД, 202); *бѣдовати са* (1887, ВЗД, 125) тощо. Як виняток вживається діалектне (чи за польськомовним впливом) явище препозиції: *абы са таа промышленность скорше развивала* (1851, ОВЗ, 1). Напевно, за зразком польської граматики трапляються і похідні віддієслівні іменники також із часткою *са*, причому у польських текстах частка *się* не завжди наявна, пор.:

<sup>179</sup> Русанівський, Дієслово, С. 327; Воронич, Г. В., Західнополіський говір. У кн.: Українська мова. Енциклопедія, С. 197; Шило, С. 162; Жилко, С. 114—115; Франко, З. Т., С. 224

<sup>180</sup> Грамматика Русского Азыка, С. 161, 166, 170, 174, 179, 198, 202 та ін.

<sup>181</sup> Гриценко, П. Ю., Надсянський говір, у кн.: Українська мова. Енциклопедія, С. 389; Жилко, С. 114—115.

<sup>182</sup> Русанівський, Дієслово, С. 242; Шевельов, С. 679-680.

<sup>183</sup> Рудницький, Ярослав, Як говорити по літературному? Прага, Українське видавництво «Пробоем», 1941, С. 43—45.

<sup>184</sup> Самійленко, С. П. Дієслово. У кн.: Порівняльна граMATика української і російської мов. Київ 1961, С. 153.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Позволені́ отъ Его<br/>Величества опредѣленія<br/>взглядомъ предпріятія<br/>перешѣкована домо́въ<br/>оголошѣются всѣмъ<br/>оурадамъ сѣдовымъ для<br/>ихъ вѣдомости и<br/>найстислѣйшого <b>захована</b><br/><b>са</b> пѣдла того (1849, ОБЗ,<br/>3)</p>                                                                                                                                                                                           | <p>Die von Seiner Majestät<br/>allerhöchst genehmigten<br/>Bestimmungen über die<br/>Vornahme von<br/>Hausdurchsuchungen werden<br/>allen Gerichtsbehörden zur<br/>Wissenschaft und strengsten<br/><b>Darnachtung</b> kundgegeben<br/>(1849, ARGRB, 3)</p>                                                                                                                                                                                                                                                  | <p>Zezwolone przez<br/>Najjaśniejszego Pana<br/>postanowienia, względem<br/>przedsiębrania przetrząsań<br/>domowych, wszystkim<br/>władzom sądowym do<br/>wiadomości i najściślejszego<br/><b>zachowania</b> podają się (1849,<br/>PDzPPRz, 3)</p>                                                                                                                                                                                                                                 |
| <p>Роспорадженіе<br/>міністерства торговлѣ,<br/>промышленности и<br/>публичныхъ бѣдѣвъ,<br/>котрымъ обвѣщае са<br/>всевыс. рѣшеніе зѣ<br/>д. 12. Сѣчна 1852, въ<br/>слѣдствіе которога признае<br/>са право щадницамъ<br/>оураженымъ пѣдла<br/>правиль зѣ р. 1844, статско<br/>долговіи записы и банковіи<br/>акціи оу нихъ заставленіи<br/>спродати безъ сѣдоваго<br/><b>вдана са</b> въ тое, сли долгъ<br/>не заплачѣе са (1852, ОБЗ,<br/>217)</p> | <p>Verordnung des Ministeriums<br/>für Handel, Gewerbe und<br/>öffentliche Bauten, womit die<br/>Allerhöchste Entschliessung<br/>vom 12. Jänner 1852<br/>kundgemacht wird, wodurch<br/>den, nach den Directiven vom<br/>Jahre 1844 eingerichteten<br/>Sparcassen das Recht<br/>zugestanden wird, die bei<br/>ihnen verpfändeten<br/>Staatsschuldverschreibungen<br/>und Bankactien bei<br/>Nichtzahlung der Schuld ohne<br/>gerichtliche <b>Dazwischenkunft</b><br/>zu veräußern (1852, ARGRB,<br/>217)</p> | <p>Rozrządzenie ministerstwa<br/>handlu, przemysłu i budowli<br/>publicznych, podające do<br/>wiadomości Najwyższe<br/>postanowienie z dnia<br/>12. Stycznia 1852 r., na mocy<br/>którego kasom oszczędności,<br/>urządzonym według<br/>dyrektywy z r. 1844<br/>udzielonem zostaje prawo, iż<br/>zastawione u siebie zapisy<br/>długu państwa i akcye<br/>bankowe, sprzedać mogą w<br/>razie niezapłacenia długu, bez<br/><b>wdania się</b> w to sądu (1852,<br/>PDzPPRz, 217)</p> |

Форма 3 особи множини теперішнього часу дієслова *бути* — *суть*.  
Особливо **суть** також обов'язані до клейма видавані отъ поєдинчихъ тѣль  
народной стражи або поєдинчихъ членѣвъ стражи народной квити на переддатки

*въ грошехъ, леники, жалованя н. т. п.* (1849, ОВЗ, 6); *если оба контрагенты сѣтъ гандларами ефектѡвъ* (1892, ВЗД, 872). Ця форма була властива церковнослов'янській мові у її східнослов'янській редакції<sup>185</sup>, до цього часу вживається у російській літературній мові. Однак поширена вона у західноукраїнських говорах. Таку форму кодифікує Я. Головацький<sup>186</sup>.

Поряд з активними дієприкметники теперішнього часу, використання яких було поширене в мовному узусі Галичини<sup>187</sup>: *предстоача оустанова* (1892, ВЗД, 873), *состоащое* (1872, ВЗД, 255), *приходачѣ* (1894, ВЗД, 356) вживалися й пасивні дієприкметники теперішнього часу, які в українській та польській мовах занепали досить рано<sup>188</sup>, а в російській мові активно вживаються і в наш час<sup>189</sup>: *легко носиміи предмети* (1872, ВЗД, 268). Їхнє вживання допускав і Я. Головацький<sup>190</sup>.

### 3. 5. Прийменники

---

<sup>185</sup> Нариси з морфології старослов'янської мови східнослов'янських пам'яток XI – XIII ст. Відп. ред. В. Німчук, Київ, Інститут української мови НАН України 2008, С. 99, 110.

<sup>186</sup> Грамматика Русского Азыка, С. 157.

<sup>187</sup> Франко, З. Т., С. 224

<sup>188</sup> Грунський, Ковальов, С. 310; Klemensiewicz, Z., Lehr-Splawinski T, Urbańczyk S., S. 385.

<sup>189</sup> Русская грамматика, Т. 1, Москва 1980, С. 667; Виноградов В. В., Русский язык. Грамматическое учение о слове. Москва 1947. С. 273.

<sup>190</sup> Грамматика Русского Азыка, С. 208.

3. 5. 1. Конструкція «прийменник *о* + місцевий відмінок», яка властива галицькому узусу<sup>191</sup>.

| руськ.                                                                                               | нім.                                                                                                                            | польськ.                                                                                                        |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>о каждой въ особѣ (бывшого) властителя оужиткована заходачой змѣнѣ завѣдомлати</i> (1849, OB3, 2) | <i>von jeder in der Person des (ehemaligen) Nutzungseigenthümers vorgehenden Veränderungen zu verständigen</i> (1849, ARGRB, 2) | <i>zawiadomić ... o wszelkiej, w osobie (byłego) właściciela użytków zachodzącej zmianie</i> (1849, PDzPPRz, 2) |
| <i>доносъ о выполненью гешефта</i> (1892, ВЗД, 873)                                                  | <i>über den Vollzug des Geschäftes</i> (1892, RGB, 873)                                                                         | <i>zawiadomienie o dokonany interesie</i> (1892, DzUP, 873)                                                     |
| <i>тѣтъ рѣчь ходить о посылцѣ приходачѣй изъ одной сихъ красвыхъ областей</i> (1894, ВЗД, 357)       | <i>es sich um eine Sendung aus einem dieser Ländergebiete handelt</i> (1894, RGB, 357)                                          | <i>chodyie o posyłkę z jednego z tych obszarów krajowych</i> (1894, DzUP, 357)                                  |

Перед іменником, що починається на голосний, вживається фонетичний варіант прийменника *о* — *объ*, який розвинувся в російській мові<sup>192</sup>, напр.:

| руськ.                                                                                                      | нім.                                                                                                                          | польськ.                                                                                                               |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>представили просьбѣ объ оудѣленіи концессіи на бѣдовѣ и движеніе паровозной желѣзницѣ</i> (1870, ВЗД, 5) | <i>die Bitte um Ertheilung der Concession zum Bau und Betrieb einer Locomotiv-Eisenbahn ... gestellt haben</i> (1870, RGB, 5) | <i>podali prośbę o udzielenie koncesyi na budowę i utrzymanie w ruchu lokomotywowej kolei żelaznej</i> (1870, DzUP, 5) |

3. 5. 2. Конструкція «прийменник *о* + знахідний відмінок» для вираження об'єктних відношень. Конструкція фіксується у староукраїнській мові: *Єпископъ*

<sup>191</sup> Lemberger ukrainische Stadtmundart, S. 70—71; Рудницький, С. 73.

<sup>192</sup> Русская грамматика, Т. 1, С. 707.



Луцкий... просиль о декретъ въ оныхъ кривдахъ своихъ (АрхЮЗР. I, VI, 86, 1591 р.)<sup>193</sup>. Така конструкція вживається у польській мові<sup>194</sup>.

| руськ.                                           | нім.                                                    | польськ.                                           |
|--------------------------------------------------|---------------------------------------------------------|----------------------------------------------------|
| зъ причины пѣдозрѣня о злочинство (1849, ОБЗ, 2) | wegen des Verdachtes eines Verbrechens (1849, ARGRB, 2) | z powodu podejrzenia o zbrodnią (1849, PDzPPRz, 2) |
| постарати са о согласіе (1894, ВЗД, 360)         | die Zustimmung ... einzuholen (1894, RGB, 360)          | postarać się o zezwolenie (1894, DzUP, 360)        |

3.5.3. Конструкція «прийменник *противъ* + давальний відмінок». Прийменник *проти* у сучасній українській мові, як і в російській, вимагає іменника в родовому відмінку, тоді як для Галичини типовим було вживання прийменника *проти* з іменником у давальному відмінку<sup>195</sup>. Сам прийменник *противъ* старослов'янського походження: *противѧ*<sup>196</sup> і часто вживався в російській мові XVIII — XIXст.<sup>197</sup>

| руськ.                                          | нім.                                   | польськ.                                           |
|-------------------------------------------------|----------------------------------------|----------------------------------------------------|
| <i>противъ</i> третымъ особамъ (1850, ОБЗ, 663) | <i>gegen Dritte</i> (1850, ARGRB, 663) | <i>przeciw trzecim osobom</i> (1850, PDzPPRz, 663) |

<sup>193</sup> Пор. ІСУЯ, С. 690

<sup>194</sup> LINDE, Т. 3. С. 367—368.

<sup>195</sup> Рудницький, С. 73.

<sup>196</sup> ЦЕЙТЛИН, С. 530.

<sup>197</sup> Словарь языка Пушкина, Т. 3., С.854—856; Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка. Составленный вторымъ отдѣленіемъ Императорской академіи наукъ. Томъ III. Санктпетербургъ, 1847; Репринтное издание. Книга II. Санкт-Петербург, 2001, С. 563.

### 3. 6. Сполучники

#### 3. 6. 1. Сполучники сурядності

3. 6. 1. 1. Сполучник *a* у єднальній функції. І. Огієнко вважає таку функцію сполучника *a* полонізмом<sup>198</sup>. Проте не завжди в руських текстах *a* відповідає польському *a*. У деяких випадках *a* вживається в руському і чеському варіантах, а в польському міститься *i*, пор.:

| нім.                                                                                                                                                                                         | руськ.                                                                                                                                       | польськ.                                                                                                                                               | чеськ.                                                                                                                        |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Seine Majestät haben über Antrag des Justizministers und Einrathen des Ministerraths mit Allerhöchster Entschließung vom 27. October 1849 zu genehmigen geruhet ...</i> (1849, ARGRB, 18) | <i>Єго Величество рачили на внесокъ министра правосѣдіа а дорадѣ рады министровъ всевысочайшимъ рѣшеніємъ...</i> (1849, OB3, 18-19)          | <i>Na wniosek ministra sprawiedliwości i za doradą Rady ministrów raczył Najjśniejszy Pan najwyższą rezolucją...</i> (1849, PDzPPRz, 18)               | <i>Jeho Veličenstvo ráčil na návrh ministra práv a na radu ministerstva nejvyšším rozhodnutím...</i> (1849, ZŘVV, 18)         |
| <i>Correspondenzen, welche in Beziehung auf die Verwaltung der Eisenbahn zwischen der Eisenbahndirection (Verwaltungsrath) und ihren untergeordneten Organen</i> (1872, RGB, 18)             | <i>Кореспонденції которіи въ справѣ оуправительства желѣзницѣ (оуправительственнымъ совѣтомъ) а подчинеными еѣ органами</i> (1872, ВЗД, 255) | <i>Korespondencye odnoszące się do zarządu kolei, prowadzone między dyрекcyą kolei (radą zawiadowczą) a jej podrzędnymi organami</i> (1872, DzUP, 253) | <i>Korespondence, kteréž vede správa železnice z příčiny spravování železnice s orgány pod ní postavenými</i> (1873, ZŘ, 255) |

<sup>198</sup> ОГІЄНКО, С. 12.

|      |  |  |  |
|------|--|--|--|
| 255) |  |  |  |
|------|--|--|--|

3. 6. 1. 2. Сполучник *но*. В українській мові сполучник *но* був утрачений ще в староукраїнський період, його заступив сполучник *але*<sup>199</sup>. Вживання сполучника *но* у текстах Вісників зумовлене впливом російської мови, хоч його вживання допускає Я. Головацький<sup>200</sup>.

| руськ.                                                                                                           | нім.                                                                                                                                 | польськ.                                                                                                      |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>съ опредѣленіями сего правила не стоать въ противорѣчіи, <b>но</b> такові еще дополнають</i> (1872, ВЗД, 261) | <i>mit den Festsetzungen dieses Reglements nicht im Widerspruche stehen, dieselben vielmehr <b>nur</b> ergänzen</i> (1872, RGB, 261) | <i>nie sprzesiwają się przepisom niniejszego porządku <b>lecz</b> go raczej uzupełniają</i> (1872, DzUP, 261) |

3. 6. 1. 3. Розділовий сполучник *или*. В українській мові не вживається, заступившись часткою *або*. Вживався у староукраїнській мові<sup>201</sup>. У Вісниках, вірогідно, запозичення з російської мови. Вживання його допускає Я. Головацький<sup>202</sup>.

| руськ.                                                                                                          | нім.                                                                                                      | польськ.                                                                                                   |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Отдѣльниі оустановы поединокіхъ желѣзничныхъ оуправленій <b>или</b> желѣзничныхъ связей</i> (1872, ВЗД, 261) | <i>Specialbestimmungen einzelner Eisenbahnverwaltungen <b>oder</b> Eisenbahnverbände</i> (1872, RGB, 261) | <i>Postanowienia szczególne rozmaitych zarządów kolei <b>lub</b> związków kolejowych</i> (1872, DzUP, 261) |
| <i>Запрещено есть заставниі карты промысловымъ способомъ кѣповати, <b>или</b></i>                               | <i>Der gewerbsmäßige Ankauf, <b>sowie</b> die gewerbsmäßige Belehnung von Pfandscheinen</i>               | <i>Przemysł kupowania, <b>jakoteż</b> przemysł pożyczania pieniędzy na rewersy</i>                         |

<sup>199</sup> Німчук, В. В., Сполучник. У кн.: Історія української мови. Морфологія, С. 454.

<sup>200</sup> Грамматика Рѣского Азыка, С. 217.

<sup>201</sup> СУМ XVI — п.п. XVII ст., Вип. 13, 2006. С. 102 — 105.

<sup>202</sup> Грамматика Рѣского Азыка, С. 217.

|                                                            |                               |                                                  |
|------------------------------------------------------------|-------------------------------|--------------------------------------------------|
| ихъ надѣлати<br>промысловымъ способомъ<br>(1885, ВЗД, 139) | ist verboten (1885, RGB, 139) | zastawnicze, jest wzbroniony<br>(1885, RGB, 139) |
|------------------------------------------------------------|-------------------------------|--------------------------------------------------|

3. 6. 1. 4. Розділовий сполучник *або*. В українській мові вживається від середньоукраїнського періоду як запозичений із польської мови<sup>203</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                                                           | польськ.                                                                                                                                                    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| при томъ по своемъ выборѣ<br>постѣпати въ способъ<br>означеный въ артикулѣ 310<br><b>або</b> въ артикулѣ 311 книги<br>торговельныхъ законѣвъ<br>(1885, ВЗД, 138) | nach ihrer Wahl sich entweder<br>des im Artikel 310 <b>oder</b> des<br>im Artikel 311 des<br>Handelsgesetzbuches<br>vorgezeichneten Verfahrens<br>zu bedienen (1885, RGB, 138) | chwycić się podług swego<br>wyboru postępowania<br>przepisanego w artykule 310<br><b>lub</b> w artykule 311 księgi<br>ustaw handlowych (1885,<br>DzUP, 138) |

3. 6. 1. 5. Парний сполучник *анѣ... анѣ* постав на українському ґрунті в староукраїнський період в результаті поєднання сполучника *а* та повторювального сполучника *ни ... ни*<sup>204</sup>. У російській мові він не розвинувся. Тому вживання його у Вісниках зумовлене народною стихією:

| руськ.                                                                                                                                                                                                   | нім.                                                                                                                                                                                                                                            | польськ.                                                                                                                                                                                                                        |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Права стагаючи са до<br>поштової слѣжбы и текѣчи<br>зъ стоижъ (!) доходы<br>поштмайстровъ, потѣмъ<br>грошѣ побиранѣ черезъ<br>нихъ на рахѣнокъ статского<br>скарбѣ, такъ какъ и<br>призначенѣ для слѣжбы | Die auf den Postdienst sich<br>beziehenden Befugnisse und<br>die aus demselben fließenden<br>Einkünfte der Postmeister,<br>dann die von ihnen für<br>Rechnung des Staatsschatzes<br>eingehobenen Gelder, sowie<br>die für den Dienst bestimmten | Na uprawnienia do służby<br>pocztowej ściągające się i<br>spływające z tychże dochody<br>poczmistrzów, tudzież na<br>zebrane przez nich na<br>rachunek skarbu rządowego<br>pieniądze, równie jak i na<br>przeznaczone do służby |

<sup>203</sup> Німчук, Сполучник, С. 456.

<sup>204</sup> Німчук, Сполучник, С. 452.

|                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                             |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>средства провозѣ, приады<br/>и начина не могѣть <b>анѣ</b><br/>заказамъ быти наложенѣ,<br/><b>анѣ</b> взатѣ въ заємъ<br/>(секвестрацію) або пѣдъ<br/>сѣискъ (екссекѣцію) (1851,<br/>OB3, 10)</p> | <p>Transportmittel,<br/>Vorrichtungen und<br/>Geräthschaften können <b>weder</b><br/>mit einem Verbote belegt,<br/><b>noch</b> in Beschlag<br/>(Sequestration) oder in<br/>Execution genommen werden<br/>(1851, ARGRB, 10)</p> | <p>środki transportowe, narządy i<br/>sprzęty, nie może <b>ani</b> zakaz<br/>być położony, <b>ani</b> też zajęcie<br/>(sekwestracja) lub egzekucya<br/>uzyskana (1851, PDzPPRz,<br/>10)</p> |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

### 3. 6. 2. Сполучники підрядності

3. 6. 2. 1. Сполучник *же* широко вживається у польській мові, а також знаний у західноукраїнських говорах<sup>205</sup>:

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Если доперва на дорозѣ<br/>постереже са, <b>же</b><br/>пѣтешественникъ до<br/>предпоманѣтыхъ осѣбъ<br/>належитъ, то на<br/>наиблизшѣй стации мѣситъ<br/>ѣнъ ѣтъ дальшого перевозѣ<br/>быти выключенъ, по за<br/>кѣлько ѣдѣльный вѣзъ для<br/>него не може быти<br/>заплаченъ и приготовленъ<br/>(1872, ВЗД, 265)</p> | <p>Wird es unterwegs<br/>wahrgenommen, <b>daß</b> ein<br/>Reisender zu den vorstehend<br/>bezeichneten Personen gehört,<br/>so muß er an der nächsten<br/>Station, sofern kein<br/>besonderes Coupé bezahlt und<br/>für ihn bereitgestellt werden<br/>kann, von der<br/>Weiterbeförderung<br/>ausgeschlossen werden (1872,<br/>RGB, 265)</p> | <p>Jeżeli dopiero w ciągu jazdy<br/>pokaże się, <b>że</b> podróżny<br/>należy do rzędu osób o<br/>których mowa, dalsza jazda<br/>zostanie mu wzbroniona od<br/>najbliższej stacyi, jeżeli<br/>osobnego przedziału nie<br/>zapłaci, lub jeżeli takowego<br/>nie będzie (1872, DzUP, 265)</p> |

3. 6. 2. 2. Сполучник *абы*. Широко вживається в українській мові від найдавніших часів<sup>206</sup>. Знаний також польській та чеській мовам<sup>207</sup>. У

<sup>205</sup> ГРІНЧЕНКО, Т. 1, С. 477.

«Стилістичному словникові» І. Огієнко пише, що слово *аби* на Лівобережжі занепало і зберігається лише у значенні ‘коли б тільки’, а вживання в Галичині вважає впливом польської мови<sup>208</sup>. В усякому разі можемо зробити висновок, що слово було типовим для тогочасного галицького узусу<sup>209</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>На по́дставѣ артикѣла VIII. закона зъ дна 24 Грѣдна 1867 ... оузнаю ꙗ потребнымъ распорядити, <b>абы</b> послѣдѹющее правило дѣланности, которое содержитъ оустановы дотычно пересылки особъ... зачинаа отъ 1. Серпна 1872 во́йшло въ дѣтельность для всѣхъ желѣзницъ королевствъ и краѣвъ въ державно́й дѣмѣ заступленныхъ ... (1872, ВЗД, 261)</p> | <p>Im Grunde des Artikels VIII des Gesetzes vom 24. December 1867 ... finde ich zu verordnen, <b>daß</b> das nachstehende Betriebs-Reglement, enthaltend die Bestimmungen für Beförderung von Personen... vom 1. August 1872 ab auf sämtlichen Eisenbahnen der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder... in Wirksamkeit zu treten hat (1872, RGB, 261)</p> | <p>Na zasadzie artykułu VIII ustawy z dnia 24 grudnia 1867... widzę się spowodowanym rozporządzić, <b>aby</b> porządek ruchu poniżej zamieszczony, a zawierający przepisy o przewozie podróźnych ... wszedł w moc obowiązującą z dniem 1 sierpnia 1872 na wszystkich kolejach żelaznych w królestwach i krajach w radzie państwa reprezentowanych... (1872, DzUP, 261)</p> |

3. 6. 2. 3. 1. Сполучник *если*, очевидно, сприймався як книжний, що підсилювалося вживанням його як у російській, так і в польській мовах. Вірогідно, що він був типовим для галицького мовного узусу<sup>210</sup>: *и со всемъ досить есть, такъ для перепроважена дѣла отбремененія грѣнтѣ, если овѣи оуради котріи, въ послѣднѣмъ дѣлѣ оучаствѹють, завѣдомлатса о подобныхъ змѣнахъ* (ОВЗ, 1849, 2).

<sup>206</sup> Німчук, Сполучник, С. 459—460.

<sup>207</sup> DOROSZEWSKI. T. 1. 1958. S. 16—18; Trávníček, František, Slovník jazyka českého. Praha 1952, S. 3.

<sup>208</sup> ОГІЄНКО, С. 12.

<sup>209</sup> Грамматика Рѹскаго Азыка, С. 218.

<sup>210</sup> Пор. ОГІЄНКО, С. 125, слово *если* подано із наголосом на останньому складі; Франко, З. Т., С. 224; Грамматика Рѹскаго Азыка, С. 218.

3. 6. 2. 3. 2. Пор. також сполучник *коли*. Слово *коли* у ролі умовно-часового сполучника вживається у староукраїнських пам'ятках. *Коли* *родители или ихъ заступники возванію не повинѹють са, то мѣстцево-школьна власть повинна о заступленіе на ихъ счотъ постарати са* (1870, ВЗД, 233); *Въ слѣчаю составленья акціѣного товариства имѣе назначеный державнымъ оуправительствомъ комисаръ также право, присѹтствовать въ засѣданьяхъ оуправляющаго совѣта, або иного заступства дѣйствѹющаго яко настоатель товариства, яко и въ генеральныхъ собраньяхъ, коли то потребнымъ признае* (1894, ВЗД, 363).

3. 6. 2. 3. 3. Спорадично вживається просторічний галицький сполучник *сли*<sup>211</sup>: *Сли* *належистѠсть въ теченію 30 днѣй, числивши Ѡтъ дна оустного або писемного обвѣщена повинности обазанномѹ до податкѹ, не заплачена, то може ю податковѣй оурадѹ въ дорозѹ ексекуціи Ѡтобрати, а должникъ естъ обовазаный, кромѣ належитости заплатити такожъ кошта взыскана* (1850, ОВЗ, 674); *Роспорядженъе міністерства торговлѣ, промышленности и пѹбличныхъ бѹдѠвъ, котрымъ обвѣщае са всевыс. рѣшенъе зѹ д. 12. Сѣчна 1852, въ слѣдствіе котораго признае са право щадницамъ оурадженымъ пѠдла правилъ зѹ р. 1844, статско долговіи записы и банковіи акціи оу нихъ заставленіи спродати безъ сѹдоваго вдана са въ тое, *сли* долгъ не заплачѹе са* (1852, ОВЗ, 217).

3. 6. 2. 4. Вживання сполучника *почему* для приєднання до головного речення підрядного причини. Його вживання можна пояснити російським впливом. В українській мові він не фіксується. *ОувѠльненъе почтовыхъ домѠвъ Ѡтъ войскового квартирѹнкѹ ограничаеся тѠлько на овіи мѣстца мешкана, котри потребнѣ сѹтъ до выконѹвана почтовой слѹжбы, сирѣчь на оурадовѹ канцеларію и*

<sup>211</sup> ГРІНЧЕНКО, Т. 4, С. 149; ОГІЄНКО, С. 125; Франко, З. Т., С. 224; Грамматика Рѹскаго Азыка, С. 218.

почтову стайню, **почем** изречене въ поманѹтомъ приказъ надворной канцеларіи изъятіе що до помешкана почтмайстра ѡтпадає (1849, ОВЗ, 9).

3. 6. 2. 5. Сполучник *понеже*, який вживався в українській мові для вираження причинних зв'язків, від найдавніших часів<sup>212</sup>, був типовий для галицького узусу середини ХІХ — початку ХХ ст.<sup>213</sup>: **Понеже** Іосифъ рыцарь Бреннер-Фелсахъ, Юлій граф Фалкенгайнъ и Фердинанд фонъ Лидль представили просьбѹ обѹ оудѣленіи концессіи на бѹдовѹ и движеніе паровозной желѣзницѣ ѡтъ Єбензее на Ишль до Стегъ надъ озеромъ Гальстатскимъ, и конной желѣзницѣ ѡтъ дворца желѣзницѣ въ Ишлю до скарбовой соливарии, то Мы видимъ себе споводоваными, розваживши общеполезнѡсть предпринатіа поманѹтыхъ просителей, оудѣлити сію концессію на пѡдставѣ закона зъ дна 20. Маа 1869 (Вѣстн. зак. держ. № 82) обѹ оуволненіи ѡтъ податкѹ для новыхъ желѣзницъ, якъ слѣдѹє (ВЗД, 1870, 7).

3. 6. 2. 6. Сполучник *по* за кѡлько для вираження умовно-причинових зв'язків між частинами складнопідрядного речення. Лексема фіксується у Словнику Желехівського: *позакілько so viel, wie viel, insofern, insoweit, je nachdem*<sup>214</sup>. Важко визначити походження. Напевно, неологізм.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                             | нім.                                                                                                                                                                                                                                      | польськ.                                                                                                                                                                                                                    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Взаимніи затвораніа пачокъ<br>зѡстають безъ ѡтмѣны, такъ,<br>якъ сѹть теперъ; вѡльно єсть<br>однакожъ обѡмъ<br>оуправительствамъ,<br>порозѹмѣти са взгла- //<br>домъ ѡтмѣны тихже, <b>по</b><br><b>закѡлько</b> бы таа показала са | Die wechselseitigen<br>Packetschlüsse bleiben<br>unverändert, wie sie dermalen<br>bestehen; es steht jedoch<br>beiden Verwaltungen frei,<br>sich wegen Abänderung<br>derselben, <b>sobald</b> solche für<br>den // Dienst erspriesslicher | Wzajemne zamknięcia<br>pakietów odbywają się<br>sposobem dotychczasowym,<br>wolno atoliż obom<br>administracyom porozumieć<br>się względem ich zmiany,<br><b>jeżeli</b> takowa dla służby zdaje<br>się być korzystną (1851, |

<sup>212</sup> Німчук, Сполучник, С. 458.

<sup>213</sup> ОГІЄНКО, С. 152; Борковский, Кузнецов, С. 497.

<sup>214</sup> ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ, Т. 2, С. 680.



|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| для службы были<br>полезнейшою (1851, ОБЗ,<br>166-167)                                                                                                                                                                                                                                                                                      | <i>erscheinen sollte, in das<br/>Einvernehmen zu setzen</i><br>(1851, ARGRB, 166-167)                                                                                                                                                                                                                                                                                 | PDzPPRz, 166)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| <i>По за кѣлько въ семь законѣ<br/>не есть выразно що иного<br/>постановлено, находатъ<br/>также при заставничѣмъ<br/>промыслѣ оупотребленіе<br/>оустановы промыслового<br/>порядка, а взгладно закона<br/>зъ дня 15. Марта 1883<br/>(В. з. д. Nr. 39), дотычно<br/>перемѣны и дополненія<br/>промыслового порядка<br/>(1885, ВДЗ, 137)</i> | <i>Soweit in diesem Gesetze<br/>nicht ausdrücklich etwas<br/>Anderes angeordnet ist,<br/>finden die Bestimmungen der<br/>Gewerbeordnung,<br/>beziehungsweise des Gesetzes<br/>vom 15. März 1883 (R. G. Bl.<br/>Nr. 39), betreffend die<br/>Abänderung und Ergänzung<br/>der Gewerbeordnung auch auf<br/>das Pfandleihergewerbe<br/>Anwendung (1885, RGB,<br/>137)</i> | <i>O ile w ustawie niniejszej co<br/>innego nie jest wyraźnie<br/>przepisane, postanowienia<br/>ustawy przemysłowej a<br/>względnie ustawy z dnia 15<br/>marca 1883 (Dz. u. p Nr. 39),<br/>zmieniającej i uzupełniającej<br/>ustawę przemysłową, stosują<br/>się także do przemysłu<br/>zastawniczego (1885, DzUP,<br/>137)</i> |

3. 6. 2. 7. Сполучник *яко бы*. Виражає з'ясувальні відношення. Вживається у польській мові<sup>215</sup>. У російській мові набуває поширення з XVIII ст.<sup>216</sup> *Если заставитель проситъ о продолженіе заставного договора (пересаженіе застава), а властитель промысла на продолженіе соглашае са, то поступати са має въ той способъ, яко бы рѣчь ходила о заключеніе нового заставничого дѣла* (1885, ВЗД, 142).

3. 6. 2. 8. Сполучник *хотай* для вираження допустових стосунків між частинами складнопідрядного речення. Вживався у староукраїнській мові<sup>217</sup>. Був типовим для галицького мовного узусу XIX ст.<sup>218</sup>: *Чѣс ли са обазанный до*

<sup>215</sup> LINDE. Т. 2, S. 229—230.

<sup>216</sup> БАС, Т. 17, 1965, С. 2072.

<sup>217</sup> Німчук, Сполучник, С. 463.

<sup>218</sup> ОГІЄНКО, С. 446.

податкѹ черезъ вымѣренье быти отагоченимъ, то може свою жалбу (!) занести пердъ вышшій оурадъ завѣдѹючій справами скарбовыхъ доходѡвъ, хотяй тое сложена оплаты спинати не може (1850, ОВЗ, 674).

3. 6. 2. 9. 1. Вживання парного сполучника *поти... поки* для вираження темпоральних зв'язків між частинами складнопідрядного речення. Був типовим для галицького мовного узусу XIX ст.: сполучник *поти... поки* фіксується в Словарі Б. Грінченка<sup>219</sup>, Словнику Желехівського<sup>220</sup>, та СУМ<sup>221</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                      | нім.                                                                                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                                                                                                   |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Що са тычить поштового сообщенія, и всего, що са до того относить, то остають въ полнѡй силѣ оустановлені давнѣйше оумовы <b>поти, поки</b> не оустановлят са новіи</i> (1851, ОВЗ, 167) | <i>Was die Postverbindungen und das hierauf Bezug Nehmende anbelangt, so bleiben die früher getroffenen Uebereinkommen, <b>so lange</b> nicht neue getroffen werden, in voller Kraft</i> (1851, ARGRB, 167) | <i>Co się tycze związków pocztowych i odnoszących się, do nich urządzeń, zostają w zupełnej mocy dawniej zawarte układy, <b>dopoki</b> nowe nie będą zaprowadzone</i> (1851, PDzPPRz, 167) |

3. 6. 2. 9. 2. Сполучник *поки* міг самостійно вживатися для вираження часових відношень.

| руськ.                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                                 | польськ.                                                                                                                                    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i><b>Поки</b> не бѣде краєвымъ законодательствомъ оустановлено время кѹрса образованія оучителей для Краины въ смыслѣ §. 75</i> | <i><b>Solange</b> nicht die Dauer des Lehrerbildungscurses für Krain im Sinne des §. 75 des Reichs-Volksschulgesetzes vom 14. Mai 1869 durch die</i> | <i>Kurs kształcenia nauczycieli na trwać w Krsinie lat cztery, stósownie do §. 75 ustawy państwowej z dnia 14. maja 1869 względem szkół</i> |

<sup>219</sup> ГРІНЧЕНКО, Т. 3, С. 377,

<sup>220</sup> ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ, Т. 2, С. 722.

<sup>221</sup> СУМ, Т. 7, С. 406.

|                                                                                                                       |                                                                                                     |                                                                                                 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------|
| державного закона о<br>школахъ народныхъ зъ дна<br>14. Маа 1869, повинно оно<br>четыре роки тревати (1871,<br>ВЗД, 1) | Landesgestgebung festgesetzt<br>sein wird, hat dieselbe vier<br>Jahre zu betragen (1871,<br>RGB, 1) | ludowych, <b>dopoki</b><br>prawodawstwo krajowe<br>trwania jego nie ustanowi<br>(1871, DzUP, 1) |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------|

3. 6. 2. 10. Вживання займенникового прислівника *где*, який виконує роль сполучного слова — обставини місця в підрядній частині складнопідрядного речення. Вживання форми прислівника *где*, на відміну від сучасного українського *де*, могло бути зумовленим як діалектним чинником<sup>222</sup>, так і історичною традицією<sup>223</sup>, до того ж підкріплюваною польською (*gdzie*) та російською (*где*) мовами.

| руськ.                                                                                                                                                    | нім.                                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                                                                           |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Там, <b>где</b> послѣдна<br>лежить въ прокопѣ,<br>означає са ось дороги на<br>жолто, а <b>где</b> иде по<br>насыпѣ (гребли), на<br>червоно (1871, ВЗД, 8) | <b>Wo</b> letztere im Abtrag<br>(Einschnitt) ist, wird die<br>Bahnachse gelb, und <b>wo</b> im<br>Auftrag (Aufdämmung)<br>roth ausgezogen (1871,<br>RGB, 8) | <b>Gdzie</b> grunt na być<br>zniżony, ślad kolei<br>powinien być nakreślony<br>żółtą, <b>gdzie</b> zaś<br>podwyższony (nasyp)<br>czerwoną farbą (1871,<br>DzUP, 8) |

Водночас прислівник *где* міг виконувати функцію сполучного слова для поєднання головної та підрядної частин складнопідрядного речення з атрибутивним зв'язком. Така функція прислівника *де* для української мови не типова, хоча можлива. Приклади, які подані в науковій літературі для ілюстрації цього явища, на нашу думку, однаково містять семантичний елемент локативності, пор. *Неслися сміхи, реготня, гвалт окривав хату і несамовито вривався в другу, де*

<sup>222</sup> ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ, Т. 1, С. 175; ГРІНЧЕНКО, Т. 1, С. 278.

<sup>223</sup> Німчук, В., Прислівник, у кн.: Історія української мови. Морфологія, С. 361.

була Мотря з Галею (Панас Мирний). У Вісниках засвідчується вживання прислівника *где* у підрядних атрибутивних реченнях, без якихось локативних відтінків, що дублює німецький оригінал, у німецьких текстах вживається сполучник *wo* 'де', пор.:

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                      | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                         | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Но також и въ тыхъ слѣчаахъ, где подѣлена властнѡсть опираеся на емфитеутичнѡмъ<sup>224</sup> або иншѡмъ взгладно подѣлѣ властности заключенѡмъ оуговорѣ ... (1849, ОБЗ, 2)</i>                                                                          | <i>Aber auch in den Fällen, wo das getheilte Eigenthum sich auf einen emphyteutischen oder anderen, über die Theilung des Eigenthumes abgeschlossenen, Vertrag gründet ... (1849, ARGRB, 2)</i>                                                                              | <i>Lecz i w tych przypadkach, w których się własność podzielona na emfiteutycznej lub innej, względem podziału własności zawartej umowie zasada ... (1849, PDzPPRz, 2)</i>                                                                                                     |
| <i>Въ слѣчаахъ, где властитель промысла съ поводѣ временной или тревалои перепоны дѣломъ завѣдовати не може, треба промисловѣй власти дѡнесеніе оучинити, а она повинна сейчасъ выдати потребніи изъ пѣбличныхъ огладѡвъ постановленія (1885, ВЗД, 144)</i> | <i>In Fällen, wo der Gewerbsinhaber das Geschäft wegen theilweiser oder dauernder Verhinderung nicht versehen kann, ist der Gewerbsbehörde die Anzeige zu machen, welche sohin die aus öffentlichen Rücksichten nothwendigen Verfügungen zu treffen hat (1885, RGB, 144)</i> | <i>W przypadkach, gdy przedsiębiorca przemysłowy nie może prowadzić przedsiębiorstwa z przyczyny chwilowej lub trwałej przeszkody, uwiadomić należy o tem Władzę przemysłową, która w takim razie wydać ma zarządzenia ze względów publicznych potrzebne (1885, DzUP, 144)</i> |

### 3. 7 Частки

3. 7. 1. Частка *ли*. Умовні речення з часткою *ли*, складені без допомоги умовних сполучників. Такі речення дублюють граматичну структуру німецького зразка, де умовне речення починається з дієслова, опускаючи сполучник.

<sup>224</sup> З технічних причин неможливо передати коронку над знаком Ѣ.

Польський переклад послуговується у відповідних реченнях сполучником. Саме ж вживання частки *ли* в умовних реченнях є русизмом.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Занедбає <i>ли</i> са<br/> підпадаюч<sup>8</sup> клейм<sup>8</sup><br/> грамот<sup>8</sup>, за котр<sup>8</sup> з<sup>8</sup><br/> причини великості<br/> клеймової квоти<br/> належит<sup>8</sup>сть в<sup>8</sup><br/> призначен<sup>8</sup>ь до побор<sup>8</sup><br/> оурад<sup>8</sup> зложити са має,<br/> том<sup>8</sup>ж<sup>8</sup> оурадови в<sup>8</sup><br/> теченіі предписаного<br/> час<sup>8</sup> предложити, або<br/> доненсен<sup>8</sup>ь о правн<sup>8</sup>ь<br/> д<sup>8</sup>л<sup>8</sup>, о<sup>8</sup>ть котрого<br/> належит<sup>8</sup>сть підла<br/> о<sup>8</sup>тсотк<sup>8</sup>в<sup>8</sup> вартості<br/> платити са має в<sup>8</sup> теченіі<br/> означеного до зв<sup>8</sup>щена<br/> срока до оурад<sup>8</sup><br/> призначеного до<br/> о<sup>8</sup>тбира<sup>8</sup>на зробити, то має<br/> са тоє занедбан<sup>8</sup>ь карати<br/> яко оскорблен<sup>8</sup>ь<br/> скарбових<sup>8</sup> доход<sup>8</sup>в<sup>8</sup><br/> (1850, OB3, 674)</p> | <p>Wird unterlassen, eine<br/> stämpelpflichtige Urkunde,<br/> für welche wegen der<br/> Grösse des Stempelbetrages<br/> die Gebühr bei dem zur<br/> Einhebung bestimmten<br/> Amte zu entrichten ist,<br/> diesem Amte innerhalb des<br/> vorgezeichneten Zeitraumes<br/> vorzulegen oder die<br/> Anzeige von einem<br/> Rechtsgeschäfte, wovon die<br/> Gebühr nach Procenten des<br/> Werthes zu entrichten ist,<br/> innerhalb der festgesetzten<br/> Anmeldungsfrist bei dem<br/> zur Empfangnahme<br/> bestimmten Amte<br/> einzubringen, so ist diese<br/> Unterlassung als<br/> Gefällsverkürzung zu<br/> betrachten (1850, ARGRB,<br/> 674)</p> | <p><i>Jeżeli</i> zaniedbano<br/> dokument stepowi<br/> podległy, od którego z<br/> powodu wielkości kwoty<br/> stepowej należytość u<br/> urzędu do pobierania<br/> przeznaczonego opłacona<br/> być ma, temuż urzędowi w<br/> przeciągu czasu<br/> przepisanego przedłożyć,<br/> lub oznajmienie o interesie<br/> prawnym, od którego<br/> należytość podług<br/> odsetków wartości<br/> opłacona być ma, w<br/> przeciągu terminu,<br/> względem oznajmienia<br/> ustanowionego, do urzędu<br/> do odbierania<br/> przeznaczonego podać,<br/> tedy zaniedbanie takowe<br/> jako pokrzywdzenie<br/> dochodów niestałych<br/> ukaranem być ma (1850,<br/> PDzPPRz, 674)</p> |
| <p>С<sup>8</sup>ть <i>ли</i> тії жалобы<br/> вым<sup>8</sup>реніі против<sup>8</sup></p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | <p>Sind die Beschwerden<br/> gegen Militärpersonen</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | <p><i>Jeżeli</i> zażalenia takowe<br/> wymierzone są przeciw</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |

|                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                             |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><i>войсковымъ особамъ, то<br/> мають політичні оурады<br/> оу дотычныхъ<br/> войсковыхъ комендъ<br/> оужити помочи въ мѣрѣ<br/> засадности такихъ<br/> жалобъ (1851, ОБЗ, 391)</i></p> | <p><i>gerichtet, so haben die<br/> politischen Behörden bei<br/> den competenten Militär-<br/> Commanden nach Maßgabe<br/> der Grundhätigkeit solcher<br/> Beschwerden Abhilfe in<br/> Anspruch zu nehmen<br/> (1851, ARGRB, 391)</i></p> | <p><i>osobom wojskowym,<br/> władze polityczne winny<br/> pomocy szukać u<br/> właściwych komend<br/> wojskowych, w miarę, o ile<br/> takie zażalenia są<br/> uzasadnione (1851,<br/> PDzPPRz, 391)</i></p> |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

### *Висновки до розділу 3*

Парадигма відмінювання, яка проявляється при аналізі текстів Вісників, відзначена надзвичайною строкатістю. Намагаючись дотримуватися етимологічного принципу письма, редактори Вісників зовсім не орієнтувалися на старі мовні норми, а відверто використовували ті форми, які усталилися в говірковій мові ще за середньоукраїнського періоду, зокрема в результаті взаємовпливів іменникових основ. Найчастіше вони були властиві для української усної мови Галичини і часто маркуються із сучасного погляду на українську літературну мову як діалектні. Однак заради справедливості зазначимо, що часто говіркові форми бралися до уваги у зв'язку із подібністю до старослов'янських (як, наприклад, у займенниках). Інші говіркові особливості (наприклад, закінчення *-ов*, *-ев* в орудному відмінку однини іменників I групи та прикметників жіночого роду) не відзначені. Велику роль у виборі флексій відігравала російська мова. Наприклад, у формах родового відмінка множини іменників II відміни на *-ей*, поплутування літер *ѣ* та *и* у родовому відмінку іменників I відміни мішаної групи, вживання пасивних дієприкметників минулого часу тощо. Флективна варіативність — чи не найголовніша граматична риса текстів Вісників. До того ж, нехтувалися рекомендації прескриптивних праць, які в Галичині на той час уже були, а це ще більше призводило до безладу і безсистемності.

На синтаксичному рівні засвідчується значний вплив російської мови і народнорозмовного джерела. У складних реченнях уживаються такі типові для російської мови сполучники, як *но*, *или*, *яко бы*, частка *ли*. З іншого боку, у текстах наявні властиві для південно-західних говорів сполучники *же*, *сли*, *поти*, *ані...* *ані* тощо. Польська мова проявила себе уживанням сполучника *а* у єднальній функції та керуванням прийменника *о* іменником у знахідному відмінку, яке, однак, засвідчується історичними словниками української мови. У синтаксисі простежуємо вплив німецької мови, наприклад у вживанні прислівника *где* в атрибутивній функції, а також дублюванням структури складнопідрядного

речення з підрядними умовними, використовуючи при цьому частку російського походження *ли*. Неологізмом був, напевно, сполучник *по за кільки*.



## 4. АДМІНІСТРАТИВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ

### 4.1. Джерела поповнення терміносистем

Як правило, термінологи виділяють два шляхи формування термінологічних одиниць.

Перший шлях — семантичний. Це перехід загальновживаної лексичної одиниці до розряду термінів, тобто власне термінологізація.

Другий шлях — морфологічний. Це термінотворення на базі своєї мови чи інших мов, використовуючи заздалегідь визначені компоненти (як правило, префікси чи суфікси)<sup>225</sup>.

У передмові до Словника ЛРТ були описані можливі методи поповнення адміністративної термінології у слов'янських мовах — це історичні правові документи та народна мова<sup>226</sup>, тобто максимально використовуючи внутрішні мовні ресурси. Лексеми народнорозмовного походження могли проникати до писемного офіційно-ділового стилю в результаті термінологізації. Відродження не вживаних понад півтора століття лексем (від часу заборони вживання української мови в адміністрації від 1699 року) вимагало певної лінгвістичної та історичної підготовки редакторів Словника ЛРТ та редакторів «Вісників...». Руська інтелігенція у дусі романтизму, властивому ХІХ ст., цікавилася минулим і народною творчістю, про що свідчать не видана рукописна збірка «Зоря» М. Шашкевича (від 1835 року) чи підготовлений до друку 1837 року альманах «Русалка Дністровая», укладачами якої були М. Максимович, І. Вагилевич та

<sup>225</sup> Суперанская, А. В., Подольская, Н. В., Васильева, Н. В., Общая терминология. Вопросы теории. Ответственный редактор кандидат филологических наук Т. Л. Канделаки. Москва, Наука 1989, С. 194; Даниленко, В. П., Русская терминология. Опыт лингвистического описания. Москва «Наука», 1977, С. 89—156.

<sup>226</sup> Vorbericht, in: Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Von der Commission für slavische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-ruthenische Separat-Ausgabe. Wien. Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei 1851, S. IV.

Я. Головацький. Я. Головацький, перший професор руської філології у Львівському університеті, був також одним із укладачів Словника ЈРТ. Можливо, саме він був найбільшим знавцем історії руської мови і її пам'яток з-поміж усієї руської інтелігенції Галичини того часу<sup>227</sup>. Варто згадати його статтю у «Зорі Галицькій» від 1850 року (той час, коли Я. Головацький працював у складі комісії для вироблення термінології), у якій автор подав зразки ділових документів Галичини з другої половини XVIII ст. та закликав не нехтувати мовною спадщиною<sup>228</sup>.

Інше можливе джерело поповнення термінологічної бази — запозичення<sup>229</sup>. Багатомовна ситуація підавстрійської Галичини сприяла численним запозиченням у руську мову з німецької чи польської не лише в галузі адміністративної термінології<sup>230</sup>. Використання запозичень компенсувало відсутність еквівалентів у руській мові для позначення нових реалій суспільного життя. Запозичення з німецької та польської мов були цілком очікувані: ці дві мови відігравали найважливіші комунікативні функції в галицьких адміністраціях. Матеріалом таких запозичень могли бути самі німецькомовні тексти законів, а також їхні переклади польською мовою. Проте намагання виокремитися, особливо з-під польського впливу, зумовлювало шукати джерел поповнення термінології в інших мовах, зокрема чеській та південнослов'янських, що цілком відповідало ідеї австрославізму<sup>231</sup>, а також в російській та церковнослов'янській мовах<sup>232</sup>. Чеська мова віддавна відігравала особливу роль у поповненні

---

<sup>227</sup> Булик Н., Наукові з'їзди XIX. ст. та участь у них львівських археологів, у зб.: Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині, 2007, вип. 11. С. 387; Возняк, М., До в'яснення національних поглядів Якова Головацького в 1848 р. (Перша редакція «Розправи о язиці южно-руским і его нарічіях»), у зб.: Записки Наукового товариства імени Шевченка. Рік 1914. Том СХХІ. Львів, 1914, С. 133—141.

<sup>228</sup> Я. Г. Де що о дѣловѣмъ языцѣ у насъ на Руси, у газ. Зоря Галицька, Львѣв, 15—27 Лютого 1850, ч. 17, С. 1 (97).

<sup>229</sup> Нецименко, Галина, Несколько замечаний по поводу заимствований и их адаптации в языке-реципиенте, у зб.: Prace filologiczne. Tom LIII. Warszawa, 2007, S. 409—418.

<sup>230</sup> Мозер, Деякі віденські причинки, С. 684—717; Rosemarie, Richardt, Polnische Lehnwörter im Ukrainischen, Wiesbaden, 1957; Höfinghoff, M., Deutsche Entlehnungen im Ukrainischen an der Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert. Bestände und Entwicklung bis zur Gegenwart. Wien, 2006.

<sup>231</sup> Moser, Prüfsteine, S. 85.

<sup>232</sup> Мозер, Українська («руська») версія..., С. 672.

словникового складу української мови<sup>233</sup>, а видання Вісників законів чеською мовою та чеської частини Словника ЛРТ значно посилили значення богемізмів для руської мови Галичини. Приватні зв'язки Я. Головацького з діячами слов'янського культурного відродження, як-то П. Шафарик, Я. Коллар, В. Караджич (останні три працювали разом з Я. Головацьким у складі комісії для створення Словника ЛРТ для слов'янських мов), а також Є. Копітар<sup>234</sup>, чудове знання етнографії слов'ян сприяли запозиченням не лише з чеської мови, а й з південнослов'янських, зокрема сербської, хорватської та словенської. Окрім того, слід зважати на те, що представники руської інтелігенції середини XIX ст. були священиками, для яких руська мова була пов'язана із традиціями церковнослов'янщини, а це пояснює запозичення з церковнослов'янської та російської мов, що на початковому етапі мовного відродження ніяк не можна розглядати як прояв москвофільства<sup>235</sup>. Високий стиль російської мови, її норми, закладені М. Ломоносовим, слугували взірцем літературної мови ще для найперших діячів галицького культурного руху, зокрема П. Лодієві<sup>236</sup>. Певну роль, можливо, відігравали панслов'янські ідеї, висловлювані російським ученим М. Погодіним, якого особисто знав Яків Головацький<sup>237</sup> і який пізніше став ідейним натхненником москвофілів<sup>238</sup>, до табору яких належав і редактор «Вісників» Іван Головацький.

Близьким до запозичення є ще один прийом термінотворення — калька, дослівний переклад, що якоюсь мірою допомагав дотримуватися принципу пуризму, який вимагався від комісії для укладання Словника ЛРТ. У цьому випадку калькуватися могли номінативні одиниці неслов'янських мов, фонетичне оформлення яких не сприяло розшифруванню закладеного в них змісту. Джерелом калькування могла бути німецька мова.

---

<sup>233</sup> Андерш, Й., Українсько-чеські мовні контакти, у кн.: Українська мова. Енциклопедія. С. 749.

<sup>234</sup> Студинський, Кирило, Причинки до історії культурного життя Галицької Руси в літах 1833—1847, у кн.: Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835—49. Видав Др. Кирило Студинський. Частина 1. У Львові 1909, С. ЦІ.

<sup>235</sup> Мозер, Мовне відродження, С. 316.

<sup>236</sup> Мозер, Мовне відродження, С. 309.

<sup>237</sup> Студинський, Кирило, Причинки, С. ЦІ

<sup>238</sup> Мозер, Мовне відродження, С. 331.

Нарешті ще один прийом термінотворення, пов'язаний з принципом пуризму, — творення абсолютно нових, штучних лексичних одиниць, раніше не використовуваних у мові, неологізмів.

## 4. 2. Терміносистема державного управління

### 4. 2. 1. Назви документів

**АКТОВЪ** (р. в. мн.). Німецька лексема *pluralia tantum Acten* у руському виданні Словника JPT подається також у формі множини *письма, акта* (JPT, 5), у словнику TPP: *Akten akta, pisma* (TPP, 4). Лише множинна форма вживалася в староукраїнській мові у значенні ‘урядові книги’<sup>239</sup>. Множинна форма запозичена із мови-джерела — латини<sup>240</sup>.

| руськ.                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                                    | польськ.                                                                                                                                          |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Зъ <b>актовъ</b> схованыхъ въ сборникѣ грамотъ, мають са сторонамъ выдавати на желаніє видимованіи ѿписи</i> (1851, ОБЗ, 224) | <i>Von den in der Urkundensammlung aufbewahrten <b>Acten</b> sind den Parteien auf Verlangen vidimirte Abschriften auszufertigen</i> (1851, ARGRB, 224) | <i>Z <b>aktów</b>, zachowanych w zbiorze dokumentów, należy stronom na żądanie wystawiać odpisy wierzytelne (widymowane)</i> (1851, PDzPPRz, 224) |

Пор. також: **нотаріатскій актъ**. У Словнику JPT: *Notariats-Act* дѣло *нот.[аріатске]* (JPT, 156), *akt notaryalny* (TPP, 132). У Вісниках було вжито термін **нотаріатскій актъ**, можливо на зразок німецького оригіналу та польського перекладу.

| руськ.                                                                            | нім.                                                                                           | польськ.                                                                                           |
|-----------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Перевышшає ли оплата 20 рень., то изготоває са <b>нотаріатскій актъ</b> на</i> | <i>Ueberschreitet die Gebühr 20fl., so erfolgt die Ausnahme des <b>Notariats-Actes</b> auf</i> | <i>Jeżeli należytość przenosi 20 złr. m. k. <b>akt notarialny</b> przyjętym będzie na papierze</i> |

<sup>239</sup> СУМ XVI — п. п. XVII ст., Вип. 1, С. 87.

<sup>240</sup> Пор. *Akte* в електронному виданні: KLUGE.

|                                          |                                              |                                        |
|------------------------------------------|----------------------------------------------|----------------------------------------|
| неклејимовомъ паперѣ<br>(1852, OB3, 384) | ungestämpeltem Papiere<br>(1852, ARGRB, 384) | niestęplowanym (1852,<br>PDzPPRz, 384) |
|------------------------------------------|----------------------------------------------|----------------------------------------|

Також: **акты** (з. в. мн.) **цивильного стану**. Пор. у Словнику JPT: *Civil-Standregister* *списъ станѣ цив.[ильного]* (JPT, 50). Імовірно, термін **акты цивильного стану** був запозичений з польської мови, пор. польськ. *akta stanu cywilnego*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Договорніи стороны<br>обовязуютъ са сообщати<br>собѣ взаимно <b>акты</b><br><b>цивильного стану</b> (карты<br>рожденія, карты<br>бракосочетанія, карты<br>смерти), составленіи въ<br>статскихъ ихъ областяхъ и<br>относаціи са до статскихъ<br>приналежниковъ дрѣгои<br>стороны, по за кѣлько акты<br>сіи для оурадового оужиткѣ<br>потребными признаніи, и<br>ѣтъ приналежной власти<br>жадаемѣ бѣдѣть (1882, ВЗД,<br>379) | Die vertragenden Theile<br>verpflichtet sich, die in ihren<br>Staatsgebieten errichteten und<br>Staatsangehörige des anderen<br>Theiles betreffenden<br><b>Civilstandacte</b><br>(Geburtscheine,<br>Trauungsscheine,<br>Totenscheine) sich<br>gegenseitig zu übermitteln,<br>sofern diese Acte zum<br>officiellen Gebrauche nötig<br>erachtet und von der<br>competenten Behörde<br>verlangt werden (1882, RGB,<br>379) | Strony rokujące zobowiązują<br>się przysyłać sobie nawzajem<br><b>akta stanu cywilnego</b><br>(metryki urodzin, zaślubin i<br>zejścia) w ich krajach<br>sporządzone a dotyczące się<br>poddanych drugiej Strony,<br>gdyby akta te były potrzebne<br>do publicznego użytku i<br>gdyby ich Władza właściwa<br>zażądała (1882, DzUP, 379) |

**Грамоты** (н. в. мн.). У Словнику JPT: *Urkunde* *грамота, документ* (JPT, 232), *akt, dokument* (TRP, 197). Лексема грецького походження *грамота*<sup>241</sup> у значенні ‘документ’ трапляється в східнослов’янських пам’ятках з XII — XIII ст.,

<sup>241</sup> ЕСУМ, Т. 1, С. 583; ФАСМЕР, Т. 1, С. 451.

пор.: *грамота дърноватаа, безоудьная грамота, доушевьяная грамота* тощо<sup>242</sup>.  
Активне вживання цієї лексеми в українській мові фіксується і в подальші періоди<sup>243</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Грамоты, которіи при проведеніи выше означеного отбремененіа въ цѣли оустановленіа правныхъ отношеній, и взгладомъ отшкодованіа межи оуправнеными и обовазанными составляютъ са, сѣть оусловно вольнѣ отъ стемплю и оплатъ, допоки зѣ нихъ не дѣлае са иный оужитокъ, какъ для проведеніа отшкодованіа и для записаніа въ публичніи книги (1875, ОБЗ, 63)</i> | <i>Die Urkunden, welche der Durchführung der obenbezeichneten Entlastung zur Feststellung der Rechtsverhältnisse und über die Entschädigung zwischen den Berechtigten und Verpflichteten errichtet werden, sind, solange von denselben kein anderer Gebrauch als zur Durchführung der Entschädigung und zur Eintagung in die öffentlichen Bücher gemacht wird, bedingt stempel- und gebührenfrei (1875, RGB, 63)</i> | <i>Dokumenty w przewodzie rzeczonoego wyswobodzenia gruntów sporządzone a tyczące się określenia stosunków prawnych i wynagrodzenia pomiędzy uprawnionymi a obowiązanyymi, są warunkowo wolne od stępli i opłat, dopoki nie będą służyły do żadnego innego użytku jak tylko do przewodu indemnizacyi i wniesienia do ksiąg publicznych (1874, RGB, 63)</i> |

Пор. також: **Концессійна грамота**. Словосполучення вживалося від 1870-х років. Див. також *позволение (концессія)*.

| руськ.                                                                                                      | нім.                                                                                                           | польськ.                                                                                            |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Концессійна грамота зѣ дня 9. Грудня 1869, для будовы и движенія паровозной желѣзницѣ отъ Ебензее на</i> | <i>Concessionsurkunde vom 9. December 1869, zum Bau und Betrieb einer Locomotiv-Eisenbahn vom Ebensee über</i> | <i>Dokument koncesyi z dnia 9. Grudnia 1869, na budowę i utrzymanie w ruchu lokomotywowej kolei</i> |

<sup>242</sup> СДРЯ, Т. 2, С. 383; СлРЯ XI – XVII вв., Вып. 4, С. 119.

<sup>243</sup> СУМ XVI — п. п. XVII ст., Вып. 7, С. 72.

|                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Ишель до Стегъ надъ<br>Галстатскимъ озеромъ, и<br>коннои желѣзницѣ ѿгъ<br>дворця желѣзницѣ въ<br>Ишлю до скарбовои<br>соливарни (1870, ВЗД, 5)      | Ischl nach Steg am Hallstädter<br>See, nebst einer Pferde<br>Eisenbahn vom Ischler<br>Bahnhofs zu dem ärarischen<br>Salzsudwerke (1870, RGB, 5) | żelaznej z Ebensee na Ischli<br>aż do Steg nad jeziorem<br>Halsztadzkim, wraz z koleją<br>żelazną konną od dworca<br>kolejowego w Ischli do salin<br>skarbowych (1870, DzUP, 5) |
| <b>Концесійна грамота</b> зъ дня<br>27. Мая 1894, для<br>мѣстцевої желѣзницѣ ѿгъ<br>Привоза до Моравскои<br>Остравы и Витковиць<br>(1894, ВЗД, 359) | <b>Concessionsurkunde</b> vom 27.<br>Mai 1894, für die Localbahn<br>von Přivoz nach Mährisch-<br>Ostrau und Witkowitz (1894,<br>RGB, 359)       | <b>Dokument koncesyjny</b> z dnia<br>27. maja 1894, na kolej<br>lokalną od Przywozu do<br>Morawskiej Ostrawy i<br>Witkowic (1894, DzUP, 359)                                    |

Також: **приватныхъ грамотъ** (р. в. мн.). Пор. у Словнику JPT: *Privat* *приватный, частный* (JPT, 169), *Privat-Angelegenheit, -Sache rzecz prywatna* (TPP, 142). Лексема *частный*, запропонована у Словнику JPT, можливо, була запозичена з російської мови, пор. *Privat, особенный, особый, частный, приватный*<sup>244</sup>. Лексема *приватный* фіксується у староукраїнських пам'ятках<sup>245</sup>. Її було вжито при перекладі німецького терміна *Privat-Urkunden* *приватныхъ грамотъ* (р. в. мн.). Лексема *грамотъ* (р. в. мн.) написана з подвійним мм, можливо, за зразком оригінальної грецької лексеми *γράμματα*<sup>246</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                    | нім.                                                                                                                                                                                                  | польськ.                                                                                                                                                                                                 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Роспоряженіє міністерства<br>правосудія зъ дня 3. Липця<br>1852, ... дотычно слаганя<br><b>приватныхъ грамотъ</b> у<br>нотарѣвъ, тыхже выдаваня и<br>дотычныхъ оплатъ (1852,<br>ОВЗ, 670) | Verordnung des<br>Justizministeriums vom<br>3. Juli 1852, ... in Betreff der<br>Hinterlegung von <b>Privat-<br/>Urkunden</b> bei Notaren, ihrer<br>Ausfolgung und der<br>diesfälligen Gebühren (1852, | Rozporządzenie ministerstwa<br>sprawiedliwości z dnia<br>3. Lipca 1852, ... dotyczące się<br>składania <b>dokumentów<br/>prywatnych</b> u notaryuszów,<br>wydawania takowych i<br>przypadających od nich |

<sup>244</sup> ШМИД, S. 274.

<sup>245</sup> ТИМЧЕНКО, Книга 2, С. 218.

<sup>246</sup> ЕСУМ, Т. 1, С. 583.



|  |             |                                         |
|--|-------------|-----------------------------------------|
|  | ARGRB, 670) | <i>należytości</i> (1852, PDzPPRz, 670) |
|--|-------------|-----------------------------------------|

**Договоръ.** У Словнику JPT: *Vertrag*, *оуговоръ*, *договоръ*, *оумова* (JPT, 253), *kontrakt*, *итова* (TPP, 213). Лексема *договоръ* в російській мові фіксується словниками з 1566 р.<sup>247</sup>, проте в українській мові уперше її зафіксовано в Літописі Величка XVIII ст.<sup>248</sup> Можливо, до лексичного фонду української мови лексема *договір* потрапила з російської мови, пор. *Vertrag* *договоръ*, *контрактъ*<sup>249</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                             | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| сѣдовымъ оурадамъ<br>обовазанымъ до затагана<br>въ записники и<br>регистрована договорѡвъ<br>продажи чиншовыхъ дѡбръ<br>тѡлько наказатиса має,<br>змѣны зайшли въ<br>посѣданію такихъ дѡбръ до<br>вѣдомости ц. к. оурадѡвъ<br>доходowychъ подати (1849,<br>ОВЗ, 2) | die mit Protokollirung und<br>Registrirung von<br><b>Veräusserungsverträgen</b> über<br>grundzinsbare<br>(grundrechtbare) Güter<br>beauftragten Gerichtsbehörden<br>nur anzuweisen seien, die in<br>dem Besitze solcher Güter<br>eingetretenen Veränderungen<br>zur Kenntniss der Rentämter<br>zu bringen (1849, ARGRB, 2) | władzom sądowym, którym<br>protokolowanie i<br>rejestrowanie <b>kontraktów</b><br><b>zbycia</b> dóbr czynszom<br>gruntowym (prawom<br>gruntowym) uległych<br>poruczono, tylko nakazać się<br>winno, ażeby o zmianach, w<br>posiadaniu takowych dóbr<br>zaszłych, c. k. urzędy<br>dochodów zawiadomiały<br>(1849, PDzPPRz, 2) |

**Законъ.** У Словнику JPT: *Gesetz* *законъ* (JPT, 108); *ustawa*, *prawo* (TPP, 94). Лексема *законъ* трапляється ще в Ізборнику 1076 р., однак лише у релігійному контексті як 'віра' чи 'сукупність правил релігійної поведінки'<sup>250</sup>. Лексема *законъ*

<sup>247</sup> СлРЯ XI — XVII вв., Вып. 4, С. 281.

<sup>248</sup> ІСУЯ, т. 1, С. 752.

<sup>249</sup> ШМИД, S. 394.

<sup>250</sup> СДРЯ, т. 3, С. 317.

має болгарське походження і споріднене з такими російськими словами, як *кон*, *искони*, *начать*<sup>251</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                            | нім.                                                                                                                                                                                           | польськ.                                                                                                                                                   |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Законъ</i> зъ дня 19. Червця 1872, дотычно по́дношенія домаганій въ змѣнковомъ процессѣ на по́дставѣ змѣнковыхъ освѣдченій, которіи суть о́тъ полномо́чниковъ (1872, ВЗД, 259) | <i>Gesetz</i> vom 19. Juni 1872, betreffend die Geltendmachung von Ansprüchen im Wechselprocesse auf Grund vom Wechselerklärungen, welche von Bevollmächtigten abgegeben sind (1872, RGB, 259) | <i>Ustawa</i> z dnia 19. czerwca 1872, o dochodzeniu pretensyi w procesie wekslowym na podstawie weksli wystawionych przez pełnomocników (1872, DzUP, 259) |
| <i>Законъ</i> зъ дня 23. Марта 1885, которымъ выдають ся нѣкоторіи установы дотычно заставничихъ промысло́въ (1885, ВЗД, 137)                                                     | <i>Gesetz</i> vom 23. März 1885, mit welchem einige Bestimmungen hinsichtlich der Pfandleihergewerbe erlassen werden (1885, RGB, 137)                                                          | <i>Ustawa</i> z dnia 23 marca 1885, zawierająca niektóre postanowienia, dotyczące się przemysłu zastawniczego (1885, DzUP, 137)                            |

Пор. також: *бранного закона* (р. в. одн.). Пор. у Словнику JPT: *Wehrhaft* вооруженный, оузброєный (JPT, 272). Лексема *бранный* фіксується в пам'ятках російської мови у значенні 'той, що стосується війни'<sup>252</sup> і походить від старослов'янської лексики *брань* 'боротьба, бій'<sup>253</sup>. В історичних словниках української мови не фіксується. Можливо, лексема *бранный*, яка вживається у Вісниках, також пов'язана з чеською лексемою *branny* (JPT BA, 237).

|      |                                                                                                                                                                                                                                      |
|------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| нім. | <i>Die Concessionäre unterwerfen sich hinsichtlich der Anstellung gedienter Unterofficiere des Heeres, der Kriegsmarine und der Landwehr den dießfalls im §. 38 des Wehrgesetzes vom Jahre 1868 und im dem zur Ausführung dieses</i> |
|------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

<sup>251</sup> ФАСМЕР, Т. 2, С. 75.

<sup>252</sup> СЛРЯ XI – XVII вв., Вып. 1, С. 317.

<sup>253</sup> Slovník jazyka staroslověnského, T. 1, S. 140.

|          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|----------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|          | <i>Paragraphes activirten Gesetze vom 19. April 1872 enthaltenen Bestimmungen</i> (1872, RGB, 259)                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| руськ.   | <i>Концессіонеры підвергають са взглядомъ постановленія выслуженныхъ подофицеровъ войска, военного наморства и ландверы оустановамъ, которіи содержатъ са въ §. 38 <b>бранного закона</b> зъ рокѣ 1868 и въ законѣ зъ дня 19. Цвѣтна 1872, выданомъ въ цѣли выполненія сего параграфа</i> (1872, ВЗД, 257)                                                               |
| польськ. | <i>Co się tyczy umieszczenia na posadach wysłużonych podoficerów armii, marynarki wojennej i obrony krajowej, koncesyonaryusze poddają się postanowieniom §. 38 <b>ustawy wojskowej</b> z roku 1868 tudzież postanowieniem ustawy z dnia 19 kwietnia 1872, tyczącej się wykonania tego paragrafu</i> (1872, DzUP, 259)                                                   |
| чеськ.   | <i>Koncesionáři podvolují se, co se týče zřizování podporučíků, kteří sloužili ve vojsku, ve válečném loďstvu námořském a v obraně zemské, tomu, co nařízeno v příčině toho železnicím subvence účastným a garancie požívajícím v §. 38. <b>zákona o obraně</b>, vyd. r. 1868, a v zákoně ze dne 19. dubna 1872, k vzkonání tohoto paragrafu vydaném</i> (1872, ZŘ, 257) |

**Законъ карный.** Пор. у Словнику JPT: *Straf-Gesetz-Buch* книга карныхъ законѣвъ (JPT, 108); *kodeks karny, ustawa karna* (TPP, 175). Лексема *карный* траплялася в староукраїнській мові ще в XVII ст.<sup>254</sup> Можливо, запозичення із старопольської мови<sup>255</sup>.

| руськ.                                                                                                                                   | нім.                                                                                                                                                                              | польськ.                                                                                                                                                                          |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Абы тымъ корѹннымъ краамъ Нашои Державы, въ котрыхъ до теперъ дѣйствѹе <b>законъ карный</b> о слочиньствахъ и тажкихъ полиційныхъ</i> | <i>Um denjenigen Kronländern Unseres Reiches, in welchen bisher <b>das Strafgesetz</b> über Verbrechen und schwere Polizei-Uebertretungen vom 3. September 1803 mit den durch</i> | <i>Chcąc tym krajom koronnym Naszego państwa, w których obowiązuje dotąd <b>ustawa karna</b> na zbrodnie i ciężkie przestępstwa policyjne z dnia 3. Września 1803 roku wraz z</i> |

<sup>254</sup> СУМ XVI– п. п. XVII ст., Вип. 14, С. 55.

<sup>255</sup> Słownik polszczyzny XVI wieku, T. 10, 152.

|                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| переступленіяхъ зъ дня 3. Вересна 1803 съ прибывшими къ немъ черезъ позднѣйшіи законы изъясненіями, отмѣнами и додатками подати легкій и необмыслный переглядъ сущствующаго карнаго права... (1852, ОВЗ, 493) | spätere Gesetze hinzukommenen Erläuterungen, Abänderungen und Zusätzen in Wirksamkeit steht, eine leichte und zuverlässige Uebersicht des bestehendes Strafrechtes... (1852, ARGRB, 493) | późniejszemi do niej wydanemi objaśnieniami, zmianami i dodatkami, nastęczyć sposobność łatwego i dokładnego obznajomienia się z istniejącem prawem karnem... (1852, PDzPPRz, 493) |
| Оустановленія §§. 479, 480 и 481 общаго <b>карнаго закона</b> зъ дня 27. Маа 1852, Вѣст. зак. держ. № 117 выхадать изъ дѣятельности (1870, ВЗД, 72)                                                           | Die Bestimmungen der §§. 479, 480 und 481 des allgemeinen <b>Strafgesetzes</b> vom 27. Mai 1852, R. G. Bl. Nr. 117 treten außer Wirksamkeit (1870, RGB, 72)                              | Postanowienia §§. 479, 480 i 481 powszechnej <b>ustawy karnej</b> z dnia 27 maja 1852, Dz. u. p. Nr. 117 wyjmują się z mocy obowiązującej (1870, DzUP, 72)                         |

Також: **обывательскій законъ**. У Словнику JPT: *Bürgerlich[es] (Gesetz) об.[ывателскій] законъ* (JPT, 48); пор. польськ. *Bürgerlich[es] Gesetzbuch księga ustaw cywilnych* (TPP, 42). Можливо, лексема **обывательскій** була рекомендовано для вживання в руських версіях Вісників у складі терміна **обывательскій законъ** під впливом польської мови, пор. польськ. *prawo obywatelskie*<sup>256</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                               | нім.                                                                                                                                                                                                     | польськ.                                                                                                                                                                                      |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Розпоряженъ мініністерства правосудія зъ дня 25. Сѣчня 1850, дѣятелнье (!) въ овыхъ корунныхъ краяхъ, въ котрыхъ книга общихъ <b>обывательскихъ законѡвъ</b> зѡстає въ дѣятельности, | Verordnung des Justizministerium vom 25. Jänner 1850, giltig für jene Kronländer, in welchen das aalgemeine <b>bürgerliche Gesetzbuch</b> in Wirkamkeit ist, mit Ausnahme des lombardisch-venetianischen | Rozporządzenie ministerstwa sprawiedliwości z dnia 25. Stycznia 1850, moc mające dla owych krajów koronnych, w których powszechna księga <b>ustaw cywilnych</b> działa, z wyjątkiem królestwa |

<sup>256</sup> Słownik wileński, T. 1, S. 828.

|                                                                                   |                                                       |                                                                    |
|-----------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|
| изключно ломбардско-венецкого Королевства и войскового пограничя (1850, ОБЗ, 609) | Königreiches und der Militärgränze (1850, ARGRB, 609) | Lombardzko-Weneckiego i Pogranicza wojskowego (1850, PDzPPRz, 609) |
|-----------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|

**Письмо кабінетове.** У Словнику JPT: *Cabinets-Schreiben* письмо кабинетове (JPT, 49), *pismo gabinetowe* (TPP, 43), *Schreiben* допись, письмо (JPT, 191), *list, pismo* (TPP, 161). В адміністративному значенні лексема *письмо* вживалася ще в староукраїнський період<sup>257</sup>. Лексема *кабінет* була запозичена з німецької мови<sup>258</sup>. У російській мові у значенні ‘адміністративна установа’ вживається з XVIII ст.<sup>259</sup>

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Всевысочайше <b>кабінетове</b> <b>письмо</b> Его Величества Цѣсаря до міністра президента зъ дня 20. Серпня 1851, котрымъ означає ся значенье и объёмъ отвѣчательности министерства, такъ какъ выплываючи зъ того опредѣленія що до обяванностей и будучного становища тогожъ</i> (1851, ОБЗ, 555) | <i>Allerhöchstes <b>Cabinetschreiben</b> Seiner Majestät des Kaisers an der Ministerpräsidenten vom 20. August 1851, womit die Bedeutung und der Umfang der Verantwortlichkeit des Ministeriums, so wie die hieraus die Verpflichtungen und die künftige Stellung desselben fließenden Bestimmungen festgesetzt werden</i> (1851, ARGRB, 555) | <i>Najwyższe <b>gabinetowe</b> <b>zlecenie</b> Najjaśniejszego Pana, J. C. Mości, do prezydenta ministrów z dnia 20. Sierpnia 1851, mocą którego ustanowia się, jakie znaczenie i jaką objętość ma odpowiedzialność ministerstwa, równie też jakie ztąd wypływają obowiązki i stanowiska onegoż na przyszłość</i> (1851, PDzPPRz, 555) |

**Книги грамотъ, інструментовѣ книги.** У Словнику JPT *Urkunden-Buch* книга грамотъ (JPT, 232), *księga dokumentów* (TPP, 197); *Instrumentenbuch* книга

<sup>257</sup> ТИМЧЕНКО, Книга 2, С. 107

<sup>258</sup> ЕСУМ, Т. 2, С. 332.

<sup>259</sup> СлРЯ XVIII в., Вып. 9, С. 183—184.

грамотъ (JPT, 126), *księga dokumentów* (TPP, 109). У німецькому праві лексема *Instrument* ‘письмове засвідчення’ вживалася як синонім до слова *документ*<sup>260</sup>, у цьому значенні лексема *Instrument* вживалася у польській мові<sup>261</sup>. Можливо, під впливом німецької та польської мови її використано і в руському перекладі у складі терміна *книги інструментовѣ*.

| руськ.                                                                                                                 | нім.                                                                                                                                                         | польськ.                                                                                                                                                  |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Книги грамотъ або інструментовѣ мають ся заключити и до вписуваня грамотъ бѣльше неѣпотреблати</i> (1851, ОБЗ, 221) | <i>Die Urkunden- oder Instrumentenbücher sind abzuschließen und nicht mehr zur Ingrossierung (Intabulation der Urkunden) zu verwenden</i> (1851, ARGRB, 221) | <i>Księgi dokumentowe lub instrumentowe zamknąć należy, i do ingrosowania (intabulowania dokumentów) już więcej nie będą używane</i> (1851, PDzPPRz, 221) |

(*Въ*) *гѣрничѣй книзѣ* (м. в. одн.). У Словнику JPT: *Berg-Buch* *гѣрничя книга* (JPT, 35), *inwentarz kopalniany, (księga górnicza)* (TPP, 31). Термін *гѣрничя книга*, можливо, був запозичений з польських перекладів, пор. також у польськ. *górnicy*<sup>262</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                     | нім.                                                                                                                                                                                       | польськ.                                                                                                                                                                             |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Гѣрничо-сѣдовый сенатъ естъ обазанный, кождѣ наказанѣ въ гѣрничѣй книзѣ змѣнѣ власности рѣчи въ гѣрничѣй книзѣ про себе стоачои дати до вѣдомости дотичнѣй гѣрничѣ-леннѣй зверхности до исправленія</i> | <i>Der berggerichtliche Senat ist verpflichtet, jede in dem Bergbuche verfügte Eigenthumsänderung einer Bergbuchs-Entität der betreffenden Berglehensbehörde zur Richtigstellung ihrer</i> | <i>Górnico-sądowy senat obowiązany jest, o każdej w górnicej księdze rozrządzonej zmianie własności istności w górnicej księdze wciągnionej, wiadomość podać dotyczącej górnico-</i> |

<sup>260</sup> KRÜNITZ, Instrument.

<sup>261</sup> LINDE, T. 1, cz. 2, S. 909.

<sup>262</sup> LINDE, T. 1, cz. 2, S. 758.

|                                                   |                                                          |                                                                                |
|---------------------------------------------------|----------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------|
| <i>єи предпримѣточныхъ книгъ</i> (1850, ОБЗ, 657) | <i>Vormerkbücher bekannt zu geben</i> (1850, ARGRB, 657) | <i>lennej władzy do sprostowania ksiąg prenotacyjnych</i> (1850, PDzPPRz, 657) |
|---------------------------------------------------|----------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------|

(О) *грунтовыхъ (поземельныхъ) книгахъ* (м. в. мн.). У Словнику JPT: *Grund-Buch* книга *gr҃нотова* (JPT, 114), *księga gruntowa, tabula, hypoteka* (TPP, 99). Лексема німецького походження *грунтовый* вживалася в староукраїнській мові<sup>263</sup>. Лексема *поземельный*, яка вживалася у Вісниках від 70-х років XIX ст., можливо, була запозичена з російської мови, де зафіксована з XVIII ст.<sup>264</sup>

| руськ.                                                                                                                           | нім.                                                                                                              | польськ.                                                                                                                        |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Законъ зъ дня 25. Липця 1871, дотычно заведенія общого закона о <b>грунтовыхъ (поземельныхъ) книгахъ</b></i> (1871, ВЗД, 241) | <i>Gesetz vom 25. Juli 1871, über die Einführung eines allgemeinen <b>Grundbuchsgesetzes</b></i> (1871, RGB, 241) | <i>Ustawa z dnia 25 lipca 1871, tycząca się zaprowadzenia powszechnej ustawy o <b>księgach gruntowych</b></i> (1871, DzUP, 241) |

*Книга законѡвъ, свѡдъ законѡвъ*. У Словнику JPT: *Gesetz-Buch* книга *законѡвъ, свѡдъ законѡвъ* (JPT, 108); *księga ustaw* (TPP, 94). У XIX – на початку XX ст. в Російській Імперії на позначення поняття ‘збірник законів’ уживався термін *свод законов*<sup>265</sup>. Історичними словниками російської мови термін не фіксується<sup>266</sup>, однак значення ‘збір, зосередження в одному місці’ простежується

<sup>263</sup> СУМ XVI — п. п. XVII ст., Вип. 7, С. 146.

<sup>264</sup> БАС, Т. 10, С. 781-782. Див. також БРОКГАУЗЪ, ЕФРОНЪ, Т. XIII (25), С. 297.

<sup>265</sup> Перший «Свод законов Российской Империи» вийшов 1833 р. Він складався з 15 томів, а після його перевидання 1892 р. – з 16 томів. Дет. див. Большая Советская Энциклопедия, Т. 38, Москва 1955, С. 271-272.

<sup>266</sup> Однак украї важливо відзначити відсутність поки що відповідного випуску СлРЯ XVIII в., який пролив би світло на вживання лексеми *свод* у юридичному контексті у XVIII ст.

ще в XVII ст.<sup>267</sup> У польській мові термін *księga ustaw* фіксується з XV ст.<sup>268</sup>; у чеській версії JPT *kníha zákonů* (JPT Böhm., 93).

| руськ.                                                                                                                                                                                          | нім.                                                                                                                                                                                    | польськ.                                                                                                                                                                                                           |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Цѣсарске розпоряженъе зъ дня 11-го Жовтня 1849, дѣятельне для всѣхъ тыхъ коронныхъ краевъ, въ котрыхъ <b>сводъ карныхъ законѣвъ</b> зъ 3-го Вересня 1803 въ правовой зѣстае силъ (1849, ОБЗ, 2) | <i>Kaiserliche Verordnung vom 11. October 1849, wirksam für alle jene Kronländer, in welchen das <b>Strafgesetzbuch</b> vom 3. September 1803 in Rechtskraft steht</i> (1849, ARGRB, 2) | <i>Cesarskie rozporządzenie z dnia 11. Października 1849, działające we wszystkich owych krajach koronnych, w których <b>księga ustaw karnych</b> z dnia 3. Września 1803 w mocy prawa stoi</i> (1849, PDzPPRz, 2) |

**Конвенція.** У Словнику JPT лексема не значиться. Можливо, запозичена з німецької через польську (первісно походить з латини<sup>269</sup>). У Вісниках вживається від 70-х років XIX ст. на позначення дипломатичного документа.

| руськ.                                                                                                                                          | нім.                                                                                                                                                          | польськ.                                                                                                                                                      |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Консулярна <b>конвенція</b> съ дня 11. Липця 1870, межи австрійско-угорскою Монархією и Съединеными державами сѣверной Америки (1871, ВЗД, 313) | <i>Consular-Convention vom 11. Juli 1870, zwischen der österreichisch-ungarischen Monarchie und den Vereinigten Staaten von Nord-Amerika</i> (1871, RGB, 313) | <i><b>Konwencya</b> konsularna z dnia 11. lipca 1870, pomiędzy monarchią austriacko-węgierską a Stanami Zjednoczonymi Ameryki północnej</i> (1871, DzUP, 313) |
| <b>Конвенція</b> , заключена съ Сѣлтаномъ Мароканскимъ, взгладомъ выконыванія права защиты (1882, ВЗД, 411)                                     | <i><b>Convention</b>, abgeschlossen mit dem Sultan von Marokko wegen Ausübung des Schutzrechtes</i> (1882, RGB, 411)                                          | <i><b>Umowa</b>, zawarta z Sultanem marokańskim we względzie wykonywania prawa opieki</i> (1882, DzUP, 411)                                                   |

<sup>267</sup> СлРЯ XI–XVII вв., Вып. 23, С. 181.

<sup>268</sup> Słownik staropolski, T. 3, S. 427.

<sup>269</sup> ЕСУМ, Т. 2, С. 547.



**Надвального декрету** (р. в. одн.). Пор. у Словнику JPT: *Decret декретъ* (JPT, 57), *dekret* (TPP, 50). Лексема латинського походження *декретъ*<sup>270</sup>, можливо, запозичена за польського посередництва<sup>271</sup>. У староукраїнській мові фіксується з другої половини XVI ст.<sup>272</sup> У Вісниках вживалася у словосполученні *надвального декрету* (р. в. одн.), яке, можливо, було запозичене з польських перекладів, пор. *dekretu nadwornego* (р. в. одн.).

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                  | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                       | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Въ слѣдствіе надвального декрету зъ дна 25-го Сѣчна 1822 Нр. 1832 важнѣ, въ надворнѣмъ декретѣ зъ дна 7-го Листопада 1820, Нр. 1714 содержанѣ предписы възгладомъ пересправы и рѣшенія що до замѣту не принадлежащей подсѣдности</i> (1849, ОБЗ, 16) | <i>Die, zufolge Hofdecretes vom 25. Jänner 1822, Nr. 1832, geltenden, in dem Hofdecrete vom 7. November 1820, Nr. 1714, enthaltenen Vorschriften in Betreff der Verhandlung und Entscheidung über die Einwendung des nicht gehörigen Gerichtsstandes</i> (1849, ARGRB, 16) | <i>Przepisy, stosownie do dekretu nadwornego z dnia 25. Stycznia 1822 l. 1832 ważność mające, w dekrecie nadwornym z dnia 7. Listopada 1820 pod l. 1714 zawarte, tyżące się rozprawy i rozstrzygnięcia co do zarzutu niewłaściwości sądu</i> (1849, PDzPPRz, 16) |

**Наказы** (з. в. мн.). У Словнику JPT: *Auftrag, gerichtlicher, сѣдовый наказъ, росказъ* (JPT, 20), *polecenie sądowe, rozkaz sądowy* (TPP, 17). Лексема вживається в староросійській мові<sup>273</sup>. Історичні словники української мови іменник *наказ* не фіксують, однак фігурує твірне дієслово *наказати*<sup>274</sup>.

| руськ. | нім. | польськ. |
|--------|------|----------|
|        |      |          |

<sup>270</sup> ЕСУМ, Т. 2, С. 27.

<sup>271</sup> Rosemarie, S. 42.

<sup>272</sup> СУМ XVI — п. п. XVII ст., Вип. 7, С. 225.

<sup>273</sup> СлРЯ XI – XVII вв., Вып. 10, С. 108-109.

<sup>274</sup> ССУМ XIV –XV ст, Т. 2, С. 18.

|                                                                                                                                       |                                                                                                                                                              |                                                                                                                                        |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Они сѣть обазанѣ, <b>наказы</b> и<br>ропоражена поставленыхъ<br>надъ ними оурадѣвъ<br>исполнати докладно и<br>скоро (1850, ОВЗ, 1742) | Sie sind verpflichtet, <b>die</b><br><b>Aufträge</b> und Anordnungen<br>der vorgesetzten Stellen genau<br>und schleunig zu vollziehen<br>(1850, ARGRB, 1742) | Oni obowiązani są, <b>polecenia</b><br>i rozporządzenia władz<br>przełożonych ściśle i<br>spiesznie wykonywać (1850,<br>PDzPPRz, 1742) |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Обвѣщенѣ.** У Словнику JPT: *Kundmachung* обголошенѣ, обвѣщенѣ (JPT, 134), *obwieszczenie, ogłoszenie* (TPP, 115). Лексему обголошенѣ із гіперичним префіксом об- (на зразок лексеми обвѣщенѣ) можна співставити із лексемою оголошенѣ, яка вживалася у староукраїнській мові<sup>275</sup>. Лексема обвѣщенѣ у значенні ‘офіційне письмове повідомлення’ фіксується в пам’ятках староукраїнської мови як запозичення з польської мови<sup>276</sup>.

| руськ.                                                                                                                                 | нім.                                                                                                                                                                      | польськ.                                                                                                                                                           |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Нынѣшній законъ входитъ<br>въ дѣятельность съ днемъ<br>его <b>обвѣщенія</b> (1872, ВЗД,<br>259)                                        | Das gegenwärtige Gesetz tritt<br>mit dem Tage seiner<br><b>Kundmachung</b> in<br>Wirksamkeit (1872, RGB,<br>260)                                                          | Ustawa niniejsza wchodzi w<br>moc obowiązującą z dniem<br><b>ogłoszenia</b> (1872, DzUP, 259)                                                                      |
| Выконанье сего закона,<br>котрый съ днемъ<br><b>обвѣщеня</b> въ силѣ входитъ<br>порѣчено Моємъ министрѣ<br>правосудія (1894, ВЗД, 354) | Mit dem Vollzuge dieses<br>Gesetzes, welches mit dem<br>Tage seiner <b>Kundmachung</b> in<br>Wirksamkeit tritt, ist Mein<br>Justizminister beauftragt<br>(1894, RGB, 354) | Wykonanie ustawy niniejszej,<br>która nabywa mocy<br>obowiązującej od dnia<br><b>ogłoszenia</b> , poruczam Memu<br>Ministrowi sprawiedliwości<br>(1894, DzUP, 354) |

**Объѣченіе, поученіе, инстрѣкція.** У Словнику JPT: *Instruktion, поѣченѣ, наѣченѣ* (JPT, 125), *instrukcja, przepis postępowania, pouczenie* (TPP, 109). У російській мові лексема *обучение* вживається як похідний іменник від дієслова

<sup>275</sup> ТИМЧЕНКО, Книга, 2, С. 28.

<sup>276</sup> ТИМЧЕНКО, Книга 2, С. 7.

обучать у значенні ‘передавати комусь знання, навички’<sup>277</sup>. Лексема вживається в російській мові з XVII ст.<sup>278</sup> У Вісниках вживається також форма *поученье* (пор. польськ.  *pouczenie*<sup>279</sup>), а також, напевно під впливом німецької та польської мови, лексема латинського походження *інструкція*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                                                                                                                | польськ.                                                                                                                                                                                                                               |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i><b>Объучение</b> по поступанню при перешукованю домѡвъ</i><br>(1849, ОВЗ, 3)                                                                                                                                  | <i><b>Instruktion</b> über das Verfahren bei Hausdurchsuchungen</i><br>(1849, ARGRB, 3)                                                                                                                                             | <i><b>Przepis</b> postępowania (<b>instrukcja</b>) przy przetrząsaniach domowych</i><br>(1849, PDzPPRz, 3)                                                                                                                             |
| <i>Роспоряжение министерства правосудія зъ дня 28. Липця 1852, [к]отрымъ выдае ся тимчасове <b>поучение</b> взгледомъ внутреннего уряжения и дѣлового порядка судовыхъ урядовъ въ Семиградѣ</i> (1852, ОВЗ, 720) | <i>Justizministerial-Verordnung vom 28. Juli 1852, wodurch eine provisorische <b>Instruktion</b> über die innere Einrichtung und die Geschäfts-Ordnung der Gerichtsbehörden in Siebenbürgen erlassen wird</i><br>(1852, ARGRB, 720) | <i>Rozporządzenie ministerstwa sprawiedliwości z d. 28. Lipca 1852, mocą którego wydaną zostaje prowizoryczna <b>instrukcja</b> co do wewnętrznego urzędu i toku czynności władz sądowych w Siedmiogrodzie</i><br>(1852, PDzPPRz, 720) |
| <i><b>Инструкция</b> для цловыхъ органѡвъ, дотычно осмотра тяжарныхъ возѡвъ взгледомъ успособленія ихъ для транспорта дѡбрь цловыхъ</i> (1883, ВЗД, 242)                                                         | <i><b>Instruction</b> für die Zollorgane, betreffend die Untersuchung der Lastwagen bezüglich ihrer Eignung zum Transporte von Zollgütern</i> (1883, RGB, 242)                                                                      | <i><b>Instrukcja</b> dla służby cłowej, tycząca się rewidowania wozów ciężarowych pod względem ich sposobności do przewożenia towarów cłu podlegających</i> (1883, DzUP, 242)                                                          |

**Окружное письмо.** У Словнику JPT: *Rundschreiben* *окръжне, обѣжне* *письмо* (JPT, 186), *okólnik* (TPP, 156). Пор. чеськ. *oběžný list* (JPT DBA, 161), хорв. *okružnica*, серб. *окружница*, словен. *okolnica* (JPT KSS, 438). Як показують ці

<sup>277</sup> БАС, Т. 8, С. 487-489.

<sup>278</sup> СлРЯ XI – XVII вв., Т. 12, С. 182.

<sup>279</sup> LINDE, T. 2, cz.2, S. 981.

приклади, руський термін *окръжне писмо* перегукується із хорватським та сербським термінами *okružnica*, *окружница*, а термін *обѣжне писмо* — із чеським *oběžný list*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                     | нім.                                                                                                                                                                                                                                                              | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                               |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Округне писмо</b><br>міністерства вѣины зъ дня<br>25. Липця 1851, взглядомъ<br>увольненія отъ клейма<br>квитѣвъ инвалидныхъ<br>вояковъ на заѣомоги зъ<br>заложеній учрежденныхъ въ<br>слѣдствіе послѣднихъ<br>военныхъ произшествій<br>(1851, ОБЗ, 501) | <b>Erlaß</b> des<br>Kriegesministeriums vom<br>25. Juli 1851, in Betreff der<br>Stämpelfreiheit der<br>Quittungen invalider Krieger<br>über Unterstützungen aus<br>den, in Folge der letzten<br>Kriegs-Ereignisse<br>gegründeten Stiftungen<br>(1851, ARGRB, 501) | <b>Okólnik</b> ministerstwa wojny z<br>dnia 25. Lipca 1850,<br>dotyczący uwolnienia od<br>stępla kwitów, wydanych przez<br>inwalidów wojskowych na<br>otrzymane wsparcie z<br>fundacyj, założonych w<br>skutek ostatnich wypadków<br>wojennych (1851, PDzPPRz,<br>501) |

**Патентъ.** У Словнику JPT: *Patent* патентъ (JPT, 163). Лексема латинського походження *патент* була запозичена за німецького посередництва<sup>280</sup>. Можливо, у Вісниках вживалася також і через польський вплив, пор. польськ. *Patent*<sup>281</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                            | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Въ согласію съ теми<br>засадами постановили Ёго<br>Величество слѣдѣющимъ<br><b>патентомъ</b> почавши, отъ<br>часѣ пѣзднѣйше означити<br>са маючого, вѣровадження<br>общого законовъ<br>державныхъ и<br>правительства вѣстника ... | <i>Im</i> <i>Einklage</i> <i>mit</i> <i>diesen</i><br><i>Grundsätzen</i> <i>haben</i> <i>Seine</i><br><i>Majestät</i> <i>mit</i> <i>dem</i><br><i>nachfolgenden</i> <b><i>Patente</i></b> , <i>von</i><br><i>einem</i> <i>nachträglich</i> <i>zu</i><br><i>bestimmenden</i> <i>Zeitpunkte</i><br><i>anfangen</i> , <i>die</i> <i>Einführung</i><br><i>eines</i> <i>allgemeinen</i> <i>Reichs-</i><br><i>Gesetz-</i> <i>und</i> | <i>Zgodnie z temi zasady raczył</i><br><i>Najjaśniejszy Pan</i> <i>następnym</i><br><b><i>patentem</i></b> , <i>począwszy od</i><br><i>czasu później oznaczyć</i><br><i>mającego, zaprowadzenie</i><br><i>powszechnego dziennika</i><br><i>praw państwa i rządu...</i><br><i>postanowić</i> (1849, Wstęp, 1) |

<sup>280</sup> ЕСУМ, т. 4, 313

<sup>281</sup> LINDE, т. 2, cz. 2, S. 649.

|                                  |                                                                                               |  |
|----------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| приказати (1849, Введенъе,<br>1) | <i>Regierungsblattes</i> ...<br><i>anzuordnen</i> <i>beschlossen</i><br>(1849, Einleitung, 1) |  |
|----------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|--|

**Позволенъе (концессія).** У Словнику JPT: *Bewilligung* позволенъе, дозволенъе, призволенъе (JPT, 43), *pozwolenie, dozwolenie* (TPP, 38). Лексема *позволити* вживалася у давньоруській мові<sup>282</sup>. Очевидно, запозичено з польської мови<sup>283</sup>. Пор. також у старорус. та суч. рос. *позволенъе*<sup>284</sup>.

Лексема *концессія* є, напевно, запозиченням з німецької мови. Дуже рідко у цей час ця лексема фіксується у російській мові, БАС подає першу фіксацію 1804 роком<sup>285</sup>, у польському словнику С. Лінде лексема *koncesja* не трапляється; вона міститься у словникові початку XX ст.<sup>286</sup>

| руськ.                                                                                                                            | нім.                                                                                                                                                    | польськ.                                                                                                                                 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| До выдавана повременного<br>тископечатаного письма<br>потребне есть особенне<br><b>позволенъе (концессія)</b><br>(1852, ОБЗ, 606) | <i>Zur Herausgabe einer<br/>periodischen Druckschrift ist<br/>eine besondere <b>Bewilligung</b><br/>(Concession) erforderlich</i><br>(1852, ARGRB, 606) | <i>Do wydawania periodycznego<br/>pisma drukowego, wymaga<br/>się osobnego <b>pozwolenia</b><br/>(koncesyi) (1852, PDzPPRz,<br/>606)</i> |

**Приказъ.** У Словнику JPT: *Verfügung* приказъ, распораженье (JPT, 238). Словосполучення *Jemandem etwas zur Verfügung stellen* автори JPT пропонують перекладати як *отдати що комʼ до росказʼ*, де використовується лексема *росказъ*.

<sup>282</sup> СРЕЗНЕВСЬКИЙ, Т. 2, С. 1086.

<sup>283</sup> LINDE, Т. 2, cz. 2, S. 1015.

<sup>284</sup> СЛРЯ XI – XVII вв., Вып. 16, С. 112; БАС, Т. 10, С. 768-769.

<sup>285</sup> БАС, Т. 5, С. 1365.

<sup>286</sup> KARŁOWICZ, Т. 2, S. 432.

Лексема *приказ* відома українській мові з XV ст<sup>287</sup>. У сучасній українській офіційній мові вона не вживається.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Розпоряженъе міністерства<br>фінансѡвъ зъ дня 16.<br>Червця 1850, дѣлателне<br>для всѣхъ корунныхъ<br>краѣвъ изъятно<br>ломбардско-венецкого<br>Королевства, дотычне<br>тимчасового <b>приказу</b> що до<br>поступаня съ 3<br>ѡтсотковыми касовыми<br>наказками съ днемъ<br>изготовленя 1. Липця 1849<br>и ихъ вымѣняня на<br>державніи <b>скарбовіи</b><br>пѡдписки (1850, ОВЗ, 977) | <i>Erlass des<br/>Finanzministeriums vom 16.<br/>Juni 1850, wirksam für alle<br/>Kronländer, mit Ausnahme<br/>des lombardisch-<br/>venetianischen Königreiches,<br/>betreffend eine einstweilige<br/>Verfügung über die<br/>Behandlung der 3procentigen<br/>Casse-Anweisungen mit dem<br/>Ausfertigungstage vom 1. Juli<br/>1849 und deren<br/>Umwechslung gegen<br/>Reichsschatzscheine (1850,<br/>ARGRB, 977)</i> | <i>Rozrządzenie<br/>c. k. ministerstwa finansów z<br/>dnia 16. Czerwca 1850, moc<br/>mające dla wszystkich krajów<br/>koronnych, wyjąwszy<br/>królestwo Lombardzko-<br/>Weneckie, dotyczące<br/>tymczasowego <b>zarządzenia</b><br/>względem postępowania z<br/>3procentowemiassegnacyami<br/>[sic!] kasowemi oznaczonych<br/>dniem wygotowania 1. Lipca<br/>1849, tudzież ich wymiany na<br/>skarbowe bilety państwa (1850,<br/>PDzPPRz, 977)</i> |

**Протокулъ.** У Словнику JPT: *Protokoll* записникъ, протоколъ (JPT, 171), *protokół*, *wywód słowny* (TPP, 144). В українській мові лексема засвідчена з XVIII ст.<sup>288</sup>. Етимологи розглядають лексему як запозичення з німецької чи з французької мов<sup>289</sup>. У руському виданні Вісників вжито фонетичну форму лексеми — *протокулъ*, пор. польськ. *protokół*.

| руськ.                                               | нім.                                                                   | польськ.                                                          |
|------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------|
| О кождѡмъ засѣданію<br>провадить сѧ <b>протокулъ</b> | <i>Ueber jede Sitzung wird <b>ein</b><br/>Protokoll geführt (1850,</i> | <i>Na każde posiedzenie<br/>prowadzony będzie <b>protokół</b></i> |

<sup>287</sup> ССУМ XIV–XV, Т. 2, С. 240.

<sup>288</sup> ТИМЧЕНКО, Книга 2, С. 252.

<sup>289</sup> ЕСУМ, Т. 5, С. 610-611.

|                  |             |                      |
|------------------|-------------|----------------------|
| (1850, OB3, 653) | ARGRB, 653) | (1850, PDzPPRz, 653) |
|------------------|-------------|----------------------|

Пор. також: **записникъ**. Лексема *записникъ*, очевидно, є новотвором. Можна провести аналогії з південнослов'янським виданням Словника ЈРТ: хорв. *parisnik*; серб. *написникъ*; словен. *zapisnik* (ЈРТ KSS 402). Лексема *записникъ* вживалася частіше, ніж лексема *протокулъ*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                     | нім.                                                                                                                                                                                                                                   | польськ.                                                                                                                                                                                                                | словен.                                                                                                                                                                                                                                          |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Доносы, запытана, предлоги, прошенія и т. д. общества мають са, о кѣлько сѣть предметами пересправъ, въ <b>записникѣ</b> выразити, однакожь особно предстоачимъ зверхностамъ предложити (1850, OB3, 653)   | <i>Berichte, Anfragen, Anträge, Gesuche u. dgl. des Collegiums, sind, insoferne sie Verhandlungsgegenstände bilden, in dem <b>Protokoll</b> anzuführen, jedoch abgedondert den vorgesetzten Behörden vorzulegen</i> (1850, ARGRB, 653) | <i>Sprawozdania, zapytania, wnioski, proźby i t. p., od kollegium, o ile są przedmiotami rozprawy, mają być w <b>protokole</b> wymienione, atoliź władzom nadwładnym odrębnie przedłożone</i> (1850, PDzPPRz, 653)      | <i>Poročila, vprašanja, predlogi, prošnje, in t. d. zbora se imajo, ako so se čez nje pomekovali, v <b>zapisniku</b> povedati, višjim oblastnijam pa posebej predložiti</i> (1850, ODZVL, 653)                                                   |
| Всѣ правніи грамоты, поданія и <b>записники</b> , которіи изготавляють са, ѣтносно подають са сѣ поводѣ грошевыхъ переддаткѣвъ, котріи нѣждающимъ са повѣтамъ, громадамъ или членамъ громадъ въ Галиціи на | <i>Alle jene Rechtsurkunden, Eingaben und <b>Protokolle</b>, welche aus Anlaß der den nothleidenden Bezirken, Gemeinden oder Gemeindemitgliedern in Galizien auf Grund des Landesgesetzes vom 12. Februar 1873</i>                     | <i>Wszystkie dokumenta prawne, podania i <b>protokóły</b>, wydane a względnie wniesione jako tyczące się zaliczek pieniężnych, które dotkniętym niedostatkiem powiatom, gminom lub członkom gmin w Galicyi, na mocy</i> | <i>Vsa tista pravna pisma, vse vloge in vsi <b>zapisniki</b>, ki se zastran denarnih zajmov potrebnim okrajem, občinarjem v Galiciji na podlogi deželne postave od 12. februarja 1873 dajanih iz deželnega posojila za 5,200.000 gl., naredé</i> |

|                                                                                                                                        |                                                                                                                        |                                                                                                                                     |                 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|
| пôдставѣ краєвого<br>закона зъ дна<br>12. Лютого 1873<br>выдавати са мають<br>изъ краєвой позычки<br>5,200.000 зол (1873,<br>ВЗД, 361) | aus dem<br>Landesanlehen von<br>5,200.000 fl. zu<br>ertheilenden<br>Geldvorschüsse<br>ausgefertigt (1873,<br>RGB, 361) | ustawy krajowej z<br>dnia 12 lutego 1873 z<br>pożyczki krajowej w<br>sumie 5,200.000 zł.<br>mają być udzielane<br>(1873, DzUP, 361) | (1873, DZ, 361) |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|

**Розказъ.** У Словнику ЈРТ: *Befehl* розказъ, велѣніе (ЈРТ, 29), *rozkaz, nakaz* (ТРР, 26). Лексема *розказъ*, яка вживалася у Вісниках, була запозичена з польської мови. У сучасній українській мові вона не збереглася, натомість вживається лексема *наказ*. Староукраїнській мові відоме дієслово *росказати* ‘розпорядитися, наказати, веліти’<sup>290</sup>, яке, можливо, було запозичене з польської мови<sup>291</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                        | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                              | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                              |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Исполняючи той<br>Всевисочайшій <b>розказъ</b><br>оучреждено, же той «общій<br>законовъ державныхъ и<br>правительства вѣстникъ для<br>Цѣсарства Австріи» отъ 1.<br>Жовтна 1849 зачавши<br>непереривно виходити ...<br>має (1849, Введение, 5) | In Vollziehung dieses<br>Allerhöchsten <b>Befehles</b> wurde<br>die Einrichtung getroffen,<br>dass dieses „allgemeine<br>Reichs-Gesetz- und<br>Regierungsblatt für das<br>Kaiserthum Oesterreich“ vom<br>1. October 1849 angefangen<br>ununterbrochen erscheinen...<br>wird (1849, Einleitung, 5) | W wykonaniu tego<br>Najwyższego <b>rozkazu</b> takie<br>zaprowadzono urządzenie iż<br>ten „powszechny dziennik<br>praw państwa i rządu dla<br>cesarstwa Austryjackiego”<br>począwszy od 1. Października<br>1849 nieprzerwanie<br>wychodzić będzie (1849,<br>Wstęp, 1) |
| Всевисочайшій войсковый<br><b>розказъ</b> Его Величества<br>Цѣсаря зъ дня 16-го Жовтня<br>1849 (1849, ОБЗ, 7)                                                                                                                                 | Allerhöchster Armee- <b>Befehl</b><br>Seiner Majestät des Kaisers<br>vom 16. October 1849 (1849,<br>ARGEB, 7)                                                                                                                                                                                     | Najwyższy <b>rozkaz</b><br>Najjaśniejszego Cesarza do<br>armii z dnia 16. Października<br>(1849, PDzPPRz, 7)                                                                                                                                                          |

<sup>290</sup> ССУМ, Т. 2, С. 302.

<sup>291</sup> Słownik staropolski, Т. 7, S. 528.



**Розпораження.** У Словнику JPT: *Verordnung* *роспораження* [JPT, 247], *postanowienie, rozporządzenie, nakaz* [TPP, 208]. Напевно, запозичення з польської мови, пор. *rozporządzenie*<sup>292</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                    | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                    | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Цѣсарске <b>розпоряженіе</b> ..., котрымъ въ выясненію IV. артикулу цѣсарского <b>розпоряженія</b> зъ дня 22. Мая 1848 поступованіе при перетрясаню дому зъ причины пѣдозрѣнія о злочинство або тяжке полиційне преступленіе упорядковуеся (1849, ОБЗ, 2) | <i>Kaiserliche</i> <b>Verordnung</b> ..., wodurch in Erläuterung des IV. Artikels der kaiserlichen <b>Verordnung</b> vom 22. Mai 1848 das Verfahren bei Hausdurchsuchungen wegen des Verdachtes eines Verbrechens oder einer schweren Polizeiübertretung geregelt wird (1849, ARGRB, 2) | <i>Cesarskie</i> <b>rozporządzenie</b> .... którym, objaśniając artykuł IV. <b>rozporządzenia</b> cesarskiego z dnia 22. Maja 1848, postępowanie przy przetrząsaniach domowych z powodu podejrzenia o zbrodnią lub ciężkie policyjne przestępstwo urządzi się (1849, PDzPPRz, 2) |
| <b>Роспораженіе</b> министра торговли зъ дня 1. Липця 1872, дотычно заведенія нового правила дѣланности для желѣзницъ въ королевствахъ и краяхъ въ державной думѣ заступленныхъ (1872, ВЗД, 261)                                                          | <b>Verordnung</b> des Handelsministers vom 1. Juli 1872, betreffend die Einführung eines neuen Betriebs-Reglements für die Eisenbahnen der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder (1872, RGB, 261)                                                                           | <b>Rozporządzenie</b> ministra handlu z dnia 1. lipca 1872, o zaprowadzeniu nowego porządku ruchu na kolejach żelaznych w królestwach i krajach w radzie państwa reprezentowanych (1872, DzUP, 261)                                                                              |

**Рѣшеніе.** У Словнику JPT: *Entschliebung* *рѣшеніе* (JPT, 78), *postanowienie* (TPP, 68). Лексема *рѣшеніе* пов'язана із ст.-сл. *рѣшити* 'відпустити гріхи;

<sup>292</sup> LINDE, T. 3, S. 105.

визволити<sup>293</sup>. В пам'ятках української мови не фіксується. Можливо, запозичення з російської мови<sup>294</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                      | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Его Величество Цѣсарь<br>изволили всевысочайшимъ<br><b>рѣшеніемъ</b> зѣ дня 22-го<br>Жовтна додатково до<br>выданого войскового<br>розказа възгаадомъ (!)<br>подѣлѣ ц. к. войска на арміи<br>и корпѣсы арміи що до<br>проважена дѣлѣ зарадѣ и<br>правосѣдіа (1849, ВЗД, 10) | Seine Majestät der Kaiser<br>haben, mit allerhöchster<br><b>Entschliessung</b> vom 22.<br>October d. J., im Nachhange<br>zu dem, wegen Eintheilung<br>des k. k. Heeres in Armeen<br>und Armee-Corps, erlassenen<br>Armeebefehle in Bezug auf<br>die Besorgung der<br>Verwaltungs- und Justiz-<br>Geschäfte anzuordnen geruht<br>(1849, ARGRB, 10) | Najwyższą <b>rezolucją</b> z dnia<br>22. Października r. b., raczyła<br>Jego Cesarska Mość w<br>dodatku do rozkazu,<br>względem podzielenia c. k.<br>wojska na armie i korpusy<br>armii, do armii wydanego, co<br>do sprawowania interesów<br>administracyjnych i sądowych<br>postanowić (1849, PDzPPRz,<br>10) |

**Свѣдоцтва** (н. в. мн.). У Словнику JPT: *Zeugniß* свѣдоцтво,  
свѣдѣтельство (JPT, 282), *świadectwo* (TPP, 234-235), *Schein* лист, підписка,  
посвѣдченъе (JPT, 189). Лексема **свѣдоцтво** фіксується в українській мові з  
XIV ст.<sup>295</sup>

| руськ.                                                                                                          | нім.                                                                                                             | польськ.                                                                                                                  |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Свѣдоцтва</b> слѣхана мають<br>са такожъ противѣ<br>пѣдписывати ѡтъ дѣректора<br>заведеніа (1850, ОБЗ, 1549) | <i>Die Frequentationszeugnisse</i><br>sind vom Director des<br>Institutes gegenzuzeichnen<br>(1850, ARGRB, 1549) | <b>Zaświadczenia</b><br>frekwencyjne, mają być<br>przez dyrektora instytutu<br>spólnie podpisane (1850,<br>PDzPPRz, 1549) |
| Роспоряженъе міністерства<br>справъ заграничныхъ зѣ дня<br>16. Марта 1851, котримъ                              | <i>Erlaß des Ministeriums des<br/>Aeußern vom 16. März 1851,<br/>womit die zwischen</i>                          | <i>Rozrządzenie ministerstwa<br/>spraw zewnętrznych z dnia<br/>16. Marca 1851, którem się</i>                             |

<sup>293</sup> ФАСМЕР, Т. 3, С. 479.

<sup>294</sup> СЛРЯ XI—XVII вв. Вып. 22., С. 154–155; МАШЕК, S. 433–434.

<sup>295</sup> ССУМ XIV–XV ст, Т. 2, С. 321.

|                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                           |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| дає ся до вѣдомости<br>заклучена межи Австрією<br>и Баварією умова взлядомъ<br>[!] безплатного поступаня<br>при жаданыхъ въ дорожѣ<br>діпломатичної <b>свѣдоцтвахъ</b><br>крещенія, бракусочетанія и<br>смерти (1851, ОБЗ, 197) | Oesterreich und Baiern<br>geschlossene Uebereinkunft<br>über die kostenfreie<br>Behandlung der im<br>diplomatischen Wege<br>nachgesuchten Tauf-, Trau-<br>und Todesscheine bekannt<br>gemacht wird (1851,<br>ARGRB, 197) | obwieszcza zawarta między<br>Austryą i Bawaryą<br>konwencya, względem<br>bezpłatnego postępowania z<br><b>świadectwami</b> , chrztu, ślubu i<br>śmierci, których wystawienia<br>żądano w drodze<br>dyplomatycznej (1851,<br>PDzPPRz, 197) |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Пор. також: **Выборовое свѣдочество**. Лексема **свѣдочество** вживалася у Вісниках 70-х рр. XIX ст. Можливо, неологізм. У доступних нам словниках лексема не зафіксована.

| руськ.                                                                                                                         | нім.                                                                                                                              | польськ.                                                                                                 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Ново избраніи послы<br>повинни своє <b>выборное</b><br><b>свѣдочество</b> передати въ<br>канцелярію палаты (1873,<br>ВЗД, 353) | Neu eintretende Abgeordnete<br>haben ihr <b>Wahlcertificat</b> in<br>der Kanzlei des Hauses zu<br>überreichen (1873, RGB,<br>353) | Deputowani nowo wchodzący<br>winni złożyć <b>certyfikaty</b><br>swoje w biurze izby (1873,<br>DzUP, 353) |

Пор. ще: **посвѣдченіє смерти**. Однокореневі лексеми **посвѣдчанье**, **посвѣдчити** вживалися в староукраїнській мові<sup>296</sup>.

| руськ.                                                                                                                               | нім.                                                                                                                               | польськ.                                                                                                                                           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| По семъ особы ведущіи<br>метрику полѣчаютъ<br>приказъ, въ слѣчаю смерти<br>италианского статского<br>приналежника <b>посвѣдченіє</b> | Demnach werden die mit der<br>Matrikeinführung betrauten<br>Personen angewiesen, im<br>Falle des Absterbens eines<br>italienischen | Poleca się zatem osobno,<br>którym utrzymywanie metryk<br>jest powierzone, ażeby w<br>razie śmierci poddanego<br>włoskiego, <b>akt zejścia</b> , w |

<sup>296</sup> ТИМЧЕНКО, Книга 2, С. 180.

|                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                        |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>смерти, выставленое въ латинскѡмъ или италіанскѡмъ языцѣ, или сопровождаемое латинскимъ переводомъ, сейчасъ дорогою политичной власти первою настои переслати начальникови краю для дальшого постѣпанія</i> (1873, ВЗД, 389) | <i>Staatsangehörigen den in lateinischer oder italienischer Sprache ausgestellten oder mit einer lateinischen Uebersetzung begleiten Todtenschein sogleich im Wege der politischen Behörde erster Instanz zum weiteren Verfahren an den Landeschef einzusenden</i> (1873, RGB, 389) | <i>języku łacińskim lub włoskim sporządzone, lub z dołączeniem przykładu łacińskiego, przesyłały niezwłocznie za pośrednictwem władzy administracyjnej pierwszej instancji naczelnikowi rządu krajowego do dalszego postępowania</i> (1873, DzUP, 389) |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Табѣларніи прошенія** (н. в. одн.). У Словнику JPT: *Gesuch* прошенъе, просьба (JPT, 109), *prośpa, suplika* (TPP, 109). Лексеми прошенъе, просьба, можливо, була запозичена з російської мови; переклад у руській версії Словника JPT збігається із перекладом у словнику Шмідта, пор. *Gesuch* прошеніе, просьба<sup>297</sup>.

| руськ.                                                                                      | нім.                                                                   | польськ.                                                               |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------|
| <b>Табѣларніи прошенія</b><br><i>мають са подавати писані на єдиѣ рѣкѣ</i> (1851, ОВЗ, 220) | <i>Die Tabulargesuche sind einfach anzubringen</i> (1851, ARG RB, 220) | <i>Podania tabularne pojedynczo wnosić należy</i> (1851, PDzPPRz, 220) |

**Оуговоръ**. У Словнику JPT: *Vertrag*, оуговоръ, договоръ, оумова (JPT, 253), *kontrakt, umowa; konwencya* (TPP, 213). Лексема оуговоръ, можливо, була запозичена з російської мови<sup>298</sup>. У прикладі, поданому нижче, в руській частині тричі вживається слово *оуговоръ*, тоді як у німецькій частині йому відповідають дві лексеми — *Vertrag* і *Verein*, а в польській — три — *traktat, konwencya, związek*.

<sup>297</sup> ШМИД, S. 165.

<sup>298</sup> БАС, Т. 16, С. 215.

Якщо порівняти зміст перекладів з німецької мови, то є підстави сумніватися в достовірності перекладу німецького терміна *Verein* як *оуговоръ*, пор. у Словнику JPT: *Verein*, союзъ, соєдиненъе, стоваришенъе, єднота (JPT, 236), *stowaryszenie*, *związek*, *zjednoczenie* (TPP, 201).

| руськ.                                                                                                                                                                                                         | нім.                                                                                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                                                                                                       |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Особенный поштовый оуговоръ</i> заключеный межи Австрією и Тоскьною (!) дня 5. Листопада 1850 для исполнена <i>оуговоръ</i> що до засада австрійско-їталіанского поштового <i>оуговоръ</i> (1851, ОБЗ, 165) | <i>Special-Postvertrag geschlossen zwischen Oesterreich und Toscana am 5. November 1850 zum Vollzuge des Vertrages über die Grundlagen des österreichisch-italienischen Postvereines</i> (1851, ARGRB, 165) | <i>Specyalny traktat pocztowy zawarty między Austryą a Toskaną na dniu 5. Listopada 1850 w celu wykonania konwencyi o zasadach austyacko-włoskiego związku pocztowego</i> (1851, PDzPPRz, 165) |

**Оугода.** Пор. у Словнику JPT: *Abfindung*, wegen der Verzehrungssteuer загода, оугода о податокъ ѿтъ споживного (JPT, 1), *ugoda*, *zgoda* (TPP, 1). Лексема *ugoda* вживалася і в польській мові того часу<sup>299</sup>. Напевно, запозичення з польської мови у середньоукраїнський період<sup>300</sup>. У Вісниках лексема *оугода* виступала еквівалентом німецьких лексем *Abfindung* та *Vereinbarung* і польських лексем *ułożenie się*, *umowa*.

| руськ.                                                                                                                                                       | нім.                                                                                                                   | польськ.                                                                                                                                                   |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Оугода</i> може заключитиса на підставѣ всеи коликости б[8]раковъ, котрѣ въ цѣломъ времени теперѣшного выроблювана мають прійти до работы (1849, ОБЗ, 43) | <i>Die Abfindung hat auf der Grundlage der Gesamtmenge Rüben, welche während der gegenwärtigen Betriebsperiode zur</i> | <i>Ułożenie się nastąpić ma na zasadzie ogólnej ilości rzepy, która podczas terźniejszego przeciągu czasu do wyrabiania przyjsć ma</i> (1849, PDzPPRz, 43) |

<sup>299</sup> LINDE, T. 6, S. 108.

<sup>300</sup> КАРТОТЕКА.

|                                                                     |                                                                                             |                                                                     |
|---------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------|
|                                                                     | <i>Verarbeitung zu gelangen haben, zu erfolgen</i> (1849, ARGRB, 43)                        |                                                                     |
| <i>писемна оутода о назначеніи рѣчного застава</i> (1885, ВЗД, 138) | <i>eine schriftliche Vereinbarung über die Bestellung des Faustpfandes</i> (1885, RGB, 138) | <i>umowa pisemna co do dania zastawu ręcznego</i> (1885, DzUP, 138) |

**Оуставъ.** У Словнику JPT: *Reichsverfassung оуставъ державный* (JPT, 180); *urządzenie państwa, konstytucya* (TPP, 152). Лексема *оуставъ* у давньоруській мові мала широкий спектр значень. Серед інших виділялося значення ‘сукупність законів чи правил’. Звичайно це значення фіксувалося в релігійних пам’ятках, однак інколи воно трапляється в літописах та в інших творах світського характеру<sup>301</sup>. У староукраїнській мові вживання лексеми *установ* було досить обмежене, пор. у ССУМ XIV – XV ст. на її вживання подано лише 3 приклади, та й то з покликанням на стч. *ústav*, стп. *ustawa*<sup>302</sup>. У староукраїнській мові також вживалася лексема *оустава*, яка, очевидно, була запозичена з польської мови<sup>303</sup>. Уросійській мові XVII — XVIII ст. лексема *установ* часто вживалася в назвах законів, які регламентували норми торговельного права, пор.: *Торговый устав 1653 г.* і *Новоторговый устав 1667 г.* Також *Банкротский устав 1740 г.*, *Устав о банкротах 1800 г.* Широке застосування вона знайшла і в XIX ст., пор.: *установъ о векселяхъ*, *установъ благочинія*<sup>304</sup>, *воинской установъ*<sup>305</sup>, *установ Академии*, *установ наездника*<sup>306</sup> тощо.

| руськ.                                                    | нім.                                                               | польськ.                                        |
|-----------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------|
| <i>Тое превосходне рѣшеніє<br/>Єго Величества полѹчає</i> | <i>Dieser erhabene Entschluss<br/>Seiner Majestät findet seine</i> | <i>To wspaniale Najwyższe<br/>postanowienie</i> |

<sup>301</sup> СРЕЗНЕВСЬКИЙ, Т. 3, С. 1277-1280.

<sup>302</sup> ССУМ XIV – XV ст., Т. 2, С. 486, 487; КАРТОТЕКА; МЯКИШЕВ, С. 686.

<sup>303</sup> ТИМЧЕНКО, Книга2, С. 441.

<sup>304</sup> БРОКГАУЗЪ, ЕФРОНЪ, Т. 35, С. 33.

<sup>305</sup> СЛАР, Ч. 6, С. 1031.

<sup>306</sup> Словарь языка Пушкина, Т. 4, С. 746.

|                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| свое совершенство и<br>порѣкѣ своего незломного<br>продолженія и оправдана<br>въ наданомъ наилакавше<br>отъ Его Величества<br>Всеви́сочайше Ихъ<br>народамъ <b>державномъ</b><br><b>оуставѣ</b> , <b>яко</b><br>непоколебимомъ<br>«передмѣрю единства<br>Монархiи» (1849, Введение,<br>1) | Vollendung und die<br>Bürgschaft seiner<br>unverbrüchlichen Fortdauer<br>und Verwirklichung in der<br>von Seiner Majestät<br>Allerhöchstihren Völkern<br>huldvoll ertheilten <b>Reichs-</b><br><b>Verfassung</b> , als „dem<br>unerschütterlichen Bollwerke<br>der Einheit der<br>Monarchie“ (1849,<br>Einleitung, 1) | Najjaśniejszego Pana znajduje<br>swe dokonanie oraz rękojmię<br>niezłomnego ciągłego trwania<br>swego i urzeczywisczenia w<br><b>konstytucyi</b> przez<br>Najjaśniejszego Pana ludom<br>Swym <i>najmiłościwiej</i><br>nadanej, <i>jako</i> w<br>niezachwiałnym „zastępie<br>jedności Monarchii” (1849,<br>Wstęp, 1) |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

#### 4. 2. 2. Назви державних закладів, органів управління

**Банкъ народный.** Пор. у Словнику JPT: *Nationalbank народный, народовый банкъ* (JPT, 154), *bank narodowy* (TPP). Лексема вживалася у російській (*банк*), польській (*Bank*) мовах<sup>307</sup>, потрапивши до їхнього складу, очевидно, з німецької (*Bank*)<sup>308</sup>. Сама ж лексема італійського походження<sup>309</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                    | нім.                                                                                                                                                                                                                 | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Выречена Нашимъ<br>патентомъ зъ дня<br>28. Червца 1849 засада, що<br><b>банкъ народный</b> до<br>покрыта потребъ статъ<br>помноженьемъ его въ обѣгъ<br>знаходячихъ са ноть не<br>повинень оупотребити са, | Der mit Unserem Patente<br>vom 28. Juni 1849<br>ausgesprochene Grundsatz,<br>daß die <b>Nationalbank</b> , zur<br>Deckung der<br>Staatserfordernisse, mit einer<br>Vermehrung ihrer im<br>Umlaufe befindlichen Noten | Zasada, wyrzeczona Naszym<br>patentem z dnia 28. Czerwca<br>1849, co do tego, iż, celem<br>pokrycia potrzeb rządowych,<br>nie będzie się żądać od <b>banku</b><br><b>narodowego</b> pomnożenia not<br>jego obiegowych, ma też<br>nadal ściśle być zachowaną |

<sup>307</sup> СлРЯ XVIII в., Вып. 1, С. 137, KARŁOWICZ, T. 1, С. 94.

<sup>308</sup> ФАСМЕР, Т. 1, С. 120; BRUKNER, S. 14-15; ЕСУМ, Т. 1, С. 134.

<sup>309</sup> Kluge, bank2.

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| мас и надалъ точно<br>заховати са (1851, ОБЗ,<br>382)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | nicht in Anspruch genommen<br>werden soll, ist fortan genau<br>zu beobachten (1851,<br>ARGRB, 382)                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | (1851, PDzPPRz, 382)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Цѣсарское роспораженіе зъ<br>дна 28. Липца 1870 (Вѣст.<br>зак. держ. Nr. 93), которымъ<br>привил. австр. <b>банкъ</b><br><b>народный</b> оуповажено,<br>находящій са въ сго<br>посѣданіи змѣнки на<br>заграничній мѣста въ<br>максимальной границѣ до<br>33 миліонѣвъ золо- // тяхъ<br>причислити до<br>металлического покрытѣя<br>обѣгѣ банкнотѣвъ, тратитѣ<br>снова свою силѣ... (1871,<br>ВЗД, 35-36) | Die kaiserliche Verordnung<br>vom 28. Juli<br>(R. G. Bl. Nr. 93), womit die<br>priv. österr. <b>Nationalbank</b><br>ermächtigt wurde, die in<br>ihrem Besitze befindlichen<br>Wechsel auf auswärtige<br>Plätze in der Maximalgränze<br>von 33 Millionen Gulden in<br>die metallische Bedeckung<br>des Notenumlaufes<br>einzurechnen, wird, ... //<br>wider außer Kraft gesetzt<br>(1871, RGB, 35-36) | Rozporządzenie cesarskie z<br>dnia 28 lipca 1870<br>(Dz. u. p. Nr. 93), którem<br>uprzyw. austr. <b>bank</b><br><b>narodowy</b> upownoważniony<br>został znajdujące się w jego<br>posiadaniu wexle na targi<br>zagraniczne do wysokości<br>maksymalnej 33 milionów<br>złotych do pokrycia metalem<br>banknotów w obiegu<br>będących, wyjmuje się znowu<br>z mocy obowiązującej...<br>(1871, DzUP, 35-36) |

**Бухалтеріи** (р. в. одн.). Пор. у Словнику JPT: *Buchhaltung* книговодство, счетоводство (JPT, 48), *Buchhalterei* счетоводство (*бухгалтерія*) (JPT, 48), *Buchhaltungs-Beamte* urzędnik z *buhalteryi* (TPP, 42). Напевно, терміни *книговодство*, *счетоводство* є кальками з німецьких слів *Buchhaltung* та *Rechnungsführung*. У Вісниках вживалася запозичена з німецької лексема *бух(г)алтерія*.

| руськ.                                                                           | нім.                                                                                                                 | польськ.                                                                                   |
|----------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|
| Оурадники и слѣги<br>належащій до почтѣ особѣ<br><b>бухгалтеріи</b> міністерства | Die zum Personal-Stande der<br>Kriegs-Ministerial-<br><b>Buchhaltung</b> ... Beamten und<br>Diener ... (1851, ARGRB, | Urzędnicy i służby należący<br>do personale <b>buhalteryi</b><br>ministerstwa wojny (1851, |



|                           |      |               |
|---------------------------|------|---------------|
| вѣйны... (1851, ОБЗ, 651) | 651) | PDzPPRz, 651) |
|---------------------------|------|---------------|

**Бюро.** Пор. у Словнику JPT: *Redactions-Bureau* бюро редакції (JPT, 178); *Bureau, bióro* (TPP, 42). Лексема французького походження *бюро*<sup>310</sup> у значенні ‘канцелярія, контора’, можливо, вживалася в руських перекладах Вісників під впливом німецької або польської мов. У Вісниках вживається у сполученні з прикметником, утворюючи відповідну назву відомства.

| руськ.                                                                                                                                                 | нім.                                                                                                                                                                  | польськ.                                                                                                                                           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| До выдавана того вѣстника законѡвъ оустановлено особне «ц. к. <b>редакцыйне бюро</b> вѣстника законѡвъ державныхъ и правительства» (1849, Введение, 6) | Zur Herausgabe dieses Gesetzblattes wurde ein eigenes „k. k. <b>Redactions-Bureau</b> des Rechts-Gesetz- und Regierungsblattes“ eingesetzt (1849, Einleitung, 6)      | W celu wydania tego dziennika praw ustanowiono własne „c. k. <b>biuro redakcyi</b> dziennika praw państwa i rządu” (1849, Wstęp, 6)                |
| Для полненія поштової слѣжбы въ стаціяхъ має въ бѣдинкѣ желѣзницѣ бесплатно отстѣплено быти оудобное <b>почтовое бюро</b> (1872, ВЗД, 255)             | Für die Ausübung des Postdienstes in den Stationen ist ein geeignetes ... <b>Postbureau</b> in dem Gebäude der Eisenbahn unentgeltlich zu überlassen (1872, RGB, 255) | Do pełnienia służby pocztowej w stacjach ma być wyznaczone bezpłatnie stósowne <b>biuro (!) pocztowe</b> w gmachu kolei żelaznej (1872, DzUP, 255) |

**Краєвий видѣль.** У Словнику JPT: *Landes-Ausschuß* видѣль краєвий (JPT, 135), *wydział krajowego sejmu* (TPP, 116). Лексема *видѣль* перегукується з польською *wydział*, яке було запозичене руськими перекладачами.

|        |      |          |
|--------|------|----------|
| руськ. | нім. | польськ. |
|--------|------|----------|

<sup>310</sup> ЕСУМ, т. 1, с. 315.

|                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                  |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Красвѣй выдѣль</i> складає ся зъ пѣнадцати членѡвъ котрѣ выбираютъ ся ѡтъ поединчихъ кѣрій съ посредь нихъ (1850, ОБЗ, 1758)                                                                                                               | <i>Der Landesausschuß besteht aus fünfzehn Mitgliedern, welche von den einzelnen Curien aus ihrer Mitte gewählt werden</i> (1850, ARGRB, 1758)                                                                                                           | <i>Wydział krajowy składa się z piętnastu członków, których pojedyncze kurie z grona swego wybierają</i> (1850, PDzPPRz, 1758)                                                                                                   |
| <i>Законъ зъ дня 6. Червця 1882, дотычно вѡльности ѡтъ оплатъ въ 1,1000.000 зол. и 1.919.400 зол., которыи галицыйскый выдѣль красвѣй повзяти має на пѡдставѣ красвѣихъ законѡвъ зъ дня 28. Грудня 1881 и 22. Марта 1882</i> (1882, ВЗД, 241) | <i>Gesetz vom 6. Juni 1882, betreffend die Gebührenfreiheit der vom galizischen Landesausschusse im Grunde der Landesgesetze vom 28. December 1881 und vom 22. März 1882 aufzunehmenden Anlehen von 1,100.000 fl. und 1,919.400 fl.</i> (1882, RGB, 241) | <i>Ustawa z dnia 6 czerwca 1882, o uwolnieniu od opłat pożyczek w sumie 1,100.000 zł., które Wydział krajowy galicyjski zaciągnąć ma na zasadzie ustaw krajowych z d. 28 grudnia 1881 i z d. 22 marca 1882</i> (1882, DzUP, 241) |

**Средоточный выдѣль.** У Словнику JPT: *Central* средоточный (JPT, 50). Лексема вживалася в російській мові, пор. у Словникові В. Даля: *Центральный, срединный, средоточный, остенный*<sup>311</sup>; *средоточіе* у Словаре Академии Российской<sup>312</sup>.

| руськ.                                                                | нім.                                                                                   | польськ.                                                                   |
|-----------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|
| <i>Цѣсарь покликѣе и ѡтрочає средоточный выдѣль</i> (1850, ОБЗ, 1759) | <i>Der Central-Ausschuß wird vom Kaiser einberufen und vertagt</i> (1850, ARGRB, 1759) | <i>Cesarz zwołuje centralny wydział i odracza go</i> (1850, PDzPPRz, 1759) |

<sup>311</sup> ДАЛЬ, Т. 4, С. 1257.

<sup>312</sup> САР, Т. 5, С. 688.

**Громада.** У Словнику JPT: *Gemeinde* громада (JPT, 104), *gmina*, *gromada* (TRP, 90). Лексема праслов'янського походження *громада*<sup>313</sup> активно вживається в руській діловій мові Галичини XIX ст. У давньоруській мові ця лексема вживалася у значенні 'купа'<sup>314</sup>. Пізніше в староукраїнській мові, можливо, під впливом польської мови відбувається зміщення семантики, і слово поступово набуває значення 'натовп, юрба', 'збори, згромадження, рада', 'мешканці села' (перші фіксації припадають на XVI ст.)<sup>315</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                 | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Если о концессию для такого промысла оубъгае са така юристична особа ( <b>громада</b> , spółka, заробкова и господарска сполечнѡсть и т. п.), то осъжденіе надѣйности простирати са має лише до особы названого по имени застѣпатела (1885, ВЗД, 137); | Bewirbt sich eine juristische Person ( <b>Gemeinde</b> , Verein, Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaft und dergl.) um die Concession für ein solches Gewerbe, so hat sich die Beurtheilung der Verlässlichkeit nur auf die Person des namhaft gemachten Stellvertreters, (§. 3 des obcitirten Gesetzes) zu erstrecken (1885, RGB, 137) | Gdy osoba prawna ( <b>gmina</b> , stowarzyszenie, spółka zarobkowa i gospodarska itp.) ubiega się o konsens na taki przemysł, ocenienie, czy zasługuje na zaufanie, rozciągać się ma tylko na osobę przedstawiciela, który będzie wymieniony (§. 3 przerzeczonej ustawy) (1885, DzUP, 137) |
| На підставѣ закона зъ дня 11. Червца 1868 (В. з. д. № 59), вылъчае са мѣстцева <b>громада</b> Кѹнемиль изъ обвода повѣтового сѣда Ледечъ, придѣлае са до обвода повѣтового сѣда въ Габрахъ (1894, ВЗД, 354)                                            | Auf Grund des Gesetzes vom 11. Juni 1868 (R. G. Bl. Nr. 59) wird die Ort <b>sgemeinde</b> Kunemil aus dem Sprengel des Bezirksgerichtes in Ledec̃ ausgeschieden und dem Sprengel des Bezirksgerichtes in Habern zugewiesen (1894, RGB, 354)                                                                                             | Na zasadzie ustawy z dnia 11. czerwca 1868 (Dz. u. p. Nr. 59) oddziela się <b>gminę</b> miejscową Kunemil od okręgu Sądu powiatowego ledeckiego i przyłącza do okręgu Sądu powiatowego habrskiego (1894, DzUP, 354)                                                                        |

<sup>313</sup> ТРУБАЧЕВ, Вып. 7, , С. 103-104, 136-137; ESJS, Т. 4, S. 199.

<sup>314</sup> СДРЯ, Т. 2, С. 394.

<sup>315</sup> ІСУЯ, S. 612; СУМ XVI– п. п. XVII ст., Вип. 7, С. 92-93; Słownik staropolski, Т. 2, S. 493—494.

**Державный Совѣтъ.** У Словнику JPT: *Reichsrath совѣтъ д. [ержавный]* (JPT, 180), *rada państwa* (TPP, 152). Лексема *совѣтъ* в історичних словниках української мови не значиться. Можливо, ця лексема була запозичена з російської мови, пор. *Reichsrath Государственный совѣтъ*<sup>316</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                     | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                  | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Державный Совѣтъ</b><br><i>призначеный есть до нарядъ надъ всѣми овыми зажитостами, въ котрыхъ онъ, въ смыслѣ §. 7 сего статута званый есть выконѣвати впливъ дорадчій, або отъ Насъ бывае запытанный, або отъ Нашои рады министровъ о свое мнѣніе бывае прошенный</i> (1851, OB3, 343) | <i>Der Reichsrath ist zur Berathung aller jener Angelegenheiten bestimmt, über welche er im Sinne des §. 7 dieses Statutes einen berathenden Einfluß auszuüben berufen, oder von Uns befragt, oder von Unserem Ministerrathe um sein Gutachten angegangen wird</i> (1851, ARGRB, 343) | <b>Rada Stanu, ma</b><br><i>przeznaczenie obradowania nad wszystkimi sprawami, w których, stosownie do §. 7-go niniejszego Statutu, wpływ swój poradczy ma wywierać, lub w których przez Nas będzie zapytana, lub ze strony Naszej Rady ministrów o objawienie zdania swojego zawezwana</i> (1851, PDzPPRz, 343) |

Пор. також: **Державна дума.** Словники підтверджують, що лексема *дума* у значенні ‘збори, рада наділених владою людей для вирішення державних, громадських та військових справ’ вживалася в російській мові XVIII ст.<sup>317</sup> В історичних словниках української мови такої семи не значиться. Лексему подає Словник Желехівського<sup>318</sup>. Це термінологічне словосполучення вживалося у Вісниках після 1870-х рр.

| руськ.                                                    | нім.                                                   | польськ.                                                |
|-----------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------|
| <i>Для отбывати са маючои по мѣрѣ §. 36 закона зъ дна</i> | <i>Für die in Gemäßheit des §. 36 des Gesetzes vom</i> | <i>Do rokowań delegacyjnych, odbywać się mających w</i> |

<sup>316</sup> ШМИД, S. 284.

<sup>317</sup> СлРЯ XVIII в., Вып. 7, С.27.

<sup>318</sup> ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ, Т. 1, С. 209.

|                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                                  |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 21. Грудна 1867 (В. з. д. Nr. 146) депутаційної пересправи, взглядомъ оугоды о розмѣрѣ причинка до коштовъ на сполечній залежитости монархїи має <b>державна дума</b> вислати депутацію изъ пѣнадцати членовъ (1877, ВЗД, 40) | 21. December 1867 (R. G. Bl. Nr. 146) stattfindende Deputationsverhandlung wegen Vereinbarung über des Beitragsverhältniß zu den Kosten der gemeinsamen Angelegenheiten der Monarchie ist vom <b>Reichsrathe</b> eine Deputation von fünfzehn Mitgliedern zu entsenden (1887, RGB, 40) | myśl §. 36 ustawy z dnia 21 grudnia 1867 (Dz. u. p. Nr. 146) celem umówienia się względem stosunku dodatku na koszta spraw spólnych monarchyi, wysła <b>Rada państwa</b> deputacyą złożoną z piętnastu członków (1877, DzUP, 40) |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Департаментъ.** У Словнику JPT: *Departement* *отдѣлъ, обводъ, департаментъ* (JPT, 58). Запозичення з французької мови<sup>319</sup>. Форма *департамент*, з фр. *département*, аналогічна до нім. *Departement*, польської *departament* та рос. *департамент*.

| руськ.                                                                                                                                                                         | нім.                                                                                                                                                                             | польськ.                                                                                                                                                                                         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| До тыхъ особъ мають са числити такожъ тїи, котріи належать до слѣжбового стану ... войскового <b>департаменту</b> <i>стаднинъ, отстановы и ремонтвана ...</i> (1851, ОБЗ, 650) | <i>Zu diesen Personen werden auch diejenigen gezählt, welche zum Dieststande ... des Militär-Gestüt-, Beschäl-, und Remontirungs- <b>Departements</b> ...</i> (1851, ARGRB, 650) | <i>Do tych osób policzone być winny także te, które należą do stanu służbowego ... <b>departamentu</b> <i>stadnin wojskowych, wydziału stadniczego i remontowego...</i> (1851, PDzPPRz, 650)</i> |

**Єнеральна дирекція.** Пор. у Словнику JPT: *Direction* *радительство, дирекція* (JPT, 61), *dyrekcyja, kierunek, zarząd, prawidło* (TPP, 53). Лексема *радительство* в історії української мови не фіксується. Можливо, була штучно утворена від лексеми *рядити*, яка вживалася в давньоруській та в староукраїнській

<sup>319</sup> ЕСУМ, т. 2, с. 34.

мовах<sup>320</sup>. У Вісниках лексема *радетельство* не виявлена. Лексема латинського походження *дирекція*, яка вживалася у Вісниках, можливо була запозичена за посередництва польської або німецької мов.

Пор. у Словнику JPT: *General єнераль* (JTP, 105). У російській мові XVIII ст. лексема єнераль та похідні від неї вживалися як просторічні<sup>321</sup>. Крім того, форми *jeneral*, *jeneralny*, як і *gienerał* були стандартними у польській мові того часу<sup>322</sup>. Пізніше у Вісниках вживалася лексема із початковим *г* — *генеральною дирекцією* (р. в. одн.).

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Єнеральна дирекція</i><br><i>сообщена пѹтій має въ</i><br><i>своимъ новѡмъ</i><br><i>перестройствѣ вступити въ</i><br><i>дѣлательнѡсть съ днемъ</i><br><i>1. Сѣчня 1852</i> (1851, ОБЗ, 658)                                                                                                              | <i>Die General-Direction der</i><br><i>Communicationen in ihrer</i><br><i>neuen Gestaltung wird mit</i><br><i>1. Jänner 1852 in</i><br><i>Wirksamkeit treten</i> (1851, ARGRB, 658)                                                                                                                       | <i>Dyrekcya jeneralna</i><br><i>komunikacyi w nowej swej</i><br><i>postaci wchodzi w życie z</i><br><i>dniem 1. Stycznia 1852 r.</i><br>(1851, PDzPPRz, 658)                                                                                                       |
| <i>Роспоряженіє министра</i><br><i>торговли зъ дня 15. Липця</i><br><i>1884, дотычно</i><br><i>управильненія ѡтношеній</i><br><i>межи генеральною</i><br><i>дирекцією австрійскихъ</i><br><i>статскихъ желѣзницъ и</i><br><i>генеральною инспекцією</i><br><i>австрійскихъ желѣзницъ</i><br>(1884, ВЗД, 388) | <i>Verordnung des</i><br><i>Handelsministers vom 15. Juli</i><br><i>1884, betreffend die Regelung</i><br><i>der Beziehungen der</i><br><i>Generaldirection der</i><br><i>österreichischen Staatsbahnen</i><br><i>zur Generalinspektion der</i><br><i>österreichischen Eisenbahnen</i><br>(1884, RGB, 388) | <i>Rozporządzenie Ministra</i><br><i>handlu z dnia 15 lipca 1884,</i><br><i>tyczące się uregulowania</i><br><i>stosunków Dyrekcji głównej</i><br><i>kolei austriackich rządowych</i><br><i>do Inspekcji głównej kolei</i><br><i>austriackich</i> (1884, DzUP, 388) |

<sup>320</sup> СРЕЗНЕВСЬКИЙ, Т. 3, С. 229; ТИМЧЕНКО, Книга 2, С. 304.

<sup>321</sup> СлРЯ XVIII в., Вып. 5, С. 100.

<sup>322</sup> LINDE, Т. 1, Cz. 2, С. 699.

Пор. також: **Фінансова краєва дирекція**. Пор. у Словнику JPT: *Finanz-Direction* ф.[інансова] дирекція (JPT, 94), *Finanz-Bezirks-Direktion* (TPP, 81). Прикметник латинського походження *фінансовый*, *finansowy* вживався у російській та польській мовах XIX ст.<sup>323</sup>

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Той оурадъ носити має назвѣ «ц. к. оугорска <b>фінансова краєва дирекція</b> » и сѣдѣлице своє занати въ Бѣдимѣ (1850, ОБЗ, 1586)                                                                                                                                                                                                    | <i>Diese Behörde hat die Benennung: „c. k. ungarische Finanz-Landesdirection“ zu führen, und ihrem Amtssitz in Ofen zu nehmen</i> (1850, ARGRB, 1586)                                                                                                                                                                                                   | <i>Władza ta ma się: „c. k. <b>krajowa finansów dyrekcyja</b>” nazywać, a siedzisko urzędu swego w Budzie założyć</i> (1850, PDzPPRz, 1586)                                                                                                                                                                                          |
| Ц. к. головно-цловый оурадъ въ Боденбахѣ съ належацими до него експозитѣрами и прочими въ нерозлѣчнѣй связи стоащими оурадами остае какъ доси придѣленнымъ начальствѣ высшого директора въ Боденбахѣ, съ непосреднымъ подвлащеніемъ <b>финансово-краєвой дирекції</b> въ Чехахъ, и при безперемѣнномъ крѣзѣ дѣйствіа (1883, ВЗД, 71) | <i>Das k. k. Hauptzollamt in Bodenbach mit den dazu gehörigen Exposituren und den anderen in untrennbarer Verbindung stehenden Aemtern bleiben nach wie vor der Leitung des Oberamtsdirectors in Bodenbach mit unmittelbarer Unterordnung unter die Finanzlandesdirection in Böhmen und bei unverändertem Wirkungskreise zugewiesen</i> (1883, RGB, 71) | <i>C. k. komora główna w Podmoklu z należącemi do niej delegacyami i innemi komorami w nierozdzielnyim związku będącemi, zostawać będzie nadal pod kierunkiem starszego dyrektora urzędowego w Podmoklu i podlegać będzie bezpośrednio <b>dyrekcyi skarbowej krajowej</b> czeskiej bez zmiany zakresu działania</i> (1883, DzUP, 71) |

(В) **домѣ обрадѣ громадскихъ** (м. в. одн.). Німецький термін (*im*) *Gemeindehaue* перекладено руською мовою як (в) **домѣ обрадѣ громадскихъ**.

<sup>323</sup> БАС, Т. 16, С. 1399; KARŁOWICZ, Т. 1, С. 745.

Лексема *обрада* вживалася в староукраїнській мові<sup>324</sup>. Очевидно, це слово було поширене на західних землях східнослов'янського мовного ареалу, оскільки в історичних словниках російської мови фіксація його відсутня. У XIX ст. лексема *обрада* фіксується в Словнику Є. Желехівського у значеннях 'гарна порада, утіха; обговорення, нарада'<sup>325</sup> та на початку XX ст. Словником Б. Грінченка<sup>326</sup>. У XIX ст. у значенні 'нарада, публічне обговорення' зафіксована вона у польських словниках<sup>327</sup>. Як діалектне марковане це слово в академічному Словнику української мови<sup>328</sup>. Термін *домъ обрадъ громадских*, напевно, є калькою з польського словосполучення *miejsce obrad gminy* (TPP, 90) як еквівалент німецького терміна *Gemeindehaus*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                   | нім.                                                                                                                                                                                                                | польськ.                                                                                                                                                                                                                               |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Въ каждомъ слѣчаю<br/>належитъ поединчи листи<br/>дневника черезъ<br/>четирнадцать дней въ домѣ<br/>обрадъ громадскихъ для<br/>переглядѣ каждого<br/>выложить а по́зднѣйше<br/>собрати и безпечно сховати<br/>(1849, Введеніе, 4)</i> | <i>Jedenfalls sind die einzelnen<br/>Blätter durch vierzehn Tage<br/>im <b>Gemeindehause</b> zu<br/>Jedermanns Einsicht<br/>auszulegen, sohin zu sammeln<br/>und sicher aufzubewahren<br/>(1849, Einleitung, 4)</i> | <i>Na wszelki przypadek<br/>dzienniki pojedyncze przez<br/>dni czternaście w <b>domu</b><br/><b>gminnym</b> dla każdego do<br/>przejrzenia wyłożone, a<br/>potem zebrane i bezpiecznie<br/>zachowane być mają (1849,<br/>Wstęp, 4)</i> |

*Цѣсарского домѣ* (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Kaiser-Haus* *цѣсарскій Дѣмъ, рѣдъ* (JPT, 129), *dom cesarski* (TPP, 111). Калька з німецької мови *Kaiserhaus*, можливо, запозичена з польської мови *dom cesarski*.

| руськ.                                                     | нім.                                                         | польськ.                                                             |
|------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------|
| <i>Члены Цѣсарского домѣ,<br/>такъ какъ особы, котрымъ</i> | <i>Die Mitglieder des<br/><b>Kaiserhauses</b>, sowie die</i> | <i>Członkowie <b>Domu</b><br/><b>cesarskiego</b>, tudzież osoby,</i> |

<sup>324</sup> ГСБМ, Вып. 21, С. 246.

<sup>325</sup> ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ, Т. 1, С. 546.

<sup>326</sup> ГРІНЧЕНКО, Т. 3, С. 23.

<sup>327</sup> Пор. Słownik wileński, Т. 1, S. 815; KARŁOWICZ, Т. 3, S. 499.

<sup>328</sup> СУМ, Т. 5, С. 559. Словник фіксує цю лексему у творах Лесі Українки.



|                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                      |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| прислѣгѹє право<br>позакрасвости зѡчтають<br>изатїи ѡтъ войскового<br>сѣдовластіа, хотайбы они<br>мали таке мѣстце въ арміи<br>(1851, ОБЗ, 655) | Personen, denen das Recht<br>der Exterritorialität zusteht,<br>bleiben von der Militär-<br>Gerichtbarkeit<br>ausgenommen, wenn sie<br><b>gleich</b> eine Stelle im<br>Kriegsheere bekleiden (1851,<br>ARGRB, 655) | używające prawa<br>eksterytoryalności, wyjętymi<br>są z pod sądownictwa<br>wojskowego, nawet gdy<br>zajmują miejsce w wojsku<br>(1851, PDzPPRz, 655) |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Експозитѹрѹ** (з. в. одн.). Пор. у Словнику JPT: *Expositur* оурадѹ окремѣшно поставлений, *експозитѹра* (JPT, 90), *exposytura* (TPP, 78). Напевно, запозичення з німецької мови через польську<sup>329</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                             | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                    | польськ.                                                                                                                                                                                                                              |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Въ Піанѣ ди Фѹгаца на<br>границѣ Тиролю къ Италіи<br>оуражено извѣщательный<br>постѣ съ оуповаженіаи<br>побочно-цлового оурадѹ<br>II. классы, и современно<br>розвазано цлово-оурадовѹ<br><b>експозитѹрѹ</b> въ Кампѣ<br>Сильванѣ (1872, ВЗД, 465) | Zu Piano di Fugazza an der<br>Gränze Tirols gegen Italien<br>wurde ein mit dem<br>Befugnissen eines<br>Nebenzollamtes II. Classe<br>betrauter Ansageposten<br>bestellt und gleichzeitig die<br>Zollamts- <b>Expositur</b> zu<br>Silvano aufgelassen (1872,<br>RGB, 465) | W Piano di Fugazza nad<br>granizą tyrolsko-włoską<br>ustanowiono przykomórek z<br>prawami pobocznego urzędu<br>cłowego II klasy i zniesiono<br>równocześnie <b>ekspozyturę</b><br>urzędu cłowego w Campo<br>Silvano (1872, DzUP, 465) |

**Жандармерія**. У Словнику JPT *Gensd'armenie* жандармеріа (четничество) (JPT, 105), *zandarm* (TPP, 91). Лексема французького походження (*gens d'arme*) вживалася в німецькій, російській, польській мовах XIX ст.<sup>330</sup>. Цей термін був зафіксований і у Вісниках. Другий запропонований варіант перекладу лексеми *Gensd'armenie* *четничество* був запозичений із чеського видання Словника JPT,

<sup>329</sup> Пор.: KARŁOWICZ, T. 1, S. 682.

<sup>330</sup> Kluge, Gendarm; БАС, Т. 4, С. 28; KARŁOWICZ, T. 8, С. 691.

яке вийшло раніше, ніж аналогічне руське: *zemské četnictví* (JPT DBA, 90), пор. також *Gensd'arm жандармъ (четникъ)* (JPT, 105), *čelník* (JPT DBA, 90). Все ж однокоренева лексема вживається також у сербському перекладі терміну, поданому у Словнику JPT для хорватської, сербської та словенської мов, пор.: *Gensd'armerie четничтво* (JPT KSS, 239) Лексема *четничество* у тестах Вісників не траплялася.

| руськ.                                                                                                                                                                                          | нім.                                                                                                                                                      | польськ.                                                                                                                                                                      |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Розпоряженіє міністерства справъ внутреннихъ зъ дня 18. Сѣчня 1850, дѣятельне для всѣхъ коронныхъ краѣвъ, взглагомъ устроєня жандармеріи (стражи безпеченства краєвого) (1850, ОВЗ, 203)</i> | <i>Verordnung des Ministeriums des Innern vom 18. Jänner 1850, wirksam für alle Kronländer, über die Organisation der Gend'armerie (1850, ARGRB, 203)</i> | <i>Rozporządzenie ministerstwa spraw wewnętrznych z dnia 18. Stycznia 1850, działające dla wszystkich krajów koronnych, o uorganizowaniu żandarmeryi (1850, PDzPPRz, 203)</i> |
| <i>Права призрѣнія осібъ краєвой жандармеріи сѣтъ оуправильненіи особенными законами (1875, ВЗД, 357)</i>                                                                                       | <i>Die Versorgungsansprüche der Personen der Landes-Gendarmerie sind durch besondere Gesetze geregelt (1875, RGB, 357)</i>                                | <i>Zaopatrzenie osób należących do żandarmeryi krajowej jest urzędzone osobnymi ustawami (1875, DzUP, 357)</i>                                                                |

**Заведеніє.** У Словнику JPT: *Institut, заведеніє, (інститутъ)* (JPT, 125), *instytut* (TPP, 109); *Anstalt заведеніє* (JPT, 12), *zakład, instytut publiczny* (TPP, 10). Лексема *заведеніє* у староукр. мові семантично несла абстрактне навантаження<sup>331</sup>. Значення ‘установа, заклад’ фіксується в російській мові з XVIII ст. До 90- років XIX ст. у Вісниках вживалася як еквівалент німецьких термінів *Anstalt* і *Institut*. Від того часу лише використовувалася лише при перекладі лексеми *Anstalt*.

<sup>331</sup> Пор. у СУМ XVI– п. п. XVII ст., Вип. 9, С. 218-219 наведені такі значення лексеми *заведеніє*: 1. (примусове запровадження) заведення; перен. (доведення, допровадження до чогось) приведення. 2. Розгляд судової справи. 3. Ошуканство, обман. Сема ‘заклад, установа’ не значиться.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | нім.                                                                                                                                                                                                                                               | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ... стражъ народна не естъ<br><b>заведніємъ</b> ѳтъ статѹ<br>выпосаженымъ ... (1849, ОБЗ,<br>6)                                                                                                                                                                                                                    | ... die Nationalgarde kein vom<br>Staatsschatze dotirtes <b>Institut</b> ist...<br>(1849, ARGRB, 6)                                                                                                                                                | ...gwardya narodowa nie jest<br><b>instytutem</b> ze skarbu państwa<br>uposażonym ... (1849,<br>PDzPPRz, 6)                                                                                                                                                                                        |
| Геологіческе <b>державне</b><br><b>заведеніє</b> встѹпило въ дѣйство<br>съ днемъ 1. Грудна 1849<br>(1850, ОБЗ, 635)                                                                                                                                                                                                | Die geologische <b>Reichsnstalt</b> ist<br>mit 1. December 1849 in das<br>Leben getreten (1859, ARGRB,<br>635)                                                                                                                                     | Jeologiczny <b>zakład państwa</b><br>wszedł z dniem 1. Grudnia<br>1849. w życie (1850,<br>PDzPPRz, 635)                                                                                                                                                                                            |
| По выслѣханіи краєво-<br>школьного совѣта для<br>Краины оузнаю ꙗ<br>потребнымъ, министеріальное<br>распоряженіє зъ дня 12.<br>Липца 1869 (Вѣст. зак. держ.<br>Nr. 131), дотычно <b>заведеній</b><br>образованія для оучителей и<br>оучительницъ, розширити на<br>воеводство Краины безъ<br>перемѣны (1871, ВЗД, 1) | Nach Einvernehmung des<br>Landesschulrathes für Krain finde<br>ich die Ministerial-Verordnung<br>vom 12. Juli 1869 (R. G. Bl.<br>Nr. 131), betreffend die<br><b>Bildungsanstalten</b> für Lehrer und<br>Lehrerinnen, unverändert (1871,<br>RGB, 1) | Po wysłuchaniu kraińskiej<br>rady szkolnej krajowej uznaję<br>za stósowne rozciągnąć na<br>księstwo Kraine<br>rozporządzenie ministeryalne<br>z dnia 12. lipca 1869 (Dz. u. p.<br>Nr. 131) względem <b>zakładów</b><br>do kształcenia nauczycieli i<br>nauczycielek, bez zmiany<br>(1871, DzUP, 1) |
| Законъ зъ дня 10. Цвѣтня<br>1872, дотычно устройства<br>технической школы высокои<br>(политехнического <b>заведенія</b> )<br>въ Вѣдни (1872, ВЗД, 137)                                                                                                                                                             | Gesetz vom 10. April 1872,<br>betreffend die Organisation der<br>technischen Hochschule (des<br>polytechnischen <b>Institutes</b> ) in<br>Wien (1872, RGB, 137)                                                                                    | Ustawa z dnia 10 kwietnia<br>1872, o organizacyi akademii<br>technicznej (i <b>instytutu</b><br>politechnicznego) w Wiedniu<br>(1872, DzUP, 137)                                                                                                                                                   |
| Въ дополненію<br>министеріальныхъ<br>распоряженій ..., дотычно<br>означенія промысловыхъ<br>оучебныхъ <b>заведеній</b> ,<br>котрыхъ свѣдоцтва при<br>иныхъ законныхъ оусловіяхъ<br>даютъ право, самостоательно                                                                                                     | In Ergänzung der<br>Ministerialverordnungen ...,<br>betreffend die Bezeichnung von<br>gewerblichen<br><b>Unterrichtsanstalten</b> , deren<br>Zeugnisse beim Zutreffen der<br>sonstigen gesetzlichen<br>Voraussetzungen zum Antritt von             | W uzupełnieniu rozporządzeń<br>ministeryalnych ...,<br>wymieniających <b>zakłady</b><br>przemysłowo-naukowe,<br>których świadectwa, jeżeli<br>inne zastrzeżenia ustawowe<br>zostaną ziszczone, uprawniają<br>do rozpoczęcia przemysłu                                                              |

|                                                                                                      |                                                                                      |                                                                  |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------|
| занимати са ремесловими промыслѡвъ, принимаютъ са слѣдѹючи промыслово-фаховіи школы (1893, ВЗД, 273) | handwerksmäßigen Gewerben berechneten, wird Nachstehendes verordnet (1893, RGB, 273) | rękodzielniczego, rozporządza się co następuje (1893, DzUP, 273) |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------|

Пор. також: **Інститѹтъ**. Можливо, запозичення з німецької мови. У Вісниках лексема *інститѹтъ* вживалася як еквівалент німецької лексеми *Institut*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Его ц. к. апостолске Величество изволили на дню 10. Листопада 1852 постановити, що оученики польно-лѣкарского <b>інститѹта</b> по ихъ перестѹпленію до арміи вчислати са мають на рахѹнокъ цѣлои монархіи, и про тоє дальше не такъ якъ до сего часѹ, на рахѹнокъ громадъ, въ котрыхъ са родили (1852, ОБЗ, 1018) | Seine kaiserlich-königliche Apostolische Majestät haben unterm 10. November 1852 zu beschließen geruht, daß die Zöglinge des feldärztlichen <b>Institutes</b> nach ihrem Uebertritte in die Armee dem Concretum der Monarchie, und daher nicht mehr, wie bis jetzt, ihren Geburtsgemeinden gutgerechnet werden sollen (1852, ARGRB, 1018) | Jego Ces. Król. Apostolska Mość raczył postanowić w dniu 10. Listopada 1852, iż uczniowie <b>istytutu</b> polowo-lekarskiego, po przystąpieniu do wojska, policzeni być mają na rachunek stanu kontretalnego monarchii, nie zaś jak dotąd na rachunek gmin ich miejsca urodzenia (1852, PDzPPRz, 1018) |
| Законъ зъ дня 8. Марта 1885, дотычно ѡтворенія чрезвычайныхъ кредитѡвъ въ уѣли построенія анатомичного <b>института</b> для Вѣденьского университета на просторѣ будынка бывшой оружейной фабрики на Верингской улицѣ (1885, ВЗД, 55)                                                                             | Gesetz vom 8. März 1885, betreffend die Eröffnung von außerordentlichen Crediten behufs Erbauung eines anatomischen <b>Institutes</b> für die Wiener Universität auf der Area des ehemaligen Gewerhfabriksgebäudes in der Währingerstraße (1885, RGB, 55)                                                                                 | Ustawa z dnia 8 marca 1885, o wyznaczeniu dotacyi nadzwyczajnych na wybudowanie <b>instytutu</b> anatomicznego dla uniwersytetu wiedeńskiego na gruncie dawnej fabryki karabinów przy ulicy Währingerstrasse (1885, DzUP, 55)                                                                          |

|                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                                         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Законъ зъ дня 14. серпня 1895, дотычно придбанья средствъ для будовы двохъ будынкѡвъ медичного <b>института</b> и физикального <b>института</b> для университета во Львовѣ (1895, ВЗД, 562)</i> | <i>Gesetz vom 14. August 1895, betreffend die Aufbringung der Mittel für den Bau von zwei midicinischen <b>Instituts</b>-Gebäuden und eines physikalischen <b>Institutes</b> für die Universität in Lemberg (1895, RGB, 562)</i> | <i>Ustawa z dnia 14. sierpnia 1895, o uzyskaniu funduszów na wystawienie dla uniwersytetu lwowskiego dwóch budynków w celu pomieszczenia <b>intytutów</b> medycznych, tudzież budynku na <b>instytut</b> fizyczny (1895, DzUP, 562)</i> |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Краєва філіальна каса.** У Словнику JPT: *Cassa pńnaznica, каса* (JPT, 49). Лексема італійського походження *каса* була запозичена за посередництва польської та німецької мов<sup>332</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                  | нім.                                                                                                                                                                                                          | польськ.                                                                                                                                                                                                  |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Отъ повысшого речинца зачинаа переиначено также титѣль доходowego врехного оурада III. классы въ бѣдынкѣ головно-цлогового оурада въ Вѣдни, въ названіи «<b>краєва філіальна каса</b> въ Вѣдни» (1873, ВЗД, 509)</i> | <i>Ferner wurde vom gedachten Zeitpunkt an der Titel des Gefällen-Oberamtes III. Classe im Hauptzollamtsgebäude zu Wien in die Benennung „<b>Landes-Filialcasse</b> in Wien“ umgewandelt (1873, RGB, 509)</i> | <i>Nadto tytuł wyższego urzędu III klasy dochodów niestałych w gmachu urzędu cłowego w Wiedniu zmienia się od rzeczzonego terminu na nazwę „<b>kasa filialna krajowa</b> w Wiedniu” (1873, DzUP, 509)</i> |

Пор. також: **Статскихъ пńnazницъ** (р. в. мн.). У Словнику JPT: *Staatscasse ст.[атска] каса, ст.[атска] пńnazница* (JPT, 200), *kasa rządowa, krajowa* (TPP, 168). Пор.староп. *pienieżnica*<sup>333</sup>.

<sup>332</sup> ЕСУМ, т. 2, с. 398.

<sup>333</sup> KARŁOWICZ, т. 8, с. 151.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><i>Въ обще зостає 3<br/>отсотковимъ наказкамъ<br/>переходачи за 30. Червца<br/>1850 пожитокъ въ<br/>наростахъ, сли по дню 1.<br/>Липца 1850 коли бѣдѣ для<br/>плачена до <b>статскихъ<br/>пѣназницъ</b>, для вымѣнана<br/>на державниі скарбовиі<br/>подписки, або для отобрана<br/>наростѣвъ принесені<br/>зѣстанѣтъ запевный (1850,<br/>ОВЗ, 977)</i></p> | <p><i>Ueberhaupt bleibt allen<br/>3procentigen Anweisungen<br/>der über den 30. Juni 1850<br/>hinauslaufende Zinsengenuß,<br/>wenn sie nach dem 1. Juli<br/>1850, wann immer zu<br/>Zahlungen an <b>Staatscassen</b>,<br/>zur Umwechlung in<br/>Reichsschatzscheine oder zur<br/>Eingebung der Zinsen<br/>gebracht werden, gesichert<br/>(1850, ARGRB, 977)</i></p> | <p><i>Zresztą zabezpiecza się<br/>wszystkim 3procentowym<br/>assynacyom użycie<br/>prowizyi, po d. 30. Czerwca<br/>1850 dalej bieżących, jeżeli<br/>po dniu 1. Lipca 1850,<br/>kiedybądź do zapłat w <b>kasach<br/>rządowych</b>, do wymiany na<br/>skarbowe bilety państwa lub<br/>do podniesienia prowizyi<br/>przyniesione będą (1850,<br/>PDzPPRz, 977)</i></p> |

**Канцелярія** (н. в. мн.). У Словнику ЈРТ: *Kanzlei канцеларіа, писарна оурадова* (ЈРТ, 129), *kancelarya* (ТПР, 112). Лексема латинського походження, запозичена в середньоукраїнський період за польського посередництва<sup>334</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                  | нім.                                                                                                                                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                                                                                                                                                    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><i>Обѣ палаты державной<br/>дѣлмы собираютъ са въ<br/>своихъ избахъ засѣданіа въ<br/>день цѣсарскимъ<br/>созваніемъ назначеный о<br/>годинѣ, которѣ ихъ<br/><b>канцеларіи</b> оголосатъ<br/>(1873, ВЗД, 353)</i></p> | <p><i>Die beiden Häuser des<br/>Reichsrathes versammeln sich<br/>an dem in der kaiserlichen<br/>Einberufung festegesetzten<br/>Tage zu der durch ihre<br/><b>Kanzleien</b> bekannt gegebenen<br/>Stunde in ihren Sitzungssälen<br/>(1873, RGB, 353)</i></p> | <p><i>Obiedwie izby rady państwa<br/>zbierają się w salach<br/>poseidzeń swoich tego dnia,<br/>który w piśmie powołującym<br/>cesarskiem jest wyznaczony i<br/>o tej godzinie, którą im <b>biura</b><br/>oznajmia (1873, DzUP, 353)</i></p> |
| <p><i>Примѣчанье 4 тарифной<br/>точки 14 тарифа, віданого</i></p>                                                                                                                                                       | <p><i>Die Anmerkung 4 der<br/>Tarifpost 14 des mit der</i></p>                                                                                                                                                                                              | <p><i>Do uwagi 4 pód 14 pozycyó<br/>taryfy wynagrodzeń za</i></p>                                                                                                                                                                           |

<sup>334</sup> ЕСУМ, Т. 2, С. 367; СУМ XVI — п. п. XVII ст, Вип. 14, С. 38-39.

|                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                          |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| розпораженъемъ<br>министерства правосѣдіа зъ<br>дна 25. Червца 1890<br>(В. з. д. № 129) для<br>поєдинокихъ дѣйствій<br>адвокатѣвъ и ихъ<br><b>канцеларій</b> , дѣстає<br>слѣдѣющій додатокъ (1892,<br>ВЗД, 432) | Verordnung des<br>Justizministeriums vom 25.<br>Juni 1890 (R. G. Bl. Nr. 129)<br>für einzelne Leistungen der<br>Advocaten und ihrer<br><b>Kanzleien</b> erlassenen Tarifes<br>erhält folgenden Zusatz<br>(1892, RGB, 432) | szczególne prace adwokatów<br>i ich <b>biur</b> , wydanej<br>rozporządzeniem<br>ministerstwa sprawiedliwości<br>z dnia 25. czerwca 1890<br>(Dz. u. p. Nr. 129) przyłącza<br>się następujący dodatek<br>(1892, DzUP, 432) |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Пор. також: **Надворна канцеларія**. Термін *надворна канцеларія* вживався у перші роки видання Вісників. Термін, можливо, був запозичений із польських перекладів.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Министерство торговль,<br>промышленности и<br>публичныхъ бѣдовлій,<br>знаходитъ за добре въ<br>порозѣмльнїю съ<br>министерствомъ справъ<br>внѣтренныхъ въ<br>опредѣленїяхъ декретѣ<br><b>надворной канцеларїи</b> ... и<br>министерїального декретѣ ...<br>выдати що до грѣбости<br>блахи паровыхъ котлѣвъ<br>слѣдѣющїи опредѣленїа<br>(1850, ОВЗ, 821) | Das Ministerium für Handel,<br>Gewerbe und öffentliche<br>Bauten findet im<br>Einverständnisse mit dem<br>Ministerium des Innern in den<br>Bestimmungen des<br><b>Hofkanzlei-Decretes</b> ... und<br>des Ministerial-Decretes ...,<br>hinsichtlich der Bleichdicke<br>der Dampfkessel,<br>nachstehende Aenderung<br>eintreten zu lassen (1850,<br>ARGRB, 821) | Ministerstwo handlu,<br>przemysłu i budowl<br>publicznych widzi się<br>spowodowanem, zgodnie z<br>ministerstwem spraw<br>wewnętrznych, w<br>postanowieniach dekretu<br><b>kancelaryi nadwornej</b> ... i<br>dekretu ministeryalnego,<br>względem grubości blachy<br>zarządzić zmiany następujące<br>(1850, PDzPPRz, 821) |

Також: **Канцеллаціи** (р. в. одн.). Лексема *канцелляціи* (р. в. одн.) трапилася лише один раз у перші роки видання Вісників. В історичних словниках

не зафіксована. Можливо, гіперичне утворення на зразок лексем латинського походження із суфіксом –*ація*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><i>Роспоряженіє міністерства справъ внутреннихъ зъ дня 6 Жовтня 1850, котримъ ся наказує, же законнїи опредѣленія содержимїи въ декретѣ бывшой соединенои надворной канцелляціи зъ дня 10. Жовтня 1847 Ч. 34830, дотычно употребленя родѣвъ еверу и камѣнныхъ олѣѣвъ (нафтѣвъ) въ обще, мають съ всею застосованїи быти такожь и до хлороформу (1850, ВЗД, 2043)</i></p> | <p><i>Erlaß des Ministeriums des Innern vom 6. December 1850, womit verfügt wird, daß die gesetzlichen Bestimmungen, welche in dem Decrete der bestanden vereinigten Hofkanzlei vom 10. October 1847, Zahl 34830, bezüglich der Anwendung der Aetherarten un Naphten überhaupt enthalten sind, auch auf das Chloroform volle Anwendung finden sollen (1849, ARGRB, 2043)</i></p> | <p><i>Rozrządzenie ministerstwa spraw wewnętrznych z d. 6. Grudnia 1850, mocą którego rozporządza się, iż postanowienia prawne, zawarte w dekrete dawnej połączonej kancelaryi nadwornej z d. 10. Października 1847. do L. 34830 względem używania różnych gatunków eteru i nafty w ogólności, zupełnie zastosowane być winny także i do Chloroformu (1849, PDzPPRz, 2043)</i></p> |

**Гірничого капітанства.** У Словнику JPT: *Hauptmannschaft* староство (JPT, 119), *Stadthauptmannschaft kapitaństwo, starostwo grodzkie* (TPP, 105). Запозичення з польської мови<sup>335</sup>. Від 70-х років вживалася лексема *староство*, як і було запропоновано у Словнику JPT.

| руськ.                                                                                                  | нім.                                                                                                            | польськ.                                                                                                                 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><i>Оурадове сѣдѣлище ц. к. горничого капітанства розтагаючого са на окрѣги Хебъ и Ческѣ Липѣ</i></p> | <p><i>Der Amtsz der sich über die Kreise Eger und Böhmis-Leippa erstreckenden k. k. Berghauptmannschaft</i></p> | <p><i>Siedziba c. k. starostwa górniczego, rozciągającego swą władzę na obwody Eger i Czeska-Leipa, przeniesioną</i></p> |

<sup>335</sup> LINDE, T. 1, Cz. 2, S. 955.



|                                                                       |                                                                         |                                                                |
|-----------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------|
| <i>переносить са зъ Йоахима долины до Комотоу</i><br>(1852, ОБЗ, 675) | <i>wird von Joachimsthal nach Komotau überstellt</i> (1852, ARGRB, 675) | <i>zostaje z Joachimsthal do Komothau</i> (1852, PDzPPRz, 675) |
|-----------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------|

**Поліційныхъ комиссаріатѡвъ** (р. в. мн.). У Словнику JPT: *Commissariat* комиссаріатъ (JPT, 52), *komisariat* [!] (TPP, 45). У текстах Вісників і у Словнику JPT руська лексема запозичувалася з німецької мови за посередництва польської.

| руськ.                                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                              | польськ.                                                                                                                            |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Дѣла бывшихъ <b>поліційныхъ комиссаріатѡвъ</b> въ головныхъ провинціальныхъ мѣстахъ мають са справовати черезъ делегатѡвъ</i> (1851, ОБЗ, 76) | <i>Die Geschäfte der vormaligen <b>Polizei-Commissariate</b> in den Provinzial-Hauptorten werden von der Delegation besorgt</i> (1851, ARGRB, 76) | <i>Delegacya sprawuje interesa dawnych <b>komisaryatów policyjnych</b> w głównych miastach prowincjonalnych</i> (1851, PDzPPRz, 76) |

**Генеральномъ консулатѡ** (д. в. о.). Лексема *konsulat* вживалася в старопольській мові<sup>336</sup>. У староукраїнській та в російській мовах лексема не була вживаною. У російській мові вживалася лексема *консульство*<sup>337</sup>. Напевно, у руських Вісниках запозичена з німецької мови через польську або ж безпосередньо з німецької. У Словнику JPT лексема відсутня.

| руськ.                                                                                                                    | нім.                                                                                  | польськ.                                                                                                                   |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Роспоряженіє министерства правосудія зъ дня 20. Марта 1874, дотычно наданого ц. и к. <b>генеральному консулату</b></i> | <i>Verordnung des Justizministeriums vom 20. März 1874, betreffend die dem k. und</i> | <i>Rozporządzenie ministerstwa sprawiedliwości z dnia 20 marca 1874, o udzieleniu c. k. <b>konsulatowi jeneralnemu</b></i> |

<sup>336</sup> Słownik polszczyzny XVI wieku, T. 10, S. 579.

<sup>337</sup> БРОКГАУЗЪ, ЕФРОНЪ, Т.16, С. 90—95; ДАЛЬ, Т. 2, С. 154.

|                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| въ<br>Ст. Петербургу<br>уповаженія до принятія<br>движимыхъ спадщинъ по<br>принадлежникахъ<br>австрійско-угорскои<br>Монархїи умершихъ въ его<br>урядовѣ обводѣ (1874,<br>ВЗД, 24) | k. <b>Generalconsulate</b> in<br>St. Petersburg<br>ertheilte<br>Ermächtigung zur<br>Uebernahme beweglicher<br>Nachlässe der in seinem<br>Amtsbezirke verstorbenen<br>Angehörigen der<br>österreichisch-ungarischen<br>Monarchie (1874, RGB, 24) | w<br>St. Petersburgu<br>upoważnienia do<br>obejmowania spadków<br>ruchomych po poddanych<br>monarchyi austriacko<br>węgierskiej w jego okręgu<br>urzędowym zmarłych (1874,<br>DzUP, 24) |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Соньмова кѣріа.** У словнику JPT лексема *кѣріа* відсутня. Лексема латинського походження *кѣріа* була запозичена з німецької мови.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Краєве застѣпство<br>королевствъ Галиціи и<br>Володимирїи съ<br>кнажествами Освѣтима и<br>Затора и великим<br>кнажествомъ Кракова<br>состоить зъ трѣхъ, трѣмъ<br>оуправительственнымъ<br>областемъ ѡтповѣдныхъ<br><b>соньмовыхъ кѣрій</b> , зъ<br>котрыхъ кожда сложена<br>єсть зъ посланникѡвъ<br>дотычного [!]<br>правительственной области<br>(1850, ОБЗ, 1755) | Die Landesvertretung der<br>Königreiche Galizien und<br>Lodomerien mit den<br>Herzogthümern Auschwitz<br>und Zator und dem<br>Großherzogthume Krakau,<br>besteht aus drei, den drei<br>Regierungsgebieten<br>entsprechenden<br><b>Landtagscurien</b> , deren jede<br>aus den Abgeordneten des<br>betreffenden<br>Regierungsgebietes<br>zusammengesetzt ist (1850,<br>ARGRB, 1755) | Zastępstwo krajowe królestw<br>Galicyi i Lodomeryi z<br>księstwami Oświęcima i<br>Zatora i z Wielkiem-<br>księstwem Krakowa, składa<br>się z trzech <b>kuryi sejmu</b><br><b>krajowego</b> , odpowiednich<br>trzem rządowym okręgów, z<br>których każda z posłów<br>dotyczącego okręgu<br>rządowego złożoną jest<br>(1850, PDzPPRz, 1755) |

**Министерство.** Лексема *министерство* набула поширення в російській мові з XVIII ст. на позначення органу державного правління західноєвропейських держав, в самій же Російській Імперії міністерства з'являються 1802 року<sup>338</sup>. Інші поширені варіанти цього терміна в російській мові: *министерия, министерий, министериум*. Для порівняння з іншими слов'янськими мовами наведемо назви міністерств відповідно до їхнього профілю, що подають словники юридично-політичної термінології слов'янських мов<sup>339</sup>:

| нім.                                                                   | руськ.                                                       | польськ.                                                 | чеськ.                                                        | хорв., серб., словен.                                                                                                                                                      |
|------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Ministerium des Aeußern</i>                                         | міністерство справъ заграничныхъ, внѣшнихъ                   | <i>ministerstwo spraw zagranicznych</i>                  | <i>ministerium zevnitra</i>                                   | <i>ministarstvo za izvanjske poslove; изваньско министерство; ministerstvo sunanjik zadev, za zunanje zadeve</i>                                                           |
| <i>Ministerium der äußeren Angelegenheiten und des Hauses</i>          | міністерство сп.[равъ] загр.[аничныхъ] и цѣсарского [!] Домъ | <i>ministryum spraw zagranicznych i domu cesarskiego</i> | <i>ministerium záležitostí zahraničných a rodu císařského</i> | <i>ministarstvo za izvanjske poslove i cesarski dom; министерство изваньскѣ послѣва и царскогѣ дома; ministerstvo zunanjih zadev in cesarskega doma</i>                    |
| <i>Ministerium des Cultus und Unterrichtes</i>                         | міністерство бослѣженіа [!] и наукъ                          | <i>ministryum wyznań i oświecenia</i>                    | <i>ministerium záležitostí duchovních a vyučování</i>         | <i>ministarstvo za bogoštovje i prosvjetu (nastavu); министерство духовны дѣла и просвѣте; ministerstvo za bogočastje in uk</i>                                            |
| <i>Ministerium der Finanzen</i>                                        | міністерство фінансѣвъ                                       | <i>ministryum skarbu</i>                                 | <i>ministerium finanční</i>                                   | <i>ministarstvo za pjenezništvo; министерство финансиа; ministerstvo dnarstva</i>                                                                                          |
| <i>Ministerium für Handel, Gewerbe und öffentliche Bauten</i>          | міністерство торговлѣ, промышленности и публичныхъ бѣдѣвъ    |                                                          | <i>ministerium tržby, průmyslu a veřejné stavby</i>           | <i>ministarstvo za trgovinu, obrtnost i javno gragjenje; министерство трговине, обртности и явного граженя; ministerstvo za kupičije in javne stavbe (državne zidanja)</i> |
| <i>Ministerium des Innren, Ministerium der inneren Angelegenheiten</i> | міністерство справъ внутреннихъ                              | <i>ministryum spraw wewnętrznych</i>                     | <i>ministerium vnitra, ministerium záležitostí vnitřních</i>  | <i>ministarstvo za unutrnje poslove; министерство унутрашньи послѣва; ministerstvo notranjih opravil</i>                                                                   |
| <i>Ministerium der Justiz</i>                                          | міністерство правосудіа                                      | <i>ministryum sprawiedliwości</i>                        | <i>ministerium právní, ministerium práv</i>                   | <i>ministarstvo za pravosudje; министерство правосудія; ministerstvo pravosodja</i>                                                                                        |
| <i>Ministerium des Krieges</i>                                         | міністерство войны                                           |                                                          | <i>ministerium války (vojny)</i>                              | <i>ministarstvo za rat; войно министерство, или министерство рата; ministerstvo za vojaštvo, min. za vojaške zadeve</i>                                                    |

<sup>338</sup> СлРЯ XVIII в, Вып. 12, С. 195.

<sup>339</sup> У Словниках відповідно сторінки: JPT 148, TPP 126, JPT Böh. 127, JPT KSS 346-347.

|                                                   |                                                                   |  |                                                                                 |                                                                                                                                                     |
|---------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------|--|---------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Ministerium des Kriegswesens</i>               | <i>міністерство<br/>военныхъ справъ</i>                           |  | <i>ministerium<br/>vojenství,<br/>ministerium<br/>záležitostí<br/>válečných</i> |                                                                                                                                                     |
| <i>Ministerium für Landescultur und Bergwesen</i> | <i>міністерство<br/>воздѣланности<br/>красной и<br/>гôrничтва</i> |  | <i>ministerium<br/>zeměvzdělání a<br/>hornictví</i>                             | <i>ministerstvo za poljodjelstvo i<br/>rudarstvo; министерство<br/>землѣдѣлства и рудничтва;<br/>ministerstvo za poljodjelstvo in<br/>rudarstvo</i> |

Деякі руські назви міністерств не збігаються ні з якими назвами, поданих в інших версіях Словника JPT. Погляньмо, які назви міністерств Російської Імперії подано в енциклопедичному словникові Брокгауза і Єфрона за 1896 рік, та порівняймо із нашою таблицею (у дужках подаємо рік заснування): *Министерство внутреннихъ дѣлъ* (1819), *Министерство военное*, *Министерство Духовныхъ Дѣлъ и Народнаго Просвѣщенія* (1817), *Министерство земледѣлія и государственныхъ имуществ* (1830), *Министерство Императорскаго Двора* (1826), *Министерство иностранныхъ дѣлъ* (1802), *Министерство Коммерціи* (1802; розформоване 1810), *Министерство морское* (1802; назву отримало 1815), *Министерство народнаго просвѣщенія* (1802), *Министерство полиціи* (1810), *Министерство Почтъ и Телеграфовъ*, *Министерство путей сообщенія* (1865), *Министерство финансовъ* (1802), *Министерство Юстиціи* (1802), *Министерство Удѣловъ*<sup>340</sup>. Якщо порівняти ці назви, то виходить, що абсолютних запозичень з російської мови у руській немає. Лише назва *міністерство фінансѳвъ*, яка не збігається з іншими назвами у слов'янських мовах, можливо, була скопійована із російської мови разом із іменником у формі родового відмінка, який передає атрибутивні відношення, замість прикметника, як, наприклад, у чеській мові *ministerium finanční*. Хоча така назва могла бути відповідником німецькому термінові із формою родового відмінка, поданому у Словнику JPT: *Ministerium der Finanzen*. Окремі назви утворені за допомогою запозичених з російської мови лексем, причому не використовуючи зразків із інших слов'янських мов, наслідуючи хіба що німецькі. Так, лексема *внѣшний* використовувалася в російській мові для позначення

<sup>340</sup> БРОКГАУЗЪ, ЕФРОНЪ, Т. 19, С. 357—368.

понять, що стосувалися іноземних держав<sup>341</sup>, пор. паралельно до запозиченої із польської мови назви *міністерство справъ заграничныхъ* подається ще й *міністерство справъ внѣшнихъ*. Аналогічно *міністерство справъ внѣтренныхъ*, де лексема *внѣтренныхъ* взята з російської назви. У назві *міністерство торовлѣ, промышленности и публичныхъ бѣдѣволь* вжито лексеми з російських назв *торговля*<sup>342</sup>, *промышленность*<sup>343</sup>, *публичный*<sup>344</sup>. Назва *міністерство правосудіа* містить російську лексему *правосудіе*<sup>345</sup>, до того ж, ця назва подана у сербській частині: *министерство правосудія*. У назві *міністерство воздѣланности краєвой и гѣрництва* лексема *воздѣланность* запозичена з російської мови<sup>346</sup>, а *гѣрництво* — паралельно до чеської назви *ministerium zeměvzdělání a hornictví*. Напевно, на зразок польської назви *ministeryum spraw zagranicznych i domu cesarskiego* утворено руську *міністерство сп.[равъ] загр.[аничныхъ] и цѣсарского [!]* Домѣ. Паралель із чеською мовою можемо провести у назві *міністерство вѣйны* — *ministerium války (vojny)*. Назву *міністерство бослѣженія [!]* и наѣкъ утворено не спираючись на зразки в інших слов'янських мовах, пор. нім. *Ministerium des Cultus und Unterrichtes*. Назва *міністерство воєнныхъ справъ* утворена за аналогією до назв *міністерство справъ внѣтренныхъ* та *міністерство справъ заграничныхъ, внѣшнихъ*. Що ж до самої назви *міністерство*, то вона утворена за допомогою суфікса *-ство*. Із цим суфіксом вживалася лексема в російській та південнослов'янських мовах. Подекуди траплялася назва *ministerstwo* і в польській мові (пор. у таблиці із суфіксом *-stwo* подано лше назву *ministerstwo spraw zagranicznych*, інші назви вживаються із формою *ministeryum*).

Нижче подано деякі випадки вживання назв міністерств у документах, що містяться у Вісниках:

<sup>341</sup> СлРЯ XVIII в., Вып. 3, С. 230.

<sup>342</sup> У російській мові вживається з XVIII ст.: БАС, Т. 15, С. 662—663.

<sup>343</sup> У російській мові вживається з XIX ст.: БАС, Т. 11, С. 1226.

<sup>344</sup> У російській мові вживається з XVIII ст.: БАС, Т. 11, С. 1649—1650.

<sup>345</sup> У російській мові вживається з XVIII ст.: БАС, Т. 11, С. 36—37.

<sup>346</sup> Фіксації XVIII ст.: СлРЯ XVIII в., Вып. 3, С. 293.

### Министерство правосѣдіа

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><b>Министерство правосѣдіа</b></p> <p>оузало за потребне въ порозѣмѣнію съ министерствами дѣль внутреннихъ и скарбѣ зъ поводѣ зробленого запытана ѳть Тирольского краєвого правительства рѣшити, що надворный декретъ зъ д. 17-го Вересна 1821, Нр. 1797. С. 3. И. дѣательность свою тратить, а сѣдовымъ оурадамъ обовазанымъ до затагана въ записники и регистрована договорѣвъ продажи чиншовыхъ дѣбрь тѣлько наказатиса має, змѣны зайшли въ посѣданію такихъ дѣбрь до вѣдомости ц. к. оурадовъ доходowychъ подати (1849, OB3, 2)</p> | <p><b>Das Justizministerium hat</b></p> <p>daher, im Einverständnisse mit den Ministerien des Innern und der Finanzen, aus Veranlassung einer, von den tirolischen Landesbehörden, gestellten Anfrage, zu entscheiden befunden, dass das Hofdecret vom 17. September 1821, Nr. 1797 der J. G. S., ausser Wirksamkeit zu treten habe, und die mit Protokollirung und Registrirung von Veräusserungsverträgen über grundzinsbare (grundrechtbare) Güter beauftragen Gerichtsbehörden nur anzuweisen seien, die in dem Besitze solcher Güter eingetreten Veränderungen zur Kenntniss der Rentämter zu bringen (1849, ARGRB, 2)</p> | <p>W porozumieniu się więc z ces. król. ministryami spraw wewnętrnych i finansów ces. król. <b>ministerium</b> <b>sprawiedliwości</b> z powodu zapytania, przez tyrolskie władze krajowe tu uczynionego, uznało za rzecz stósowną postanowić, iż dekret nadworny z dnia 17. Września 1821, pod N<sup>em</sup> 1797 zbioru ustaw sprawiedliwości, działać ustaje, a władzom sądowym, którym protokolowanie i rejestrowanie kontraktów zbycia dóbr czynszom gruntowym (prawom gruntowym) uległych poruczono, tylko nakazać się winno, ażeby o zmianach, w posiadaniu takowych dóbr zaszłych, c. k. urędy dochodów zawiadomiały (1849, PDzPPRz, 2)</p> |

### Министерство справъ заграничныхъ

| руськ.                          | нім.                               | польськ.                         |
|---------------------------------|------------------------------------|----------------------------------|
| Розпоряженъ <b>министерства</b> | <b>Erlass des Ministeriums der</b> | <b>Rozrządzenie ministerstwa</b> |

|                                                                          |                                                                                |                                                                                 |
|--------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------|
| <i>справъ заграничныхъ зъ дня</i><br>19-го Жовтня 1849 (1849,<br>ОВЗ, 4) | <i>auswärtigen Angelegenheiten</i><br>vom 19. October 1849 (1849,<br>ARGRB, 4) | <i>spraw zewnętrznych z dnia</i><br>19. Października 1849 (1849,<br>PDzPPRz, 4) |
|--------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------|

#### Министерство финансовъ

| руськ.                                                                                         | нім.                                                                            | польськ.                                                                                                 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Розпоряженъе министерства</i><br><i>финансовъ</i> зъ дня 5-го<br>Жовтня 1849 (1849, ОВЗ, 6) | <i>Erlass des Finanzministeriums</i><br>vom 5. October 1849 (1849,<br>ARGRB, 6) | <i>Rozrządzenie ministerstwa</i><br><i>finansów</i> z dnia 5.<br>Października 1849 (1849,<br>PDzPPRz, 6) |

#### Министерство торговли

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                 | нім.                                                                                                                                                                                                                                               | польськ.                                                                                                                                                                                                                                   |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Произведеніе бѣдовы и</i><br><i>оураженій движенія</i><br><i>желѣзницѣ дѣяти са</i><br><i>повинно по мѣрѣ</i><br><i>подробныхъ бѣдовельныхъ</i><br><i>очерковъ, одобренныхъ</i><br><i>министерствомъ торговли</i><br>(1870, ВЗД, 5) | <i>Die Ausführung des Baues</i><br><i>und der Betriebseinrichtungen</i><br><i>der Bahn hat nach Maßgabe</i><br><i>der von dem</i><br><i>Handelsministerium</i><br><i>genehmigten Detail-</i><br><i>Bauprojecte stattzufinden</i><br>(1870, RGB, 5) | <i>Wykonanie budowy i</i><br><i>urządzeń do ruchu na kolei</i><br><i>potrzebnych ma nastąpić</i><br><i>podług szczegółowego</i><br><i>projektu budowy,</i><br><i>zatwierdzonego przez</i><br><i>ministerstwo handlu</i> (1870,<br>DzUP, 5) |

**Настоя.** Лексема, напевно, пов'язана із російською *настояніе* 'убѣжденіе, твердое требование чего'<sup>347</sup>. Пор. теж: *Instanz* *требованіе, настояніе*<sup>348</sup>. Пор. у Словнику JPT: *Instanz, настоа (інстанція)* (JPT, 125). У Желехівського: *Настоя*

<sup>347</sup> СлАР, Ч. 3, С. 1214.

<sup>348</sup> ТИАНДЕР, С. 667.

*Instanz*<sup>349</sup>. У Вісниках ця лексема трапляється у двох родових формах — чоловічого роду: *первого настоа* та жіночого роду: *первои настои*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Маіораты поманѣтого рода, котрѣ состоать тѣлько въ записанѣй на ломбардско-венецкѣмъ монте дотациі доходѣвъ або въ такоѣй доходѣѣй дотациі и въ инныхъ движимыхъ маеткахъ, чи то записъ походитъ ѣтъ статѣ або ѣтъ приватного, пѣдлагають юрисдикциі цивѣльного тѣбѣналѣ <b>первого настоа</b> въ Медіоланѣ (1850, ОБЗ, 679)</i> | <i>Majorate der erwähnten Art, welche bloss in einer auf dem lombardisch-venetianischen Monte inscribirten Renten Dotation oder in einer solchen Renten-Dotation und in anderen beweglichen Vermögen bestehen, die Stiftung möge vom Staate oder von einem Privaten herrühren, unterstehen der Jurisdiction des Civil-Tribunales <b>erster Instanz</b> in Mailand (1850, ARGRB, 679)</i> | <i>Majoraty namienionego rodzaju, zasadzające się jedynie na rentowej dotacyi w Lombardzko-Weneckiem Monte zapisanej, albo na takowej dotacyi rentowej i na innym majątku ruchomym, bez względu, czy fundacya pochodzi od rządu czy od prywatnego, podlegają jurysdykcji cywilnego trybunału <b>pierwszej instancji</b> w Medyolanie (1850, PDzPPRz, 679)</i> |
| <i>Передъ зачатіємъ дѣланности повинень каждый властитель заставничого промысла до рѣкъ промысловой власти <b>первои настои</b> зложити каѣцию, которой высота назначас са въ способъ ниже слѣдѣющій (1885, ВЗД, 137)</i>                                                                                                           | <i>Vor Beginn des Geschäftsbetriebes hat jeder Inhaber eines Pfandleihergewerbes zu Handen der Gewerbsbehörde <b>erster Instanz</b> eine Caution zu erlegen, deren Höhe in der nachfolgenden Weise bestimmt wird (1885, RGB, 137)</i>                                                                                                                                                    | <i>Každy przedsiębiorca przemysłu zastawniczego winien przed rozpoczęciem przemysłu złożyć u Władzy przemysłowej <b>pierwszej instancji</b> kaucyą, której wielkość ustanawia się w sposób następujący (1885, DzUP, 137)</i>                                                                                                                                  |
| <i>Начальна власть финансова <b>I. настои</b> може протоколованѣмъ гандларѣви ефектѣвъ дозволити, рѣвночасно</i>                                                                                                                                                                                                                    | <i>Die leitende Finanzbehörde <b>erster Instanz</b> kann dem protokollirten Effectenhändler bewilligen, gleichzeitig mehrere Register nach den</i>                                                                                                                                                                                                                                       | <i>Naczelna Władza skarbowa <b>pierwszej instancji</b> może zaprotokołowanemu handlarzowi papierów pozwolić na utrzymywanie</i>                                                                                                                                                                                                                               |

<sup>349</sup> ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ, Т. 1, С. 495.



|                                                                                          |                                                                                   |                                                                                                  |
|------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>вести кôлька регистрôвъ<br/>ведла розличныхъ галѣзей<br/>гешефта</i> (1892, ВЗД, 874) | <i>verschiedenen Zweigen des<br/>Geschäftes ... zu fâhren</i> (1892,<br>RGB, 874) | <i>jednocześnie kilku rejestrów<br/>podług rozmaitych galezi<br/>interesów</i> (1892, DzUP, 874) |
|------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Органôвъ контролъ** (р. в. мн.). У Словнику JPT: *Organ* посредство, *органъ* (JPT, 161), *organ, narzędzie* (TPP, 136). Лексема *орган* грецького походження<sup>350</sup>, запозичена у давньорус. період<sup>351</sup>. Сема ‘заклад, що входить до складу певної системи управління’, напевно, була запозичена з німецької мови. Посередником могла бути польська мова, про що свідчить форма називного відмінка множини *органа*, пор. польськ. *organa*<sup>352</sup>, рос. *органы*. У російській мові лексема із цим значенням зафіксована з XVIII ст.<sup>353</sup>.

У Словнику JPT: *Controle* контрола (JPT, 55), *kontrola* (TPP, 47). Очевидно, запозичення з німецької мови через польську, про що свідчить форма жіночого роду *контроля*, польськ. *kontrola*, рос. *контроль* (фонетичний запис французької лексеми *contrôle*)<sup>354</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                            | нім.                                                                                                                                                                                                                                                               | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Огмѣны дотеперѣшнаго<br/>Форарльбергскаго<br/>паграничнаго [!] обводѣ и<br/>опредѣленье <b>органôвъ<br/>контролъ</b> и ихъ обводѣ<br/>стражническаго въ<br/>Кнажествѣ Ліхтенштайнѣ<br/>подадѣть са додатково до<br/>общои вѣдомости</i> (1852, | <i>Die Abänderungen des<br/>bisherigen vorarlberg'schen<br/>Gränzbezirkes und die<br/>Bestimmung der <b>Controls-<br/>Organe</b> und ihres<br/>Ueberwachungsbezirkes im<br/>Fürstenthume Liechtenstein<br/>wird nachträglich bekannt<br/>gemacht werden</i> (1852, | <i>Zmiany w dotychczasowym<br/>powiecie granicznym<br/>vorarlberskim i ustanowienie<br/><b>organów kontrolujących</b>,<br/>tudzież zakresu ich czynności<br/>w księstwie Lichtenstein,<br/>będą później podane do<br/>wiadomości</i> (1852, PDzPPRz,<br>704) |

<sup>350</sup> ЕСУМ, т. 4, с. 209.

<sup>351</sup> Пор. СРЕЗНЕВСЬКИЙ, т. 2, с. 705.

<sup>352</sup> KARŁOWICZ, т. 3, s. 826.

<sup>353</sup> БАС, т. 8, с. 1000.

<sup>354</sup> ФАСМЕР, т. 2, с. 314.

|                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ОВЗ, 704)                                                                                                                                                                                                                                                   | ARGRB, 704)                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                     |
| <i>Роспоряженіє министерства<br/>финансѡвъ зъ дня 23.<br/>Жолтня 1876, о поставленіи<br/>цлогово и <b>контрольного</b><br/><b>органа</b> въ постоялъ<br/>саксонской южно-лужицкой<br/>статской желѣзницѣ въ<br/>Старѡмъ Варисдорфѣ (1876,<br/>ВЗД, 278)</i> | <i>Erlaß des Finanzministeriums<br/>vom 23. October 1876, über<br/>die Ausstellung eines Zoll-<br/>und <b>Controlsorganes</b> in der<br/>Haltestelle der sächsischen<br/>Südlausitzer Staatsbahn zu<br/>Alt-Warnsdorf (1876, RGB,<br/>278)</i> | <i>Rozporządzenie ministerstwa<br/>skarbu z dnia 23 paźdz. 1876,<br/>o zaprowadzeniu <b> służby</b><br/>cłowej i <b>kontrolnej</b> w<br/>przystanku kolei państwa<br/>sasko-południowo-lużyckiej<br/>w Starym Warnsdorfie (1876,<br/>DzUP, 278)</i> |

**О́тдѣль.** У Словнику JPT: *Abtheilung* *отдѣль* (JPT, 4), *oddział* (TPP, 3). Лексема, очевидно, вживалася на зразок польської мови *oddział*, лексема *отдѣль* фіксувалася і в російській мові XIX ст.<sup>355</sup> Пізніше у Вісниках використовувалася лексема *отдѣленіє*, яка, можливо, була запозичена з російської мови, пор. *отдѣленіє die Abtheilung*<sup>356</sup>. У російській мові вживалася від початку XVIII ст.<sup>357</sup>

| руськ.                                                                                                                                                                               | нім.                                                                                                                                                                                                             | польськ.                                                                                                                                                                                             |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Краєвой выдѣль дѣлитъ са<br/>на три <b>отдѣлы</b>, зъ котрыхъ<br/>каждый обьимає члены<br/>выдѣлѣ овыхъ соньмовыхъ<br/>кѣрій, зъ котрыхъ<br/>произьишли (1850, ОВЗ,<br/>1759)</i> | <i>Der Landesausschuß theilt<br/>sich in drei <b>Abtheilungen</b>,<br/>deren jede die<br/>Ausschußmitglieder jener<br/>Landtagscurie umfaßt, aus<br/>welcher sie hervorgegangen<br/>sind (1850, ARGRB, 1759)</i> | <i>Wydział krajowy dzieli się na<br/>trzy <b>oddziały</b>, z których<br/>każdy mieści w sobie<br/>członków wydziału tej kurii<br/>sejmu krajowego, z której<br/>wyszli (1850, PDzPPRz,<br/>1759)</i> |
| <i>Ведла сообщенія<br/>корол. оугорского<br/>министерства финансѡвъ<br/>оуповажно єсть корол.</i>                                                                                    | <i>Nach einer Mittheilung des<br/>königl. ungarischen<br/>Finanzministeriums, wurde<br/>die königl. ungarische</i>                                                                                               | <i>Według doniesienia król.<br/>węgierskiego ministerstwa<br/>skarbu, król. węgierski<br/><b>oddział</b> straży skarbowej w</i>                                                                      |

<sup>355</sup> БРОКГАУЗЪ, ЕФРОНЪ, Т. 22 (43), С. 402.

<sup>356</sup> ШМИД, S. 229.

<sup>357</sup> БАС, Т. 8, С. 1339—1342.

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| оугорское <b>отдѣленіе</b><br>финансовой стражи въ<br>Гомолицѣ, яко экспозитѣра<br>корол. оугорского головно-<br>цлогоу оурада въ Панчевѣ,<br>въ привозѣ и вывозѣ<br>отправлати товары отъ цла<br>безсловно вольнѣи, съ<br>крѣгомъ дѣйствіа побочно-<br>цлогоу оурада II. классы<br>(1884, ВЗД, 196) | Finanzwach <b>abtheilung</b> in<br>Homolitz ermächtigt, als<br>Expositur des<br>königl. ungarischen<br>Hauptzollamtes in Pančova in<br>der Ein- und Ausfuhr<br>unbedingt zollfreie Waaren,<br>mit dem Wirkungskreise<br>eines Nebenzollamtes<br>II. Classe abzufertigen (1884,<br>RGB, 196) | Homolicy upoważniony<br>został, jako delegacya król.<br>węgierskiej komory głównej<br>w Pancsowy, do<br>ekspedycowania w zakresie<br>komory pomocniczej II klasy<br>towarów, których przywóz i<br>wywóz jest bezwarunkowo<br>wolny od cła (1884, DzUP,<br>196) |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Палата панѡвъ.** Пор. у Словнику JPT: *Haus* палата (JPT, 119), *izba* (TPP, 103). Лексема *палата* була взята, мабуть, із російської мови, пор. в рос. мові XVII ст. *полата думная* ‘місце засідань державної ради’<sup>358</sup>. Компонент *панѡвъ* була запозичена з польської мови, пор. *Izba Panów*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                        | нім.                                                                                                                                                                                                                                                  | польськ.                                                                                                                                                                                                                                   |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Въ палатѣ панѡвъ</b><br>представляє назначеный отъ<br>цѣсара министр<br>именованого цѣсаремъ<br>президента и именованыхъ<br>отъ негоже вице-<br>президентѡвъ, и президентъ<br>обнимає предсѣдательство<br>(1873, ВЗД, 353) | <b>Im Herrenhause</b> werden der<br>vom Kaiser ernannte<br>Präsident und die von<br>demselben ernannten<br>Vizepräsidenten durch den<br>vom Kaiser bestimmten<br>Minister vorgestellt, und<br>übernimmt der Präsident den<br>Vorsitz (1873, RGB, 353) | <b>W izbie panów</b> minister<br>którego cesarz do tego<br>wyznaczy przedstawia<br>prezesa przez cesarza<br>zamianowanego i<br>wiceprezesów przez prezesa<br>zamianowanych poczem<br>prezes obejmuje<br>przewodnictwo (1873, DzUP,<br>353) |

Пор. також: **Палата послѡвъ.** У руському тексті вжито другу частину польського терміну *Izba Posłów*, хоч у самому польському перекладі подано іншу назву — *Izba Deputowanych*.

<sup>358</sup> СлРЯ XI — XVII вв., Вып. 16, С. 193-194.

| руськ.                                                                                                                                                                                   | нім.                                                                                                                                                                                      | польськ.                                                                                                                                                                                   |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Въ палатѣ послѣвъ обнимає<br/>тѣмчасовое<br/>предсѣдательство тотъ<br/>членъ, который ведла<br/>дѣлового порядка сеи<br/>палаты до того есть<br/>покликанымъ (1873, ВЗД,<br/>353)</i> | <i>Im Abgeordnetenhaus ist von<br/>dem nach der<br/>Geschäftsordnung dieses<br/>Hauses hiezu berufenen<br/>Mitglieder der einstweilige<br/>Vorsitz zu übernehmen (1873,<br/>RGB, 353)</i> | <i>W izbie deputowanych<br/>obejmuje przewodnictwo<br/>tymczasowe ten członek izby,<br/>który według porządku<br/>czynności tej izby jest do<br/>tego uprawniony (1873,<br/>DzUP, 353)</i> |

**Поліція.** Термін грецького походження *поліція*, очевидно, був запозичений в українську з латинської мови через польську<sup>359</sup> і позначав первісно ‘політичний устрій держави, спосіб правління’. Нове значення ‘державний орган, що пильнує дотримання суспільного порядку’ розвинулося в XVII ст. у Франції, звідки проникає в інші європейські мови<sup>360</sup>. В українській мові уперше ця лексема зафіксована в «Лексиконі...» П. Беринди<sup>361</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>оуздало міністерство<br/>правосудіа въ порозѣмльню<br/>съ міністерствомъ справъ<br/>внѣтренныхъ за добре<br/>изъяснити, же чинности<br/>статского предстателя въ<br/>престѣпленіяхъ въ овыхъ<br/>мѣстцахъ, где са оурадь<br/>статскои <b>поліціи</b> не<br/>знаходить, исполнати має<br/>всегда предстоатель<br/>громады въ сѣдѣлици</i> | <i>hat das Ministerium der Justiz<br/>im Einvernehmen mit dem<br/>Ministerium des Innern zu<br/>erklären befunden, daß die<br/>Verrichtungen der<br/>Staatsanwaltschaft in<br/>Uebertretungsfällen an jenen<br/>Orten, wo sich keine Staat-<br/><b>Polizei</b>behörde befindet, stets<br/>der Gemeindevorsteher am<br/>Sitze des betreffenden Bezirks-<br/>Einzelgerichtes ... zu</i> | <i>postanowiło ministerium<br/>sprawiedliwości w<br/>porozumieniu z<br/>ministerstwem spraw<br/>wewnętrznych oświadczyć, iż<br/>czynności prokuratorstwa<br/>rządowego w przypadkach<br/>przestępstw w owych<br/>miejscach, gdzie nie masz<br/>rządowej władzy <b>policyjnej</b>,<br/>zawsze załatwiać ma<br/>przełożony gminy na miejscu</i> |

<sup>359</sup> У польській мові вживається з XVI ст. Див. Bańkowski, T. 2, S. 687.

<sup>360</sup> BAŃKOWSKI, T. 2, 2000, S. 687.

<sup>361</sup> БЕРИНДА, С. 38.

|                                                                |                                             |                                                              |
|----------------------------------------------------------------|---------------------------------------------|--------------------------------------------------------------|
| дотычного повѣтового<br>єдиноsobного сѣда (1850,<br>ОВЗ, 1255) | <i>besorgen habe</i> (1850, ARGRB,<br>1255) | <i>dotyčącego sądu<br/>powiatowego</i> (1849,<br>PDzPPRz, 3) |
|----------------------------------------------------------------|---------------------------------------------|--------------------------------------------------------------|

**Посольства** (р. в. о). У Словнику JPT: *Botschaft* посланничество (JPT, 46), *poselstwo*, *posłannictwo* (TPP, 40). Лексема *посланничество* з'явилася в староросійській мові<sup>362</sup>. У Вісниках вживалася лексема *посольство*, яка була відома староукраїнській мові<sup>363</sup>. Лексема *міссіями* (р. в. мн.), можливо, вживалася під впливом німецького оригіналу та польського перекладу.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                              | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                         | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Роспоряженіє міністерства<br/>правосудія въ порозумлѣнію<br/>съ міністерствомъ справъ<br/>внѣшнихъ зъ дня 7. Цвѣтня<br/>1852, ... дотычно переписки<br/>съ чужими діпломатичными<br/>посольствами (міссіями)</i><br>(1852, ОВЗ, 386)                                             | <i>Erlass des Justizministeriums<br/>im Einverständnisse mit dem<br/>Ministerium des Aeußern<br/>vom 7. April 1852, ...<br/>betreffend die Correspondenz<br/>mit fremden <b>diplomatischen</b><br/>Missionen</i> (1852, ARGRB,<br>386)                                                       | <i>Rozrządzenie ministerstwa<br/>sprawiedliwości w<br/>porozumieniu z minister- [!]<br/>spraw zewnątrznych z<br/>d. 7. Kwietnia 1852, ...<br/>względem korespondencyj z<br/>obcemi <b>misjami</b><br/><b>dyplomatycznymi</b></i> (1852,<br>PDzPPRz, 386)                                  |
| <i>Министеръ финансѡвъ<br/>оуповажнає са, купно<br/>палаты для цѣлей цѣсарско-<br/>россійского <b>посольства</b><br/>оувѡлнити ѡтъ стальныхъ и<br/>перцентуальныхъ<br/>належитостей, которіи<br/>оустановлені сѣтъ въ<br/>тарифномъ нѣмерѣ 65 закона<br/>зъ дня 13. Грѣдна 1862</i> | <i>Finanzminister wird<br/>ermächtigt, den Kauf eines<br/>Palais zu Zwecken der<br/>kaiserlich russischen<br/><b>Botschaft</b> von der in der<br/>Tarifpost 65 des Gesetzes<br/>vom 13. December 1862<br/>(R. G. Bl. Nr. 89)<br/>angeordneten festen und<br/>Procentualgebür zu befreien</i> | <i>Upoważnia się Ministra<br/>skarbu, żeby kupno pałacu do<br/>celów <b>ambasady</b> rosyjskiej<br/>uwolnił od stałych i<br/>procentowych opłat w<br/>pozycyi 65 taryfy dołączonej<br/>do ustawy z dnia 13. grudnia<br/>1862 (Dz. u. p. Nr. 89)<br/>przepisanych</i> (1891, DzUP,<br>322) |

<sup>362</sup> СлРЯ XI–XVII вв., Вып. 17, С. 174.

<sup>363</sup> ССУМ XIV – XV ст., Т. 2, С. 204; МЯКИШЕВ, С. 593.

|                                  |                  |  |
|----------------------------------|------------------|--|
| (В. з. д. № 89) (1891, ВЗД, 322) | (1891, RGB, 322) |  |
|----------------------------------|------------------|--|

**Правительство.** У Словнику JPT: *Amt оурадъ* (JPT, 8), *urząd* (TPP, 6), *Behörde оурадъ* (JPT, 31), *władza, urząd* (TPP, 27), *Regierung правительство, владѣтельство* (JPT, 179), *rząd* (TPP, 151). У російській мові фіксується з XVII ст.<sup>364</sup> Засвідчене спорадичне вживання у старобілоруській мові<sup>365</sup>. На позначення органа державної влади в російській мові фіксується з XVIII ст.<sup>366</sup>

| руськ.                                                                                              | нім.                                                                                                               | польськ.                                                                                                      |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| зъ поводѣ зробленого<br>запытана ѡтъ Тирольского<br>краевого <b>правительства</b><br>(1849, ОВЗ, 2) | <i>aus Veranlassung einer, von<br/>den tirolischen<br/>Landesbehörden, gestellten<br/>Anfrage</i> (1849, ARGRB, 2) | <i>z powodu zapytania, przez<br/>tyrolskie <b>władze</b> krajowe tu<br/>uczynionego</i> (1849,<br>PDzPPRz, 2) |

**Правление.** У Словнику JPT: *Verwaltung зарадъ* (JPT, 255), *zarządzanie* (TPP, 215). Лексема фіксується у старобілоруській мові<sup>367</sup>. Значення ‘адміністративний орган’ розвинулося в російській мові у XIX ст.<sup>368</sup> У «Вісниках» лексема *правление* фіксується у двох значеннях: ‘адміністративний орган’ та в абстрактному — ‘управління, керування’.

| руськ.                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                                               | польськ.                                                                                                                                       |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Розпоряженъе<br/>министраства финансовъ зъ<br/>дня 5го Жовтня 1849 до<br/>всѣхъ <b>правлений</b><br/>скарбовыхъ доходѡвъ,</i> | <i>Erlass des Finanzministeriums<br/>vom 5. October 1849, an<br/>sämmliche Cameral-Gefällen-<br/><b>Verwaltungen</b>, wodurch die<br/>Stämpelpflichtigkeit der</i> | <i>Rozrządzenie ministerstwa<br/>finansów z dnia 5.<br/>Października 1849, do<br/>wszystkich kameralnych<br/><b>administracji</b> dochodów</i> |

<sup>364</sup> СлРЯ XI – XVII вв., Вып. 18, С. 109-110.

<sup>365</sup> ГСБМ, Вып. 27, С. 449.

<sup>366</sup> БАС, Т. 11, С. 20-21.

<sup>367</sup> ГСБМ, Вып. 27, С. 452.

<sup>368</sup> БАС, Т. 11, С. 24-25.

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| котрымъ обязанность<br>народной стражи до клейма<br>(стемплю) упорядковується<br>(1849, ОВЗ, 6)                                                                                                                                                                                                                                                                 | Nationalgarde geregelt wird<br>(1849, ARGRB, 6)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | niestatych, którem się<br>obowiązek gwardyi<br>narodowej co do stempla<br>reguluje (1849, PDzPPRz, 6)                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| Нашъ міністеръ краюи<br>воздѣланности и гѣрництва<br>полѣчилъ приказъ<br>исполнити сей предписъ и<br>власть, распорядити все, що<br>до того исполнена есть<br>потребне, такъ якъ и<br>оустановити тимчасовіи<br>гѣрничіи оурады для<br><b>правлена</b> дѣлами гѣрничо-<br>ленно-оурадовими,<br>гѣрничо-поліційными и<br>гѣрничо-карностными<br>(1850, ОВЗ, 666) | Unser Minister für<br>Landescultur und Bergwesen<br>ist mit dem Vollzuge<br>gegenwärtiger Vorschrift<br>beauftragt, und zur Einleitung<br>der hiezu führenden<br>Massregeln, sowie zur<br>Aufstellung provisorischer<br>Bergbehörden für die<br><b>Besorgung</b> der<br>berglehensämtlichen,<br>bergpöizeilichen und<br>Bergdisciplinar-Geschäfte<br>ermächtigt (1850, ARGRB,<br>666) | Nasz minister kultury<br>krajowej i górnictwa,<br>otrzymał zlecenie wykonania<br>niniejszego przepisu, wraz z<br>upoważnieniem do<br>zaprowadzenia środków, ku<br>temu wiodących, jako i do<br>ustanowienia<br>prowizorycznych władz<br>górnichich do <b>sprawowania</b><br>interesów górnichich-lennych<br>urzędowych, górnichich-<br>politycznych i górnichich-<br>dyscyplinarnych (1850,<br>PDzPPRz, 666) |

**Статске предстательство.** У Словнику JPT: *Staats-Anwaltschaft* ст.[атске] предстательство (JPT, 199), *prokuratura sądu karnego* (TPP, 199). Слово предстательство вживалося в староросійській мові у значеннях ‘виконання обов’язків керівника’ та ‘заступництво, покровительство’<sup>369</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                | нім.                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                                                            |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Дѣлательность <b>статского</b><br><b>предстательства</b> стагає са<br>почасти непосредственно<br>до исполнена сѣдовластіа<br>такъ въ цивільныхъ якъ и | Die Thätigkeit <b>der</b><br><b>Staatsanwaltschaft</b> bezieht<br>theils unmittelbar auf die<br>Ausübung der<br>Gerechtigkeitspflege sowohl | Działalność <b>prokuratorów</b><br><b>rządowych</b> , rozciąga się w<br>części bezpośrednio do<br>wykonywania wymiaru<br>sprawiedliwości w sprawach |

<sup>369</sup> СлРЯ XI – XVII вв., Вып. 18, С. 212.

|                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                                                               |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| карныхъ справахъ, почасті до правительственного зарадѣ правосудіа и до поправки и правдивого застасована [!] законѡвъ правосудіа въ обще (1850, OB3, 1183) | in Civil- als Strafsachen, theils auf die administrative Leitung der Justiz und auf die Verbesserung und richtige Anwendung der Justizgesetze im Allgemeinen (1850, ARGRB, 1183) | cywilnych i karnych; w części do kierunku administracyjnego sprawiedliwości, tudzież do ulepszenia i należytego zastosowania ustaw prawnych w ogólności (1850, PDzPPRz, 1183) |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Камеры прокураторъ** (з. в. одн.). У Словнику JPT: *Kammer-Procurement* камеры прокуратора (JPT, 129). Запозичення з німецької мови.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Роспрояженіе [!]<br>міністерства правосудія зъ дня 28. Лютого 1850, до найвышшого судового двора и ѡтклиныхъ судѡвъ въ Вѣдні и Львовѣ, котримъ изрекає ся тимчасове дальшебытіє заступаня колись поѡдданныхъ громадъ въ Галиціи черезъ Галиційску <b>камеры прокуратуру</b> при оуморяню и ѡтшукѡваню облигацій (1850, OB3, 657) | <i>Erlaß des Justizministeriums vom 28. Februar 1850, an den obersten Gerichtshof und die Appellationsgerichte zu Wien und Lemberg, wodurch die einstweilige Fortdauer der Vertretung der ehemals unterhänigen Gemeinden in Galizien durch <b>die</b> galizische <b>Kammerprocuratur</b> bei Amortisirung und Vindicirung von Obligationen ausgesprochen wird</i> (1850, ARGRB, 657) | <i>Rozrządzenie ministerstwa sprawiedliwości z dnia 28. Lutego 1850, do najwyższego trybunału sądowego i do sądów apelacyjnych we Wiedniu i we Lwowie, oświadczające, iż zastępywanie poddańczych niegdyś gmin w Galicyi przez galicyjski <b>urząd fiskalny</b> przy amortyzacyi i windykacyi obligacyi jeszcze i nadal tymczasowo trwać ma</i> (1850, PDzPPRz, 657) |

**Рада міністрѡвъ**. У Словнику JPT: *Ministerrath* рада міністрѡвъ (JPT, 148), пор. ще: *Radzca [!] ministrów* (TPP, 126). Переклад німецького терміна *Ministerrath* рада міністрѡвъ, можливо, був запозичений із польських перекладів Вісників, пор. польськ. *Rada ministrów*.



| руськ.                                                         | нім.                                                               | польськ.                                                           |
|----------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|
| на дорадѣ Моей <b>рады</b><br><b>министрѣвъ</b> (1849, ОБЗ, 2) | auf Einrathes Meines<br><b>Ministerrathes</b> (1849,<br>ARGRG, 18) | za doradą Mej <b>Rady</b><br><b>ministrów</b> (1849, PDzPPR,<br>2) |

**Верховного краєво-судового сенату** (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Senat* *сенать* (JPT, 195), *senat* (TPP, 164). Лексема латинського походження *сенать*<sup>370</sup> вживалася в староукраїнській мові<sup>371</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                             | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Цѣсарске роспоряженъ зъ<br>дня 19. Цвѣтня 1850,<br>дѣятелне для корунного<br>краю Тироля и<br>Форарлберга, о устройствѣ<br>и засягу круга дѣйствія<br><b>верховного краєво-судового</b><br><b>сенату</b> въ Тридентѣ, въ<br>отношеніи до верховно<br>краєвого суда въ Инсбруку<br>(1850, ОБЗ, 853) | Kaiserliche Verordnung vom<br>19. April 1850, wirksam für<br>das Kronland Tirol und<br>Vorarlberg, über den<br>Organismus und den Umfang<br>des Wirkungskreises <b>des</b><br><b>oberlandes-gerichtlichen</b><br><b>Senates</b> zu Trient, im<br>Verhältnisse zu dem<br>Oberlandesgerichte zu<br>Innsbruck (1850, ARGGB,<br>853) | Cesarskie rozporządzenie z<br>dnia 19. Kwietnia 1850,<br>obowiązujące w Tyrolu i<br>Vorarlbergu, Stanowiące<br>organizm i zakres działania<br><b>wydziału sądu krajowego</b><br><b>wyższego</b> Trydenckiego w<br>stosunku do sądu krajowego<br>wyższego w Innsbruku (1850,<br>PDzPPRz, 853) |

**Секція** (з. в. мн.). У Словнику JPT: *Section* *отдѣль*, *секція* (JPT, 194), *oddział*, *wydział* (TPP, 163). Лексема латинського походження, напевно, запозичена у Вісниках за німецького та польського посередництва.

| руськ. | нім. | польськ. |
|--------|------|----------|
|        |      |          |

<sup>370</sup> ЕСУМ, т. 5, с. 212.

<sup>371</sup> КАРТОТЕКА.

|                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Державный Совѣтъ<br/>подѣлитъ са на <b>секціи</b>,<br/>котрыхъ составленъ и<br/>крѣтъ дѣйствіа, означитъ са<br/>порядкомъ дѣлъ (1851,<br/>ОВЗ, 346)</i> | <i>Der Reichsrath wird in<br/><b>Sectionen</b> getheilt, deren<br/>Zusammensetzung und<br/>Geschäftskreis durch die<br/>Geschäftsordnung bestimmt<br/>werden wird (1851, ARGRB,<br/>346)</i> | <i>Rada Stanu, podzieloną<br/>będzie na <b>sekcye</b>, których<br/>skład i zakres spraw,<br/>oznaczone zostaną w<br/>porządku odbywania<br/>czynności (1851, PDzPPRz,<br/>346)</i> |
| <i>Подѣлъ на <b>секціи</b><br/>финансової стражи видѣти<br/>можно въ приложенѣмъ<br/>переглядѣ (1883, ВЗД, 71)</i>                                         | <i>Die Eintheilung in<br/>Finanzwach<b>sectionen</b> ist aus<br/>der beiliegenden Uebersicht<br/>zu entnehmen (1883, RGB,<br/>71)</i>                                                        | <i>Окрѣги <b>секци</b> стражи<br/>skarbowej wyszczególnione<br/>są w dołączonym przeglądzie<br/>(1883, DzUP, 71)</i>                                                               |

*Державный скарбъ.* У Словнику JPT: *Staats-Schatz ст.[атскій] скарбъ* (JPT, 200), *skarb państwa, skarb publiczny* (TPP, 168) Лексема *скарбъ* була запозичена з німецької мови за посередництва польської мови<sup>372</sup> у староукраїнський період.<sup>373</sup>

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Державный скарбъ бѣде отъ<br/>1. Сѣчна 1892 включно до<br/>31. Грѣдна 1899<br/>оучаствовати въ коштахъ,<br/>которіи красвѣй законъ для<br/>Стиріи нынѣшного дна<br/>обчислилъ въ цѣли<br/>оутриманья окѣнченого<br/>оуправильненья рѣки Мѣры<br/>на протагѣ отъ моста<br/>Радецкого въ Градцѣ ажъ до</i> | <i>Der <b>Staatsschatz</b> betheiligt<br/>sich vom 1. Jänner 1892<br/>anfangen bis einschließlich<br/>31. December 1899 an den im<br/>Landesgesetze für Steiermark<br/>vom heutigen Tage<br/>veranschlagten Kosten zur<br/>Erhaltung der durchgeführten<br/>Regulierung des Murflusses<br/>in der Strecke von der<br/>Radetzkybrücke in Graz bis</i> | <i>Do pokrycia kosztów<br/>utrzymania wykonanej<br/>regulacji rzeki Muru na<br/>przestrzeni od mostu<br/>Redetzkiego w Grazu aż do<br/>granicy styrijsko-węgierskiej<br/>(gmina katastralna Mauthdorf,<br/>gmina miejscowa Zween), w<br/>ustawie krajowej dla Styrii z<br/>dnia dziesiętszego<br/>preliminowanych,</i> |

<sup>372</sup> ЕСУМ, т. 5, с. 265.

<sup>373</sup> ТИМЧЕНКО, Книга 2, с. 322.

|                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| стирійско-оугорскои<br>границѣ (до катастаральной<br>громады Маѣтдорфъ,<br>мѣстцевой громады<br>Цвеевъ), рочною квотою<br>21.760 зол. (1891, ВЗД, 345) | zur steirisch-ungarischen<br>Grenze (Catastralgemeinde<br>Mauthdorf, Ortsgemeinde<br>Zween) mit einem jährlichen<br>Betrage von 21. 769 fl. (1891,<br>RGB, 345) | przyczyniać się będzie <b>skarб</b><br><b>państwa</b> począwszy od dnia<br>1. stycznia 1892 aż do dnia<br>31. grudnia 1899 włącznie<br>sumą roczną 21.760 zł. (1891,<br>DzUP, 345) |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Краєвий соймъ.** У Словнику JPT : *Соньм*, також *сеймъ краєвий* (JPT, 135), *sejm* (ТРР, 116). На відміну від лексеми *дѣма*, яка входила до складу терміна *Державна дѣма*, лексема *сойм* вживалася на позначення представницького органа місцевого рівня. Вона використовувалася для перекладу німецької лексеми *Tag* складі терміна *Landtag*. Цю лексему подає у своєму Словнику Є. Желехівський<sup>374</sup>. Лексема вживалася в церковнослов'янській мові — *сонмъ*<sup>375</sup>. У польській мові закріпилася форма *sejm*, яка і використовувалася в польськомовних версіях вісників. У сучасній українській мові обидві форми — *сейм* та *сойм* — є нормативними<sup>376</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                              | нім.                                                                                                                                                                    | польськ.                                                                                                                                                                       |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Краєвіи соймы Истрии, Горицы и Градища созываютъ са на день 19. Серпна с. р., краєвий соймъ Терста съ его областью на день 29. Серпна с. р. (1874, ВЗД, 383)</i> | <i>Die Landtage von Istrien, Görz und Gradiska sind für den 19. August 1874, der Landtag von Triest mit seinem Gebiete ist für den 29. August 1874 (1874, RGB, 383)</i> | <i>Sejmy krajowe istryjski, gorycki i gradyski zwołują się na dzień 19 sierpnia b. r., sejm krajowy miasta Tryestu z okręgiem na dzień 29 sierpnia b. r. (1874, DzUP, 383)</i> |

<sup>374</sup> ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ, Т. 2, С. 893.

<sup>375</sup> ДЬЯЧЕНКО, С. 638; пор. також цю форму у СЛАР, Ч. 5, С. 652.

<sup>376</sup> СУМ, Т. 9, С. 110, 438.

**Оуправительство.** Лексема *управительство* фіксується в російській літературній мові у XVIII ст. у значенні ‘система управління, органи власти’. Словник сучасної російської мови покликається на наявність її у лексикографічній праці «Российской целлариус, или этимология», виданій Ф. Гелтергофом у Москві 1771 року<sup>377</sup>. Однак однокоренева лексема *управитель* зафіксована в староукраїнській мові<sup>378</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Приготовится возможность, абы той вѣстникъ державныхъ законѡвъ такъ поединчими штуками (нѣмерами, съшитами и листами), акъ такожь рочниками каждого часѹ по цѣнахъ якъ лишь можно найтанышихъ набѣвати можна, понеже <b>статске оуправительство</b> при обраховѣваню тихже лишь тѡлько цѣнѹ власныхъ коштѡвъ въ щетѣ поставить (1849, Введение, 7)</i> | <i>Es wird die Einleitung getroffen, dass dieses Reichs-Gesetzblatt, sowohl zu einzelnen Stücken (Nummern, Heften oder Blättern), als auch jahrgangsweise und abgesondert in jeder der zehn Ausgaben, von Jedermann jeweilig in den thunlich billigsten Preisen erlangt werden kann, indem die <b>Staatsverwaltung</b> bei Berechnung desselben nur dem eigenen Kostenpreis in Anschlag bringen wird (1849, Einleitung, 7)</i> | <i>Takie zaprowadzi się urządzenie, iż ten dziennik praw państwa tak częściami pojedynczemi (numerami, zeszytami lub kartkami), jako też rocznemi zbiory i oddzielnie w każdej z owych dziesięciu wydań, przez każdego kiedykolwiek w jak najtańszych cenach nabytym być może, <b>administracya</b> bowiem <b>rządowa</b> przy ocenieniu onegoż tylko cenę własnych kosztów w obrachunek włoży (1849, Wstęp, 7)</i> |
| <i>Цифра именительного основного капитала подлѣгає одобренію <b>статского оуправительства</b> (1881, ВЗД, 168)</i>                                                                                                                                                                                                                                        | <i>Die Ziffer des Nominal-Anlagecapitales ist der Genehmigung der <b>Staatsverwaltung</b> zu unterziehen (1881, RGB, 168)</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | <i>Sumę kapitału zakładowego imiennego poddać należy zatwierdzeniu <b>Rządu</b> (1881, DzUP, 168)</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| <i>Роспоряжение министра справъ внутреннихъ и фінансѡвъ зѣ дня 15.</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                    | <i>Erlaß des Ministers des Innern und der Finanzen vom 15. April 1852, mit einer</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | <i>Rozrządzenie ministerstw spraw wewnętrznych i finansów z dnia 15. Kwietnia</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |

<sup>377</sup> БАС, Т. 16, С. 756.

<sup>378</sup> БЕРИНДА, С. 140.

|                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                              |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Цвѣтня 1852, съ<br>изъясненъемъ роспоряженя<br>зъ дня 1. Жовтня 1850<br>Ч. 376 В. з. д. възглядомъ<br>тымчасового устройства<br>публичного <b>лѣкарского</b><br><b>управительства</b> (1852, ОБЗ,<br>396) | Erläuterung der Verordnung<br>vom 1. October 1850, Nr. 376<br>des Reichsgesetzblattes, in<br>Betreff der provisorischen<br>Organisation der öffentlichen<br><b>Medicinal-Verwaltung</b> (1852,<br>ARGRB, 396) | 1852, wraz z objaśnieniem<br>rozporządzenia z<br>d. 1. Października 1850<br>(N. 376. dz. pr. p.) we<br>względzie prowizorycznej<br>organizacyi <b>administracyia</b><br><b>publicznej lekarskiej</b> (1852,<br>PDzPPRz, 396) |
| Но <b>телеграфное</b><br><b>оуправительство</b> має съ<br>концессіонерами<br>порозумѣти са възглядомъ<br>мѣстца поставленія<br>[столповъ] (1872, ВЗД, 255)                                                | Die <b>Telegraphenverwaltung</b><br>hat sich jedoch über den Platz<br>der Aufstellung [der Pfähle]<br>mit den Concessionären zu<br>verständigen (1872, RGB,<br>255)                                           | <b>Administracya telegrafów</b><br>wina jednak porozumieć się z<br>koncesyjnaryuszami co do<br>miejsca na prowadzenie linii<br>(1872, DzUP, 255)                                                                             |

**Оурадъ.** Лексема *оурадити* вживалася ще з давньоукраїнських часів, тоді ж вживалося й однокореневе слово *оурадъ* у значенні ‘умова, договір’<sup>379</sup>. Однак сема ‘управління, влада’ останньої лексеми в українській мові розвивається з XVI ст.<sup>380</sup>

| руськ.                                                                                                                      | нім.                                                                                                                                                            | польськ.                                                                                                           |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| если овѣи <b>оуради</b> котріи, въ<br>послѣднѣмъ дѣлѣ<br>оучаствують, завѣдомлатса<br>о подобныхъ змѣнахъ (1849,<br>ОБЗ, 2) | wenn jene <b>Behörden</b> , welche<br>bei letzterem Geschäfte<br>betheiliget sind, in die<br>Kenntniss von derlei<br>Veränderungen gelangen<br>(1849, ARGRB, 2) | gdy <b>władze</b> temże dziełem<br>zajmujące się, o zmianach<br>takowych wiadomości<br>zasięgną (1849, PDzPPRz, 2) |

Лексема *оурадъ* входить до складу назв інших органів державного управління. Наприклад:

<sup>379</sup> СРЕЗНЕВСЬКИЙ, Т. 3, С. 1262-1263.

<sup>380</sup> ТИМЧЕНКО, Книга 2, С. 439.

оурады (н.в.м.)безпеченьства. У Словнику JPT: *Sicherheits-Behörde* оурадъ беспеченьства (JPT, 196), *władza bezpieczeństwa* (TPP, 164). Лексема *безпеченьства* (р. в. одн.), можливо, була запозичена з польської мови.

| руськ.                                                                                               | нім.                                                                                                           | польськ.                                                                                                           |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>оурады беспеченьства, котрі о спокій, порадокъ и беспеченьство старатиса мають</i> (1849, ОБЗ, 3) | <i>die Sicherheitsbehörden, welche für Ruhe, Ordnung und Sicherheit Sorge zu tragen haben</i> (1849, ARGRB, 3) | <i>władze bezpieczeństwa, które nad spokojnością, porządkiem i bezpieczeństwem czuwać winny</i> (1849, PDzPPRz, 3) |

гóрничо-ленный оурадъ. Прикметник *гóрничо-ленный*, можливо, був запозичений з польської мови.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                     | нім.                                                                                                                                                                                                                                                     | польськ.                                                                                                                                                                                                                                  |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>При чомъ розумѣти са має то само зъ себе, же гóрничо-ленный оурадъ має такожъ черезъ гóрничо-сѣдовый сенатъ полѣчити вѣдомость о приказаномъ вымазаню такои сѣществовавшои въ гóрничой книзѣ записанои обязанности</i> (1850, ОБЗ, 657) | <i>Wobei es sich von selbst versteht, daß die Berglehensbehörde auch von der verfügbaren Löschung einer derlei bestandenen in dem Bergbuche eingetragenen Verbindlichkeit durch den berggerichtlichen Senat Kenntniß erhalten muß</i> (1850, ARGRB, 657) | <i>Przytem samo przez się rozumie się, że górnico-lenna władza także i o rozrządzonym wykreśleniu takowego byłego w księdze górnicy wciągniętego zobowiązania przez górnico-sądowy senat wiadomość otrzymać musi</i> (1850, PDzPPRz, 657) |

камеральнѣ краєві оурады (н. в. м.). Можливо, прикметникові компоненти *камералнѣ краєві* були запозичені з польських перекладів, пор. *krajowe kameralne*.

| руськ. | нім. | польськ. |
|--------|------|----------|
|--------|------|----------|

|                                                                                                           |                                                                                                                  |                                                                                                    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Камеральні краєві оурады</i><br>оуполномочуютса, [!] до<br>означена пересѣчныхъ вагъ<br>(1849, ОВЗ, 8) | <i>Die Cameral-Landesbehörden</i><br>werden ermächtigt<br>Durchschnittsgewichte zu<br>bestimmen (1849, ARGRB, 8) | <i>Władze krajowe kameralne</i><br>upoważniają się, średnie<br>oznaczyć wagi (1849,<br>PDzPPRz, 8) |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------|

мытовомꙋ оурадови (д. в. о.). У Словнику JPT: *Zoll-Amt* цловый оурадъ, таможна (JPT, 284), *urząd cłowy* (TPP, 236). На відміну від Словника JPT, у перекладах законів інколи вживався термін *мытовомꙋ оурадови* (д. в. о.), у якому вживається лексема *мытовомꙋ* (д. в. о.), утворена від лексеми німецького походження *мыто*, яка вживалася в староукраїнській мові<sup>381</sup>.

| руськ.                                                                                                                    | нім.                                                                                 | польськ.                                                                                                         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Бранье подъ мыто</i><br><i>пристоить</i> <i>каждомꙋ</i><br><i>помощномꙋ мытовомꙋ</i><br><i>оурадови</i> (1849, ОВЗ, 8) | <i>Die Zollbehandlung steht</i><br><i>jedem Hilfszollamte zu</i> (1849,<br>ARGRB, 8) | <i>Postpowanie cłowe należy do</i><br><i>każdego celnego urzędu</i><br><i>pomocniczego</i> (1849,<br>PDzPPRz, 8) |

побочно-цловый оурадъ. Пор. у Словнику JPT: *Neben-* побочный, *оубочный* (JPT, 155). Лексеми *побочный*, *оубочный*, можливо, були запозичені з польської мови, пор. польськ. *poboczny*<sup>382</sup>, *uboczny*<sup>383</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                        | нім.                                                                                                                                                                                                                                 | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Ц. к. побочно-цловый</i><br><i>оурадъ I. классы Рива въ</i><br><i>Тиролю, который имѣе</i><br><i>цлови оуроважненья</i><br><i>головно-цлового оурада</i><br><i>II. классы, оуповажнае са</i><br><i>до вольного отъ цла</i> | <i>Das mit den</i><br><i>Verzollungsbefugnissen eines</i><br><i>Hauptzollamtes II. Classe</i><br><i>ausgestattete</i><br><i>k. k. Nebenzollamt I. Classe</i><br><i>zu Riva in Tirol wird zur</i><br><i>zollfreien Behandlung von</i> | <i>Upoważnia się c. k. komorę</i><br><i>potocniczą I klasy w Rivie w</i><br><i>Tyrolu, posiadającą atrybucye</i><br><i>celnicze komory głównej II</i><br><i>klasy do ekspedycowania bez</i><br><i>opłaty cła rzeczy podróŜnych</i><br><i>naprzód lub później</i> |

<sup>381</sup> ТИМЧЕНКО, Книга 1, С. 443.

<sup>382</sup> LINDE, T. 2, cz. 2, S. 759.

<sup>383</sup> LINDE, T. 4, S. 4.

|                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                       |                                                                                         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|
| постѣпаніа съ<br>подорожными ефектами,<br>которіи напередъ или послѣ<br>посылають са (артикулъ IX,<br>ч. 1, цлового закона зъ дна<br>25. Маа 1882)(1885, ВЗД,<br>259) | vorausoder nachgesendeten<br>Reiseeffecten (Artikel IX,<br>Z. 1, des Zollgesetzes vom<br>25. Mai 1882) ermächtigt<br>(1885, RGB, 259) | wysyłanych (artykuł IX, l. 1,<br>ustawy cłowej z dnia 25 maja<br>1882)(1885, DzUP, 259) |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|

сѣдовымъ оурадамъ (д. в. м.). У Словнику JPT: *Gerichts-Behörde* сѣдовый оурадь, сѣдь (JPT, 106), *władza sądowa, urząd sądowy* (TPP, 92). Лексеми сѣдь, сѣдовый вживалися в староукраїнській мові<sup>384</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                               | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| а сѣдовымъ оурадамъ<br>обовазанымъ до затагана<br>въ записники и<br>регистрована договорѣвъ<br>продажи чиншовыхъ дѣбрь<br>тѣлько наказатиса має,<br>змѣны зайшли въ<br>посѣданію такихъ дѣбрь до<br>вѣдомости ц. к. оурадовъ<br>доходovýchъ подати (1849,<br>OB3, 2) | und die mit Protokollirung und<br>Registrierung von<br>Veräusserungsverträgen über<br>grundzinsbare<br>(grundrechtbare) Güter<br>beauftragten <b>Gerichtsbehörden</b><br>nur anzuweisen seien, die in<br>dem Besitze solcher Güter<br>eingetretenen Veränderungen<br>zur Kenntniss der Rentämter<br>zu bringen (1849, ARGRB, 2) | a <b>władzom sądowym</b> , którym<br>protokolowanie i<br>rejestrowanie kontraktów<br>zbycia dóbr czynszom<br>gruntowym (prawom<br>gruntowym) uległych<br>poruczono, tylko nakazać się<br>winno, ażeby o zmianach, w<br>posiadaniu tokowych dóbr<br>zaszłych, c.k. urzędy<br>dochodów zawiadomiały<br>(1849, PDzPPRz, 2) |

Пор.: **податкова адміністрація**. Пізніше у Вісниках вживалася лексема **адміністрація**, яка разом з іншими лексемами утворювала назву певного

<sup>384</sup> ТИМЧЕНКО, Книга 2, С. 376.



відомства. Ця лексема вживалася, очевидно, під впливом німецької лексеми *Administration*, та польської *administracya*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><i>Въ додаткѣ до<br/>розпораженъа зѣ дня<br/>22. Грѣдна 1891 (В. з. д.<br/>№. 190), дотычно<br/>розграниченъа обводѣвъ<br/><b>податковыхъ администрацій</b><br/>въ дотерперѣшнихъ<br/>повѣтахъ, и дотычно<br/>оучрежденъа <b>податковыхъ<br/>администрацій</b> въ новыхъ<br/>повѣтахъ головного и<br/>престольного мѣста Вѣдна,<br/>подає са до публичной<br/>вѣдомости, що <b>податкова<br/>администарція</b> для IV., V. и<br/>X. громадского повѣта<br/>оурадовѣ свою<br/>дѣательность съ днемъ<br/>15. Липца 1892 розпочинає<br/>(1892, ВЗД, 618)</i></p> | <p><i>Im Nachhange zu der<br/>Verordnung vom<br/>22. December 1891<br/>(R. G. Bl. Nr. 190), betreffend<br/>die Abgrenzung der Sprengel<br/>der <b>Steueradministrationen</b> in<br/>den bisherigen und die<br/>Errichtung von<br/><b>Steueradministrationen</b> in<br/>den neuen Bezirken der<br/>Haupt- und Residenzstadt<br/>Wien wird zur allgemeinen<br/>Kenntnis gebracht, dass die<br/><b>Steueradministration</b> für den<br/>IV., V., und X.<br/>Gemeindebezirk ihre<br/>Amtswirksamkeit mit 15. Juli<br/>1892 beginnt (1892, RGB,<br/>618)</i></p> | <p><i>Dodatkowo do<br/>rozporządzenia z dnia<br/>22. grudnia 1891 (Dz. u. p.<br/>Nr. 190) o odgraniczeniu<br/>okręgów <b>administracyj<br/>podatkowych</b> w<br/>dotychczasowych i<br/>zaprowadzeniu <b>administracyj<br/>podatkowych</b> w nowych<br/>dzielnicach stołecznego i<br/>rezydencyonalnego miasta<br/>Wiednia, podaje się do<br/>wiadomości powszechnej, że<br/><b>administracya podatkowa</b> dla<br/>IV, V i X dzielnic<br/>rozpoczyna urzędowanie dnia<br/>15. lipca 1892 (1892, DzUP,<br/>618)</i></p> |

#### 4. 2. 3. Назви посад і службових осіб

**Бѣрмистрѣ.** У Словнику JPT: *Bürgermeister* посадникъ, бѣрмистрѣ (JPT, 48), *burmistrz* (TPP, 42). Лексема запозичена з середньовісньонімецької мови через старопольську в середньоукраїнський період<sup>385</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><i>Кожда выборыва комиссія въ мѣстахъ Львовѣ, Краковѣ и Станиславовѣ складає са зъ бѣрмиистра або поставленого ѿтъ него мѣстодержца, зъ двоухъ ѿтъ него покликаныхъ членѡвъ громадской старшины, и зъ двоухъ иншихъ ѿтъ правительственного предсѣдателя означеныхъ до выборовъ оуправненьныхъ овыхъ мѣстъ, потѡмъ зъ цѣсарского комиссара именованного ѿтъ правительственного предсѣдателя (1850, ОВЗ, 1771)</i></p> | <p><i>Jede Wahlkommission in den Städten Lemberg, Krakau und Stanislau besteht aus dem <b>Bürgermeister</b> oder dem von ihm bestellten Stellvertreter, aus zwei von ihm beigezogenen Mitgliedern des Gemeinderathes und aus zwei anderen von dem Regierungspräsidenten bestimmten Wahlberechtigten jener Städte, dann einem von dem Regierungspräsidenten benannten landesfürstlichen Commissär (1850, ARG RB, 1771)</i></p> | <p><i>Każda komisya wyborcza w miastach Lwowie, Krakowie i Stanisławowie składa się z <b>burmistrza</b> albo z zastępcy przez niego ustanowionego, z dwóch przez niego przyzwanych członków Rady gminy i z dwóch innych przez rządowego przyzdydenta oznaczonych do wyboru uprawnionych owych miast, tudzież z jednego komisarza cesarskiego, przez prezydenta rządowego wymienionego (1850, PDzPPRz, 1771)</i></p> |

**Возьныхъ** (р. в. мн.). У Словнику JPT: *Raths-Diener* слѣга радный (JPT, 174), *woźny* (TPP, 146). Вираз *слѣга радный* є калькою з німецької мови *Raths-Diener*, калька *ślug radnych* (р. в. мн.) вживалася також і у польських випусках Вісників. У руських Вісниках зафіксована також лексема **возьныхъ** (р. в. мн.). Лексема **возний** — запозичення з польської мови у середньоукраїнський період<sup>386</sup>.

<sup>385</sup> ЕСУМ, Т. 1, С. 303; ФАСМЕР, Т. 1, С. 246; ССУМ, Т. 1, С. 132.

<sup>386</sup> ЕСУМ, Т. 1, С. 416.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><i>Станъ почтѣ особѣ</i><br/> <i>ц. к. верхового краєвого</i><br/> <i>сѣда для корѣнного краю</i><br/> <i>Тироля и Форарлберга</i><br/> <i>включно предсѣдательствѣ</i><br/> <i>ц. к. земскихъ сѣдѣвъ въ</i><br/> <i>Триденѣ, Боцень,</i><br/> <i>Ровередѣ и Фелдкирхѣ</i><br/> <i>состоить пѣдла</i><br/> <i>Всевисочайшого рѣшена зѣ</i><br/> <i>дна 26. Червца 1849: ... е)</i><br/> <i>зѣ четырёхъ <b>возѣныхъ</b>,</i><br/> <i>кождый сѣ платою по</i><br/> <i>400 з. р. зѣ котрыхъ двоухъ</i><br/> <i>сѣтъ придѣленіи</i><br/> <i>верховномѣ краєвомѣ</i><br/> <i>сѣдови въ Инсбрѣкѣ а двоухъ</i><br/> <i>сенатови верховного</i><br/> <i>краєвого сѣда въ Триденѣ</i><br/> <i>(1850, OB3, 853)</i></p> | <p><i>Der Personalstand des</i><br/> <i>k. k. Oberlandesgerichtes für</i><br/> <i>das Kronland Tirol und</i><br/> <i>Vorarlberg, mit Inbegriff der</i><br/> <i>Präsidenten der</i><br/> <i>k. k. Landesgerichte in Trient,</i><br/> <i>Botzen, Roveredo und</i><br/> <i>Feldkirch besteht nach der</i><br/> <i>Allerhöchsten Entschliebung</i><br/> <i>vom 26. Juni 1849: ... f) aus</i><br/> <i>vier <b>Rathsdienern</b>, ein jeder</i><br/> <i>mit dem Gehalte von 400. fl.,</i><br/> <i>wovon zwei dem</i><br/> <i>Oberlandesgerichte in</i><br/> <i>Innsbruck und zwei dem</i><br/> <i>oberlandesgerichtlichen</i><br/> <i>Senate zu Trient zugewiesen</i><br/> <i>sind (1850, ARGRB, 853)</i></p> | <p><i>Stan personalu c. k. sądu</i><br/> <i>krajowego wyższego w kraju</i><br/> <i>koronnym Tyrolu i</i><br/> <i>Vorarlbergu, łącznie z</i><br/> <i>prezydentami c. k. sądów</i><br/> <i>krajowych w Trydencie,</i><br/> <i>Botzen, Roveredo i Feldkirch,</i><br/> <i>składa się, stosownie do</i><br/> <i>Najwyższego postanowienia z</i><br/> <i>d. 26. Czerwca 1849 r.</i><br/> <i>obwieszczonego: ... f) z</i><br/> <i>czterech <b>sług radnych</b>, każdy</i><br/> <i>z płacą po 400 złt. r., z</i><br/> <i>których dwaj przydzieleni są</i><br/> <i>do sądu krajowego wyższego</i><br/> <i>w Insbruku, a dwaj do</i><br/> <i>wydziału sądu krajowego</i><br/> <i>wyższego w Trydencie (1850,</i><br/> <i>PDzPPRz, 853)</i></p> |

**Губернаторъ.** У Словнику JPT: *Gouverneur* губернаторъ, правитель (JPT, 112); *gubernator* (TPP, 97). Лексема латинського походження губернатор запозичена у староукраїнський період з польської мови<sup>387</sup>.

| руськ.                                                                                                                                | нім.                                                                                                                                                    | польськ.                                                                                                                                                |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><i>На челѣ політичного</i><br/> <i>оуправительства для</i><br/> <i>Воеводини Сербіи и</i><br/> <i>Темешского Банатѣ стоить</i></p> | <p><i>An der Spitze der politischen</i><br/> <i>Verwaltung für die</i><br/> <i>Woiwodschaft Serbien und</i><br/> <i>das Temeser Banat steht der</i></p> | <p><i>Na czele politycznej</i><br/> <i>administracyi województwa</i><br/> <i>Serbskiego i banatu</i><br/> <i>Temeskiego stoi <b>gubernator</b>,</i></p> |

<sup>387</sup> СУМ, Вип. 7, С. 112; ЕСУМ, Т. 1, С. 611.

|                                                                                                                                                                     |                                                                                                                             |                                                                                                               |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>губернаторъ</i> <i>яко</i><br><i>предсѣдатель краєвого</i><br><i>правительства съ</i><br><i>оурадовымъ сѣдѣлищемъ</i><br><i>въ Темешварѣ</i> (1851, ОБЗ,<br>535) | <i>Gouverneur als Präsident der</i><br><i>Landesregierung mit dem</i><br><i>Amtssitze in Temesvár</i> (1851,<br>ARGRB, 535) | <i>jako prezydent rządu</i><br><i>krajowego, z siedziskiem w</i><br><i>Temeswarze</i> (1851,<br>PDzPPRz, 535) |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Делегаты** (н. в. мн.). Пор. у Словнику JPT: *Delegation (in Italien)* делегація (JPT, 58). Лексема використовувалася лише у стосунку до Королівства Венеції, яка була у складі Австрійської Імперії до 1866 року. Відповідно, вживання лексеми *делегаты* обмежувалося 1849—1852 рр.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                 | нім.                                                                                                                                                                                                                                     | польськ.                                                                                                                                                                                                              |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Делегаты</i> <i>становлять первѣ</i><br><i>оуправительственнѣ</i> <i>настою</i><br><i>въ заležitostяхъ</i><br><i>провинцій и підчинені сѣть</i><br><i>непосредственно</i><br><i>намѣстникови</i> (1851, ОБЗ,<br>76) | <i>Die Delegaten bilden die erste</i><br><i>administrative Instanz in den</i><br><i>Angelegenheiten der</i><br><i>betreffenden Provinzen und</i><br><i>sind unmittelbar dem</i><br><i>Statthalter untergeordnet</i><br>(1851, ARGRB, 76) | <i>Delegaci stanowią pierwszą</i><br><i>administracyjną instancję w</i><br><i>sprawach prowincyi</i><br><i>dotyczących i są</i><br><i>bezpośrednio namiestnikowi</i><br><i>podporządkowani</i> (1851,<br>PDzPPRz, 76) |

**Канцелісты** (н. в. мн.). У Словнику JPT: *Kanzellist* канцелиста (JPT, 129), *kanzelista* (ТРР, 112). Форма *канцелиста*, запропонована в Словнику JPT, свідчить про запозичення з німецької мови через польську.

| руськ.                                                                                                                                                                       | нім.                                                                                                                                                                 | польськ.                                                                                                                                                            |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Совѣтники</i> <i>верховного</i><br><i>краєвого сѣда и канцелісты</i><br><i>верховного краєвого сѣда</i><br><i>въ Инсбрукѣ и сенатѣ</i><br><i>верховного краєвого сѣда</i> | <i>Die Oberlandesgerichtsräthe</i><br><i>und die Kanzellisten des</i><br><i>Oberlandesgerichtes zu</i><br><i>Innsbruck und des</i><br><i>oberlandesgerichtlichen</i> | <i>Radzcy i kanceliści sądu</i><br><i>krajowego wyższego w</i><br><i>Insbruku i wydziału sądu</i><br><i>krajowego wyższego w</i><br><i>Insbruku i wydziału sądu</i> |

|                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| въ Тридентѣ становлятъ<br>межи собою составъ<br>слитный съ рѣвнымъ<br>чиномъ и правомъ посѣвана<br>са въ вышшій степень<br>платы пѣдла лѣтъ слѣжбы<br>безъ розличіа мѣста<br>пребывана (1850, ОБЗ, 854) | Senates zu Trient bilden unter<br>sich einen Concretalstatus mit<br>gleichem Range und dem<br>Vorrückungsrechte in die<br>höhere Gehaltsstufe nach dem<br>Dienstalter ohne Unterschied<br>des Aufenthaltes (1850,<br>ARGRB, 854) | krajowego wyższego w<br>Trydencie, stanowią między<br>sobą stan konkretalny z<br>równą rangą i prawem<br>awansu do wyższych stopni<br>płaty, według lat służby, bez<br>względu na pobyt (1850,<br>PDzPPRz, 854) |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Конципістѣвъ** (р. в. мн.). Очевидно, okazionale zapożyczenia z niemieckoj mowy; wживалося на позначення юристів дрібного рангу в старій Австрії<sup>388</sup>.

**Маніпуляційні урядники.** Okazionale zapożyczenia z niemieckoj mowy; wживалося на позначення чиновників дрібного рангу. Пор. у Словнику JPT: *Manipulation* маніпґлація, дѣловодство (JPT, 144), *manipulacja* (TPP, 122).

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                               | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                     | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Почетъ особъ, котрі пѣдъ<br>его предводительствомъ и<br>отвѣчательностію<br>справовати мають дѣла<br>оуправительства, состоитъ<br>зъ ѣтпѣдного числа<br>совѣтниківъ<br>намѣстничества,<br><b>конципістѣвъ</b> і<br><b>маніпґлаційныхъ</b><br><b>оурядникѣвъ</b> (1850, ОБЗ,<br>1741) | Das Personale, welches unter<br>seiner Leitung und<br>Verantwortung die<br>Verwaltungsgeschäfte zu<br>besorgen hat, besteht aus<br>einer entsprechenden Zahl<br>von Statthaltereiräthen,<br><b>Concipisten</b> und<br><b>Manipulationsbeamten</b> (1850,<br>ARGRB, 1741) | Personale (ilość osób) pod<br>jego kierownictwem i<br>odpowiedzialnością<br>interesami administracyjnymi<br>zawiadywać mające, składa<br>się z odpowiedniej liczby<br>radców namiestniczych,<br><b>konceptistów</b> i <b>urzędników</b><br><b>manipulacyjnych</b> (1850,<br>PDzPPRz, 1741) |

<sup>388</sup> <http://www.duden.de/rechtschreibung/Konzipist>

**Краєначальникъ.** У Словнику JPT: *Landeschef* краєначальникъ, начальникъ краєвий, нач.[алникъ] краю (JPT, 135), *naczelnik kraju* (TPP, 116). У Вісниках німецький термін *Landeschef* перекладено руською мовою як *краєначальникъ*, яка утворена від слів *край* та *начальник*. Лексема *начальник* відома ще зі старослов'янської мови<sup>389</sup>. У давньоруській мові вона вживалася серед інших також і в значенні 'керівник'<sup>390</sup>. В староукраїнській мові вже простежується семантичний зсув 'релігійне поняття' → 'світське поняття'<sup>391</sup>. Перекладачі руської версії вісників утворили лексему *краєначальникъ* способом основоскладання за зразком німецької мови *Landeschef*.

| руськ.                                                                                                                | нім.                                                                                                                               | польськ.                                                                                                                     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Надъ окръжными оурадами<br>стоитъ въ корѣнныхъ краахъ<br>Намѣстничество и<br><b>Краєначальникъ</b> (1852, ОБЗ,<br>29) | Über den Kreisbehörden steht<br>in den Kronländern die<br>Statthaltereien und <b>der</b><br><b>Landeschef</b> (1852, ARGRB,<br>29) | Nad władzami obwodowymi<br>stoi w krajach koronnych<br>namiestnikostwo i <b>naczelnik</b><br><b>kraju</b> (1852, PDzPPRz, 7) |

**Министеръ.** Лексема латинського походження *міністр* запозичена слов'янськими мовами з французької<sup>392</sup>, у сучасному значенні у польській мові вживається з другої половини XVII ст.<sup>393</sup>, у російській – з початку XVIII ст.<sup>394</sup>. Як і в польській мові, лексема подана із секундарним *е*, пор. руськ. *министеръ*, польськ. *minister*. Вірогідно, посередником виступала польська мова.

| руськ.                                                                       | нім.                                                                                              | польськ.                                                                                                  |
|------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Королевско-оугорскій<br><b>министеръ</b> сообщеній, съ<br>которымъ я въ томъ | Der königlich ungarische<br><b>Communicationsminister</b> , mit<br>welchem ich mich dießfalls ins | Królewsko-węgierski <b>minister</b><br><b>komunikacyi</b> , z którym się w<br>tym względzie porozumiałem, |

<sup>389</sup> ЕСУМ, Т. 4, С. 53.

<sup>390</sup> СлРЯ XI–XVIII вв., Вып. 10, С. 306.

<sup>391</sup> ГСБМ, Вып. 19, С. 361.

<sup>392</sup> ЕСУМ, Т. 3, С. 478.

<sup>393</sup> BAŃKOWSKI, Т. 2, S. 191.

<sup>394</sup> СлРЯ XVIII в, Вып. 12, С. 196.

|                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                   |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| взглядѣ въ порозѣмѣніе<br>вѣйшоль, приготоулае<br>современно такое самое<br>ропоражение для<br>желѣзницъ краѣвъ<br>оугорскои короны (1872,<br>ВЗД, 261)                 | <i>Einvernehmen gesetzt habe,<br/>trifft unter Einem die gleiche<br/>Anordnung für die Eisenbahnen<br/>der Länder der ungarischen<br/>Krone (1872, RGB, 261)</i>                                       | wydaje jednocześnie także<br>rozporządzenie dla kolei<br>żelaznych w krajach korony<br>węgierskiej (1872, DzUP, 261)                                                                              |
| Его Величество рачили на<br>внесокъ <b>министра</b><br><b>правосѣдіа</b> а дорадѣ рады<br>министрѣвъ<br>всевысочайшымъ<br>рѣшеніемъ ... позволить...<br>(1849, ОВЗ, 18) | <i>Seine Majestät haben über<br/>Antrag <b>des Justizministers</b> und<br/>Einrathen des Ministerrathes mit<br/>allerhöchster Entschliessung ...<br/>zugenehmigen geruhet ... (1849,<br/>ARGB, 18)</i> | Na wniosek <b>ministra</b><br>sprawiedliwości i za doradę<br>Rady ministrów raczył<br>Najjaśniejszy Pan najwyższą<br>rezolucją z dnia 27.<br>Października 1849 zezwolić...<br>(1849, PDzPPRz, 18) |

**Мѣстодержцы** (н. в. мн.). У Словнику JPT: *Stellvertreter* мѣстодержецъ (JPT, 204), *zastępcą* (TPP, 172). Пор. в старорос. мѣстодержецъ ‘правитель, властитель’<sup>395</sup>. У руських Вісникх спостерігаємо зміщення семантики — ‘заступник’, очевидно, на зразок лексеми *місцеблюстителъ* ‘духовна особа з правом тимчасово виконувати обов’язки патріарха, а також наступник патріаршого престолу’.

| руськ.                                                                                                                                                                                   | нім.                                                                                                                                                                                                                               | польськ.                                                                                                                                                                                                          |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Дѣйствѣющій теперъ<br>тимчасовый академическій<br>сенатъ, такъ якъ и<br>дѣйствѣющіи діректоры або<br>ихъ мѣстодержцы зостають<br>в своєї дѣлательности, ажъ<br>поки са на ихъ мѣстце ѳтъ | <i>Der gegenwärtig fungierende<br/>provisorische akademische<br/>Senat, so wie die fungierenden<br/>Directoren oder ihre<br/><b>Stellvertreter</b> bleiben in ihrer<br/>Wirksamkeit, bis sie von der<br/>Regirung durch andere</i> | <i>Urządzący obecnie<br/>prowizoryczny senat<br/>akademicki, jako też<br/>urządzący dyrektorowie lub<br/>ich <b>zastępcy</b>, pozostają w<br/>swej działalności, dopoki nie<br/>zostaną ze strony rządu przez</i> |

<sup>395</sup> СлРЯ XI – XVII вв., Вып. 9, С. 118.

|                                                                   |                                                  |                                            |
|-------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------|--------------------------------------------|
| правительства не<br>поставлять иннии особы [...] (1850, ОБЗ, 652) | Personen ersetzt werden [...] (1850, AGRGB, 652) | inne osoby zastapione (1850, PDzPPRz, 652) |
|-------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------|--------------------------------------------|

**Надзиратель** (н. в. мн.). У Словнику JPT: *Inspector надзиратель* (JPT, 124), *inspektor (dozorca)* (TPP, 109), серб. *надзиратель, надзорникъ* (JPT KSS, 287). Лексема *надзиратель* вживалася в староросійській мові (перша фіксація у пам'ятках середини XVI ст.)<sup>396</sup>. Історичними словниками української мови лексема не зафіксована. У Вісниках, можливо, вживалася під впливом сербської (хорватської) мов (пор. нижче).

**Інспекторы** (н. в. мн.). Лексема латинського походження *інспекторъ* була запозичена з німецької мови, можливо, за посередництва польської<sup>397</sup>. У німецькій, російській та польській мовах вживалася з XVIII ст.<sup>398</sup>. Прикметно, що у перших Вісниках лексема *інспектор* бралася в дужки, а в пізніших випусках, від 1870-х років вона вже була типовою, і в дужках подавалася лексема *надзиратель*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                       | нім.                                                                                                                                                                                                                                  | польськ.                                                                                                                                                                                                                          | хорв. (кир. і лат.)                                                                                                                                                         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Для корѣнного краю Венеції, для корѣнного краю Хорвації и для войсковой Хорвації, потѣмъ для корѣнного краю Далмаціи сѣтъ поставленіи <b>надзиратель</b> ( <b>інспекторы</b> ), котріи бѣдѣтъ мати свое оурадове сѣдѣлице въ | Für das Kronland Venedig, für das Kronland Croatien und für Militär-Croatien, dann für das Kronland Dalmatien sind <b>Inspectoren</b> aufgestellt, welche in Venedig, Fiume und Ragusa ihren Amtssitz haben werden (1851, ARGRB, 460) | Dla kraju koronnego Wenecyi, dla kraju koronnego Kroacyi i dla Kroacyi wojskowej, tudzież dla kraju koronnego Dalmacyi, są <b>inspektorowie</b> ustanowieni, którzy mieć będą swą siedzibę we Wenecyi, Fiume i Ragusa (Dobronicz) | За круновину млѣтачку, за круновину Хрватску и за войничку Хрватску, затымъ за круновину далматинску поставлѣни су <b>надзорници</b> , кои ће уредовно свое сѣдиште имати у |

<sup>396</sup> СлРЯ XI – XVII вв., Вып. 10, С. 69; пор. також: БАС, Т. 7, С. 148.

<sup>397</sup> ФАСМЕР, Т. 2, С. 135; ЕСУМ, Т. 2, С. 308.

<sup>398</sup> KLUGE, Inspizieren; СлРЯ XVIII в., Вып. 9, С. 100; LINDE, Т. 1, Cz. 2, S. 908.



|                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                            |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Венеції, Рѣцѣ и<br>Дѣбровникѣ (1851,<br>ОВЗ, 460)                                                                                                                                            |                                                                                                                                                      | (1851, PDzPPRz, 460)                                                                                                                                               | Млѣтцима, Рѣци и<br>Дубровнику (1851,<br>СДЗиПІІ, 460)                                                                                                                                     |
| Роспоряженіє<br>министерства<br>фининсѡвъ зѣ дня<br>1. Сѣчня 1870,<br>дотычно урядовыхъ<br>повѣтѡвъ граничныхъ<br><b>инспекторѡвъ</b><br>( <b>надзирателей</b> ) въ<br>Чехахъ (1870, ВЗД, 3) | Erlaß des<br>Finanzministeriums vom<br>1. Jänner 1870,<br>betreffend die<br>Amtsbezirke der Gränz-<br><b>Inspectoren</b> in Böhmen<br>(1870, RGB, 3) | Reskrypt Ministerstwa<br>Skarbu z dnia 1. Stycznia<br>1870, względem<br>urzędowych okręgów<br><b>inspektorów</b><br>pogranicznych w<br>Czechach (1870, DzUP,<br>3) | Razpis ministerstva<br>financijah od<br>1. Siečnja 1870,<br>odnoseći se na<br>uredovne kotare<br>pograničnih<br><b>nadzornikah</b><br>( <b>inspektorah</b> ) u<br>Českoj (1870, DZL,<br>3) |

**Мистры** (з. в. мн.). Пор. у Словнику JPT: *Meister мистръ* (JPT, 146).

Лексема німецького походження. Слово *мистръ*, можливо, було запозичене за посередництва польської мови<sup>399</sup>

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                       | нім.                                                                                                                                                                                                                                   | польськ.                                                                                                                                                                                                                                        |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Яко помѣровін <b>мистры</b><br>могѣть постановленіу быти<br>лише такіи особы, которыхъ<br>технична способнѡсть ѡтъ<br>предстоательного<br>помѣрового инспектора при<br>предпинатѡмъ испытѣ<br>признана и посвѣдчена<br>была (1875, ОВЗ, 116) | Zu Aich <b>meister</b> können nur<br>solche Personen bestellt<br>werden, deren technische<br>Befähigung von dem<br>vorgesetzten Aichinspector<br>nach vorausgegangener<br>Prüfung anerkannt und<br>bescheinigt ist (1875, RGB,<br>116) | Te tylko osoby mogą być<br>zamianowane wag <b>mistrzami</b> ,<br>które przełożony inspektor<br>miar i wag, po odbytych z<br>niemi egzaminie, uzna za<br>zdatne pod względem<br>technicznym i tę ich zdatność<br>poświadczy (1875, DzUP,<br>116) |

<sup>399</sup> LINDE, T. 2, cz. 1, 112.

**Намѣстникъ.** У Словнику JPT: *Statthalter* Намѣстникъ (JPT, 203), *namiestnik* (JPT, 171). Лексема старослов'янського походження<sup>400</sup>. Вживалася ще в давньоруській мові<sup>401</sup>. Можливо, лексема *намѣстникъ* у Вісниках вживалася під польським впливом, пор. польськ. *namiestnik*.

| руськ.                                                                                                              | нім.                                                                                                                                | польськ.                                                                                                             |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>На чолѣ оуправительства<br/>стоитъ <b>намѣстникъ</b>, котрый<br/>сѣдѣлище має въ Львовѣ</i><br>(1850, OB3, 1741) | <i>An der Spitze der Verwaltung<br/>steht <b>der Statthalter</b>, welcher<br/>in Lemberg seinen Sitz hat</i><br>(1850, ARGRB, 1741) | <i>Na czele administracyi stoi<br/><b>namiestnik</b>, swą siedzibę we<br/>Lwowie mający</i> (1850,<br>PDzPPRz, 1741) |

**Нотарѣ** (н. в. мн.). У Словнику JPT: *Notar* нотарѣ (JPT, 156), *notaryusz* (TRP, 132). Форма нотарѣ, напевно, запозичена з німецької мови. У польській мові вживалася форма *notaryusz*<sup>402</sup>, у російській мові — *нотариусъ*<sup>403</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                      | нім.                                                                                                                                                                                                              | польськ.                                                                                                                                                                                                       |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i><b>Нотарѣ</b> поставляютъ са и<br/>оудостовѣрають публично,<br/>абы на желаніа сторонъ<br/>предпринимали дѣла<br/>котрымъ законъ<br/>собственній дѣйствіа надає</i><br>(1850, OB3, 1630) | <i><b>Die Notare</b> werden bestellt<br/>und öffentlich beglaubigt,<br/>damit sie auf Verlangen dr<br/>Parteien Acte aufnehmen,<br/>welchen das Gesetz<br/>besondere Wirkungen beilegt</i><br>(1850, ARGRB, 1630) | <i><b>Notaryusze</b> ustanowionymi i<br/>publicznie uwierzytelnionymi<br/>będą do tego, aby na żądanie<br/>stron przyjmowali akta,<br/>którym ustawa szczególne<br/>nadaje skutki</i> (1850,<br>PDzPPRz, 1630) |

**Парубковъ** (р. в. мн.). Грінченко подає одне із значень лексеми парубок 'найманий працівник'<sup>404</sup>. У Словникові Желехівського перший німецький еквівалент лексеми *парубок* 'Knecht, Grossknecht'<sup>405</sup>.

<sup>400</sup> Slovník jazyka staroslověnského, T. 2, S. 298.

<sup>401</sup> СРЕЗНЕВСЬКИЙ, Т. 2, С. 301.

<sup>402</sup> KARŁOWICZ, T. 3, S. 413.

<sup>403</sup> БРОКГАУЗЪ, ЕФРОНЪ, Т. 21 (41), С. 390.

| руськ.                                                                                                                                                                                                    | нім.                                                                                                                                                                                                              | польськ.                                                                                                                                                                                                  |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| зъ двоухъ <b>парѣбкѡвъ</b> съ платою по 250 з. р. зъ котрыхъ єденъ оупотреблати са має при верховнѡмъ краєвѡмъ сѣдѣ въ Инсбрукѣ а дрѣгій при сенатѣ верховного краєвого сѣда въ Тридентѣ (1850, ОБЗ, 854) | aus zwei <b>Hausknechten</b> mit dem Gehalte von 250 sl., wovon der eine bei dem Oberlandesgerichte zu Innsbruck, der andere bei dem oberlandesgerichtlichen Senate zu Trient zu verwenden ist (1850, ARGRB, 854) | z dwóch <b>posługaczy</b> z płacą po 250 złt. r., z których jeden przy sądzie krajowym wyższym w Insbruku, a drugi przy wydziale sądu krajowego wyższego w Trydencie używanym będzie (1850, PDzPPRz, 854) |

**Наденныхъ писарѣвъ** (р. в. мн.), **діюрністѡвъ** (р. в. мн.). У Словнику JPT: *Diurnist* наденный писарь (JPT, 61), *dzienny pisarz*, *diurnista* (TPP, 53). Лексема *писар* активно вживалася в староукраїнській мові<sup>406</sup>. Руське словосполучення *наденный писарь* копіює польське *dzienny pisarz*. Пізніше у Вісниках використовувалася лексема **діюрністѡвъ** (р. в. мн.), яка була запозичена з німецького оригіналу, можливо, за посередництва польської мови.

| руськ.                                                                                                                                                | нім.                                                                                                                                                      | польськ.                                                                                                                              |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Така сама сорозмѣрнѡсть має заходити при рѡчнѡй квотѣ 3120 з. р. призволенѡй для наденныхъ <b>писарѣвъ</b> статского предстательства (1850, ОБЗ, 854) | Die gleiche Verhältniß hat bei dem für <b>die Diurnisten</b> der Staatsanwaltschaft bewilligten Jahresbetrage pr. 3120 fl. einzutreten (1850, ARGRB, 854) | Taki sam stosunek zachodzi co do kwoty rocznej 3120 zł. r. dozwolonej dla <b>dyurnistów</b> przy prokuratorstwie (1850, PDzPPRz, 854) |
| Роспоряженіє министерства фининсѡвъ зъ дня 15. Марта 1878, о ѣздовыхъ                                                                                 | Verordnung des Finanzministeriums vom 15. März 1878, über die                                                                                             | Rozporządzenie ministerstwa skarbu z d. 15 marca 1878, o jezdne dla <b>dyurnistów</b>                                                 |

<sup>404</sup> ГРІНЧЕНКО, Т. 3, С. 98.

<sup>405</sup> ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ, Т. 2, С. 603.

<sup>406</sup> ССУМ XIV–XV ст., Т. 2, С. 147.

|                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| належитостяхъ <b>діюрістѣвъ</b><br>при службовыхъ<br>подорожахъ на<br>желѣзницяхъ или на<br>пароходѣ (1878, ВЗД, 57)                                                                                                                                  | <i>Fahrgebühren der <b>Diurnisten</b><br/>bei Dienstreisen auf<br/>Eisenbahnen oder mittelst<br/>Dampfschiffes</i> (1877, RGB,<br>57)                                                                                                                                      | jadących po służbie kolejami<br>żelaznemi lub parowcem<br>(1878, DzUP, 57)                                                                                                                                                                                                               |
| Розпоряженъе министерства<br>финансѣвъ зъ дня<br>23. Лютого 1891, о<br>належитости прислужающѣй<br><b>діюристамъ</b> при<br>службовыхъ подорожахъ за<br>ѣзду ѿ и до стаци<br>желѣзничныхъ, взглядно<br>ѿ и до пристаней<br>пароходовъ (1891, ВЗД, 26) | <i>Verordnung des<br/>Finanzministeriums vom<br/>23. Februar 1891, über die<br/>den <b>Diurnisten</b> bei Diestreisen<br/>zu gewährende Gebühr für<br/>Fahrten von und zu den<br/>Eisenbahnstationen<br/>resp. Landungsplätzen der<br/>Dampfschiffe</i> (1891, RGB,<br>26) | <i>Rozporządzenie ministerstwa<br/>skarbu z dnia 23. lutego 1891,<br/>co do należytości, która<br/><b>dyurnistom</b>, odbywającym<br/>podróże służbowe, ma być<br/>płacona za przejazd ze stacyj<br/>kolei żelaznych lub statków<br/>parowych i do tychże stacyj</i><br>(1891, DzUP, 26) |

**Посады** (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Stelle* мѣстце (JPT, 203), *urząd*, *posada* (TPP, 171); пор. також: *Dienst-Stelle* мѣстце слѣжбы (JPT, 60). Лексема *посада*, яка вживалася у Вісниках, була запозичена в українську мову з польської<sup>407</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                          | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                      | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                  |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| До <b>посады</b> въ<br>концептовѣмъ ѿдѣлѣ,<br>бѣдѣто при самѣмъ<br>министерствѣ справъ<br>внѣшнихъ, бѣдѣто при<br>якомъ цѣсарскѣмъ<br>посольствѣ за границею не<br>припѣститъ са ві<br>бѣдѣчности никто, кто въ | <i>Zu einer <b>Stelle</b> im<br/>Conceptfäche, sei es bei dem<br/>Ministerium des Aeußern<br/>selbst, sei es bei einer<br/>kaiserlichen Mission im<br/>Auslande, wird in Zukunft<br/>Niemand zugelassen, der<br/>nicht in Folge der bei dem<br/>gedachten Ministerium</i> | <i>Na przyszłość, nie może być<br/>nikt przypuszczonym na<br/><b>posady</b> w wydziale<br/>konceptowym, bądźto w<br/>ministerstwie spraw<br/>zewnętrznych, bądźteż przy<br/>jakimkolwiek cesarskiem<br/>poselstwie za granicą, kto<br/>przy egzaminie</i> |

<sup>407</sup> ЕСУМ, т. 4, с. 534.

|                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| слідствіє дипломатичного<br>оупоманѣтого міністерства<br>отбыти са маючого испытѣ<br>не бѣде оузнанимъ за<br>оуспособленого до такои<br>посады (1851, ОБЗ, 94)            | abzulegenden Diplomaten-<br>Prüfung zu einer solchen<br><b>Stelle</b> befähigt erkannt<br>worden ist (1851, ARGRB,<br>94)                                                                                 | dyplomatycznym, mającym<br>się złożyć w rzeczonym<br>ministerstwie, za zdatnego na<br>taką <b>posadę</b> uznanym nie<br>będzie (1851, PDzPPRz, 94)         |
| Въ слѣчаю отреченія отъ<br>слѣжбовои <b>посады</b><br>постѣпати са має ведла<br>дотычныхъ оустановъ<br>закона зъ дна 3. Маа 1853<br>(В. з. д. Nr. 81) (1876, ВЗД,<br>238) | Im Falle der Verzichtleistung<br>auf eine Dienstest <b>stelle</b> ist<br>sich nach den einschädigen<br>Bestimmungen des Gesetzes<br>vom 3. Mai 1853<br>(R. G. Bl. Nr. 81) zu<br>benehmen (1876, RGB, 238) | W razie zrzeczenia się <b>posady</b><br>posąpić należy podług<br>odnośnych przepisów ustawy<br>z dnia 3. maja 1853 (Dz. u. p.<br>Nr. 81) (1876, DzUP, 238) |

**Посланникъ.** У Словнику JPT: *Abgeordneter* **посланникъ** (JPT, 2), *poseł*, *deputowany* (TPP, 2). Можливо, запозичення з російської мови. Лексема **посланникъ** вживалася в староросійській мові<sup>408</sup>.

| руськ.                                                                                                                       | нім.                                                                                                                      | польськ.                                                                                                                 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Соньмова кѣріа Львѣвского<br>правительственного обводѣ<br>состоить зъ патьдесати<br><b>посланникѣвъ</b> (1850, ОБЗ,<br>1755) | Jede Landtagscurie des<br>Regierungsbezirkes Lemberg<br>besteht aus fünfzig<br><b>Abgeordneten</b> (1850,<br>ARGRB, 1755) | Kurya sejmu krajowego<br>okręgu rządowego Lwowa<br>składa się z pięciudziesiąt<br><b>posłów</b> (1850, PDzPPRz,<br>1755) |

Пор. також: **Посель.** Лексема *посель*, яка у своєму корені має праслов'янський сегмент *-szl-*, у слов'янських мовах набула різних семантичних відтінків. Зокрема, крім загального значення 'посланець', а також значення 'офіційний дипломатичний представник', яке розвинулося і в російській мові, у польській мові вже в XVI ст. фіксується значення 'członek ciała parlamentarnego,

<sup>408</sup> СлРЯ XI – XVII вв., Вып. 17, С. 174.

delegat do izby parlamentarnej, przedstawiciel ludności w sejmie’, ‘członek izby poselskiej w Polsce’<sup>409</sup>. У значенні ‘член парламенту’ ця лексема вживається і в руських текстах Вісників. Імовірно, форма *посель* була запозичена з польської мови, пор. польськ. *poseł*.

| руськ.                                                                                                                                                                   | нім.                                                                                                                                                                                          | польськ.                                                                                                                                                |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Если <b>посель</b> находитъ са въ томъ ѡтдѣленіи, которомъ придѣлено розсмотръ его выбора, то при пересправахъ о немъ не смѣе ѡнь присутствовати</i> (1873, ВЗД, 354) | <i>Befindet sich ein <b>Abgeordneter</b> in der Abtheilung, welcher die Prüfung seiner Wahl zugewiesen wurde, so darf er den Verhandlungen über dieselbe nicht beiwohnen</i> (1873, RGB, 354) | <i>Jeżeli <b>deputowany</b> należy do oddziału, który ma sprawdzać jego wybór, nie powinien być obecnym przy rozprawach nad tymże</i> (1873, DzUP, 354) |

**Правотара** (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Advocat* правотарь, адвокат (JPT, 6), *adwokat, mecenas, rzecznik* (TPP, 5). Лексема *pravotár* відома у словацькій мові<sup>410</sup>, пор. *Advocat advokát, řečník (slov. pravotár)* (JPT DBA, 6). В історичних джерелах української мови зафіксована не була. Вживання лексеми правотарь можна також пояснити продуктивністю у народнорозмовній мові суфікса *-арь*, який використовується для творення лексичних одиниць на позначення осіб за родом чи результатом їхньої діяльності<sup>411</sup>.

| руськ.                                                                                                         | нім.                                                                                                                | польськ.                                                                                                       |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>То само має силъ при застановленію дѣятелности <b>правотара</b> зъ его сѣдовой окрестности какъ долго о</i> | <i>Das Gleiche gilt bei Suspension eines <b>Advocaten</b> aus seinem Gerichtssprengel, insolange hierüber keine</i> | <i>Tak samo postępować należy w razie zasuspendowania <b>adwokata</b> w swoim obrębie sądowym, o ile w tym</i> |

<sup>409</sup> Słownik polszczyzny XVI wieku, T. 27, 1999, S. 468. В. Мякішев фіксує це слово у Литовському Статуті 1588 року: Мякішев, С. 593.

<sup>410</sup> [http://korpus.juls.savba.sk:8080/manatee.ks/do\\_query?query=pravot%C3%A1r&corpname=prim-5.0-public-sane](http://korpus.juls.savba.sk:8080/manatee.ks/do_query?query=pravot%C3%A1r&corpname=prim-5.0-public-sane); див. також Ján V. Ormis, Z právnej terminologie, у зб. Slovenská reč. Mesačník pre záujmy spisovného jazyka. Október 1940. N. 2. Ročník osmy. Rediguje Anton Jánošík s Jozefom Škultéty. Vydáva Matica Slovenská. S. 45-47.

<sup>411</sup> Пор. Русская грамматика, Т. 1, § 340.

|                                                                             |                                                                                |                                                                                              |
|-----------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>тѣмъ не выдадѣтъ са<br/>особенніи инніи предписы</i><br>(1850, ОБЗ, 858) | <i>Besonderen anderweitigen<br/>Vorschriften ergeben</i> (1850,<br>ARGRB, 858) | <i>przedmiocie nie wydane<br/>zostaną osobne dalsze<br/>przepisy</i> (1850, PDzPPRz,<br>858) |
|-----------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------|

Також: **Адвокаты** (з. в. мн.). Інтернаціоналізм. Вживався у німецькій, польській, російській мовах того часу<sup>412</sup>. Лексема фіксується протягом в усі періоди видання Вісників.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                          | нім.                                                                                                                                                                                                                             | польськ.                                                                                                                                                                                                                              |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>До дня 1. Сѣчна 1852<br/>оуспособлеными сѣтъ до<br/>осагнена мѣстца нотарѣ:<br/>а) <b>адвокаты</b> а про тоє<br/>такожъ и змѣнкови<br/>нотарѣ, котринъ заразомъ<br/>сѣтъ <b>адвокатами</b></i> (1850,<br>ОБЗ, 1628)          | <i>Bis zum 1. Jänner 1852 sind<br/>zur Erlangung einer<br/>Notariatsstelle befähigt: a)<br/><b>die Advocaten</b> und daher die<br/>Wechselnotare, welche<br/>zugleich <b>Advocaten</b> sind</i><br>(1850, ARGRB, 1628)           | <i>Do 1. Stycznia 1852,<br/>kwalifikują się do<br/>otrzymania posady<br/>notaryusza: a) <b>adwokaci</b>, a<br/>tem samem i notaryusze<br/>wekslowi, którzy zarazem<br/>są <b>adwokatami</b></i> (1850,<br>PDzPPRz, 1628)              |
| <i>Отъ дня обвѣщенія сего<br/>закона производитъ са<br/>дисциплинарное<br/>постѣпаніе съ <b>адвокатами</b><br/>и адвокатскими<br/>кандидатами толькѣ ведля<br/>приложенного<br/>дисциплинароного оустава</i><br>(1872, ВЗД, 97) | <i>Vom Tage der<br/>Kundmachung dieses<br/>Gesetzes richtet sich die<br/>Disciplinarbehandlung von<br/><b>Advocaten</b> und Advocatur-<br/>Candidaten nur nach dem<br/>beiliegenden Disciplinar-<br/>Statute</i> (1872, RGB, 97) | <i>Od dnia ogłoszenia ustawy<br/>niniejszej postępowanie<br/>porządkowo karne z<br/><b>adwokatami</b> i kandydatami<br/>adwokatckimi odbywać się<br/>ma tylko według<br/>załączonego statutu<br/>porządkowego</i> (1872,<br>DzUP, 97) |
| <i>Министеръ правосѣдіа<br/>оуповажнає са, дотычно<br/>такихъ робѣтъ <b>адвокатѣвъ</b><br/>и ихъ канцеларый въ</i>                                                                                                              | <i>Der Justizminister ist<br/>ermächtigt, bezüglich<br/>solcher Leistungen der<br/><b>Advocaten</b> und ihrer</i>                                                                                                                | <i>Upoważnia się Ministra<br/>sprawiedliwości, żeby dla<br/>takich prac <b>adwokatów</b> i ich<br/>biur w postępowaniu</i>                                                                                                            |

<sup>412</sup> KLUGE, Advokat; KARŁOWICZ, T. 3, S. 413; СлРЯ XVIII в., Вып. 1, С. 25.

|                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                       |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| судовѣмъ поступанью,<br>которѣи съ поводѣсвои<br>простоты и частого<br>повторенья дозволяютъ<br>оцѣнение пересѣчное,<br>оустановити тарифомъ<br>дорогою розпораженья<br>выданымъ тѣмъ<br>нагороды, котора за то<br>припадає (1890, ВЗД, 114) | Kanzleien im gerichtlichen<br>Verfahren, welche wegen<br>ihrer Einfachheit und<br>Wiederkehr eine<br>durchschnittliche<br>Bewertung zulassen, das<br>Maß der hiefür gebührenden<br>Entlohnung durch einen im<br>Verordnungswege zu<br>erlassenden Tarif<br>festzustellen (1890, RGB,<br>114) | sądowem, których cenę<br>średnią można z przyczyny<br>ich jednostajności i<br>powrotności oznaczyć,<br>ustanowił przez wydanie<br>taryfy drogą rozporządzenia<br>miarę wynagrodzenia za<br>takowe przypadającego<br>(1890, DzUP, 114) |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Предстоатель.** У Словнику JPT: *Vorstand* предстоатель, настоатель, старшій (JPT, 266), *naczelnik, przełożony* (TPP, 222). Лексеми настоатель, предстоатель вживалися в російській мові XIX ст.<sup>413</sup>

| руськ.                                                             | нім.                                                                    | польськ.                                                     |
|--------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------|
| за рѣшеніємъ стаційного<br><b>предстоятеля</b> (1872, ВЗД,<br>268) | <i>nach Entscheidung des<br/>Stationsvorstandes</i> (1872,<br>RGB, 268) | za zezwoleniem <b>naczelnika</b><br>stacyi (1872, DzUP, 268) |

Пор. також: **Предстоатель громады.** У Словнику JPT: *Gemeinde-Vorsteher* предстоатель громады (JPT, 104), *naczelnik gminy, wójt, sołtys, burmistrz* (TPP, 91).

| руськ.                                                                                                                                  | нім.                                                                                                                                                     | польськ.                                                                                                                         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Предстоатель громады</b> має<br>о всѣхъ въ еѣо громадѣ<br>заходачихъ слѣчаахъ<br>смерти повзати вѣдомѣсть<br>и зробити о томъ донось | <b>Der Gemeindevorsteher</b> hat<br>von allen in seiner Gemeinde<br>vorkommenden Sterbfällen<br>Kenntniß zu verschaffen und<br>die Anzeige hievon an das | <b>Przełożony gminny</b><br>obowiązany jest sprawić<br>sobie wiadomość o<br>wszystkich w jego gminie<br>zachodzących przypadkach |

<sup>413</sup> ШМИД, S. 404; САР, Ч. 5, С. 189.



|                                                     |                                                                  |                                                                                         |
|-----------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|
| приналежномъ обводовомъ<br>сѣдови (1850, ОБЗ, 1089) | zuständige Bezirksgericht zu<br>erstatten (1850, ARGRB,<br>1089) | śmierci i donieść o tem<br>przynależnemu sądowi<br>powiatowemu (1850,<br>PDzPPRz, 1089) |
|-----------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|

Пор. також: **страшины громадъ** (н. в. мн.). У Словнику JPT: *Gemeinde-Vorstand (als physische Person)*, начальникъ громады; *(als collectivum)* старшина громадска (JPT, 104). Лексема *старшина* ‘вище керівництво’ вживалася в староукраїнській мові<sup>414</sup>. У Вісниках і в Словнику JPT лексема *старшина* вживалася як збірне поняття.

| руськ.                                                                                                                                                                | нім.                                                                                                                                                                                             | польськ.                                                                                                                                                   |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| До дѣла оцѣнки мають ѣко<br>мѣжи довѣрія запрошені<br>быти дотычніи <b>старшины<br/>громадъ</b> , или два ѡтъ нихъ<br>назначеніи мѣжи довѣрія ...<br>(1879, ВЗД, 222) | Zu dem Geschäft der<br>Einschätzung sind die<br>betreffenden<br><b>Gemeindevorstände</b> oder<br>zwei von ihnen zu<br>bezeichnende<br>Vertrauensmänner ...<br>einzuladen ... (1879, RGB,<br>222) | Do klasyfikowania wezwać<br>należy na doradców poufnych<br>interesowanych <b>przełożonych<br/>gminy</b> , lub dwóch doradców<br>poufnych (1879, DzUP, 222) |

**Президентъ.** У Словнику JPT: *Präsident* председатель (JPT, 168), *prezydent*, *prezes* (TRP, 142). Напевно, лексема *президентъ* запозичена у руських Вісниках безпосередньо з німецького оригіналу<sup>415</sup>: руськ. *президентъ*, нім. *Präsident*, польськ. *prezes*.

| руськ.                  | нім.                      | польськ.                 |
|-------------------------|---------------------------|--------------------------|
| Также комиссии и выдѣлы | Auch die Commissionen und | Także komisye i wydziały |

<sup>414</sup> ТИМЧЕНКО, Книга 2, С. 361.

<sup>415</sup> Пор. також: ЕСУМ, Т. 4, С. 561.

|                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                       |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| имѣють право, черезъ <b>президента</b> платы ѡтносити са къ нимъ о такіи поасненіа и вивѣдованъа, и приглашати ихъ въ тѣи цѣли къ своимъ засѣданіамъ (1873, ВЗД, 355) | <i>Ausschüsse haben das Recht, dieselben durch <b>den Präsidenten des Hauses</b> um solche Aufklärungen und Auskünfte anzugehen und zu diesem Zwecke in ihre Sitzungen einzuladen</i> (1873, RGB, 355) | <i>mają prawo żądać od nich, za pośrednictwem <b>prezesa izby</b> takich wyjaśnień i wiadomości i w tym celu zapraszać ich na swoje posiedzenia</i> (1873, DzUP, 355) |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Пор. також: **президента** (р. в. одн.) **міністрѡвъ**. Напевно, калька з німецької мови, запозичена з польської мови.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                                                                                                                                  | польськ.                                                                                                                                                                                                                |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Всевысочайше кабинетове письмо Его Величества Цѣсаря до <b>президента министровъ</b> зъ дня 20. Серпня 1851</i> (1851, ОБЗ, 557)                                                                                                              | <i>Allerhöchstes Cabinetschreiben Seiner Majestät des Kaisers an den <b>Minsterpräsidenten</b> vom 20. August 1851</i> (1851, ARG RB, 557)                                                                                                            | <i>Najwyższe gabinetowe zlecenie Najjaśniejszego Pana, J. C. Mości, do <b>prezydenta ministrów</b>, z dnia 20. Sierpnia 1851</i> (1851, PDzPPRz, 557)                                                                   |
| <i>То само дотычить са также предписаныхъ тамже выказѡвъ о станѣ причота, изъ которыхъ одинъ примѣрникъ въ президіи оуправительственного сѣдоваго двора сохранати, а второй <b>президентъ министровъ</b> предложить подобае</i> (1876, ВЗД, 238) | <i>Dasselbe gilt von den ebendort vorgeschriebenen Personalstandesausweisen, von welchen ein Pare bei dem Präsidium des Verwaltungsgerichtshofes aufzubewahren und ein zweites dem <b>Ministerpräsidenten</b> zu überreichen ist</i> (1876, RGB, 238) | <i>Toż samo tyczy się wykazów osobowo-służbowych, tamże przepisanych, z których jeden egzemplarz zachowywany będzie w prezydium Trybunału administracyjnego a drugi u <b>prezesa ministerstwa</b></i> (1876, DzUP, 238) |

**Вицепрезидентъ.** У Словнику JPT: *Vice- мѣсто-* (JPT, 258), *Vice-Präsident mѣстопредсѣдатель* (JPT, 258), *Vice-Präsident zastępcą prezydenta* (TPP, 217). У Словнику JPT подано кальку з латини *vice* ‘замість’<sup>416</sup>, яка була запропонована у чеському виданні словника JPT, пор.: *Vice místo, Vice-Präsident místopředsední* (JPT DB, 224). У Вісниках дотримувалися запозичення *віце-*, яке вживалося в німецькій, російській, польській мовах<sup>417</sup>. Префіксоїд *vice-* вживали також і в чеських випусках Вісників.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                        | чеськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Замѣсть совѣтниківъ<br/>намѣстничества<br/>первои классы<br/>именовані бѣдѣтъ<br/>надворній совѣтники<br/>съ причисленіємъ до<br/>V. классы степеней,<br/>которіи при<br/>намѣстничествахъ въ<br/>Вѣдни, Празѣ и<br/>Львовѣ носити<br/>бѣдѣтъ титулъ<br/>«вицепрезидентъ<br/>намѣстничества»<br/>(1873, ВЗД, 228)</i> | <i>Anstatt der<br/>Statthaltereiräthe erster<br/>Classe werden Hofräthe<br/>mit der Einreihung in die<br/>V. Rangscasse ernannt,<br/>welche bei den<br/>Statthaltereien in Wien, Prag<br/>und Lemberg den Titel<br/>„Vicepräsident der<br/>Statthaltereien“ führen (1873,<br/>RGB, 229)</i> | <i>W miejsce radców<br/>namiestnictwa pierwszej<br/>klasy będą mianowani<br/>radcy dworu, należący<br/>do klasy V stopnia,<br/>którzy przy<br/>namiestnictwach w<br/>Wiedniu, Pradze i<br/>Lwowie będą mieli tytuł<br/>wiceprezesów<br/>namiestnictwa (1873,<br/>DzUP, 229)</i> | <i>Na místě<br/>místodržitelských rad<br/>první třídy<br/>jmenováni budou<br/>dvorští radové, jenž<br/>budou dáni do<br/>V. třídy hodnosti a<br/>budou se jmenovati u<br/>místodržitelství ve<br/>Vídni, v Praze a ve<br/>Lvově<br/>„viceprezidenti<br/>místodržitelství”<br/>(1873, ZŘ, 228)</i> |

**Прокѣраторѣвъ** (р. в. мн.). У Словнику JPT: *Procurator (Bevollmächtigter)* *полновластникъ*; *Staats-Procurator* *статскій предстатель*, *прокѣраторъ* (JPT, 170); *Procurator prokurator, umocowany; (Anwalt)*, *prokurator sądowo karny* (TPP, 143). Можливо, лексема вживалася під впливом німецької та польської мов. Див. також *статске предстательство*.

<sup>416</sup> ФАСМЕР, Т. 1, С. 324.

<sup>417</sup> KLUGE, Vice; ФАСМЕР, Т. 1, С. 324; LINDE, Т. 4, S. 189.

| руськ.                                                                                                                                                                                               | нім.                                                                                                                                                                                                       | польськ.                                                                                                                                                                                                      |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| До спѣльного верховного<br>краєвого сѣда для Тирола и<br>Форарлберга єсть додана<br>єнерална прокѣратѣра,<br>состоача: а) въ [!] двохъ<br>єнералныхъ<br><b>прокѣраторѣвъ</b> ... (1850,<br>ОБЗ, 854) | <i>Dem gemeinsamen<br/>Oberlandesgerichte für Tirol<br/>und Vorarlberg ist eine<br/>General-Procuratur<br/>beigegeben, bestehend: а) aus<br/>zwei General-<b>Procuratoren</b>...</i><br>(1850, ARGRB, 854) | <i>Sądowi krajowemu<br/>wyższemu spólnemu dla<br/>Tyrolu i Vorarlberga, dodane<br/>jest prokuratorstwo jeneralne,<br/>złożone: а) z dwóch<br/><b>prokuratorów</b> jeneralnych ...</i><br>(1850, PDzPPRz, 854) |

**Секретарь.** У Словнику JPT: *Secretär секретарь, тайникъ* (JPT, 194), *sekretarz* (TPP, 194). Запозичення з німецької, можливо, через польську<sup>418</sup>. Лексема *тайникъ*, запропонована укладачами Словника JPT, напевно, калька латинської лексеми *secretarius*, від якої походить і німецька лексема *Sekräter*<sup>419</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                   | нім.                                                                                                                                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                                                                                                                                                      |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Оуправительство<br>повѣтовыхъ староствъ<br>справлас повѣтовый<br>староста, котромѣ приданѣ<br>сѣть до справована дѣль<br>повѣтовѣ комиссарѣ и єденъ<br><b>секретарѣ</b> до<br>маніпѣляційной слѣжбы<br>(1850, ОБЗ, 1748) | <i>Die Verwaltung der<br/>Bezirkshauptmannschaften<br/>leitet der Bezirkshauptmann,<br/>welchem zur Besorgung der<br/>Geschäfte Bezirkscommissäre<br/>und ein <b>Secretär</b> für den<br/>Manipulationsdienst<br/>begegeben sind</i> (1850,<br>ARGRB, 1748) | <i>Administracją starostwa<br/>powiatowego, kieruje starosta<br/>powiatowy, któremu do<br/>załatwiania interesów,<br/>przydani są komisarze<br/>powiatowi i jeden <b>sekretarz</b><br/>dla służby manipulacyjnej</i><br>(1850, PDzPPRz, 1748) |
| Онѣ именѣс директора<br>канцеларіи изъ посреди<br>совѣтниківѣ, и<br>президіального <b>секретара</b><br>изъ причихъ концептовыхъ                                                                                          | <i>Er ernennt den<br/>Kanzleidirector aus der Mitte<br/>der Rätthe und den<br/>Präsidial<b>secretär</b> aus den<br/>sonstigen Conceptsbeamten</i>                                                                                                           | <i>Mianuje dyrektora kancelaryi,<br/>wybierając go z grona<br/>radców, tudzież <b>sekretarza</b><br/>prezydyalnego, wybranego z<br/>pomiedzy wszystkich</i>                                                                                   |

<sup>418</sup> ФАСМЕР, Т. 3, С. 593; ЕСУМ, Т. 5, С. 206.

<sup>419</sup> KLUGE, Sekretär.

|                                                                           |                                                         |                                                                                            |
|---------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|
| оурадникѡвъ<br>оуправительственного<br>сѣдоваго двора (1876, ВЗД,<br>237) | <i>des Verwaltungsgerichtshofes</i><br>(1876, RGB, 237) | <i>urzędników koncepcyjnych</i><br><i>Trybunału administracyjnego</i><br>(1876, DzUP, 237) |
|---------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|

**Повѣтовый староста.** У Словнику ЈРТ: *Bezirks-Hauptmann староста повѣтовый* (ЈРТ, 44). Лексема *староста* вживалася в староукраїнській мові<sup>420</sup>. Пор. також *повѣтове староство*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Оуправительство</i><br><i>повѣтового староства</i><br><i>справляє повѣтовый</i><br><b><i>староста</i></b> (1850, ОВЗ, 1742)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | <i>Die Verwaltung der</i><br><i>Bezirkshauptmannschaft leitet</i><br><b><i>der Bezirkshauptmann</i></b> (1850,<br>ARGB, 1742)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | <i>Administracją starostwa</i><br><i>powiatowego kieruje</i> <b><i>starosta</i></b><br><b><i>powiatowy</i></b> (1850, PDzPPRz,<br>1742)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| <i>Съ Всевысочайшимъ</i><br><i>одобреніемъ Его</i><br><i>ц. и к. Апостольскаго</i><br><i>Величества зъ дна</i><br><i>1. Вересна 1871, тратить</i><br><i>силѣ роспораженіе</i><br><i>министра дѣль внѣтренныхъ</i><br><i>зъ дна 19. Жолтна 1868,</i><br><i>Вѣст. зак. держ. Nr. 144,</i><br><i>дотычно справованія дѣль</i><br><i>намѣстничества въ имени</i><br><i>намѣстника черезъ</i><br><i>кѡлькохъ повѣтовыхъ</i><br><b><i>старостѡвъ</i></b> <i>въ Галиціи, и</i><br><i>надзорованье оурадовой</i><br><i>дѣтельности всѣхъ</i><br><i>повѣтовыхъ староствъ</i> | <i>Mit Allerhöchster</i><br><i>Genehmigung Seiner</i><br><i>k. und k. Apostolischen</i><br><i>Majestät vom 1. Stptember</i><br><i>d. J. wird die Verordnung des</i><br><i>Ministers des Innern vom</i><br><i>19. October 1868, R. G. Bl.</i><br><i>Nr. 144, die Besorgung von</i><br><i>Statthaltereigeschäften im</i><br><i>Namen des Statthalters durch</i><br><i>mehrere</i> <b><i>Bezirkshauptmänner</i></b><br><i>in Galizien betreffend, hiemit</i><br><i>außer Kraft gesetzt, und hat</i><br><i>die Ueberwachung der</i><br><i>Amtshätigkeit sämmtlicher</i><br><i>Bezirkshauptmannschaften</i><br><i>hinfort nur durch den</i> | <i>Za najwyższem</i><br><i>przyzwoleniem Jego ces. i</i><br><i>król. Apostolskiej Mości z</i><br><i>dnia 1. września b. r.,</i><br><i>rozporządzenie ministra</i><br><i>spraw wewnętrznych z dnia</i><br><i>19 października 1868</i><br><i>Dz. u. p. Nr. 144, tyczące się</i><br><i>załatwiania przez kilku</i><br><b><i>starostów powiatowych</i></b> <i>w</i><br><i>Galicyi spraw namiestnictwa,</i><br><i>w imieniu namiestnika,</i><br><i>wyjuje się niniejszem z</i><br><i>mocy obowiązującej, i nadzór</i><br><i>nad działalnością urzędową</i><br><i>wszystkich starostów</i><br><i>powiatowych ma być</i> |

<sup>420</sup> ССУМ, т. 2, с. 381.

|                                                                                                                  |                                                                                         |                                                                                                                         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| отнюдь отбывати са має<br>тільки через намѣстника<br>или черезъ высланныи отъ<br>него органы (1871, ВЗД,<br>292) | Statthalter oder die von ihm<br>entsendeten Organe<br>stattzufinden (1871, RGB,<br>292) | wykonywany na przyszłość<br>tylko przez namiestnika, lub<br>organa z jego ramienia<br>wydelegowane (1871, DzUP,<br>292) |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Счетоводителя** (з. в. одн.). У Словнику JPT: *Rechnungs-Führer* счетоводець (JPT, 175), *rachmistrz* (TPP, 148). Калька *счетоводець* з німецької *Rechnungs-Führer*, можливо, була утворена на зразок чеської кальки *počet vedoucí* (JPT DB, 151). У Вісниках ця лексема вживалася із суфіксом –тель: *счетоводителя* (з. в. одн.).

| руськ.                                                                                                                 | нім.                                                                                                                                           | польськ.                                                                                                          |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Въ случаю потребности<br>можно техничный причотъ<br>оумножити, и<br><b>счетоводителя</b> придѣлити<br>(1875, ОБЗ, 116) | Im Falle des Bedürfnisses<br>kann das technische Personale<br>vermehrt und ein<br><b>Rechnungsführer</b> beigegeben<br>werden (1875, RGB, 116) | W razie potrzeby można<br>pomnożyć służbę techniczną i<br>przydać do niej <b>rachmistrza</b><br>(1875, DzUP, 116) |

**Темничники (керкермайстры)** (н. в. мн.). У Словнику JPT: *Kerker-Meister* темничникъ (JPT, 130), *dozorca więzienia* (TPP, 112). У давньоруській мові лексема *тьмьничникъ* вживалася на позначення в'язня та тюремного наглядача<sup>421</sup>. Укладачі Словника JPT та перекладачі Вісників лексема темничник вживали лише у значенні 'тюремний наглядач'. У руських Вісниках подано також okazionale запозичення з німецької мови *керкермайстры* (н. в. мн.), пор. нім. *Kerkermeister*.

| руськ.                                                 | нім.                                                | польськ.                                    |
|--------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|---------------------------------------------|
| Додатково до распоражена<br>министерства правосѣдіа зъ | Im Nachhange zu der<br>Justizministerial-Verordnung | Dodatkowo do<br>rozporządzenia ministerstwa |

<sup>421</sup> СРЕЗНЕВСЬКИЙ, Т. 3, С. 1084.

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>дна 4. Маа 1850, Ч. 188,<br/>Вѣст. зак. держ.<br/>ропоражє са въ<br/>порозѣмльню съ<br/>міністерствомъ фінансѡвъ,<br/>що поставлені при ново<br/>оустросныхъ красвыхъ<br/>сѣдахъ <b>темничники</b><br/>(<b>керкермайстры</b>) вчинити<br/>са мають въ розрадь<br/>цѣсарскихъ оурадникоѡвъ и<br/>поставити въ дванадцатый<br/>розрадь дієтъ (1850, ОБЗ,<br/>1267)</p> | <p>vom 4. Mai 1850, Nr. 188,<br/>des Reichsgesetzblattes wird<br/>im Einvernehmen mit dem<br/>k. k. Ministerium der<br/>Finanzen verordnet, daß die<br/>bei den neu organisirten<br/>Landesgerichten angestellten<br/><b>Kerkermeister</b> in die<br/>Kategorie der<br/>landesfürstlichen Beamten<br/>einzureihen und in die<br/>zwölfte Diätenclasse zu<br/>versetzen sein (1850,<br/>ARGRB, 1267)</p> | <p>sprawiedliwości z dnia<br/>4. Maja 1850, Nr. 188.<br/>dziennika praw państwa,<br/>rozporządza się w<br/>porozumieniu z<br/>ministerstwem finansów, iż<br/><b>dozorcy więzienia</b>, przy<br/>nowo-uorganizowanych<br/>sądach krajowych<br/>ustanowieni, do kategorii<br/>cesarskich urzędników<br/>wporządkowani, i do<br/>dwunastej klasy dyetowej<br/>przydzieleni być mają (1850,<br/>PDzPPRz, 1267)</p> |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Фіскало́въ** (р. в. мн.). У Словнику JPT подана лише прикметникова форма: *Fiscal-* *фіскальний* (JPT, 94); *Fiscal-Adjunkt adjunkt fiskalny* (TPP, 81). У німецькій мові іменник *Fiscal* вживався на позначення чиновника, що представляв інтереси цісаря чи удільних князів у судах<sup>422</sup>. Лексема *фіскало́въ* (р. в. мн.) в руських перекладах, напевно, є okazіанальним запозиченням. У польській мові термін *fiskał* позначав службовця державної скарбниці<sup>423</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                    | нім.                                                                                                                                                         | польськ.                                                                                                                                                                  |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Роспоряженіє міністерства<br/>правосудія зъ дня<br/>30 Червця 1850, котрымъ<br/>въ слѣдствіє<br/>Всевысочайшого рѣшенія зъ<br/>дня 28. Червця 1850</p> | <p>Vorordnung des<br/>Justizministeriums vom<br/>30. Juni 1850, wodurch in<br/>Folge Allerhöchster<br/>Entschliebung vom 28. Juni<br/>1850 die bisherige</p> | <p>Rozporządzenie ministerstwa<br/>sprawiedliwości z dnia<br/>30. Czerwca 1850, którem się<br/>w skutek Najwyższej<br/>uchwały z dnia 28. Czerwca<br/>1850, ustanawia</p> |

<sup>422</sup> <http://www.duden.de/rechtschreibung/Fiskal>

<sup>423</sup> KARŁOWICZ, T. 1, S. 747.

|                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| установляє ся теперѣшна дѣятельность публичныхъ <b>фискаловъ</b> и перенесенье тои дѣятельности на статске предстательство въ Угорщинѣ, Хорваціи, Славоніи, въ Сербскѣй Воєводинѣ и въ Темешкѣмъ Банатѣ (1850, ОВЗ, 1157) | Wirksamkeit der öffentlichen <b>Fiscale</b> und die Uebertragung dieser Wirksamkeit auf die Staatsanwaltschaft in Ungarn, Croatien, Slavonien, in der serbischen Woiwodschafft und in dem Temeser Banate festgesetzt wird (1850, ARGRB, 1157) | dotychczasowa działalność publicznych <b>fiskalów</b> i przeniesienie tej działalności na prokuratorstwo rządowe we Węgrzech: Kroacyi, Sławonii, w Serbskiem Województwie i banacie Temeskim (1850, PDzPPRz, 1157) |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Цѣсарь**. У Словнику JPT: *Kaiser Цѣсарь* (JPT, 128), *Cesarz* (TPP, 111). Вживалася в давньоруській мові<sup>424</sup>, до якої воно потрапило із старослов'янської<sup>425</sup>. Зводиться до латини через готську<sup>426</sup>. До вживання цієї лексеми у Вісниках, можливо, спричинився і польський вплив.

| руськ.                                                                                                                 | нім.                                                                                                                                          | польськ.                                                                                                                            |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Цѣсарь</b> скликає соньмовіи кѣрїи рочне, и то по правилѣ въ Листопадѣ, и на часѣ четирёхъ недѣль (1850, ОВЗ, 1757) | <b>Der Kaiser</b> beruft die Landtagscurien jährlich, und zwar in der Regel im November und auf die Dauer von vier Wochen (1850, ARGRB, 1757) | <b>Cesarz</b> corocznie zwołuje kurye sejmu krajowego, a to z reguły w Listopadzie i na czas czterech tygodni (1850, PDzPPRz, 1757) |

**Чиновники** (з. в. мн.). У Словнику JPT: *Functionär чиновникъ* (JPT, 98). Слово *чиновникъ* зафіксоване у давньоруських пам'ятках<sup>427</sup>. У староукраїнській мові фіксацій не відзначено. У російській мові лексема відроджується, очевидно,

<sup>424</sup> СРЕЗНЕВСЬКИЙ, Т. 3, С. 1461.

<sup>425</sup> Шевельов, С. 258; Slovník jazyka staroslověnského, Т. 4, С. 840.

<sup>426</sup> ФАСМЕР, Т. 4, С. 290—291.

<sup>427</sup> СРЕЗНЕВСЬКИЙ, Т. 3, С. 1519.



у другій половині XVIII ст.<sup>428</sup>. В українській літературній мові, напевно, вживалося під впливом російської мови<sup>429</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><i>На зашедше сомнѣнье, въ<br/>котрыхъ слѣчаахъ<br/>настоатель громадъ мають<br/>завозывати са яко статско<br/>предстательскіи <b>чиновники</b><br/>до оурадованій повѣтовыхъ<br/>сѣдѣвъ въ карныхъ<br/>справахъ, выдае са для<br/>тихъ корѣнныхъ краѣвъ, въ<br/>котрыхъ дѣйствѣ карно-<br/>тажебный порадокъ зъ<br/>д. 17. Сѣчна 1850,<br/>слѣдѣющее обоученье<br/>(1851, ОВЗ, 427)</i></p> | <p><i>Ueber entstandene Zweifel, in<br/>welchen Fällen die<br/>Gemeindevorsteher als<br/>staatsanwaltschaftliche<br/><b>Functionäre</b> zu den<br/>Amtshandlungen der<br/>Bezirksgerichte in<br/>Strafproceßordnung vom<br/>17. Jänner 1850 in<br/>Wirksamkeit steht, die<br/>Belehrung erlassen (1851,<br/>ARGRB, 427)</i></p> | <p><i>Względem wątpliwości,<br/>zaszłych co do pytania: w<br/>których przypadkach muszą<br/>przełożeni gminni być<br/>zawezwani na<br/><b>funkcyonaryuszów</b><br/>prokuratorskich do czynności<br/>sądów powiatowych w<br/>sprawach karnych — wydaje<br/>się dla krajów koronnych, w<br/>których ustawa o<br/>postępowaniu karnem z dnia<br/>17. Stycznia 1850, w<br/>wykonaniu stoi, objaśnienie<br/>następującej osnowy (1851,<br/>PDzPPRz, 427)</i></p> |

#### 4. 2. 4. Назви титулів

**Барона** (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Freiherr баронъ* (JPT, 96), *baron* (TRP, 84). В історичних словниках лексема *барон* не значиться. Напевно, запозичення з німецької або французької мови<sup>430</sup> за посередництва польської мови, про це свідчить знак наголосу на першому складі у руській лексемі, яку подає Словник JPT, пор. *ба́ронъ*.

<sup>428</sup> Пор. БАС, Т. 17, С. 1036.

<sup>429</sup> СУМ подає фіксації цієї лексики у XIX ст. у творчості М. Кропивницького: СУМ, Т. 11, С. 327.

<sup>430</sup> ФАСМЕР, Т. 1, С. 128.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Подобного содержания<br>всевысочайше кабинетовое<br>письмо изволили Его<br>Величество Царь выдати<br>ровновременно до<br>председателя державного<br>Совѣта <b>Барона</b> Кибека<br>(1851, ОБЗ, 557)                                                              | Ein Allerhöchstes<br>Cabintetschreiben gleichen<br>Inhaltes haben Seine Majestät<br>der Kaiser gleichzeitig an den<br>Reichsrathspräsidenten<br><b>Freiherrn</b> von Kübeck zu<br>erlassen geruht (1851,<br>ARGRB, 557)                                                                                       | Najwyższe gabinetowe tej<br>samej treści zlecenie, raczył<br>też Najjaśniejszy Pan, Jego<br>C. Mość, jednocześnie wydać<br>i do prezydenta Rady Stanu,<br><b>barona</b> Kübeck (1851,<br>PDzPPRz, 557)                                                                             |
| Призволає са, абы<br>фидеикомисъ <b>барона</b> Іоанна<br>Ійкова Москона ниже<br>означеніи алодіальній<br>реальности въ дорожъ<br>вымѣны приобрѣлъ, абы<br>реальности сій вмѣсто<br>отступленныхъ грѣнтѡвъ до<br>фидеикомисѣ втѣленіи<br>были:... (1874, ОЗВ, 21) | Es wird bewillgt, daß das<br>Johann Jacob <b>Freiherr</b> von<br>Moscon'sche Fideicommiß<br>die nachbenannten allodialen<br>Realitäten im Wege des<br>Tausches erwerbe und daß<br>diese Realitäten an Stelle der<br>abgetretenen Grundstücke<br>dem Fideicommissе<br>einverleibt werden... (1874,<br>RGB, 21) | Pozwala się, ażeby fideikomis<br>Jana Jakóba <b>Barona</b> Moscona<br>nabył w drodze zamiany<br>realności wolnodziedziczne,<br>poniżej wymienione i ażeby<br>realności te zostały do<br>fideikomisu wcielone w<br>miejsce gruntów<br>odstępionych, jako to:...<br>(1874, DzUP, 21) |

**Его Величество.** У Словнику JPT: *k. k. Majestät ц. к. Величество* (JPT, 143), *k. k. (apostolische) Majestät Jego ces. król. Apostolska Mość* (TPP, 122). Титул *Его Величество* вживався в українських пам'ятках з XVII ст.<sup>431</sup>

| руськ.                                                                                    | нім.                                                                                                     | польськ.                                                                   |
|-------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|
| постановили <b>Его</b><br><b>Величество</b> слѣдѹчимъ<br>патентомъ (1849, Введение,<br>1) | haben <b>Seine Majestät</b> mit dem<br>nachfolgenden Patente ...<br>beschlossen (1849,<br>Einleitung, 1) | raczył <b>Najjaśniejszyj Pan</b><br>następnym Patentem (1849,<br>Wstęp, 1) |

<sup>431</sup> СУМ XVI– п. п. XVII ст., Вип. 3, С. 220; ГСБМ, Вип. 3, С. 94.

Пор. також: *Єго апостолске Величество*. Термін вживався від 1851 року.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><i>Єго ц. к. апостолске Величество</i> изволили Всевыс. рѣшеньемъ зъ дня 28. Грѣдна 1851 опредѣлити, що въ обвѣщеніяхъ цѣсарскихъ оухваль, іакъ и въ инныхъ оголошеніяхъ и публичныхъ актахъ оурадѣвъ безъ розличіа, чи то тиі до- // тычать са цѣлого Цѣсарства або поєдинокихъ корѣнныхъ краєвъ, має са замѣсть слѣвъ: «Єго ц. к. Величество» оупотребити выраженьє «<i>Єго ц. к. апостолске Величество</i>» (1852, ОБЗ, 46—47)</p> | <p><i>Seine k. k. apostolische Majestät</i> haben mit Allerhöchster Entschliebung vom 28. December 1851 zu bestimmen geruht, daß in den Kundmachungen kaiserlicher Beschlüsse, wie auch in den anderen Verlautbarungen und öffentlichen Acten der Behörden ohne Unterschied, // ob sie das gesammte Kaiserreich oder einzelne Kronländer betreffen, statt der Worte: „Seine k. k. Majestät“ der Ausdruck „<i>Seine k. k. apostolische Majestät</i>“ anzuwenden ist (1852, ARGRB, 46—47)</p> | <p><i>Jego c. k. apostolska Mość</i> raczył Najwyższem postanowieniem Swojem z dnia 28. Grudnia 1851 r. nakazać, ażeby w obwieszczeniach postanowień cesarskich, tudzież we wszystkich innych ogłoszeniach i aktach publicznych władz, bez względu na // to, czy one odnoszą się do całego cesarstwa, czy też do pojedynczych krajów koronnych, zamiast słów: „<i>Jego C. K. Mość</i>” używano wyrazu: „<i>Jego C. K. Apostolska Mość</i>” (1852, PDzPPRz, 46—47)</p> |
| <p>Угода зъ дня 9 Серпня 1883, межи правительствомъ <i>Єго цѣсарского и королевско Апостольского Величества</i> и правительствомъ <i>Єго Величества Короля Италіи</i>, въ цѣли управленья рыболовства въ озерѣ Гардѣ (1885, ВЗД, 107)</p>                                                                                                                                                                                                | <p>Uebereinkommen vom 9. August 1883, zwischen der Regierung <i>Seiner kaiserlichen und königlichen Apostolischen Majestät</i> und der Regierung <i>Seiner Majestät des Königs von Italien</i> zur Regelung der Fischerei im Gardasee (1885, RGB, 107)</p>                                                                                                                                                                                                                                  | <p>Umowa z dnia 9 sierpnia 1883, między Rządem <i>Jego Cesarskiej i Królewskiej Mości</i> i Rządem Najjaśniejszego Króla włoskiego, tycząca się uregulowania rybołóstwa na jeziorze Gardo (1885, DzUP, 107)</p>                                                                                                                                                                                                                                                       |

**Графа** (р. в. одн.). У староукраїнській мові вживалася лексема, запозичена з польської мови, *грабя, кграбя, грабя*<sup>432</sup>. У руських перекладах Вісників вживається лексема *графа* (р. в. одн.), яка була запозичена з німецької мови (можливо, за посередництва російської мови<sup>433</sup>).

| руськ.                                                                                                         | нім.                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Предсѣдатель Саского краю має носити зь давна звычайный титулѣ «Графа саского народа» (1851, ОБЗ, 373)</i>  | <i>Der Kreispräsident des Sachsenlandes hat den altherkömmlichen Titel des „Grafen der sächsischen Nation“ zu führen (1851, ARGRB, 373)</i> | <i>Prezydent obwodowy kraju Sasów nosi z dawnych czasów tytuł: „hrabi narodu saskiego” (1851, PDzPPRz, 373)</i>  |
| <i>Законъ зъ дня 23. Сѣчня 1878, дотично учрежденія фидеикомисса Іосифа графа Баворовского (1878, ВЗД, 39)</i> | <i>Gesetz vom 23. Jänner 1878, betreffend die Errichtung des Josef Graf Baworowski'schen Fideicommisses (1878, RGB, 39)</i>                 | <i>Ustawa z dnia 23 stycznia 1878, o ustanowieniu powiernictwa Józef Hrabiego Baworowskiego (1878, DzUP, 39)</i> |

**Комтѹры** (н. в. мн.). У Словнику JPT: *Comthur комтѹрь* (JPT, 53), *komthur, mistrz* (TPP, 46). Лексема вживалася у значенні ‘звання в рицарському ордені’. Запозичена з німецької мови, можливо, за посередництвом польської або чеської, пор. чеськ. *komtur* (JPT DB, 45).

| руськ.                                                                                     | нім.                                                                                                             | польськ.                                                                                                |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Комтѹры носятъ такіѣ самый крестъ ордерѣ на два цалѣ широкѣй кармазиновѣй стажцѣ по</i> | <i>Die Comthure tragen das gleiche Ordenskreuz an einem hochrothen 2 Zoll breiten Bande an der Außenseite um</i> | <i>Komandorowie nosić będą taki sam krzyż, na wstążce jasno-czerwonej, 2 cale szerokiej, zawieszony</i> |

<sup>432</sup> СУМ, т. 7, с. 140.

<sup>433</sup> ШМИД, s. 171.

|                                                    |                                                     |                                                                                 |
|----------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------|
| <i>верхъ коло шыи на грѣды</i><br>(1851, OB3, 101) | <i>den Hals auf der Brust</i> (1851,<br>ARGRB, 101) | <i>zewnątrz na szyi i spadający</i><br><i>na piersi</i> (1851, PDzPPRz,<br>101) |
|----------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------|

**Министеріальныхъ совѣтниківъ** (р. в. мн.). У Словнику JPT: *Ministerial-Rath* *совѣтникъ м.[іністеріальный]* (JPT, 148), *radzca ministeryalny* (TPP, 126). У складі основи лексеми *міністеріальний* чітко простежуються корінь *міністерій* та суфікс *-альн-*. У такій формі вона уперше зафіксована в російській мові від 1768 р.<sup>434</sup> У XIX ст. набуває поширення форма із суфіксом *-ск-* *министерский*<sup>435</sup>, яка і закріпилася в російській літературній мові, а лексема *министеріальний* нормативними словниками не фіксується<sup>436</sup>. При перекладах Вісників руською мовою лексему *міністеріальний* було запозичено із польської мови. Зазначимо, що польська форма *ministeryalny* трапляється також у відповідних позиціях Вісників. Форма *минѣстеріальний* могла бути безпосередньо запозиченою з німецького оригіналу, пор. нім. *Ministerialrathes* (gen. sg. masc.). У сучасній польській мові нормативними є дві форми прикметників – *ministerialny* та *ministerski*<sup>437</sup>.

Термін *совѣтникъ* у значенні ‘людина, близька до монарха, високої посадової особи вживався ще в давньоруській мові<sup>438</sup>. Однак у староукраїнській і старобілоруській мовах набуває поширення лексема *радца (райца)*<sup>439</sup>, а лексема *совѣтникъ* відповідними історичними словниками не фіксується. Тому є підстави вважати лексему *совѣтникъ* запозиченням з російської мови<sup>440</sup>.

Термін *министеріальний совѣтник* був ужитий на позначення австрійського цивільного титулу. У російських словниках цього часу – середини

<sup>434</sup> СлРЯ XVIII в., Вып. 12, С. 195.

<sup>435</sup> REIF, S. 444.

<sup>436</sup> БАС, Т. 10, С. 206-207.

<sup>437</sup> DOROSZEWSKI Т. 4, 1962, S. 720, 721.

<sup>438</sup> СлРЯ XI – XVII вв., Вып. 26, С. 42.

<sup>439</sup> ГСБМ, Вып. 29, С. 361. Пор. також *ра(у)ца* в Литовському Статуті 1588 р. МЯКИШЕВ, С. 616).

<sup>440</sup> СлАР, Ч. 6, С. 326-327.

XIX ст. – цей термін пропоновано перекладати як *министерскій совѣтникъ*<sup>441</sup>. Відповідно до «Табеля о рангах» Російської Імперії від 1722 року, який діяв до 1917 року, цей титул був відсутній<sup>442</sup>. Назви інших цивільних титулів також містили лексему *совѣтникъ*, пор.: *Дѣйствительный Тайный Совѣтникъ*, *Тайный Совѣтникъ*, *Дѣйствительный Статскій Совѣтникъ*; *Коллежскій Совѣтникъ*; *Надворный совѣтникъ*; *Титулярный совѣтникъ*.

| руськ.                                                                                                   | нім.                                                                                   | польськ.                                                                          |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------|
| <i>безпосередственно підъ керѣнкомъ одного изъ // минѣстеріальныхъ совѣтніковъ</i> (1849, Введение, 6-7) | <i>zunächst unter der Leitung eines Mini- // sterialrathes</i> (1849, Einleitung, 6-7) | <i>bezpośrednio pod przewodnictwem radcy // ministryalnego</i> (1849, Wstęp, 6-7) |

**Ордеръ.** У Словнику JPT: *Orden ординъ*, *ордеръ* (JPT, 160), *order* (TPP, 134). Лексема *ординъ* могла бути запозиченням з німецької мови. Лексема *ордеръ*, яка вживалася у Вісниках, мабуть, була запозичена з польської мови. Пізніше у Вісниках трапляється лексема *орденъ*, можливо, під впливом німецької мови.

| руськ.                                                                                                                                                                          | нім.                                                                                                                                                                                                    | польськ.                                                                                                                                                                                      |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Той чинъ ордера має мати назвѣ «Ордеръ Франца Иосифа»</i> (1851, ОБЗ, 100)                                                                                                   | <i>Der Orden trägt den Namen: „Franz Joseph-Orden“</i> (1851, ARGRB, 100)                                                                                                                               | <i>Order ten nazywa się orderem Franciszka Józefa</i> (1851, PDzPPRz, 100)                                                                                                                    |
| <i>Роспоряженіє министерствъ дѣль внутреннихъ, богочестія и просвѣщенія и правосудія зъ дня 24. Сѣчня 1886, дотычно уповажненія владѣющаго Іоапитского (Мальтеского) ордена</i> | <i>Verordnung der Ministerien des Innern, für Cultus und Unterricht und der Justiz vom 24. Jänner 1886, betreffend die Befugniß des souveränen Johanniter- (Malteser-) Ritterordens zur Veräußerung</i> | <i>Rozporządzenie ministerstw spraw wewnętrznych, wyznań i oświecenia, tudzież sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 1886, dotyczące się prawa zakonu udzielnego rycerzy św. Jana (kawalerów</i> |

<sup>441</sup> REIF, S. 435.

<sup>442</sup> БСЭ, Т. 41, С. 446-447.

|                                                                                       |                                                                    |                                                                                      |
|---------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|
| рыцарей, до продаванія и<br>отягощенія своего<br>недвижимою маѣтка (1886,<br>ВЗД, 85) | und Belastung seines<br>unbeweglichen Vermögens<br>(1886, RGB, 85) | maltańskich) do zbywania i<br>obciążania majątku<br>nieruchomego (1886, DzUP,<br>85) |
|---------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|

**Рицарѣ** (н. в. мн.). У Словнику JPT: *Ritter* рыцарь (JPT, 184), *rycerz*, *kawaler*, *szlachcic* (TPP, 155). В українську мову запозичено за посередництва старопольської та старочеської з німецької мови<sup>443</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                            | нім.                                                                                                                                                                                                              | польськ.                                                                                                                                                                                                                   |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Рыцарѣ</b> носать троха<br>меншій ордеровый знакъ на<br>1 1/2 цала широкѡй стажцѣ<br>такоижъ барвы на лѣвѡй<br>грѣди въ дѣрцѣ ѡтъ<br>пѣговицѣ або на петлѣ<br>(1851, ОВЗ, 101) | <i>Die Ritter tragen das etwa<br/>kleinere Ordenszeichen an<br/>einem gleichfarbigen 1 1/2<br/>Zoll breiten Bande auf der<br/>linken Brust im Knopfloche<br/>oder in ein einer Schlinge</i><br>(1851, ARGRB, 101) | <b>Kawalerowie</b> nosić będą<br>cokolwiek mniejszy znak<br>orderowy, na wstążce tej<br>samej barwy, 1 1/2 cala<br>szerokości, na lewej stronie<br>piersi, w otwarciu<br>guzikowem, albo w kluczce<br>(1851, PDzPPRz, 101) |

**Степене шляхоцтва** (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Adels-Grad* степень  
шляхоцкій (JPT, 6). Можливо, переклад запозичений з польської. Лексема  
шляхетность та однокоренева лексема шляхетный були запозичені в  
староукраїнській мові із старопольської<sup>444</sup>. У Галичині ці лексеми вживалися із  
звуком о замість е між приголосними: шляхотний, шляхотність, шляхоцкий,  
шляхоцтво, шляхоччина<sup>445</sup>.

| руськ.                | нім.                             | польськ.                           |
|-----------------------|----------------------------------|------------------------------------|
| Наданье ордерѣ не дає | <i>Die Verleihung des Ordens</i> | <i>Udzielenie orderu, nie daje</i> |

<sup>443</sup> ЕСУМ, т. 5, с. 86.

<sup>444</sup> ТИМЧЕНКО, Книга 2. С. 499.

<sup>445</sup> ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ, т. 2, с. 1094.

|                                                                                                                          |                                                                                                                                     |                                                                                                          |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| жадныхъ правъ до полѣчена<br>якого <b>степене шляхощтва</b><br>або иншого<br>наслѣдственного отличія<br>(1851, ОВЗ, 101) | begründet keinen Anspruch<br>auf einen <b>Adelsgrad</b> , oder auf<br>einen sonstige erbliche<br>Auszeichnung (1851, ARGRB,<br>101) | praw do <b>stopnia szlachectwa</b> ,<br>lub innego jakiegokolwiek<br>dziedzicznego odznaczenia<br>(1851, |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|

#### 4. 2. 5. Назви адміністративно-територіальних одиниць

**(Въ) воєводство** (м. в. одн.). Очевидно, термін запозичений з польської мови, пор. польськ. *województwo*<sup>446</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                             | нім.                                                                                                                                                                                                                                  | польськ.                                                                                                                                                                                                                       |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Законъ зъ дня 25. Липца<br>1871 (В. з. д. № 76),<br>дотычно нотаріального<br>оучрежденья нѣкоторыхъ<br>дѣлъ правныхъ, має въ<br><b>воєводствѣ</b> Бѣловинѣ войти<br>въ дѣятельность съ днемъ<br>1. Жолтна 1888 (1888, ВЗД,<br>673) | Das Gesetz vom 25. Juli 1871<br>(R. G. Bl. Nr. 76), betreffend<br>das Erfordernis der notariellen<br>Errichtung einiger<br>Rechtsgeschäfte, hat in der<br>Bukowina am 1. October<br>1888 in Wirksamkeit zu treten<br>(1888, RGB, 673) | Ustawa z dnia 25. lipca 1871<br>(Dz. u. p. Nr. 76), nakazująca<br>notaryalne spisywanie<br>niektórych aktów<br>prawniczych, nabyć ma w<br>Bukowinie mocy<br>obowiązującej od dnia<br>1. października 1888 (1888,<br>DzUP, 673) |

**Делегациі** (н. в. мн.). У Словнику JPT: *Delegation (in Italien)* делегациа (JPT, 58). Лексема вживалася на позначення адміністративної одиниці в Італії. Оказіональне запозичення з німецької мови, можливо, під впливом польських перекладів Вісників.

| руськ. | нім. | польськ. |
|--------|------|----------|
|        |      |          |

<sup>446</sup> LINDE, T. 4, S. 282.



|                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                       |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Надъ повѣстовыми оурадами<br>постановлять са пѣдъ<br>звычайными красвыми<br>назвами въ<br>оуправительственнѣмъ<br>взглядѣ окрѣжнѣи оурады<br>(жѣпанства, <b>делегаціи</b> и<br>т. д.) (1852, ОБЗ, 29) | Über die Bezirksämter<br>werden unter den üblichen<br>Landesbenennungen in<br>administrativer Hinsicht<br>Kreisbehörden (Comitate,<br><b>Delegationen</b> u. dgl.)<br>aufgestellt (1852, ARGRB,<br>29) | Nad urzędami powiatowymi<br>ustanowione będą we<br>względzie administracyjnym<br>władze obwodowe z nazwami<br>w kraju zwykle używanemi<br>(komitaty, <b>delegacye</b> i t. p.)<br>(1852, PDzPPRz, 29) |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Дистрикт.** Пор. у Словнику JPT: *District* дистриктъ (JPT, 61), *powiat, okrąg, dystrykt* (TPP, 53). У староукраїнській мові лексема не вживалася. Напевно, okazionale запозичення з німецької мови за посередництва польської. Лексема *dystrykt* зафіксована у польській мові XVI ст.<sup>447</sup>. У німецькій мові фіксації також із XVI ст.<sup>448</sup>

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Королевскі вольні мѣста,<br><b>дѣстрікты</b> и инні общества,<br>котрі исполнали<br>сѣдовластїе, мають свои,<br>дотычащїи са добра<br>мѣстского дѣстріктового або<br>якого инного общества и<br>всѣ прочїи гражданскїи<br>правні спори казати<br>допирати черезъ<br>постановити са маючихъ<br>приватныхъ правотарѣвъ<br>(громадскихъ<br>предстателѣвъ) (1850, ОБЗ, | Die königlichen Freistädte,<br><b>Districte</b> und sonstigen<br>Körperschaften, welche die<br>Gerichtsbarkeit ausübten,<br>haben ihre auf das städtische<br>Districts- oder sonstige<br>körperschaften Gut Bezug<br>habenden und alle übrigen<br>bürgerlichen<br>Rechtsstreitigkeiten mittelst<br>zu bestellenden Privat-<br>Advocaten (Gemeinde-<br>Angewälte) austragen zu<br>lassen (1850, ARGRB, 1157) | Wolne królewskie miasta,<br><b>dystrykty</b> i inne ciała, które<br>sędownictwo wykonywały,<br>mają przepraowadzenie<br>swych, do dóbr miejskich<br>dystryktowych lub do dóbr<br>innego jakiego ciała<br>odnoszących sie, tudzież<br>wszystkich innych cywilnych<br>sporów, ustanowić się<br>mającym prywatnym<br>adwokatom (prokuratorom<br>gminnym) zlecać (1850,<br>PDzPPRz, 1157) |

<sup>447</sup> Słownik polszczyzny XVI wieku, T. 6, S. 301.

<sup>448</sup> KLUGE, Distrikt.

|       |  |  |
|-------|--|--|
| 1157) |  |  |
|-------|--|--|

(Въ) *жѹпанствахъ* (м. в. мн.). У Словнику ЈРТ: *Comitat жѹпанство*, столица (ЈРТ, 51). Лексема *жу́па* ‘округ’, *жу́пан* ‘керівник округу’ вживалися в давньоруській мові<sup>449</sup>. Лексема *żupaństwo* вживається у сучасній польській мові на позначення колишніх адміністративно-територіальних одиниць в Угорщині<sup>450</sup>. Напевно, народноетимологічно переосмислене запозичення<sup>451</sup> з німецької мови лексеми *Gespanschaft*<sup>452</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                | нім.                                                                                                                                                                                            | польськ.                                                                                                                                                                    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Дотеперѣшна дѣятелнѡсть<br/>директоратѹ королевскихъ<br/>правныхъ справъ ..., потомъ<br/>магістратѹалныхъ<br/>фїскалѡвъ въ жѹпанствахъ<br/>(столицахъ) ... має<br/>перестати (1850, ОВЗ, 1157)</i> | <i>Die bisherige Wirksamkeit<br/>des Directorates der<br/>königlichen Rechtssachen ...,<br/>ferner der Magistratsfiscale in<br/>den Comitaten... hat<br/>aufzuhören (1850, ARGRB,<br/>1157)</i> | <i>Dotychczasowa działalność<br/>dyrektora spraw<br/>królewskich ..., tudzież<br/>fiskalów magistratualnych w<br/>komitatach ... ustać ma ...<br/>(1850, PDzPPRz, 1157)</i> |

*Корѹнный край*. У Словнику ЈРТ: *Kronland корѹнный край* (ЈРТ, 133), *kraj koronny* (ТРР, 115). Запозичене з латинської мови через польську слово *корона* широко вживалося в староукраїнській мові з початку XV ст.<sup>453</sup> Похідний прикметник *koronny* у старопольській мові зафіксований у XVI ст.<sup>454</sup> Лексема *край* вживається у східнослов'янських мовах з XVI ст.<sup>455</sup> Однак словосполучення *коронний край* ні східнослов'янськими, ні польськими історичними словниками

<sup>449</sup> ФАСМЕР, Т. 2, С. 65 — 66; СРЕЗНЕВСЬКИЙ, Т. 1, С. 883 — 884; пор. також *Slovník jazyka staroslověnského*, Т. 1, С. 616.

<sup>450</sup> Пор. *żupaństwo* на інтернетовому сайті Національного корпусу польської мови <http://nkjp.pl/index.php?page=6&lang=0>, Wyszukiwarka korpusowa PELCRA.

<sup>451</sup> Ильина Л. А., Сычева О. В. Лексическое заимствование: переход иноязычий или внутриязыковое создание? у зб.: Гуманитарные науки в Сибири. Вып. 4, 1998, С. 33 — 38, С. 34.

<sup>452</sup> BRUKNER, S. 667.

<sup>453</sup> ССУМ XIV–XV ст., Т. 1, С. 500.

<sup>454</sup> *Słownik polszczyzny XVI wieku*, Т. X, 1976, С. 648 — 652.

<sup>455</sup> ГСБМ, Вып. 16, С. 85–86. СЛРЯ XI–XVII вв., Вып. 8, С. 8.

не зафіксоване. У Вісниках вживається у двох варіантах: *коронный край* та *корѹнный край*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Пѡдла тогожъ самого числа має са дальше кождомѹ поединчомѹ приказѹ тако надпись предпослати названье, чи онъ есть державнымъ або краєвимъ закономъ, чи Цѣсарскимъ патентомъ, чи Цѣсарскимъ або минѣстерскимъ розпораженьемъ, потѡмъ день, коротеньке означенье содержания, такъ какъ и тыхъ <b>коронныхъ краевъ</b>, для котрыхъ вагѹ мати мають (1849, Введение, 6)</p> | <p>Nach eben dieser Zahl ist ferner jeder einzelnen Verfügung als Ueberschrift die Benennung, ob sie ein Reichs- oder Landesgesetz, ein kaiserliches Patent, eine kaiserliche oder ministerielle Verordnung ist, ferner Datum, eine sehr kurze Angabe ihres Inhalts, so wie derjenigen <b>Kronländer</b> vorzuschicken, für welche sie zu gelten hat (1849, Einleitung, 6)</p> | <p>Podług tejże samej liczby w każdym dalej pojedynczym postanowieniu wykazać się ma wprzód jako napis wyszczególnienie, czyli takowe jest ustawą państwa czy krajową, cesarskim patentem, ceserkiem lub ministeryalnym rozporządzeniem, potem data, i bardzo krótkie wymienienie treści jako też owych <b>krajów koronnych</b>, w których ważnem być ma (1849, Wstęp, 6)</p> |
| <p>Назва «<b>корѹнный край</b>» має са оупотреблати въ оурадовѡй мовѣ тѡлько тако обще означенье, при особеннѡмъ же названю якого краю выразити всегда принадлежаче томѹжъ собственне означенье титѹлѹ (1852, ОБЗ, 29)</p>                                                                                                                                                  | <p>Der Name „<b>Kronländer</b>“ soll in der amtlichen Sprache nur als allgemeine Bezeichnung gebraucht, bei besonderen Benennung eines Landes aber stets die demselben zukommende eigene Titelbezeichnung ausgedrückt werden (1852, ARGRB, 29)</p>                                                                                                                             | <p>Nazwisko „<b>kraje koronne</b>“ używane być winno w mowie urzędowej tylko jako oznaczenie ogólne; przy szczegółowym zaś wymienieniu kraju, zawsze wyrazić należy przysługujące mu właściwe oznaczenie tytułu (1852, PDzPPRz, 29)</p>                                                                                                                                       |

**Обвѡдъ.** У Словнику JPT: *Bezirk* повѣтъ, обвѡдъ (JPT, 44), *powiat, okręg* (TPP, 39); пор. також у чеськ. виданні: *Bezirk obvod* (JPT DB, 38); у польській мові: *obwód* ‘obwodzenie, *obwiedzenie*’<sup>456</sup> Лексема вживалася у давньоруській

<sup>456</sup> LINDE, T. 2, cz.1, S. 398.

мові: *объводъ* ‘межа, граница’<sup>457</sup>. У староукраїнській і староросійській мовах лексема на зафіксована. Пор. також *окръгъ*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                   | нім.                                                                                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                                                                                                         | чеськ.                                                                                                                                                                                        |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Въ оуправительственнѡмъ взглядѣ подѣлить са корѹнный край Галиція на три правитесьвенніи [!] <b>обводъ</b>, котрѹ назвѹ свою носать ѡтъ своихъ головныхъ мѣстцъ: Львова, Кракова и Станѣславова (1850, ОБЗ, 1741)</i> | <i>In administrativer Beziehung wird das Kronland Galizien in drei Regierungs<b>bezirke</b> eingetheilt, welche von ihren Hauptorten: Lemberg, Krakau und Stanislaw die Namen führen (1850, ARGRB, 1741</i> | <i>Pod względem administracyjnym, dzieli się kraj koronny na trzy <b>okregi</b> rządowe, noszące nazwy od głównych swych miast: Lwowa, Krakowa i Stanisławowa (1850, PDzPPRz, 1741)</i>          | <i>Co se týče administrace, rozděljuje se korunní země Haličská ve tři <b>kraje (okruhy)</b> vládní, ježto mají jméno dle hlavních míst: Lvova, Krakova a Stanislavova (1850, ZŘVV, 1741)</i> |
| <i>Начальники секції финансової стражи стоать безпосердно пѡдъ овою финансово-повѣтовою дирекцією, въ которой обсагѹ находятъ са ихъ оурадовый <b>обвѡдъ</b> (секція финансової стражи) (1883, ВЗД, 71)</i>              | <i>Die Finanzwach-Sectionsleiter sind jener Finanzbezirksdirection unmittelbar untergeordnet, in deren Bereiche ihr Amts<b>bezirk</b> (Finanzwachsection) gelegen ist (1883, RGB, 71)</i>                   | <i>Naczelnicy sekcijni straży skarbowej podlegają bezpośrednio tej dyrekcji skarbowej powiatowej, w której obrębie leży ich <b>okrag</b> urzędowy (sekcya straży skarbowej) (1883, DzUP, 71)</i> | <i>Odborní přednostové stráže finanční jsou přímo podřízeni tomu finančnímu ředitelstvu okresnímu, v jehož obvodu jich <b>okres</b> úřední (oddíl stráže finanční) leží (1883, ZŘ, 71)</i>    |
| <i>Провинції дѣлать са на <b>обводъ</b> (дістрікты) (1851, ОБЗ, 76)</i>                                                                                                                                                  | <i>Die Provinzen werden in <b>Districte</b> abgetheilt (1851, ARGRB, 76)</i>                                                                                                                                | <i>Prowincje dzielą się na <b>dystrykta</b> (1851, PDzPPRz, 76)</i>                                                                                                                              | <i>Provincie rozdělí se v <b>distrikty</b> čili <b>podkraje</b> (1851, ZŘVV, 76)</i>                                                                                                          |

<sup>457</sup> СРЕЗНЕВСЬКИЙ, Т. 2, С. 562.

Пор. також: **повѣтъ**. Лексема вживалася у староукраїнській мові<sup>458</sup>. Існує припущення, що лексема була запозичена з польської мови<sup>459</sup>. Українські етимологи цю версію ставлять під сумнів<sup>460</sup>.

| руськ.                                                                                                                               | нім.                                                                                                                                                | польськ.                                                                                                                                          |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Каждый такой выборный обводъ має обѣмать два або множаи политичні <b>повѣты</b> (1850, ОБЗ, 1766)</i>                             | <i>Jeder solche Wahlbezirk hat zwei oder mehrere politische <b>Bezirke</b> zu umfassen (1850, ARGRB, 1766)</i>                                      | <i>Každy takowy powiat wyborczy ma dwa lub więcej politycznych <b>powiatów</b> obejmować (1850, PDzPPRz, 1766)</i>                                |
| <i>До круга дѣйствія назначенои для IV. <b>повѣта</b> податковои администраціи придѣлено также X. <b>повѣтъ</b> (1877, ВЗД, 164)</i> | <i>Dem Wirkungskreise der für den IV. <b>Bezirk</b> bestimmten Steueradministration wurde auch der X. <b>Bezirk</b> zugewiesen (1877, RGB, 164)</i> | <i>Do zakresu działania administracji podatkowej ustanowionej dla <b>dzilnicy</b> IV przylacza się także <b>dzielnice</b> X (1877, DzUP, 164)</i> |

**Выборові обводи.** У Словнику JPT: *Wahl-Bezirk* обводъ выборный (JPT, 268); *okrąg wyborczy* (TPP, 224). Дослівний переклад з німецької мови: *Wahlbezirk*. У пізніших випусках Вісників вживається термін *выборыхъ повѣтовъ* (р. в. мн.), можливо, на зразок вживаного у польській мові терміна *powiat wyborczy*.

| руськ.                                                                                                    | нім.                                                                                                                | польськ.                                                                                                |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Для выборѣ посланникѣвъ мѣстъ становить мѣсто Кракѣвъ два <b>выборові обводи</b> (1850, ОБЗ, 1766)</i> | <i>Für die Wahl der Abgeordneten der Städte bildet die Stadt Krakau zwei <b>Wahlbezirke</b> (1850, ARGRB, 1766)</i> | <i>Dla wyboru posłów miast, stanowi miasto Kraków dwa <b>powiaty wyborcze</b> (1850, PDzPPRz, 1766)</i> |
| <i>Оустанова додатка до</i>                                                                               | <i>Die Bestimmung des</i>                                                                                           | <i>Przepis Porządku wybierania</i>                                                                      |

<sup>458</sup> ССУМ, т. 2, с. 161; СРЕЗНЕВСЬКИЙ, т. 2, с. 1010; МЯКИШЕВ, с. 574.

<sup>459</sup> ФАСМЕР, т. 3, с. 293; BRUKNER, 433.

<sup>460</sup> ЕСУМ, т. 4, с. 469.

|                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                              |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| выборочного порядка<br>державной дѣлы,<br>взглядомъ <b>выборовыхъ</b><br><b>повѣтовъ</b> въ Чехахъ: «Г)<br>Сельскіи громады, число<br>27», <i>отмѣнае са...</i> (1875,<br>ВЗД, 61) | Anhangs der Reichsraths-<br>Wahlordnung in Betreff der<br><b>Wahlbezirke</b> in Böhmen: „d)<br>Landgemeinden, Zahl 27“,<br>wird dahin abgeändert...<br>(1875, RGB, 61) | do Rady państwa zawarty w<br>Dodatku a tyczący się<br><b>okręgów wyborczych</b> w<br>Czechach: „d) gminy<br>wiejskie, liczba 27” zostaje<br>zmieniony... (1875, DzUP,<br>61) |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Область.** У словнику JPT: *Gebiet* область, обвѣдъ (JPT, 99), *okrag*, *territorium*, *obwód*, *obszar*, *okolica* (TPP, 86). Лексема *область* старослов'янського походження<sup>461</sup>. Вживалася в староукраїнській мові<sup>462</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Ломбардско-Венецке</i><br><i>королевство остае що до</i><br><i>політичного</i><br><i>оуправител'ства подѣлене</i><br><i>якъ до теперъ на область</i><br><i>Ломбардскѣ и Венецкѣ</i><br>(1851, ОБЗ, 75)                                                                                                         | <i>Das lombardisch-</i><br><i>venetianische Königreich</i><br><i>bleibt zum Behufe der</i><br><i>politischen Verwaltung wie</i><br><i>bisher in das lombardische</i><br><i>und in das venetianische</i><br><b>Gebiet</b> <i>getheilt</i> (1851,<br>ARGRB, 75)                                         | <i>W celu politycznego zarządu,</i><br><i>pozostawia się królestwu</i><br><i>Lombardzko-Weneckiemu</i><br><i>dotychczasowy jego podział</i><br><i>na okrag Lombardzki i na</i><br><b>okrag</b> <i>Wenecki</i> (1851,<br>PDzPPRz, 75)                                     |
| <i>На подставѣ закона зъ дня</i><br><i>15. Цвѣтна 1879</i><br><i>(В. з. д. Nr. 59), придѣлае са</i><br><i>до обвода повѣтового сѣда</i><br><i>Бѣдѣ, ѣтносно до</i><br><i>окрѣжного сѣда Которского</i><br><b>область</b> <i>Спица, которѣ симъ</i><br><i>закономъ прилѣчено до</i><br><i>королевства Далматии</i> | <i>Auf Grund des Gesetzes vom</i><br><i>15. April 1879</i><br><i>(R. G. Bl. Nr. 59) wird das</i><br><i>durch dieses Gesetz dem</i><br><i>Königreiche Dalmatien</i><br><i>einverleibte Gebiet von</i><br><i>Spizza dem Sprengel des</i><br><i>Bezirksgerichtes Budua</i><br><i>beziehungsweise des</i> | <i>Rozporządzenie ministerstwa</i><br><i>sprawiedliwości z dnia 18</i><br><i>kwietni 1879, tyczące się</i><br><i>przyłączenia okręgu Spizy</i><br><i>do okręgu Sądu powiatowego</i><br><i>buduańskiego i Sądu</i><br><i>obwodowego kottorskiego</i><br>(1879, DzUP, 232) |

<sup>461</sup> ЕСУМ, т. 4, с. 136.

<sup>462</sup> КАРТОТЕКА.

|                  |                                                           |  |
|------------------|-----------------------------------------------------------|--|
| (1879, ВЗД, 232) | <i>Kreisgerichtes Cottaro zugewiesen</i> (1879, RGB, 232) |  |
|------------------|-----------------------------------------------------------|--|

**Окрѣгъ.** У Словнику ЈРТ: *Kreis окрѣгъ* (ЈРТ, 132), *obwód, cyrkuł* (ТРР, 114). Лексему у значенні ‘навколо’ (прийм. та присл.) фіксує у давньоруській мові Срезневський<sup>463</sup>. У російській мові значення ‘адміністративно-територіальна одиниця’ розвивається у другій половині ХІХ ст. Пор. також польськ. *okręg* ‘kawałek pola, mający kontury, zbliżone do kwadratu a. trapezu (dla odróżnienia od wązkiego a długiego pasa ziemi)’<sup>464</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                             | нім.                                                                                                                                                                                                                                            | польськ.                                                                                                                                                                                                                  |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Львѣвскій правительственный обвѣдъ обьимає въ дотихчасові окрѣги Перемыскій, Жолкѣвскій, Львѣвскій, Сяноцкій и Самбѣрскій съ єдною частею Стрыйского, Золочѣвского и Бережаньского окрѣга</i> (1850, ОВЗ, 1741) | <i>Das Lemberger Regierungsgebiet begreift in sich <b>die</b> bisgerigen <b>Kreise</b> von Przemyśl, Zolkiew, Lemberg, Sanok und Samibor mit einem Theile des Stryer, <b>des</b> Zloczower und Brzezaner <b>Kreises</b></i> (1850, ARGRB, 1741) | <i>Okrag rządowy Lwowski obejmuje dotychczasowe <b>cyrkuły</b>: Przemyński, Żółkiewski, Lwowski, Sanocki i Samborski, z częścią jedną <b>cyrkułu</b> Stryjskiego, Złoczowskiego i Brzeżańskiego</i> (1850, PDzPPRz, 1741) |
| <i>Законъ зъ дня 29. Цвѣтня 1885, дотычно пособій и условій для будовы желѣзницѣ въ Мильскѣмъ <b>окрузѣ</b></i> (1885, ВЗД, 171)                                                                                   | <i>Gesetz vom 29. April 1885, betreffend die Zugeständnisse und Bedingungen für den Bau der Mühl<b>kreis</b>bahn</i> (1885, RGB, 171)                                                                                                           | <i>Ustawa z dnia 29 kwietnia 1885, o przyzwoleniach i warunkach do wybudowania kolei Mühl<b>kreis</b>bahn</i> (1885, DzUP, 171)                                                                                           |

<sup>463</sup> СРЕЗНЕВСЬКИЙ, Т. 2. С. 650.

<sup>464</sup> KARŁOWICZ, T. 3, S. 751.

**Префектѹры** (н. в. мн.). Очевидно, запозичено з німецької мови за польського посередництва<sup>465</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><i>Въ Медіоланѣ и Венеціи</i><br/> <i>оустановлатъ са для</i><br/> <i>справована слѣжбы</i><br/> <i>пѣбличного беспеченьства</i><br/> <i>въ тихъ мѣстахъ и ихъ</i><br/> <i>наиближшѣй околици</i><br/> <i>поліційнѣ <b>префектѹры</b></i><br/> <i>(Prefecture dell'ordine</i><br/> <i>publico [!]), котрѣ</i><br/> <i>пѣдчиненѣ сѣтъ</i><br/> <i>непосредственно</i><br/> <i>намѣстникови, и котрыхъ</i><br/> <i>оучреждение задержѣ са</i><br/> <i>особеннымъ опердѣленіамъ</i><br/> <i>(1851, ОВЗ, 75)</i></p> | <p><i>In Mailand und Venedig</i><br/> <i>werden für die Besorgung des</i><br/> <i>öffentlichen</i><br/> <i>Sicherheitsdienstes in diesen</i><br/> <i>Städten und ihrer nächste</i><br/> <i>Umgebung Polizei-</i><br/> <i><b>Präfecturen</b> (Prefecture</i><br/> <i>dell'ordine pubblico)</i><br/> <i>errichtet, die dem Statthalter</i><br/> <i>unmittelbar unterstehen und</i><br/> <i>deren Einrichtung besonderen</i><br/> <i>Bestimmungen vorbehalten</i><br/> <i>wird (1851, ARGRB, 75)</i></p> | <p><i>W Medyolanie i w Wenecyi,</i><br/> <i>utwarza się — dla</i><br/> <i>sprawowania publicznej</i><br/> <i>szużby bezpieczeństwa w</i><br/> <i>tychże miastach, równie jak</i><br/> <i>w najbliższych ich</i><br/> <i>przyległościach — <b>prefektury</b></i><br/> <i>policyjne (prefecture dell'</i><br/> <i>ordine publico [!]),</i><br/> <i>bezpośrednio namiestnikowi</i><br/> <i>podrzędne, których</i><br/> <i>urządzenie osobnym</i><br/> <i>pozostawia się przepisom</i><br/> <i>(1851, PDzPPRz, 75)</i></p> |
| <p><i>Кореспонденція дотычно</i><br/> <i>транспорта дѣтей до ихъ</i><br/> <i>домовности высылаемыхъ</i><br/> <i>веде са непосредно межѣ</i><br/> <i>громадскою властію Терста</i><br/> <i>и королевско-италіанскими</i><br/> <i><b>префектѹрами</b> Венеціи и</i><br/> <i>провинціи Мантовы (1876,</i><br/> <i>ВЗД, 250)</i></p>                                                                                                                                                                                    | <p><i>Die Correspondenz in Betreff</i><br/> <i>des Transportes der nach ihrer</i><br/> <i>Heimat zu befördernden</i><br/> <i>Kinder wird unmittelbar</i><br/> <i>zwischen der Municipalität</i><br/> <i>von Triest und den königlich</i><br/> <i>italienischen <b>Präfecturen</b></i><br/> <i>Venetiens und der Provinz</i><br/> <i>Mantua geführt (1876, RGB,</i><br/> <i>250)</i></p>                                                                                                               | <p><i>W przedmiocie odsyłania</i><br/> <i>dzieci do ojczyzny,</i><br/> <i>minicypalność Tryestu i</i><br/> <i><b>prefektury</b> królestwa</i><br/> <i>włoskiego weneckie i</i><br/> <i>mantuańskie znosić się będą</i><br/> <i>ze sobą bezpośrednio (1876,</i><br/> <i>DzUP, 250)</i></p>                                                                                                                                                                                                                              |

<sup>465</sup> ЕСУМ, т. 4, с. 567.



**Провинції** (з. в. мн.). У Словнику ЈРТ: *Provinz* провинція, область (ЈРТ, 172), *provincia* (ТРР, 144). В українську мову запозичено за посередництва польської<sup>466</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Ломбардска и Венеца<br/>оуправительственна<br/>область дѣлится на<br/><b>провинции</b>, котрі называти<br/>са мають по своимъ<br/>головнымъ мѣстамъ</i> (1851, ОВЗ, 75)                                                                                                       | <i>Das lombardische und das<br/>venetianische<br/>Verwaltungsgebiet wird in<br/><b>Provinzen</b> abgetheilt, welche<br/>von ihren Hauptorten den<br/>Namen zu führen haben</i> (1851, ARGRB, 75)                                                                                                                                | <i>Tak Lombardzki okrąg<br/>administracyjny, jak i<br/>Wenecki, dzielą się na<br/><b>provincye</b>, nazwy od<br/>głównych miejsc nosić<br/>mające</i> (1851, PDzPPRz, 75)                                                                                                |
| <i>Правительство Его<br/>ц. и к. Апостольского<br/>Величества обязано са<br/>старати са о выселаніе<br/>найдѣхѡвъ<br/>принадлежащихъ до Терста<br/>и помѣщенныхъ въ якомъ<br/>заведеніи венеціанскихъ<br/><b>провинцій</b> или <b>провинции</b><br/>Мантovy</i> (1874, ВЗД, 250) | <i>Die Regierung Seiner<br/>k. und k. Apostolischen<br/>Majestät macht sich<br/>verbindlich, für die<br/>Heimbeförderung der nach<br/>Triest zuständigen und in<br/>einer Austalt der<br/>venetianischen <b>Provinzen</b><br/>oder der <b>Provinz</b> Mantua<br/>untergebrachten Findlinge<br/>fürzuforgen</i> (1874, RGB, 250) | <i>Rząd Jego c. i k. Apostolskiej<br/>Mości zobowiązuje się mieć<br/>staranie o odsyłanie do<br/>ojczyzny podrzutków, do<br/>Tryestu przynależnych a w<br/>zakładach <b>provincyi</b><br/>weneckich lub <b>provincyi</b><br/>Mantuy, umieszczonych</i> (1876, DzUP, 250) |

**Повѣтове староство**. У Словнику ЈРТ: *Bezirks-Hauptmannschaft* староство повѣт.[ове] (ЈРТ, 44). Очевидно, лексема *староство* у значенні ‘орган самоврядування’ — запозичення з польської мови<sup>467</sup>.

| руськ. | нім. | польськ. |
|--------|------|----------|
|--------|------|----------|

<sup>466</sup> ЕСУМ, т. 4, с. 591.

<sup>467</sup> СУМ, т. 9, с. 663; LINDE, т. 3, с. 406.

|                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Правительственніи обводы дѣлать са на повѣтовѣи староства</i> (1850, ОБЗ, 1742)                                                                                                           | <i>Die Regierungsgebiete werden in <b>Bezirkshauptmannschaften</b> getheilt</i> (1850, ARGRB, 1742)                                                                                                 | <i>Okręgi rządowe dzielą się na <b>starostwa powiatowe</b></i> (1850, PDzPPRz, 1742)                                                                                                           |
| <i>На подставѣ Всевысочайшого одобрѣнія зъ дна 17. Червца 1876 переносить са оурадовое сѣдлице Бирецкого повѣтового староства ѿгъ 1. Жолтна 1876 изъ Бирчи до Добромилы</i> (1876, ВЗД, 230) | <i>Auf Grund Allerhöchster Genehmigung vom 17. Juni 1876 wird der Amtssitz der Bireza'er <b>Bezirkshauptmannschaft</b> mit 1. October 1876 von Bireza nach Dobromil übertragen</i> (1876, RGB, 230) | <i>Na mocy Najwyższego zezwolenia z dnia 17 czerwca 1876 przenosi się z dniem 1. października 1876 siedzibę urzędową <b>starostwa birczyckiego</b> z Birczy do Dobromila</i> (1876, DzUP, 230) |

**Сѣдѣлице.** У Словнику JPT: *Sitz (Aufenthaltort) сѣдѣлице* (JPT, 197). Очевидно, пов'язане із старослов. *сѣдалище* 'престіл'<sup>468</sup>. Пізніше у Вісниках вживався варіант лексем *сѣдѣлице* — *сѣдлице*.

| руськ.                                                                                                                                                            | нім.                                                                                                                                                                                                               | польськ.                                                                                                                                                                               |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>На чолѣ оуправительства Ломбардской и Венецкой области стоать намѣстники, котрѣ свое сѣдѣлице мають єденъ въ Медіоланѣ а дрѣгій въ Венеціи</i> (1851, ОБЗ, 75) | <i>In der Spitze der Verwaltung des lombardischen und des venetianischen Gebietes stehen die Statthalter, welche in Mailand und beziehungsweise in Venedig ihren <b>Sitz</b> zu nehmen haben</i> (1851, ARGRB, 75) | <i>Na czele administracyi tak orkęgu Lombardzkiego jak Weneckiego, stoją namiestnicy, którzy w Medyolanie, a względnie w Wenecyi swą <b>siedzibę</b> mieć będą</i> (1851, PDzPPRz, 75) |
| <i>Оурадовое сѣдлице ц. к. финансового</i>                                                                                                                        | <i>Der Amtssitz des bisher für Saalsfelden bestellt</i>                                                                                                                                                            | <i><b>Siedziba</b> c. k. inspektora skarbowego, która dotychczas</i>                                                                                                                   |

<sup>468</sup> Словарь древнего славянского языка, составленный по Остромирову евангелию. Изд. А. С. Суворина. СПб., 1899, С. 838.

|                                                                                                              |                                                                                                 |                                                                                         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|
| инспектора, бывшего доси<br>назначенымъ для<br>Сальфельденъ, перенесено<br>до Ст. Иоанна (1874, ВЗД,<br>422) | gewesenen k. k. Finanz-<br>Inspectors ist nach St. Johann<br>verlegt worden (1874, RGB,<br>422) | znajdowała się w Saalfelden,<br>została przeniesiona do<br>St. Johann (1874, DzUP, 422) |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|

#### 4. 2. 6. Лексеми на позначення адміністративної діяльності

**Артикула** (р.в.о.). У Словнику JPT: *Artikeľ: сочинокъ, статья* (JPT, 16), *artykuł, cześć* (TPP, 13). Лексема *сочинокъ* не значиться в історичних лексикографічних працях. Цілком можливо, що вона була штучно утворена авторами Словника JPT. У її структурі можна виділити корінь *сочин-* та суфікс – *ок*. Вона утворена від дієслова *сочин-ить // сочин-ять*<sup>469</sup>, яке фіксується і в староукраїнській мові<sup>470</sup>. Лексема *статья* була запозичена, напевно, з російської мови, пор. *Artikel статья, артикуль*<sup>471</sup>. У російській мові вона фіксується з другої половини XVIII ст.<sup>472</sup> і дериваційно пов'язана із іменником *стать*<sup>473</sup>. Лексема латинського походження *артикул* відома в українській мові з XIV ст.<sup>474</sup>, куди вона потрапила за посередництва польської та німецької<sup>475</sup>, і входила до лексичного фонду української мови XVI — XVII ст.<sup>476</sup> Слово *артикул* вживалося також у російській мові у кінці XVII та у XVIII ст.<sup>477</sup> Однак у XIX ст. воно було вже застарілим і рідко вживаним<sup>478</sup>. У Вісниках вживалася лише лексема *артикѹль*. Можливо, через польський та німецький вплив, пор. у відповідних позиціях

<sup>469</sup> Словообразовательно-морфемный словарь русского языка. Разработан под общим руководством к. фил. н., доцента К. Р. Галиуллина. <http://www.ksu.ru/infres/slovar1/begall.htm>

<sup>470</sup> БЕРИНДА, С. 130.

<sup>471</sup> ШМИД, S. 30.

<sup>472</sup> БАС, Т. 14, С. 804.

<sup>473</sup> ФАСМЕР, Т. 3, С. 748.

<sup>474</sup> ССУМ, Т. 1, С. 80.

<sup>475</sup> ФАСМЕР, Т. 1, С. 89.

<sup>476</sup> СУМ XVI — п. п. XVII ст., Вип. 1, С. 129.

<sup>477</sup> СлРЯ XI — XVII вв., Вып. 1, С. 49; СлРЯ XVIII в., Вып. 1, С. 96; А. ПРЕОБРАЖЕНСКИЙ, Т. 1, С. 8.

<sup>478</sup> Наприклад, у В. Даля: «нѣкогда значило вообще 'отдѣль, статья, глава'», ДАЛЬ, Т. 1, С. 25.

виступають лише лексеми нім. *Artikel* та польськ. *artykuł*. Ні лексема *сочинокъ*, ні лексема *статья* у текстах Вісників поміченими не були.

| руськ.                                                                                                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                                                                                                    | польськ.                                                                                                                                                                                                                   |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Для оусѣнена множайшихъ<br>що до <b>артикѣлѣ</b> IV. рѣшеніа<br>съ дня 22. Маа 1848<br>зайшлыхъ сомнѣній...<br>(1849, OB3, 2)                                                                                    | Zur Beseitigung mehrerer<br>über den <b>Artikel</b> IV der<br>Entschliessung vom 22. Mai<br>1848 vorgekommenen<br>Zweifel... (1849, ARGRB, 2)                                                                           | W celu usunięcia niektórych<br>wątpliwości, co do <b>artykułu</b><br>IV. postanowienia z dnia 22.<br>Maja 1848 zaszłych ... (1849,<br>PDzPPRz, 2)                                                                          |
| Публична продажа рѣчного<br>застава, вырблена въ силѣ<br><b>артикѣла</b> 310 книги<br>торговельныхъ законѣвъ,<br>ѣтбывае са по оуказанію<br>§. 47 оуводного закона до<br>книги торговельныхъ (1885,<br>ВЗД, 138) | Der nach <b>Artikel</b> 310 des<br>Handelsgesetzbuches erwirkte<br>öffentliche Verlauf des<br>Faustpfandes erfolgt nach<br>Anweisung des §. 47 des<br>Einführungsgesetzes zum<br>Handelsgesetzbuche (1885,<br>RGB, 138) | Sprzedaż publiczna zastawu<br>ręcznego wyjednana według<br><b>artykułu</b> 310 księgi ustaw<br>handlowych, odbywa się<br>podług przepisu §. 47 ustawy<br>wprowadczej do księgi ustaw<br>handlowych (1885, PDzPPRz,<br>138) |

(**На**) **вытагахъ** (м. в. мн.). Пор. у Словнику JPT: *Auszug (eine abgeschriebene Stelle aus der Klage) выписъ зъ жалобы, зъ позвѣ* (JPT, 26); *wypis* (TPP, 23); *(kurzgefaßter Inhalt der ganzen Klage) скорочене содержаніе* (JPT, 26); *wyciąg albo ekstrakt* (TPP, 23); *auszugsweise вытагомъ* (JPT, 26), *przez ekstrakt, wyciągowo* (TPP, 23). Вживана у руських Вісниках лексема (**на**) **вытагахъ** (м. в. мн.), напевно, є полонізмом, пор. польськ. *wyciąg*<sup>479</sup>.

| руськ.                                                                                                                                        | нім.                                                                                                                                         | польськ.                                                                                                                                                                |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Если на <b>вытагахъ</b> зъ<br>грѣнтовыхъ книгъ не стане<br>мѣстца до продолжана, то<br>належитъ до нихъ пришити<br>кѣлька листѣвъ (1851, OB3, | Bieten die<br>Grundbuchs <b>auszüge</b> keinen<br>Raum zur Fortführung dar, so<br>sind denselben einige Blätter<br>beizuheften (1851, ARGRB, | Jeżeli we <b>wyciągach</b> z ksiąg<br>gruntowych nie ma już<br>miejsca do dalszego<br>prowadzenia, w ówczas<br>należy kilka kart do niego<br>przyczepić (1851, PDzPPRz, |

<sup>479</sup> KARŁOWICZ, T. 7, S. 820; LINDE, T. 4, S. 567.

|      |      |      |
|------|------|------|
| 222) | 222) | 222) |
|------|------|------|

*Голосъ дорадчій, оухвалаючій.* У Словнику JPT: *berathende Stimme* дорадний голосъ (JPT, 34). Очевидно, запозичення з польської. Пор. польськ. *doradny* ‘umieiaący radzić’<sup>480</sup>, *doradczy* ‘służący do rady, radzący, doradzający’: *Członkowie mają głos doradczy*<sup>481</sup>. Термін *голосъ оухвалаючій*, очевидно, є калькою з німецького терміна *beschließende Stimme*, пор. у Словнику JPT. *beschließen* оухвалити, постановити (JPT, 37), *postanowić, uchwalić, uradzić* (TPP, 33).

| руськ.                                                                                    | нім.                                                                                                           | польськ.                                                                                      |
|-------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Вмѣстники мають однакожъ тільки дорадчій, а не оухвалаючій голосъ</i> (1850, OB3, 653) | <i>Die Supplenten // haben jedoch nur <b>berathende, nicht beschließende Stimme</b></i> (1850, ARGRB, 652-653) | <i>Suplenci jednak mają tylko <b>głos poradczy, a nie stanowiący</b></i> (1850, PDzPPRy, 653) |

*Статскихъ депешъ* (р. в. мн.). У Словнику JPT: *Depesche* депеша, скоро вѣсть (JPT, 58), *depesza* (TPP, 50). Очевидно, лексема французького походження *депеша* у руських Вісниках вживається під впливом німецької та польської мов.

| руськ.                                                                                                                                                                                      | нім.                                                                                                                                                                                               | польськ.                                                                                                                                                                                          |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Роспоряженъе министерства торговлѣ зъ дня 2. Мая 1851, котримъ подають ся до общои вѣдомости установленіи въ порозумлѣнію съ прочими министерствами опредѣленія взглядомъ подаваня и</i> | <i>Erlaß des Handelsministeriums vom 2. Mai 1851, womit die Einverständnisse mit den übrigen Ministerien festgesetzten Bestimmungen bezüglich der Abgabe und Beförderungsweise telegraphischer</i> | <i>Ogłoszenie c. k. ministra handlu z dnia 2. Maja 1851, którem się powszechnie obwieszczają zgodnie z innemi ministeryami ustanowione postanowienia względem podawania i sposobu przesyłania</i> |

<sup>480</sup> LINDE, T. 1, cz. 1, S. 487.

<sup>481</sup> KARŁOWICZ, T. 1, S. 517.

|                                                                                          |                                                                              |                                                                         |
|------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------|
| способу посылання<br>телеграфіческихъ <b>статскихъ</b><br><b>депешъ</b> (1851, ОБЗ, 389) | <i>Staatsdepeschen</i> allgemein<br>kundgemacht werden (1851,<br>ARGRB, 389) | <i>telegraficznych depesz</i><br><i>rządowych</i> (1851, ARGRB,<br>389) |
|------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------|

**Дописованье.** У Словнику JPT: *Correspondenz* дописка, переписка оурадова (JPT, 55), *korespondencya* (TPP, 48). В історії польської та російської мов лексема *dopisować, dopisowanie, дописывать, дописыванье*, а також староукраїнська лексема *дописати* вживалися лише у значеннях ‘закінчити писати’, ‘щось додатково написати’ та дія за цими значеннями<sup>482</sup>. Пізніше у Вісниках вживалася лексема *кореспонденція*, яка була запозичена з німецької мови, можливо, за польського посередництва<sup>483</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Дописованье</b><br>академическихъ<br>зверхностей до<br>министерства и оборотно<br>иде черезъ ц. к. комиссара<br>(1850, ОБЗ, 652)                                                                                                                                                                                                                                     | <i>Die Correspondenz der</i><br><i>akademischen Behörden mit</i><br><i>dem Ministerium und</i><br><i>umgekehrt geht durch den k. k.</i><br><i>Commissär</i> (1850, ARGRB,<br>652)                                                                                                                                                                                                                    | <i>Korespondencya władz</i><br><i>akademickich z</i><br><i>ministerstwem i odwrotnie,</i><br><i>dzieje się przez</i><br><i>c. k. komisarza</i> (1850,<br>PDzPPRz, 652)                                                                                                                                                                                                    |
| <b>Кореспонденція</b> <i>межи</i><br><i>почтовыми властями зъ</i><br><i>одной стороны а</i><br><i>центральнымъ выдѣломъ</i><br><i>пенсійной спѣлки, ѳтносно</i><br><i>ѳи краєвымъ комитетомъ</i><br><i>зъ дрѳгой стороны, тако и</i><br><b>кореспонденція</b> <i>межи</i><br><i>центральнымъ выдѣломъ</i><br><i>зъ одной стороны а</i><br><i>краєвыми комитетами зъ</i> | <i>Die Correspondenz zwischen</i><br><i>den Postbehörden einerseits und</i><br><i>dem Centralcomité des</i><br><i>Pensionsvereines,</i><br><i>beziehungsweise dessen</i><br><i>Landescomité anderseits, sowie</i><br><i>die Correspondenz zwischen</i><br><i>dem Centralcomité einerseits</i><br><i>und den Landescomité's</i><br><i>anderseits, ist in</i><br><i>Pensionsvereinsangelegenheiten</i> | <i>Korespondencya w sprawach</i><br><i>stowarzyszenia emerytalnego</i><br><i>pomiędzy Władzami</i><br><i>pocztowymi z jednej a</i><br><i>komitetem naczelnym</i><br><i>stowarzyszenia emerytalnego</i><br><i>lub też z jego komitetem</i><br><i>krajowym z drugiej strony,</i><br><i>jakoteż korespondencye</i><br><i>między komitetem</i><br><i>naczelnym z jednej a</i> |

<sup>482</sup> KARŁOWICZ, T. 1, S. 513; СлРЯ XVIII в., Вып. 6, С. 213; СУМ XVI — п. п. XVII ст., Вып. 8, С. 130-131.

<sup>483</sup> ЕСУМ, Т. 3, С. 16.

|                                                                                                                                               |                                                                                          |                                                                                                                                                 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| дрѹгой стороны, въ<br>справахъ пенсійной<br>спѣлки, есть вѣльна ѡтъ<br>порта, но мѣсѣ на адресѣ<br>яко така означена быти<br>(1882, ВЗД, 403) | portofrei, muß aber als solche<br>auf der Adreßseite bezeichnet<br>sein (1882, RGB, 403) | komitetem krajowym z<br>drugiej strony jest wolna od<br>opłaty pocztowej, lecz trzeba<br>obok adresu dopisać, iż jest<br>taką (1882, DzUP, 403) |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Допись.** В історичних словниках української мови лексема не значиться. Постає, напевно за чеським зразком<sup>484</sup>. У польських словниках значиться лише від початку ХХ ст.<sup>485</sup>, хоча у Вісниках вживається паралельно з руським *допись* від перших випусків. У JPT: *Zuschrift (Correspondenz) допись* (JPT, 291), *dopis* (JPT Böhm., 253), *Zuschrift pismo, nota, odezwa* (TPP, 242).

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Тое само бюро бѣде<br>непосредственными<br><b>оурядовими дописьми</b> <sup>486</sup><br>всѣмъ краєвымъ<br>правительственнымъ<br>оурядовимъ газетамъ<br>Державы за кождый разъ<br>извѣщати день, которого въ<br>Вѣдни нова штѣка того<br>вѣстника державныхъ<br>законѣвъ издана и розѣслана<br>бѣде (1849, Введение, 7) | Von eben diesem Burrau [!]<br>aus wird auch durch<br>unmittelbare <b>Amtszuschrift</b><br>sämmlichen<br>Landesregierungs-Zeitungen<br>des Reiches jeweilig der Tag<br>bekannt gegeben werden, an<br>welchem in Wien ein neues<br>Stück dieses Reichs-<br>Gesetzblattes ausgegeben und<br>versendet wird (1849,<br>Einleitung, 7) | Z tego z właśnie biura<br>bezpośrednim <b>urzędowym</b><br><b>dopisem</b> wszystkim<br>krajoworządowym gazetom<br>państwa każdego czasu dzień<br>się oznajmi, w którym we<br>Wiedniu nowa część tego<br>dziennika praw państwa<br>wydaje i rozsyła się (1849,<br>Wstęp, 7) |

<sup>484</sup> Historický slovník slovenského jazyka, T. 1, S. 290 лексему *dopis* у значенні 'písomná správa, list' фіксує від 1621 року, а у значенні 'úradná listina (s istými formálnymi znakmi)'— від 1737.

<sup>485</sup> KARŁOWICZ, T. 1, S. 513.

<sup>486</sup> Пор. у німецькій та в польській частинах вжито форм однини. Так само у чеському виданні: *dopisem úředním* (1849, Úvod, 7)

**Жалба, жалоба.** У Словнику ЈРТ: *Klage* жалоба, скарга, позовъ (ЈРТ, 131), *skarga, žaloba, pozew* (ТРР, 113). Лексема *скарга* значиться в історичних словниках української мови як запозичення з польської<sup>487</sup>. Лексема *позывъ*, можливо, була запозичена з польської мови, пор. польськ. *pozew*<sup>488</sup>. У староукраїнській мові вживалися лексеми *позивати* ‘притягати до суду’, *позовъ* ‘притягнення до суду’. Слово *жалоба* вживалося в староукраїнській мові<sup>489</sup>, а також в українській мові нового часу. Лексема активно використовується в сучасній російській мові<sup>490</sup>. У Вісниках вживалася також лексема *жалба*, з варіативним суфіксом –ба // –оба<sup>491</sup>. Можливо, лексема *жалба* вживалася під впливом сербської мови, пор. *жалба* (ЈРТ KSS, 529).

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><i>Въ спорныхъ делахъ, въ которыхъ первое распоряжение двомъ или множайшимъ сполникамъ спорѣ доставити ся має, має проситель не ино свою жалбу або своє прошеніе подавати въ трѣхъ екземплярахъ, съ котрымъ снабдѣти ся мають два отписами прилогъ, но такожъ и только рѣбрикъ письма доложить, кѣлько опричь найперше сказаного противника, находитъ ся сполникѣвъ спорѣ и на каждой примѣтити обиталище стороны, для</i></p> | <p><i>In Streitsachen, in welchen die erste Verordnung zwei oder mehreren Streitgenossen zuzustellen ist, hat der Bittsteller nicht nur seine Klage oder sein Gesuch in drei Exemplaren, von welchen zwei mit den Abschriften der Beilagen zu versehen sind, zu überreichen, sondern auch so viele Rubriken der Schrift, als, außer dem zuerst genannten Gegner, Streitgenossen vorhangen sind, beizulegen, und auf jeder den Wohnort der Partei, für welche sie bestimmt ist, anzumerken</i><br/>(1852, ARGRB, 486)</p> | <p><i>W procesach, w których pierwsza rezolucya wręczona być ma dwom lub kilku spółnikom sporu, winien będzie proszący nie tylko [!] skargę lub prozbę swoją w trzech podać egzemplarzach, z których dwa opatrzone być muszą odpisami alegatów, lecz także tyle załączyć rubrów pisma swego, ile jest spółników sporu, oprócz przeciwnika, na pierwszym miejscu wymienionego, i na każdym wyrazić zamieszkanie strony, dla której jest przeznaczony</i><br/>(1852, PDzPPRz, 486)</p> |

<sup>487</sup> ТИМЧЕНКО, Книга 2, С. 322; пор. також ЕСУМ, Т. 5, С. 265.

<sup>488</sup> LINDE, T. 2, cz. 2, S. 1009.

<sup>489</sup> СРЕЗНЕВСЬКИЙ, Т. 1, С. 842; ССУМ, Т. 1, С. 353.

<sup>490</sup> БАС, Т. 4., С. 18-19.

<sup>491</sup> Русская грамматика, Т. 1, §. 266.



|                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| котрой есть назначена<br>(1852, OB3, 486)                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| При заходчихъ <b>жалобахъ</b><br>рѣшаютъ тѣмъ<br>оуправительственнѣмъ<br>оурады въ предписаномъ<br>такъ настоѣвъ (1851, OB3,<br>391)                                                                                                                                                          | Ueber vorkommende<br><b>Beschwerden</b> entscheiden<br>diese Verwaltungsbehörden<br>im vorgeschriebenen<br>Instanzenzuge (1851,<br>ARGRB, 391)                                                                                                                                              | <b>Zażalenia</b> wydarzające się,<br>rozstrzygać winny też same<br>władze administracyjne, w<br>przepisanej drodze instancyj<br>(1851, PDzPPRz, 391)                                                                                                                        |
| Если же <b>жалоба</b> внесена<br>есть разомъ противъ<br>дѣржавы и противъ<br>виновныхъ сѣдейскихъ<br>оурадникоу, или противъ<br>коулькохъ сѣдейскихъ<br>оурадникоу, тогда входить<br>въ оупотребленіе оустановы<br>цивильно-процессового<br>порядка о сполечности<br>спорѣвъ (1872, ВЗД, 351) | Wird die <b>Klage</b> zugleich<br>gegen den Staat und gegen die<br>schuldtragenden richterlichen<br>Beamten oder gegen mehrere<br>richterliche Beamte erhoben,<br>so kommen die<br>Bestimmungen der<br>Civilproceßordnung über<br>Streitgenossenschaft zur<br>Anwendung (1872, RGB,<br>351) | Jeżeli skarga jest wyniesiona<br>jednocześnie przeciwko<br>państwu i przeciwko<br>urzędnikom sądowym na<br>których ciąży вина, lub<br>przeciw kilku urzędnikom<br>sądowym, zastosowane będą<br>przepisy procedury cywilnej<br>o uczestnictwie w sporze<br>(1872, DzUP, 351) |

Пор. також: **рекѣрс**. У Словнику JPT: *Recurs* отнесеніе са, **рекѣрсъ**; **жалоба** (JPT, 178), *rekurs*, *odwołanie się* (TPP, 150). Лексема була запозичена з німецької мови, можливо, під впливом польських перекладів.

| руськ.                                                                                                                                 | нім.                                                                                                                                                           | польськ.                                                                                                                                      |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Рекурсъ</b> противъ<br>запереченію ѡтъ Намѣстника<br>оудѣлена позволена иде до<br>найвышшого поліційного<br>оурадѣ (1852, OB3, 607) | Der <b>Recurs</b> gegen die von<br>dem Statthalter verweigerte<br>Ertheilung einer Concession<br>geht an die oberste Polizei-<br>Behörde (1852, ARGRB,<br>607) | <b>Rekurs</b> przeciw odmówionej<br>przez namiestnika koncesyj,<br>założony być ma do<br>najwyższej władzy policyjnej<br>(1852, PDzPPRz, 607) |

**Заказъ.** У Словнику JPT: *Verbot заказъ* (JPT, 234), *zakaz* (TPP, 199). Лексема *заказъ* ‘заборона’ вживалася в староукраїнській мові<sup>492</sup>.

| руськ.                                                                                                                | нім.                                                                                                                                          | польськ.                                                                                                      |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Заказъ сей вывозъ має въ дѣйствіѣ вѣйти съ овымъ днемъ, коли цловѣи оурады о немъ довѣдають ся</i> (1886, ВЗД, 98) | <i>Dieses Ausfuhr<b>verbot</b> hat mit dem Tage in Wirksamkeit zu treten, an welchem dasselbe den Zolläntern bekannt wird</i> (1886, RGB, 98) | <i>Niniejszy <b>zakaz</b> nabywa mocy od tego dnia, w którym dojdzie do wiadomości komór</i> (1886, DzUP, 98) |

**Знесеня.** У Словнику JPT: *Aufhebung знесенє* (JPT, 18), *zniesienie, unieważnienie, skasowanie* (TPP, 15). Лексеми *знести* ‘відмінити’, ‘анулювати’, ‘скасувати’, *знесенє* ‘відміна’, ‘анулювання’, ‘скасування’, ‘припинення функціонування’, ‘ліквідація’ вживалися у староукраїнській мові<sup>493</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                  | нім.                                                                                                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                                                                                                               |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Роспоряженіє міністерства богослуженія и наукъ зъ дня 31. Марта 1850, дотично <b>знесеня</b> директорѣвъ и именованія деканѣвъ и ректора на всеучилищи въ Пештѣ</i> (1850, ОБЗ, 807) | <i>Verordnung des Ministeriums des Cultus und Unterrichts vom 31. März 1850, betreffend <b>die Aufhebung</b> der Directoren und die Ernennung der Decane und des Rectors an der Universität zu Pesth</i> (1850, ARGRB, 807) | <i>Rozporządzenie ministerstwa wyznań i oświecenia z dnia 31. Marca 1850, dotyczące <b>zniesienia</b> dyrektorów i mianowania dziekana i rektora na uniwersytecie Peszteńskim</i> (1850, PDzPPRz, 807) |
| <i>Обвѣщеніє совокупного министерства зъ дня 27. Мая 1874, дотично ухвалы державной думы о цѣсарскѣмъ роспоряженіи</i>                                                                  | <i>Kundmachung des Gesamtministeriums vom 27. Mai 1874, in Betreff des Beschlusses des Reichsrathes über die kaiserliche</i>                                                                                                | <i>Obwieszczenie całego ministerstwa z dnia 27 maja 1874, o uchwale Rady państwa w sprawie rozporządzenia cesarskiego z</i>                                                                            |

<sup>492</sup> СУМ XVI— п. п. XVII ст., Вип. 10, С. 50. ТИМЧЕНКО, Книга 1, С. 270.

<sup>493</sup> СУМ XVI — п. п. XVII ст., Вип. 12, С. 114-117.

|                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                   |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| зъ дня 23. Вересня 1873<br>(В. з. д. Nr. 145), взглядомъ<br>довременного <b>знесенія</b><br>входового цла на сбѣжъе и<br>стручковіи плоды (1874,<br>ОВЗ, 250) | Verordnung vom 23.<br>September 1873 (R. G. Bl.<br>Nr. 145), wegen zeitweiliger<br><b>Aufhebung</b> der Eingangszolle<br>für Getreide und<br>Hülsenfrüchte (1874, RGB,<br>250) | dnia 23 września 1873<br>(Dz. u. p. Nr. 145) tyczącego<br>się czasowego <b>zniesienia</b> ceł<br>wchodowych od zboża i ziarn<br>strączkowych (1874, DzUP,<br>250) |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Коммісія.** У Словнику JPT: *Commission* коммісія (JPT, 52), *komisya* (TPP, 45). Лексема латинського походження, запозичена за посередництва польської мови<sup>494</sup>.

Пор. також: *Organisierungs-Commission* оустройственна комісія (JPT, 161), *komisya organizacyjna* (TPP, 136). Лексема *оустройство* є властивою для російської літературної мови із середини XVIII ст.<sup>495</sup>, лексема *\*устройственный* у російській літературній мові не вживається<sup>496</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                 | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                              | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Перепровоженъе<br/>оустройства політичного<br/>оуправительства<br/>корѣнного краю Галиціи<br/>повѣрає са основнѣй<br/>міністерствѣ справъ<br/>внѣтренныхъ підчиненѣй<br/>оустройственнѣй <b>коммісії</b><br/>пѣдъ предводительствомъ<br/>намѣстника (1850, ОВЗ,</i> | <i>Die Durchführung der<br/>Organisation der politischen<br/>Verwaltung des Kronlandes<br/>Galizien wird einer besonderen,<br/>dem MinEisterium des Innern<br/>unterstehenden<br/>Organisirungs<b>commission</b> unter<br/>der Leitung des Statthalters<br/>anvertraut (1850, ARGB,<br/>1743)</i> | <i>Przeprowadzenia<br/>organizacji politycznej<br/>kraju koronnego Galicyi,<br/>poleca się osobnej<br/>ministerstwu spraw<br/>wewnętrznych podlegającej<br/><b>komisji</b> organizacyjnej, pod<br/>przewodnictwem<br/>namiestnika zostającej<br/>(1850, PDzPPRz, 1743)</i> |

<sup>494</sup> ЕСУМ, Т. 2, С. 538; ФАСМЕР, Т. 2, С. 303.

<sup>495</sup> БАС, Т. 16, С. 992-994.

<sup>496</sup> Часом виступає у розмовному мовленні.

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1743)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| <p><i>Въ выполненіи закона зъ<br/>дна 23. Липца 1871,<br/>дотычно нового порядка<br/>мѣръ и тяжестей<br/>(В. з. д. Nr. 16 ex 1872)<br/>подають са до публичной<br/>вѣдомости ниже<br/>слѣдующіи отъ<br/>ц. к. нормальной<br/>помѣровой <b>комиссіи</b><br/>выданіи додатки до<br/>помѣрowego порядка и<br/>помѣрowego тарифа зъ дна<br/>19. Грудна 1872<br/>(В. з. д. Nr. 171)(1875,<br/>ВЗД, 37)</i></p> | <p><i>In Ausführung des Gesetzes vom<br/>23. Juli 1871, betreffend die<br/>neue Maß- und<br/>Gewichtsordnung<br/>(R. G. Bl. Nr. 16 ex 1872),<br/>werden nachstehende, von der<br/>k. k. Normal-Aichungs-<br/><b>Commission</b> erlassene<br/>Nachträge zu der Aichordnung<br/>und dem Aichgebühren-Tarife<br/>vom 19. December 1872<br/>(R. G. Bl. Nr. 171) zur<br/>öffentlichen Kenntniß gebracht<br/>(1875, RGB, 37)</i></p> | <p><i>W wykonaniu ustawy z dnia<br/>23 lipca 1871 o nowym<br/>Porządku miar i wag<br/>(Dz. u. p. Nr. 16 ex 1872)<br/>podają się do wiadomości<br/>powszechnej zamieszczone<br/>poniżej dodatki do Porządku<br/>sprawdzania miar i wag i do<br/>taryfy opłat za sprawdzanie<br/>z dnia 19 grudnia 1872<br/>(Dz. u. p. Nr. 171)<br/>przedstawione przez<br/>c. k. <b>komisję</b> główną miar i<br/>wag (1875, DzUP, 37)</i></p> |

**Объзване са (рекламация).** У Словнику JPT: *Reclamation* **объзване са** (рекламация) (JPT, 177), *reclamacya, odzywanie się* (TPP, 150). Лексема **объзване са**, можливо, пов'язане з польською *odzywanie się* та чеською *ozev* (JPT DB, 153), у яких спостерігаємо спільний корінь *-зв-, -zyw-, -zev-*, до того ж у руській та польській лексемах спільний суфікс *-нє, -nie* та постфікс-частка *са, się*. У Вісниках також вживалася лексема *рекламация, рекламация*, яка, можливо, була запозичена з німецької мови за посередництва польської.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                   | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                                                                                                                                                    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>День предположена<br/>списовъ выбирателей має<br/>са разомъ съ приличнимъ<br/>срокомъ для <b>оббъзвана са</b><br/><b>(рекламаціи)</b> обвѣстити въ<br/>кождомъ выборovémъ<br/>обводѣ (1850, ОБЗ, 1769)</i>                            | <i>Der Tag der Auflegung der<br/>Wählerlisten ist sammt einem<br/>angemessenen<br/><b>Reclamationstermine</b> in<br/>jedem Wahlbezirke bekannt<br/>zu machen (1850, ARGRB,<br/>1769)</i>                                                                                    | <i>Dzień wyłożenia list<br/>wyborców ma wraz z<br/>stosownym terminem do<br/><b>reklamacyi</b> w każdym<br/>powiecie wyborczym być<br/>oznajmionym (1850,<br/>PDzPPRz, 1769)</i>                                                            |
| <i>По семъ обовязѣ са<br/>цѣсарско-россійское<br/>правительство выдати<br/>надлежащій постановленіа,<br/>абы при сгдахъ королевства<br/>Польщи жадного рода<br/><b>рекламаціи</b> не давано<br/>оудовлетвореніа (1874,<br/>ОБЗ, 451)</i> | <i>Demgemäß verpflichtet sich<br/>die kaiserlich russische<br/>Regierung, die nöthigen<br/>Vorkehrungen zu treffen,<br/>damit bei den Gerichten des<br/>Königreiches Polen keiner<br/>derartigen <b>Reclamation</b> Folge<br/>gegeben werden könne (1874,<br/>RGB, 451)</i> | <i>Dla tego Rząd cesarsko<br/>rossyjski obowiązuje się<br/>wydać właściwe<br/>rozporządzenie, aby w<br/>władzach sądowych<br/>Królestwa Polskiego nie<br/>mogły być dopuszczane tego<br/>rodzaju <b>powództwa</b> (1874,<br/>DzUP, 451)</i> |

**Опредѣленіа** (з. в. м.). У Словнику JPT: *Bestimmung* *опредѣленье*, *призначенье*, *постановленье* (JPT, 41), *ustanowienia kosztów*, *przeznaczenie*, *przeznaczona rzecz* (TPP, 36). Запозичення з російської. В російській мові у значенні ‘постанова, рішення, розпорядження’ фіксується з XVII ст.<sup>497</sup>

| руськ.                                                                                                                 | нім.                                                                                                                                                  | польськ.                                                                                                                                     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Органа, котрымъ<br/>проваженъе справъ<br/>народной стражи есть<br/>порѣчене, маются<br/>взглядомъ оплаты клейма</i> | <i>Die mit der Leistung der<br/>Nationalgarde-<br/>Angelegenheiten beauftragten<br/>Organe sind bezüglich auf die<br/>Stämpelabgabe rücksichtlich</i> | <i>Z organami, mającemi<br/>zlecenie powodowania<br/>interesami gwardyi narodowej<br/>względem opłaty stemplowej<br/>tyczącej się podań,</i> |

<sup>497</sup> СлРЯ XI – XVII вв., Вып. 14, С. 41.

|                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                              |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| що до поданій, переписокъ и изготовленій, якъ публичніи оурады и заведеніа оуважати, и въ тѣмъ отношенію знаходять <b>опредѣленія</b> §. 81 числ. 1, 5 и 6 клеймового и таксового закона на стражъ народѣ полне притосованье (1849, ОБЗ, 6) | der Eingaben, Correspondenzen und Ausfertigungen, wie öffentliche Behörden und Anstalten zu behandeln, und es finden in dieser Beziehung die <b>Bestimmungen</b> des §§. 81, Z. 1, 5 und 6 des Stempel- und Taxgesetzes auf die Nationalgarde volle Anwendung (1849, ARGRB, 6) | korespondencyi i pism wygotowanych, postępować się ma jak z władzami publicznemi i zakładami, i w tym względzie <b>postanowienia</b> §§. 81. 1. 1., 5. i 6. ustawy o karach i taksach do gwardyi narodowej zupełnie znajdują zastosowanie (1849, PDzPPRz, 6) |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Пізніше лексема *Bestimmung* у Вісниках перекладається як *оустанова*. Лексема *оустанова*, можливо, пов'язана з польською лексемою *ustanowienie*, пор. синонімічний ряд *ustanowienie, ustawa, urządzenie*<sup>498</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Роспораженіє сіє повинно содержати также <b>оустановы</b> о тѣмъ, какимъ способомъ має вывѣскою въ дѣловѣй мѣстности публицѣ завѣдомлень быти дѣловый порадокъ, котрый каждый властитель заставничого промысла повинень промысловой власти для оутвержденія предложить, и въ котрѣмъ именно мѣситъ точно опредѣлена быти высота наростѣвъ и побочныхъ належитостей, | Diese Verordnung hat auch <b>Bestimmungen</b> darüber, zu enthalten, auf welche Weise die von jedem Inhaber eines Pfandleihergewerbes der Verleihungsbehörde zur Bestätigung vorzulegende Geschäftsordnung, in der namentlich die Höhe der von dem Gewerbsinhaber in seinem Geschäftsbetriebe beanspruchen Zinsen und Nebengebühren genau festgesetzt sein muß, den Kunden durch Affichirung in | Rozporządzenie to zawierać ma także <b>postanowienia</b> , określające, w jaki sposób porządek czynności, który każdy przedsiębiorca przemysłu zastawniczego złożyć ma do potwierdzenia Władzy nadającej konsens i w którym wielkość odsetek i należitości pobocznych przez przedsiębiorcę przemysłowego wymaganych w jego czynnościach przemysłowych, dokładnie oznaczyć należy, ma być |

<sup>498</sup> LINDE, T. 4, S. 96.

|                                                                                                |                                                                          |                                                                                                   |
|------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------|
| якихъ влaститель промысла<br>домагає са въ промысловой<br>своей дѣлaнности (1885,<br>ВЗД, 139) | seinem Geschäftslocale zur<br>Kenntniß gebracht wird (1885,<br>RGB, 139) | podany do wiadomości<br>interesantów przez<br>wywieszenie w lokalu<br>przemysłu (1885, DzUP, 139) |
|------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Отписи грамоть.** У Словнику JPT: *Abschrift (Copie) перепись, отпись* (JPT, 4), *odpis, [kopia] wypis* (TPP, 4). У польській мові лексема *odpisać* інколи вживалася у значенні ‘копіювати’<sup>499</sup>. Лексема *одпись* ‘копія’ фіксується у староросійських пам’ятках<sup>500</sup>. Лексема *перепись*, запропонована у руській версії Словника JPT, перейнята, напевно із чеського Словника JPT, пор.: *Abschrift (Copie) přepis* (JPT BA, 3).

| руськ.                                                                                                                                | нім.                                                                                                                                                                                                   | польськ.                                                                                                                                                                                   |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Такъ само мають са<br>потребніи для сборника<br>грамотъ <b>отписи грамоть</b><br>изготовлати зъ оурадъ<br>безоплатно (1851, ОВЗ, 224) | <i>Eben so sind die für die<br/>Urkundensammlung und für<br/>die Steuerämter erforderlichen<br/><b>Urkunden-Abschriften</b> von<br/>Amtswegen gebührenfrei<br/>auszufertigen</i> (1851,<br>ARGRB, 224) | <i>Równie też <b>odpisy</b><br/><b>dokumentów</b>, potrzebne dla<br/>zbioru dokumentów i dla<br/>urzędów poborowych, z<br/>urzędu bez opłaty wystawiać<br/>należy</i> (1851, PDzPPRz, 224) |

**Параграфовъ** (р.в.м.). «Гістарычны слоўнік старабеларускай мовы» зазначає, що слово вживалося з XVI ст.<sup>501</sup> Лексема фіксується у староукраїнській мові в XVII ст.<sup>502</sup>

| руськ.                                                 | нім.                                                                       | польськ.                                                    |
|--------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------|
| въ мѣрѣ предстоящихъ<br><b>параграфовъ</b> (1885, ВЗД, | <i>in Gemäßheit der vorstehende<br/><b>Paragraphe</b></i> (1885, RGB, 138) | <i>w myśl <b>paragrafów</b><br/>powyższych</i> (1885, DzUP, |

<sup>499</sup> LINDE, T. 2, cz. 1, S. 450.

<sup>500</sup> СЛРЯ XI – XVII вв., Вып. 13, С. 302.

<sup>501</sup> ГСБМ, Вып. 24, С. 5-6.

<sup>502</sup> КАРТОТЕКА.

|      |  |      |
|------|--|------|
| 138) |  | 138) |
|------|--|------|

**Печати** (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Siegel* печать (JPT, 196), *pieczęć* (TPP, 165). Східнослов'янським мовам відоме із XII ст.<sup>503</sup>

| руськ.                                                                                                                                                 | нім.                                                                                                                                                       | польськ.                                                                                                                                             |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>О каждѡмъ слѣчайномъ поврежденіи листѡвъ, нитки или печати, треба завѣдомити промисловѣ власть въ цѣли ѡтповѣднаго поправленія</i> (1885, ВЗД, 140) | <i>Jede zufällige Verletzung der Blätter, des Fadens oder <b>des Siegels</b> ist der Gewerbsbehörde zur geeigneten Abhilfe anzuzeigen</i> (1885, RGB, 140) | <i>O każdym przypadkowem uszkodzeniu kartek, nici lub <b>pieczęci</b> uawiadomić należy Władzę przemysłową, aby temu zaradziła</i> (1885, DzUP, 140) |

**Почтѣ особѣ** (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Personale* почетъ особѣ (JPT, 164), *roczet* (TPP, 138). Лексема *почетъ* ‘число, чисельність, кількість; екіпаж’ вживалося у староукраїнській мові<sup>504</sup>. Пор. також польськ. *roczet* ‘szereg, spis, wykaz, lista, register’<sup>505</sup>. У пізніших версіях Вісників вживалася лексема *причотѣ*. У російській мові лексема у значенні ‘група учасників чого-небудь або особи, які знаходяться біля кого-небудь, супроводжують кого-небудь’ фіксується з XVIII ст.<sup>506</sup> У текстах Вісників подано її фонетичну форму, пор. рос. *причет*<sup>507</sup>.

| руськ.                                                                                                             | нім.                                                                                                     | польськ.                                                                                                      |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>До станѣ почтѣ особѣ средоточнаго наморского оурадѣ належать два вышшіи надзирателѣ или надѣ-інспекторы ...</i> | <i>Zum <b>Personal</b>stande der Central-Seebehörde gehören zwei Ober-Inspectoren</i> (1851, ARGRB, 459) | <i>Do stanu <b>personalu</b> centralnej władzy morskie, należą dwaj nadinspektorowie</i> (1851, PDzPPRz, 459) |

<sup>503</sup> СДРЯ, т. 6, 2000, с. 385.

<sup>504</sup> ТИМЧЕНКО, т. 2, с. 202.

<sup>505</sup> KARŁOWICZ, т. 4, s. 324.

<sup>506</sup> БАС, т. 11, с. 873-874.

<sup>507</sup> БАС, т. 11, с. 873.



|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| (1851,OB3, 459)                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| <p><i>Роспоряженіе совокупного министерства зъ дня 5. Серпня 1876, которымъ въ проведеніи закона зъ дня 22. Жолтня 1875 (В. з. д. Nr. 36 ex 1876) §. 46 Alinea I выдають ся устанovy о внутреннѣмъ уряженіи ц. к. управительственнаго судового двора, потѣмъ о причотѣ въ немъ поставляемѣмъ (1876, ВЗД, 237)</i></p> | <p><i>Verordnung des Gesamtministeriums vom 5. August 1876, womit in Ausführung des Gesetzes vom 22. October 1875 (R. G. Bl. Nr. 36 ex 1876), §. 46 Alinea 1. Bestimmungen über die innere Einrichtung des k. k. Verwaltungsgerichtshofes dann über das bei demselben anzustellende <b>Personale</b> getroffen werden (1876, RGB, 237)</i></p> | <p><i>Rozporządzenie całego ministerstwa z d. 5 sierpnia 1876, którem w zastosowaniu się do ustawy z dnia 22 października 1875 (Dz. u. p. Nr. 36 z r. 1876), §. 46 ustęp 1, wydają się przepisy, dotyczące się wewnętrznego urzędu c. k. Trybunału administracyjnego, tudzież osób, które przy takowym mają być zamianowane (1876, DzUP, 237)</i></p> |

**Причепляня клейма.** Пор. у Словнику JPT: *Stempel* клеймо (штемпель) (JPT, 204), *Stempel-Anheftung* доłączenie, przyszyć stempla (TPP, 172). Лексема німецького походження *клеймо* потрапила до складу староукраїнської мови через польську<sup>508</sup>. Віддієслівний іменник *причепляння* (*клейма*) теоретично міг сполучатися із іменником *клеймо*, пор. сполучуваність іменника *клеймо* з іншими дієслівними формами у староукраїнській мові, напр.: *клеймо положоноє*<sup>509</sup>, *печать приложил*<sup>510</sup>, *печать поставити*<sup>511</sup>, також *печать привѣсили, завѣсиль, привѣзати, прилеплена*<sup>512</sup>.

| руськ.                                                   | нім.                                         | польськ.                                               |
|----------------------------------------------------------|----------------------------------------------|--------------------------------------------------------|
| <i>Роспоряженіе министерства фінансѣвъ зъ дня 6. Мая</i> | <i>Verordnung des Finanzministeriums vom</i> | <i>Rozporządzenie ministra finansów z dnia 6. Maja</i> |

<sup>508</sup> СУМ XVI– п. п. XVII ст., Вип. 14, С. 116.

<sup>509</sup> СУМ XVI– п. п. XVII ст., Вип. 14, С. 116.

<sup>510</sup> КАРТОТЕКА.

<sup>511</sup> ССУМ, Т. 2, С. 143.

<sup>512</sup> ССУМ, Т. 2, С. 143.

|                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                              |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1851, дѣятелне для всѣхъ<br>корунныхъ краѣвъ для<br>котрыхъ дѣйствуютъ<br>тимчасовіи законы зъ дня<br>9. Лютого 1850 и 2. Серпня<br>1850, взгладомъ<br><b>причепляня клейма</b> (1851,<br>ОБЗ, 365) | 6. Mai 1851, wirksam für alle<br>Kronländer, in welchen die<br>provisorischen Gesetze vom<br>9. Februar 1850 und<br>2. August 1850 in<br>Wirksamkeit stehen,<br>bezüglich der<br><b>Stämpelanheftung</b> (1851,<br>ARGRB, 365) | 1851, obowiązujące<br>wszystkie kraje koronne, w<br>których w wykonaniu stoją<br>ustawy prowizoryczne z dnia<br>9. Lutego 1850. i z dnia<br>2. Sierpnia 1850, dotyczące<br><b>przyszcicia stępla</b> (1851,<br>PDzPPRz, 365) |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Порадкѣ** (р. в. одн.) **дѣль**. У Словнику ЈРТ: *Geschäfts-Ordnung* **порадокѣ** **дѣль**, *справѣ* (ЈРТ, 107); *porządek czynności* (ТРР, 93). Лексема **порядок** пов'язана із слов'янською за походженням лексемою **ряд**<sup>513</sup>, фіксується у староукраїнській мові<sup>514</sup>. Лексема **порядок** вживалася у словосполученні **порадокѣ дѣль**, який, напевно, є калькою з німецького *Geschäftsordnung*. Пор. також польськ. *porządek czynności*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                        | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Выробленье обширного<br><b>порадкѣ дѣль</b> , має бути<br>первою роботою<br>державного Совѣта, по<br>послѣдовавшомъ собраню<br>са, и має предложити са<br>Намъ такъ якъ предверги<br>взгладомъ почтѣ<br>помощныхъ осѣбъ и<br>слѣжащихъ станѣ платѣ<br>поборѣвъ и належитости, | Die Ausarbeitung einer<br>umfassenden<br><b>Geschäftsordnung</b> wird die<br>erste Beschäftigung des<br>Reichsrathes nach erfolgtem<br>Zusammentritte seyn, und<br>Uns, sowie die Vorschläge<br>über das Hirt-Personale und<br>die Dienerschaft, den<br>Befoldungsstand, die Genüsse<br>und Gebühren, dann die | Wypracowanie zupełnego<br><b>porządku odbywania</b><br><b>czynności</b> , będzie pierwszym<br>zatrudnieniem Rady Stanu, po<br>nastąpieniu jej<br>zgromadzeniu, i takowe Nam<br>przedłożenem być winny,<br>wraz z projektami co do<br>personalu pomocniczego i co<br>do służby, co do stanu płacu,<br>należytości i dochodów, |

<sup>513</sup> ЕСУМ, т. 5, с. 153.

<sup>514</sup> ТИМЧЕНКО, т. 2, с. 179.

|                                                                |                                                                            |                                                                        |
|----------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------|
| потомъ вещественныхъ<br>службовыхъ потребъ (1851,<br>ОВЗ, 346) | materiellen<br>Diensterfordernisse, vorgelegt<br>werden (1851, ARGRB, 346) | równie jak co do potrzeb<br>służby materalnych (1851,<br>PDzPPRz, 346) |
|----------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------|

Пор. інший переклад терміна *Geschäftsordnung* дѣлового порядку (р. в. одн.), у якому форма родового відмінка іменника дѣло замінено на прикметник дѣлового (р. в. одн. чол.-сер. р.).

| руськ.                                                                                        | нім.                                                                                                      | польськ.                                                                                     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------|
| Законъ зъ дня 12. Мая 1873,<br>дотычно дѣлового порядка<br>державной думы (1873,<br>ВЗД, 353) | Gesetz vom 12. Mai 1873, in<br>Betreff <b>der Geschäftsordnung</b><br>des Reichrathes (1873, RGB,<br>353) | Ustawa z dnia 12 maja 1873,<br>o <b>porządku czynności</b> rady<br>państwa (1873, DzUP, 353) |

**Предписы** (н. в. мн.). У Словнику JPT: *Vorschrift* предпись (JPT, 265), *przepis* (TPP, 221), Напевно, запозичення з чеської мови, пор. також *předpis* (JPT BA, 230).

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                  | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                               | чеськ.                                                                                                                                                                                                                                                            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Що са тычить<br>правныхъ спорѡвъ,<br>котрѣ сь началомъ<br>дѣтельности законѡвъ<br>помаиѡтыхъ въ<br>Артикулѣ I. сѣть еще<br>въ токѡ або въ сѣискѡ,<br>мають са заховати<br><b>предписы</b> содержимѣи<br>въ слѣдѡющихъ<br>артикулѡхъ (1852,<br>ОВЗ, 345) | In Bezug auf<br>Rechtsstreitigkeiten,<br>welche bei dem Eintritte<br>der Wirksamkeit der im<br>Artikel I bezeichneten<br>Gesetze in der<br>Verhandlung oder in der<br>Execution schweben,<br>sind die, in den<br>nachfolgenden Artikeln<br>enthaltenen <b>Vorschriften</b><br>zu beobachten (1852,<br>ARGRB, 345) | Co się tyczy sporów<br>prawnych cywilnych,<br>które przy wejściu w<br>życie ustaw, w artykule<br>I. wyszczególnionych, są<br>przedmiotem rozprawy<br>lub znajdują się na<br>drodze egzekucyi,<br>przestrzegać należy<br><b>przepisów</b> , zawartych w<br>artyklach następnych<br>(1852, PDzPPRz, 345) | Co se týče rozepří<br>právních, ježto<br>tehdaž, když zákony v<br>článku I. dotčené<br>vejdou v platnost,<br>budou ještě trvati u<br>vyjednávání nebo<br>exekuci, šetřiti se má<br><b>předpisů</b> v<br>následujících člancích<br>obsažených (1852,<br>ZŘVV, 345) |

|                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                                                                    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Роспоряженіє<br>министерства<br>финансѡвъ зъ дня<br>14. Лютого 1874,<br>дотычно знесенія<br><b>предписѡвъ</b> о<br>названіи цукру въ<br>головахъ или<br>бохонцяхъ (1874,<br>ОВЗ, 13) | Elaß des<br>Finanzministeriums vom<br>14. Februar 1874, wegen<br>Aufhebung der<br><b>Vorschriften</b> über die<br>Bezeichnung des<br>Zuckers in Hüten oder<br>Broden (1874, RGB, 13) | Rozporządzenie<br>ministerstwa skarbu z<br>d. 14 lutego 1874, o<br>zniesieniu <b>przepisów</b><br>tyczących się<br>odróżniania cukru w<br>głowach i gomulach<br>(1874, DzUP, 13) | Vynešení, vydané od<br>ministerium financí<br>dne 14. února 1874, o<br>tom, že se zrušuje<br><b>předpis</b> o poznačování<br>cukru v kloboucích<br>nebo homolích (1874,<br>ZŘ, 13) |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Прилогъ, прилога.** У Словнику JPT: *Anlage*, *прилога* (JPT, 10), *załączenie* (TPP, 8), *Beilage*, *прилога* (JPT, 32), *rzecz załączona, alegat, załącznik* (TPP, 28). Лексема вживалася в давньоруській мові, Срезневський фіксує одне із значень слова *прилогъ* ‘прибавление’<sup>515</sup>. Можливо, у Словник JPT лексема у формі жіночого роду *прилога* потрапила як богемізм<sup>516</sup>, пор. *Anlage příloha, připojení* (JPT DB, 9), *Beilage příloha, spis přiložený* (JPT DB, 27). Найбільш імовірно лексема *прилогъ, прилога* була запозичена з південнослов’янських мов, пор.: *Anlage* хорв. *prilog*, серб. *прилогъ*, словен. *priloga* (JPT KSS, 22), *Beilage* хорв. *prilog, priklop*, серб. *прилогъ, приклопъ*; словен. *priloga, doklada* (JPT, KSS, 68). Про південнослов’янське походження свідчить також те, що у Вісниках лексема вживається у двох варіантах — як іменник чоловічого роду *прилогъ* (на зразок хорватського та сербського іменника *prilog, прилогъ*) та як іменник жіночого роду *прилога* (як словенський іменник *priloga*).

| руськ.                                                      | нім.                                                                             | польськ.                                                                   | серб., хорв.                                                                     |
|-------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Прилогъ</b> до Н-ру 2<br>(1849, ОВЗ, 3)                  | <b>Beilage</b> zu Nr. 2 (1849,<br>DzUP, 3)                                       | <b>Załączenie</b> do 2 (1849,<br>PDzPPRz, 3)                               | <b>Прилогъ</b> къ Ч. 2 (1849,<br>СДЗиПЛ, 3)                                      |
| <b>Прилога</b> А,<br>дотычно дѣловыхъ<br>условій Вѣденьской | <b>Anlage</b> A, betreffend die<br>Geschäftsbedingungen<br>der Wiener Börse über | <b>Załączka</b> A, podająca<br>warunki zawierania<br>interesów na giełdzie | <b>Dodatak</b> A o poslovnim<br>umjetima bečke burse za<br>jednostavni zaključak |

<sup>515</sup> СРЕЗНЕВСЬКИЙ, Т. 2, С. 1423.

<sup>516</sup> Андерш, Й. Ф., Українсько-чеські мовні контакти, у кн.: Українська мова, Енциклопедія. С. 749.

|                                                                             |                                                                              |                                                                                              |                                                        |
|-----------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|
| биржи при простомъ торгу ефектовъ на сей биржи нотованныхъ (1892, ВЗД, 876) | den einfachen Schluss der an dieser Börse notirten Effekten (1892, RGB, 876) | wiedeńskiej pod względem jednostki dla papierów na giełdzie tej notowanych (1892, DzUP, 876) | efekata, koji se na toj bursi bilježe (1892, DZL, 876) |
|-----------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|

**Провісорія** (тимчасовий стан). У Словнику JPT: *Provisorium* тимчасовина, провизоріа (JPT, 172), *tymczasowość* (TPP, 144). Лексема *тимчасовина*, очевидно, є українізованим варіантом польської лексеми *tymczasowość*. У Вісниках вживалася лексема *провісорія*, як і в оригінальному німецькому тексті (*Provisorium*) та в польському перекладі (*pro wizoryum*).

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                         | нім.                                                                                                                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                                                                                                                                               |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Цѣсарскій патентъ зъ дня 4. Марта 1850, котримъ впроважує са тимчасовый составъ ( <b>провісорія</b> ) грунтового податку въ Уграхъ, Хорваціи, Славоніи съ приморѣмъ, въ Семиградѣ, въ сербской Воеводинѣ и въ Темешкомъ Банатѣ (1850,ОВЗ, 661) | Kaiserliches Patent vom 4. März 1850, womit in Ungarn, Croatien Slavonien sammt dem Küstengebiete, Siebenbürgen, der serbischen Woiwodschaft und dem Temeser Banate ein Grundsteuer- <b>Provvisorium</b> eingeführt wird (1850, ARGRB, 661) | Cesarski patent z dnia 4. Marca 1850, którym się we Węgrzech, w Kroacyi, Slawonii wraz z Pobrzeżem, w Siedmiogrodzie, województwie Serbskiem i banacie Temeskim <b>pro wizoryum</b> podatku gruntowego zaprowadza (1850, PDzPPRz, 661) |

**Сложенъ актѣвъ (інротуляція)**. У Словнику JPT: *inrotuliren, die Acten* сложити акта до кѣпы (сротуловати акта) (JPT, 125), *Inrotulirung* сложенъ писъмъ (сротулованъ) (JPT, 125); *Inrotulierungs-Tagfahrt temin do inrotulacyi aktów* (TPP, 108). Очевидно, автори руської версії Словника JPT перейняли переклад з чеського видання Словника JPT, пор. *inrotuliren, die Acten složití spisy v hromadu, srotulovati, Inrotulirung složení spisů, srotulování* (JPT BA, 107). Привертають увагу

у цьому випадку паралель руськ. *сложити* — чеськ. *složiti*, утворені від цих дієслів іменники руськ. *сложение* — чеськ. *složení*, а також слов'янізована лексема латинського походження руськ. *сротуловати* — чеськ. *srotulovati*, руськ. *сротулованье* — чеськ. *srotulování*. У Вісниках вживалася латинська форма із префіксом *ін-*, як у німецькій та польській версіях.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                      | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                             | польськ.                                                                                                                                                                                                                                               | чеськ.                                                                                                                                                                                                                                       |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>При сѣдовыхъ вырѣкахъ<br/>въ спорныхъ дѣлахъ,<br/>котрі по<br/>дѣйствительности<br/>нового закона западѹтъ,<br/>если <b>сложение актѡвъ</b><br/>(<b>інротулація</b>) мало<br/>мѣстце передъ днемъ<br/>дѣтельности нового<br/>закона (1850, ОБЗ, 456)</i> | <i>Bei gerichtlichen<br/>Erkenntnissen in<br/>Streitsachen, welche nach<br/>der Wirksamkeit des<br/>neuen Gesetzes geschöpft<br/>werden, wenn die <b>Acten-</b><br/><b>Inrotulirung</b> von dem<br/>Tage der Wirksamkeit des<br/>neuen Gesetzes<br/>stattgefunden hat (1850,<br/>ARGRB, 456)</i> | <i>Przy sądowych<br/>decyzjach w rzeczach<br/>spornych, po<br/>wprowadzeniu w<br/>działalność nowej<br/>ustawy zapadłych,<br/>jeżeli <b>inrotulacja aktów</b><br/>przed dniem<br/>działalności nowej<br/>ustawy nastąpiła (1850,<br/>PDzPPRz, 456)</i> | <i>v soudních nálezech<br/>ve věcech sporných,<br/>ježto se vynesou<br/>později, nežli nový<br/>yákon platnosti<br/>nabude, kdyžse<br/>spisy složili čili<br/>srotulují přede dnem<br/>platnosti nového<br/>zákona (1850,<br/>ZŘVV, 456)</i> |

**Статска служба.** У Словнику JPT: *Staats-Dienst* статска служба (JPT, 200), *szłużba krajowa* (TPP, 168). Лексема походження *служба* вживавалася ще в давньоруській та староукраїнській мовах<sup>517</sup>. Див. також *статъ*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                 | нім.                                                                                                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                                                                                                                               |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Опрічь того може<br/>настѹпити цѣлковите<br/>ѡтдаленіе изъ <b>статскои</b><br/><b>службы</b> при оурадникахъ и<br/>слѹгахъ статского<br/>предстательства такожъ зъ<br/>причины иныхъ провинъ и<br/>перестѹпленій... (1850, ОБЗ,</i> | <i>Außerdem kann die gänzliche<br/>Entlassung aus <b>dem</b><br/><b>Staatsdienste</b> bei den<br/>Beamten und Dienern der<br/>Staatsanwaltschaft auch<br/>wegen anderer Vergehen und<br/>Uebertretungen... Statt finden</i> | <i>Oddalenie zupełne od <b>szużby</b><br/><b>rzadowej</b> urzędników i sług<br/>przy prokuratury rządowej,<br/>może także i z powodu<br/>innych wykroczeń i<br/>przestępstw nastąpić ... (1850,<br/>PDzPPRz, 1181)</i> |

<sup>517</sup> ЕСУМ, Т. 5, С. 309; СлРЯ XI – XVII вв., Вып. 25, С. 120; ССУМ, Т. 2, С. 354-355.

|       |                     |  |
|-------|---------------------|--|
| 1181) | (1850, ARGRB, 1181) |  |
|-------|---------------------|--|

Пор. також: **цивильно-статской службы** (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Civil* *цивильный* (JPT, 50), [cywilny] (TPP, 44). Імовірно, лексема *цивильный* була запозичена з польської мови<sup>518</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                      | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                    | польськ.                                                                                                                                                                                                                                  |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Роспоряженіє министерства<br/>финансѡвъ зъ дня 21.<br/>Вересня 1874, дотычно<br/>поступанія при<br/>именованіяхъ войсковыхъ<br/>осѡбъ на посады <b>цивильно-<br/>статской службы</b>, въ цѣли<br/>ѡтповѣднаго переказанія<br/>платъ (1874, OBЗ, 419)</i> | <i>Verordnung des<br/>Finanzministeriums vom<br/>21. September 1874,<br/>betreffend den Vorgang bei<br/>Ernennungen von<br/>Militärpersonen auf<br/><b>Civilstaatsdienst</b>-Posten zum<br/>Behufe der entsprechenden<br/>Anweisung der Bezüge (1874,<br/>RGB, 419)</i> | <i>Rozporządzenie ministerstwa<br/>skarbu z d. 21 września 1874,<br/>o postępowaniu w<br/>przypadkach mianowania<br/>wojskowych na posady<br/><b>rządowe cywilne</b> ażeby płace<br/>były asygnowane jak należy<br/>(1874, DzUP, 419)</i> |

**Служба концептова.** Пор. у Словнику JPT: *Concept-* *концептовый*, *Concept-Beamte* *концептовый* *оурадникъ*, *Concept-Fach* *ѡтдѣль концептовый* (JPT, 53), *Concept-Dienst* *slużba konceptowa* (TPP, 46). Пор. польськ. *Urzędnik konceptowy* = *umiejący sam sporządzać pisma urzędowe*<sup>519</sup>.

| руськ.                                                                                                                                   | нім.                                                                                                                                                            | польськ.                                                                                                                                           |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Роспоряженіє міністерства<br/>справъ заграничныхъ зъ дня<br/>21. Сѣчня 1851, котримъ<br/>устанавлиють ся<br/>опредѣленія взглядом</i> | <i>Erlaß des Ministeriums des<br/>Aeßern vom 21. Jänner 1851,<br/>womit die Bestimmungen<br/>über die vor dem Eintritte in<br/>den <b>Conceptdienst</b> des</i> | <i>Rozrządzenie ministerstwa<br/>spraw zewnętrznych z<br/>d. 21. Stycznia 1851, którem<br/>się ustanawia przepisy o<br/>egzaminie, mającym się</i> |

<sup>518</sup> LINDE, T. 1, cz. 1, 540.

<sup>519</sup> KARŁOWICZ, T. 2, S. 432.

|                                                                                                                                   |                                                                                            |                                                                                                                       |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| испытѣ отбыти са маючого<br>передъ вступленьемъ въ<br><b>концептову службу</b><br>министерства справъ<br>внѣшнихъ (1851, ОБЗ, 94) | Ministeriums des Aeußern<br>abzulegende Prüfung<br>festgesetzt werden (1851,<br>ARGRB, 94) | złożyć przed wstąpieniem do<br><b>śłużby konceptowej</b><br>ministerstwa spraw<br>zewnątrznych (1851,<br>PDzPPRz, 94) |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Пор.: **слѣжбою** (ор. в. одн.) **пристани**. Пор. у Словнику JPT: *Hafen* пристанище, пристань (JPT, 116), *port, przystań* (TPP, 100). Лексема *пристанище* старослов'янського походження<sup>520</sup>. У давньоруській мові вживалася також лексема *пристань*<sup>521</sup>. Із м'яким [н'] у визвучі лексема фіксується у словнику П. Беринди: *пристанище: портъ, пистань*<sup>522</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                       | нім.                                                                                                                                                                                                                    | польськ.                                                                                                                                                                                                     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Обвѣщеніє министерства<br>финансовъ зъ дня 4. Марта<br>1883, дотично установленія<br>цловыхъ уповаженій<br>цловой экспозитуры съ<br><b>слѣжбою пристани</b> въ<br>Св. Георгію въ Далматіи<br>(1883, ВЗД, 93) | Kundmachung des<br>Finanzministeriums vom<br>4. März 1883, betreffend die<br>Festsetzung der zollämtlichen<br>Befugnisse der Zoll-expositur<br>mit <b>Hafendienst</b> in<br>St. Giorgio in Dalmatien<br>(1883, RGB, 93) | Obwieszczenie ministerstwa<br>skarbu z dnia 4 marca 1883, o<br>ustanowieniu upoważnień<br>celniczych delegacyi cłowej<br>połączonej ze <b>śłużbą portową</b><br>w St. Giorgio w Dalmacyi<br>(1883, DzUP, 93) |

**Справозданіє** (з. в. одн.). У Словнику JPT: *Bericht* предлогъ; доносъ (JPT, 35), *relacya, doniesienie, sprawozdanie* (TPP, 31). У Віснику вживалася також лексема *справозданье*, запозичена з польської мови<sup>523</sup>.

| руськ. | нім. | польськ. |
|--------|------|----------|
|        |      |          |

<sup>520</sup> Slovník jazyka staroslověnského, T. 3, S. 309.

<sup>521</sup> СРЕЗНЕВСЬКИЙ, Т. 2, С. 1461.

<sup>522</sup> БЕРИНДА, С. 99.

<sup>523</sup> Пор.: Верхратский Иван. В справі народного языка // Літературно-науковий вістник. – Річник V, том XVIII. – Львів, 1902. – С. 90—91.



|                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                           |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Получивши отъ консула предписаное <b>справозданіе</b>, цловый надзиратель выдасть позволеніе на отвореніе корабельного простора</i> (1872, ВЗД, 160) | <i>Nachdem der Zollinspector vom Consul den vorgeschriebenen <b>Bericht</b> erhalten hat, wird ersterer die Erlaubniß zum Oeffnen des Schiffsraumes ertheilen</i> (1872, RGB, 160) | <i>Inspektor cłowy otrzymawszy od konsula przepisane <b>doniesienie</b>, wyda pozwolenie do otwarcia wnętrza okrętu</i> (1872, DzUP, 160) |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Классою** (ор. в. мн.) **степеней**. У Словнику JPT: *Rang чинь, степень, радъ, ранга* (JPT, 173); *ranga, stopień* (TPP, 146); *Classe розрадъ, отрадъ* (JPT, 51). Лексема *степень* фіксується пам'ятками давньоруської<sup>524</sup> та староукраїнської мов<sup>525</sup>. Лексема латинського походження *классою* (ор. в. мн.) була запозичена з німецької мови<sup>526</sup>. Термін *классою* (ор. в. мн.) *степеней* є, напевно, калькою німецького терміна *Rangklasse*.

| руськ.                                                                                                                                                        | нім.                                                                                                                                                               | польськ.                                                                                                                                     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i><b>Классою степеней</b> статскихъ оурадникѡвъ опредѣлає са вымѣръ дієты и кошта ѣзды, тако и розличающіи ознаки на статской оуниформѣ</i> (1873, ВЗД, 393) | <i>Die <b>Rangsklasse</b> der Staatsbeamten bestimmt das Ausmaß der Diäte und der Fuhrkosten, sowie die Distinctionszeichen der Staatsuniform</i> (1873, RGB, 393) | <i>Wymiar dyet i kosztów podróży, tudzież oznaki godności na mundurach urzędników państwa zależą od ich <b>stopnia</b></i> (1873, DzUP, 393) |

**Табель** (р. в. мн.). У Словнику JPT: *Tabelle табела* (JPT, 210), *tabela* (TPP, 178). Очевидно, запозичення з німецької мови через польську.

| руськ.                   | нім.                          | польськ.                    |
|--------------------------|-------------------------------|-----------------------------|
| <i>Додатково до того</i> | <i>Im Nachhange zu diesem</i> | <i>W dodatku do powyżej</i> |

<sup>524</sup> СРЕЗНЕВСЬКИЙ, Т. 3, С. 512.

<sup>525</sup> ТИМЧЕНКО, Т. 2, С. 363.

<sup>526</sup> ЕСУМ, Т. 2, С. 455.

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>ропоражена приказує са,<br/>щобы жадане на стор. 203<br/>ч. 5. того предначертанія<br/>оустроєнія сказанье почтѣ<br/>осѣбѣ оучительскихъ на<br/>кождѣй гимназіи такожь и<br/>въ бѣдѣности составлано<br/>въ формѣ доси<br/>предписаныхъ <b>табелѣ</b> о<br/>станѣ почтѣ осѣбѣ и<br/>прилагано въ двохъ<br/>екземплярахъ до рочного<br/>доносѣ (1851, ОБЗ, 143)</p> | <p>Erlasse wird angeordnet, daß<br/>die, Seite 203, Nr. 5, dieses<br/>Organisations-Entwurfes<br/>geforderte Angabe des<br/>Lehrerpersonales eines jeden<br/>Gymnasiums auch künftig in<br/>der Form der bisher<br/>vorgeschrieben gewesenen<br/>Personalstandes-<b>Tabellen</b><br/>abzulaufen und in Duplo dem<br/>Jahresberichte beizuschließen<br/>(1851, ARGRB, 143)</p> | <p>wspomnionego rozrządzenia,<br/>poleca się niniejszem, iż<br/>wymagane na str. 203. Nr. 5<br/>tegoż zarysu organizacyi<br/>podawania stanu osób<br/>nauczycielskich, każdego<br/>gimnazjum z osobna, także i<br/>na przyszłość w przepisanej<br/>dotąd formie <b>tabeli</b><br/>wykazujących stan osób<br/>nauczycielskich, sporządzać i<br/>w podwójnych exemplarzach<br/>do relacyi rocznej załączać<br/>należy (1851, PDzPPRz, 143)</p> |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Оухвала.** У Словнику JPT: *Beschluß оухвала* (JPT, 37), *postanowienie, uchwała* (TPP, 33). Лексема вживалася у староукраїнській мові<sup>527</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                         | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Директоръ ести[!] обазанный<br/>застановити выкананье<br/><b>оухвалы</b> профессорского<br/>общества, если дѣлає, же за<br/>то выкананье съ погладомъ<br/>на залежитости и цѣли<br/>всѣхъчилища ѡтповѣдати не<br/>може (1850, ОБЗ, 653)</p> | <p>Der Director ist verpflichtet,<br/>die Ausführung <b>eines</b><br/><b>Beschlusses</b> des<br/>Professorencollegiums zu<br/>sistiren, wenn er glaubt, diese<br/>Ausführung mit Rücksicht auf<br/>die Interessen und Zwecke<br/>der Universität nicht<br/>verantworten zu können<br/>(1850, ARGRB, 653)</p> | <p>Dyrektor obowiązany jest<br/>wstrzymać wykonanie<br/><b>uchwały</b> kolegium<br/>profesorskiego, jeżeli<br/>mniema, że pod względem<br/>nainteresa i cele uniwersytetu,<br/>nie mógłby wziąć na się<br/>odpowiedzialność za takowe<br/>wykonanie (1850, PDzPPRz,<br/>653)</p> |
| <p>Обвѣщеніє совокупного<br/>министерства зъ дня</p>                                                                                                                                                                                           | <p>Kundmachung des<br/>Gesamttministeriums vom</p>                                                                                                                                                                                                                                                           | <p>Obwieszczenie całego<br/>ministerstwa z dnia 27 maja</p>                                                                                                                                                                                                                      |

<sup>527</sup> КАРТОТЕКА.

|                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                          |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 27. Мая 1874, дотично<br><b>ухвали</b> державної думи о<br>цѣсарскѣмъ роспоряженіи<br>зъ дня 21. Червця 1873<br>(В. з. д. Nr. 114), которымъ<br>выданѣ были особенніи<br>установы о розвязаніи<br>акціонныхъ товариствъ<br>(1874, ВЗД, 249) | 27. Mai 1874, in Betreff des<br><b>Beschlusses</b> des Reichsrathes<br>über die kaiserliche<br>Verordnung vom 21. Juni<br>1873 (R. G. Bl. Nr. 114),<br>wodurch besondere<br>Bestimmungen über die<br>Auflösung von<br>Actiengesellschaften erlassen<br>wurden (1874, RGB, 249) | 1874, tyczące się <b>uchwały</b><br>Rady państwa w sprawie<br>rozporządzenia cesarskiego z<br>dnia 21 czerwca 1873<br>(Dz. u. p. Nr. 114), którem<br>wydane zostały szczególne<br>przepisy względem<br>rozwiązania spółek<br>akcyjnych (1874, DzUP, 249) |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

#### 4. 2. 7. Назви громадських, релігійних і міждержавних об'єднань

**Товаришества.** У Словнику JPT: *Gesellschaft* спѣлка, товарищество (JPT, 108), *towarzystwo*, *spółka* (TPP, 94), *Verein* союзъ, соєдиненье, стоваришенье, єднота (JPT, 236); *stowarzynie*, *związek*, *zjednoczenie* (TPP, 201). Лексема *товарищество* перегукується із російською лексемою *товарищество*<sup>528</sup>, а лексема *стоваришеніє*, можливо, була запозичена з польської мови, пор. польськ *stowarzyszenie*. Як показують приклади нижче, у Вісниках непослідовно дотримувалися рекомендації Словника JPT, лексеми *товаришетво* і *стоваришенье* вживаються напереміш. Пізніше у Вісниках вживалася також лексема *спѣлка*, яка була запропонована у Словнику JPT. Лексема *спѣлка*, можливо, була запозичена з польської мови, пор. польськ. *spółka*<sup>529</sup>.

| руськ.                                                                      | нім.                                                                                      | польськ.                                                                                           |
|-----------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Зъ тыхъ причинъ не могѣтъ<br>са они теперъ оуже<br>оузнавати за церковъ або | Aus diesen Gründen können<br>sie als Kirche oder<br>Religions <b>gesellschaft</b> derzeit | Z tychto powodów nie mogą<br>one kościół lub <b>społeczeństwo</b><br>religijne obecnie być uznane, |

<sup>528</sup> БАС, Т. 15, С. 518—519.

<sup>529</sup> LINDE, Т. 3, S. 356.

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>релігійне <b>товаришество</b>,<br/>анѣ не може са имѣ<br/>признати дозволене §§. 2 и<br/>4 всевисочайшого патента<br/>зъ дна 4. Марта 1849,<br/>законно оузнанымъ<br/>релігійнымъ<br/><b>товаришествамъ</b><br/>преимѣщество надъ<br/>всакими инными<br/><b>товаришествами</b>, а через<br/>тоѣ оупереджати<br/>оустановѣрне<br/>законодательство (1850,<br/>OB3, 430)</p> | <p>nicht anerkannt, noch kann<br/>ihnen die durch die §§. 2 und<br/>4 des allerhöchsten Patenten<br/>vom 4. März 1849, den<br/>gesetzlich anerkannten<br/><b>Religionsgesellschaften</b> vor<br/>allen anderen <b>Vereinen</b><br/>eingeräumte bevorzugte<br/>Stellung durch provisorische<br/>Verfügungen zuerkannt, und<br/>dadurch der<br/>verfassungsmäßigen<br/>Gesetzgebung vorgegriffen<br/>werden (1850, ARGRB, 430)</p> | <p>ani im też stanowisko<br/>pierwszeństwa, jakie prawnie<br/>uznanym <b>społeczeństwom</b><br/>religijnym przed<br/>wszystkimi innemi<br/><b>stowarzyszeniami</b> na mocy<br/>§§<sup>stów</sup> 2. i 4. najwyższego<br/>patentu z dnia 4. Marca 1849.<br/>przysłuży, prowizorycznymi<br/>rozporządzeniami<br/>przyznawać, a przez to<br/>konstytucyjne prawodawstwo<br/>uprzedzać nie można (1850,<br/>PDzPPRz, 430)</p> |
| <p>Приклонникамъ<br/>вѣроисповѣданія доси<br/>законно непризнаного<br/>оудѣлає са признаніє тако<br/>релігійное <b>товариство</b> підъ<br/>слѣдѣющими оусловіями<br/>(1874, OB3, 151)</p>                                                                                                                                                                                     | <p>Den Anhängern eines bisher<br/>gesetzlich nicht anerkannten<br/>Religionsbekenntnisses wird<br/>die Anerkennung als<br/><b>Religionsgesellschaft</b> unter<br/>nachfolgenden<br/>Voraussetzungen ertheilt<br/>(1874, RGB, 151)</p>                                                                                                                                                                                            | <p>Zwolennicy wyznania<br/>religijnego, prawnie<br/>dotychczas nie uznanego,<br/>mogą być uznani za<br/><b>społeczność</b> religijną pod<br/>następującymi warunkami<br/>(1874, DzUP, 151)</p>                                                                                                                                                                                                                            |
| <p>Так само мало дає порѣки<br/>досихчасове розвитіє са<br/><b>стоваришеній</b> того<br/>послѣдователей, же са они<br/>особливо опирають на такой<br/>потребѣ релігійной и ѳтъ<br/>тоиждь сѣтъ ведені (1850,<br/>OB3, 430)</p>                                                                                                                                                | <p>Eben so wenig bietet die<br/>bisherige Entwicklung <b>der</b><br/><b>Vereine</b> seiner Anhänger<br/>genügende Bürgschaft, daß<br/>sie vornehmlich auf einem<br/>religiösen Bedürfnisse<br/>beruhen, und durch dasselbe<br/>geleitet werden (1850,<br/>ARGRB, 430)</p>                                                                                                                                                        | <p>Nie mniej też dotychczasowy<br/>rozwój <b>stowarzyszeń</b> jego<br/>zwolenników dostateczną<br/>rękojmię podaje, iż one<br/>szczególnie na religijnej<br/>potrzebie zasadzają się, i<br/>takową powodowane bywają<br/>(1850, PDzPPRz, 430)</p>                                                                                                                                                                         |

|                                                                                                                                          |                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                   |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Кассовіи дѣла пенсійной<br/>спѣлки для слѣжителей<br/>сельской почты, справовати<br/>може почтовое заведение<br/>(1882, ВЗД, 403)</i> | <i>Die Cassegeschäfte des<br/>Pensionsvereines für<br/>Landpostbedienstete können<br/>durch die Postanstalt besorgt<br/>werden (1882, RGB, 403)</i> | <i>Czynności kasowe<br/>stowarzyszenia emerytalnego<br/>służby pocztowej na<br/>prowincyi załatwiane być<br/>mogą przez Zakład pocztowy<br/>(1882, DzUP, 403)</i> |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Пор. також: **страховыхъ (обеспечительныхъ) товариствъ** (р. в. мн.). У Словнику ЈРТ: *Versicherungs* *обеспечительный*, *об[е]спечена* [літера *е* у квадратних дужках поставлена мною — І. Д.] *дотычный* (ЈРТ, 250), *Versicherung* *zapewnienie, zabezpieczenie* (ТРР, 211). Лексеми *обеспечительный, обеспечение*, подані у Словнику ЈРТ, напевно, запозичені з польської мови, пор. *ubezpieczyć*<sup>530</sup>, про вживання слова *ubezpieczenie* свідчать також польські переклади Вісників. У руських Вісниках вживався також прикметник **страховыхъ** (р. в. мн.) [*товариствъ*]. Цілком можливо, що цей прикметник був запозичений із російської мови, де він вживався приблизно з другої половини XVIII ст.<sup>531</sup> і пов'язаний з давньоруським дієсловом *страховатися* 'боятися'<sup>532</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                   | нім.                                                                                                                                                                                                                                         | польськ.                                                                                                                                                                                                                         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Законъ зъ дня 29. Марта<br/>1873, дотычно припущенія<br/>заграничныхъ <b>страховыхъ</b><br/>(<b>обеспечительныхъ</b>)<br/><b>товариствъ</b> до веденія<br/>дѣланности въ<br/>королевствахъ и краяхъ, въ<br/>державной дѣмѣ<br/>заступленныхъ (1873, ВЗД,<br/>193)</i> | <i>Gesetz vom 29. März 1873,<br/>in Betreff der Zulassung von<br/>ausländischen<br/><b>Versicherungsgesellschaften</b><br/>zum Geschäftsbetriebe in den<br/>im Reichsrathe vertretenen<br/>Königreichen und Ländern<br/>(1873, RGB, 193)</i> | <i>Ustawa z dnia 29 marca 1873,<br/>o przypuszczaniu<br/>zagranicznych <b>towarzystw</b><br/><b>ubezpieczeń</b> do działalności<br/>w królestwach i krajach, w<br/>radzie państwa<br/>reprezentowanych (1873,<br/>DzUP, 193)</i> |

<sup>530</sup> LINDE, Т. 4, S. 2.

<sup>531</sup> БАС, Т. 14, С. 1013.

<sup>532</sup> СРЕЗНЕВСЬКИЙ, Т. 3, С. 545.

**Телеграфічного союзу.** У Словнику JPT: *Verein* союзъ, соединенье, стоваришенье, єднота (JPT, 236), *stowarzyszenie, związek, zjednoczenie* (TPP, 201). Терміни *союзъ, соединенье* могли бути взяті із німецько-російського словника Шмідта, пор. *Verein* соединеніє, союзъ<sup>533</sup>. Про російське походження свідчать інші видання словника JPT, у яких аналоги до термінів *союзъ, соединенье* не засвідчені, пор. чеськ.: *jednota* (JPT DB, 204), хорв. *društvo*; серб. *дружтво*; словен. *družtvo* (JPT KSS, 707). Лексема *союзъ* значиться у словниках старослов'янської мови<sup>534</sup>. Лексеми *єднота* та *сьєдиненіє* фіксуються у староукраїнській мові<sup>535</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><i>Коміссарѣ овыхъ нѣмецкихъ правительствъ, котринъ въ слѣдствіе оуговора зъ дна 25. Липця 1850 (Вѣстникъ зак. держ. Ч. 361.) належать до нѣмецко-австрійского телеграфічного союза, сѣишли са въ Вѣдні на нарадѣ и оумовили са дна 14. Жовтня 1851 взгладомъ оуговора додаткового до поманутого головного оуговора телеграфічного союза</i> (1852, OB3, 222)</p> | <p><i>Comissarien jener deutschen Regierungen, welche in Folge des Vertrages vom 25. Juli 1850, Nr. 361 des Reichsgesetzblattes, zu dem deutsch-österreichischen Telegraphenvereine gehören, sind in Wien zu einer Konferenz zusammengetreten, und haben unterm 14. October 1851 einen Nachtragsvertrag zu dem bezeichneten Telegraphenvereins-Hauptvertrage vereinbaret</i> (1852, ARGRB, 222)</p> | <p><i>Komisarze państw niemieckich, należących z mocy traktatu z d. 25. Lipca 1850, (Nr. 361 dz. pr. p) do związku telegraficznego niemecko-austriackiego, zgromadzili się na konferencyę w Wiedniu, i ułożyli na d. 14. Października 1851, traktat dodatkowy do wspomnionego traktatu głównego, zawartego w przedmiocie związku telegraficznego</i> (1852, PDzPPRz, 222)</p> |
| <p><i>Всемирный почтовый союзъ</i></p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | <p><i>Welt-Post-Verein</i> von 1. Juni</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | <p><i>Związek pocztowy</i></p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |

<sup>533</sup> ШМИД, S. 383.

<sup>534</sup> Slovník jazyka staroslověnského, T. 4, S. 383.

<sup>535</sup> ТИМЧЕНКО, Книга 1, С. 244; БЕРИНДА, С. 127.

|                                                                                                  |                                                                                           |                                                                                                             |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| зъ дня 1. Червця 1878;<br>оугода зъ дна 1. Червца<br>1878 (1879, ВЗД, Спись<br>хронологичный, 3) | 1878; Übereinkommen vom<br>1. Juni 1878 (1879, RGB,<br>Chronologisches Verzeichniß,<br>3) | powszechny z dnia 1 czerwca<br>1878; Umowa z dnia 1<br>czerwca 1878 (1879, DzUP,<br>Spis chronologiczny, 3) |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Фонда** (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Fond фондъ (фѣндѣшъ)* (JPT, 95), *fundusz* (TPP, 82). Лексема *фондъ* запозичена, очевидно, безпосередньо з німецької мови, пор. нім. *Fond*. Із польської мови запозичено лексему *фѣндѣшъ* (*fundusz*)<sup>536</sup>, яка запропонована у Словнику JPT.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Одобреное<br>Всевысочайшимъ<br>рѣшеніємъ зъ дна 12. Маа<br>1872 вылъченіе найвысшого<br>оуправленія добрами<br>Бѣковинского греко-<br>восточного религійного<br><b>фонда</b> изъ крѣга дѣйствія<br>министерства богочестія и<br>просвѣщенія и придѣленія<br>оныхъ министерствъ<br>земледѣліа, входитъ въ<br>дѣательность съ днемъ<br>1. Липца 1872 (1872, ВЗД,<br>250) | Die mit Allerhöchster<br>Entschlieſung vom 12. Mai<br>1872 genehmigte<br>Ausscheidung der obersten<br>Verwaltung der Güter des<br>Bukowina'er griechisch-<br>orientalischen<br>Religions <b>fondes</b> aus dem<br>Wirkungskreise des<br>Ministeriums für Cultus und<br>Unterricht und Ueberweisung<br>derselben an das<br>Ackerbauministerium, tritt<br>mit 1. Juli 1872 in<br>Wirksamkeit (1872, RGB,<br>250) | Wyłączenie najwyższego<br>zarządu dóbr, do<br>bukowińskiego <b>funduszu</b><br>religijnego grecko-<br>orientalnego należących, z<br>zakresu działania<br>ministerstwa wyznań i<br>oświecenia, i przydzielenie<br>takowego ministerstwu<br>rolnictwa, najwyższem<br>postanowieniem z dnia 12<br>maja 1872 dozwolone,<br>wchodzi w moc obowiązującą<br>z dniem 1 lipca 1872 (1872,<br>DzUP, 250) |

<sup>536</sup> Пор. також LINDE, T. 1, cz. 1, S. 665.

4. 2. 8. Лексеми на позначення фінансово-економічної діяльності, що вживалися в державному управлінні

**Банкнотѡвъ** (р. в. мн.). У Словнику JPT: *Bank-Note* банкнотъ, банкѡвка (JPT, 27); *nota bankowa, bilet bankowy* (TPP, 27). Лексема банкѡвка була запозичена із чеської версії Словника JPT: *bankovka* (JPT DB, 23). У Вісниках вживалася лексема банкнотѡвъ, яку, напевно, запозичили з німецької мови.

| руськ.                                                                                                                                                                                              | нім.                                                                                                                                                                                                     | польськ.                                                                                                                                                                                                                           |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Роспоряженіє міністерства фінансѡвъ зъ дня 18. Мая 1851, котримъ обвѣщають ся опредѣленія взгледомъ выдаванія новыхъ <b>банкнотѡвъ</b> по 10 з. рен., 100 зол. рен. и 1000 з. рен. (1851, ОВЗ, 431) | <i>Erlaß des Finanzministeriums vom 18. Mai 1851, womit die Bestimmungen über die Hinausgabe neuer <b>Banknoten</b> zu 10 fl., 100 fl. und 1000 fl. kundgemacht werden</i> (1851, ARGRB, 431)            | <i>Rozrządzenie ministerstwa finansów z dnia 18. Maja 1851, mocą którego obwieszczają się postanowienia względem puszczania w obieg nowych <b>nót bankowych</b> po 10 złt. r., 100 złt. r. i 1000 złt. r. (1851, PDzPPRz, 431)</i> |
| Дна 3. Сѣчна 1881 зачне са оу всѣхъ банковыхъ заведеній выдаваніє <b>банкнотѡвъ</b> австрійско-оугорского банка по 10 зол., имѣющихъ день 1. Маа 1880 (1880, ВЗД, 473)                              | <i>Am 3. Jänner 1881 wird bei sämtlichen Bankanstalten mit der Hinausgabe der <b>Banknoten</b> der österreichisch-ungarischen Bank zu 10 sl. mit dem Datum vom 1. Mai 1880 begonnen</i> (1880, RGB, 473) | <i>Od dnia 3 stycznia 1881 rozpocznie się we wszystkich zakładach bankowych wypuszczenie w obieg biletów Banku austriacko-węgierskiego po 10 zł. z datą 1 maja 1880</i> (1880, DzUP, 473)                                          |

**(Въ) валютѣ** (м. в. одн.). У Словнику JPT: *Valuta* вартость, валюта (JPT, 232), *waluta, wartość* (TPP, 197); *Währung* валюта (JPT, 269), *waluta* (TPP, 224) Лексема італійського походження валюта запозичена була з німецької або з



польської мов<sup>537</sup>. Інша лексема *вартость*, запропонована у Словнику JPT, пов'язана з польською лексемою *wartość*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                         | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Квота, котра ѿтъ<br/>соѹчаствѹющихъ въ<br/>позыцѣхъ яко си цѣна<br/>платити са має поставлена<br/>єсть въ австрійской<br/>банковѣй валютѣ</i> (1851,<br>ОВЗ, 568)                                                                                                                           | <i>Der Betrag, der von den<br/>Theilnehmern am Anleihen<br/>als dessen Preis entrichtet<br/>werden muß, ist in der<br/>österreichischen Bank<b>valuta</b></i><br>(1851, ARGRB, 568)                                                                                                                                             | <i>Kwota, którą uczestnicy w<br/>pożyczce wypłacić winni jako<br/>cenę takowej, oznaczona jest<br/>w <b>walucie</b> bankowej<br/>austriackiej</i> (1851, PDzPPRz,<br>568)                                                                                                                       |
| <i>Находящїи са теперь въ<br/>обѣгѣ банкноты по 100<br/>зол. австр. валюты, нѣсущїи<br/>день 15. Сѣчна 1863<br/>принимати са бѣдѣтъ до 31<br/>Липца 1882 въ дорожѣ<br/>оуплаты и вымѣны при<br/>головныхъ и галѣзныхъ<br/>заведенїяхъ австрійско-<br/>оугорского банка</i> (1881,<br>ВЗД, 380) | <i>Die jetzt im Umlaufe<br/>befindlichen Banknoten zu<br/>100 fl. österr. <b>Währung</b>, mit<br/>dem Datum vom 15. Jänner<br/>1863, werden bei den Haupt-<br/>und Zweiganstalten der<br/>österreichisch-ungarischen<br/>Bank bis 31. Juli 1882 im<br/>Wege der Zahlung und<br/>Verwechslung angenommen</i><br>(1881, RGB, 380) | <i>Bility bankowe po 100 zł.<br/>w. a. z datą 15 stycznia 1863,<br/>obecnie w obiegu będące,<br/>przyjmowane będą we<br/>wszystkich głównych i<br/>przybocznych zakładach<br/>Banku austriacko-<br/>węgierskiego w zapłacie i do<br/>wymiany aż do dnia 31 lipca<br/>1882</i> (1881, DzUP, 380) |

**Готовизнь** (р. в. мн.). У Словнику JPT: *Baarschaft* готовизна, *готовѣ гроши* (JPT, 26), *gotowizna*, *gotowe pieniądze*, *gotówka* (TPP, 23). Лексема *готовизна* фіксується у староукраїнській мові; запозичення зі старопольської мови<sup>538</sup>. Пор. також у чеській версії Словника JPT: *hotové peníze* (JPT DB, 23).

| руськ.                           | нім.                   | польськ.                          |
|----------------------------------|------------------------|-----------------------------------|
| <i>Роспоряженіє министерствъ</i> | <i>Kundmachung der</i> | <i>Rozporządzenie Ministerstw</i> |

<sup>537</sup> ЕСУМ, т. 1, с. 327.

<sup>538</sup> СУМ XVI— п. п. XVII ст., Вип. 7, с. 60—61.

|                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                        |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| правосудія и финансѡвъ зъ<br>дня 21. Лютого 1870,<br>дотычно сполечного<br>хороненія депозитныхъ<br><b>ГОТОВИЗНЪ</b> (1870, ОБЗ, 27) | <i>Ministerien der Justiz und der<br/>Finanzen vom 21. Februar<br/>1870, betreffend die<br/>gemeinschaftliche<br/>Aufbewahrung von<br/>Depositenbarschaften</i> (1870,<br>RGB, 27) | <i>sprawiedliwości i skarbu z<br/>d. 21. Lutego 1870, tyżące się<br/>wspólnego przechowywania<br/><b>gotówek</b> depozycyjnych</i><br>(1870, DzUP; 27) |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Данинь** (р. в. мн.). У Словнику JPT: *Abgabe* дань, данина, дачь (JPT, 1), *danina, czynsz* (TRP, 2). Лексеми *данина, дань* вживалися у староукраїнській мові<sup>539</sup>. Лексема *дачь* є, очевидно, варіантом лексеми *дача*, яка також фіксується в староукраїнських пам'ятках<sup>540</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                     | нім.                                                                                                                                                                                             | польськ.                                                                                                                                                                     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Законъ зъ дня 26. Лютого<br/>1871, дотычно дальшого<br/>побиранія податкѡвъ и<br/><b>ДАНИИЪ</b>, яко и покрытія<br/>статскихъ выдаткѡвъ на<br/>мѣсяць Мартъ 1871</i> (1871,<br>ВЗД, 33) | <i>Gesetz vom 26. Februar 1871,<br/>betreffend die Forterhebung<br/>der Steuern und <b>Abgaben</b>,<br/>dann die Bestreitung des<br/>Staatsaufwandes im Monate<br/>März 1871</i> (1871, RGB, 33) | <i>Ustawa z dnia 26 lutego<br/>1871, względem poboru<br/>podatków i <b>opłat</b> tudzież<br/>opędzenia wydatków<br/>rządowych w miesiącu marcu<br/>1871</i> (1871, DzUP, 33) |

**Дотація**. У Словнику JPT: *Dotation* оупосаженъ (JPT, 62), *uposażanie, dotacya* (TRP, 53). Лексема *оупосаженъ*, яку пропонує Словник JPT, очевидно, була запозичена з польської мови, пор. польськ. *uposażenie*<sup>541</sup>. У руських Вісниках використовувалася лексема латинського походження *дотація*, яка також, напевно, вживалася під впливом польських перекладів та німецького оригіналу.

<sup>539</sup> СУМ XVI— п. п. XVII ст., Вип. 7, С. 172.

<sup>540</sup> СУМ XVI— п. п. XVII ст., Вип. 7, С. 191.

<sup>541</sup> KARŁOWICZ, T. 7, S. 332.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                         | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Дотація на оутриманье<br/>Двора Его ц. и<br/>к. Апостольского<br/>Величества Францъ Иосифа<br/>I., которѹю мають<br/>королевства и краи въ<br/>державноѹ дѣлѣ<br/>застѣпленнѹ, оустановле<br/>са ѿ 1. Сѣчна 1870 до 31.<br/>Грѣдна 1879 рочне по<br/>3,650.000 зол. (1870, ОБЗ,<br/>51)</i> | <i>Die von den im Reichsrathe<br/>vertretenen Königreichen und<br/>Ländern zu leistende <b>Dotation</b><br/>zur Erhaltung des Hofstaates<br/>Seiner<br/>k. und k. Apostolischen<br/>Majestät Franz Joseph I. wird<br/>vom 1. Jänner 1870 bis zum<br/>31. December 1879 mit<br/>jährlichen 3, 650.000<br/>fl. festgesetzt (1870, RGB,<br/>51)</i> | <i><b>Dotacya</b> dla utrzymania<br/>Dworu Jego c. i k. Mości<br/>Franciszka Józefa I., którą w<br/>Radzie państwa<br/>reprezentowane królestwa i<br/>kraje ponosić mają, ustanawia<br/>się począwszy od 1. Stycznia<br/>1870 aż do 31. Grudnia 1879<br/>w kwocie rocznej 3,650.000<br/>złr. (1870, Dz.UP, 51)</i> |

*Жалована* (з. в. м.). У Словнику JPT: *Gehalt, плата, жалованье* (JPT, 102), *pensya, zapłata* (TRP, 89). Лексема *плата*, можливо, була запозичена з польської мови, пор. польськ. *plata*<sup>542</sup>. Значення лексеми *жалованье* ‘оплата праці’ фіксується в староукраїнській мові (під 1505 роком). У Словнику Желехівського також знаходимо вказівку на це значення, однак з покликанням на Словник JPT<sup>543</sup>. Очевидно, лексему було запозичено з російської мови, де вона в цей час активно вживалася<sup>544</sup>.

| руськ.                                                                                                     | нім.                                                                                                                    | польськ.                                                                                                                             |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Особливо сѹть такожъ<br/>обовязані до клейма<br/>выдавані ѿ поєдинчихъ<br/>тѣлѣ народной стражи або</i> | <i>Insbesondere sind auch die<br/>von einzelnen Nationalgarde-<br/>Körpern oder einzelnen<br/>Garden ausgestelltten</i> | <i>W szczególności ulegają także<br/>stemplowi kwity na zaliczenia<br/>pieniężne, żołdy, płace i t.p.<br/>przez pojedyncze ciała</i> |

<sup>542</sup> LINDE, T. 2, cz. 2, S. 728.

<sup>543</sup> ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ, Т. 1, С. 217.

<sup>544</sup> Пор. Словарь языка Пушкина, Т. 1, С. 769. У «Словаре языка русских произведений Шевченко» значиться лексема *жалованье* ‘денежное вознаграждение, плата за службу’ (Словарь языка Шевченко, Т. 1. С. 328), тоді як в українському «Словнику мови Шевченка» ця лексема відсутня (Словник мови Шевченка, Т. 1, 1964).

|                                                                                                                       |                                                                                                         |                                                                                             |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------|
| поєдинчих членѡвъ стражи<br>народной квиты на<br>передатки въ грошехъ,<br>леники, жалованя<br>и. т. п. (1849, ОВЗ, 6) | Quittungen über<br>Geldvorschüsse, Löhnungen,<br>Gehalte u dgl.<br>stämpelpflichtig (1849,<br>ARGRB, 6) | gwardyi narodowej lub przez<br>pojedynczych gwardzistów<br>wystawione (1849, PDzPPRz,<br>6) |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------|

**Залога (кавціи)** (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Caution* залогъ (JPT, 50), *rekojmia, kaucja* (TPP, 50). Лексема старослов'янського походження *залогъ* вживалася в давньоруській та староукраїнській мовах<sup>545</sup>. У Вісниках, можливо, під впливом польської версії та німецького оригіналу вживається лексема *кавціи*, *каўціи* (р. в. одн.). Лексема *кауция* фіксується також у староукраїнській мові<sup>546</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                   | нім.                                                                                                                                                                                                                | польськ.                                                                                                                                                                                                               |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Наданье тогожь залежитъ<br>при поврежденных<br>тископечатныхъ письмахъ<br>обязанныхъ до <b>залога</b><br><b>(кавціи)</b> (§. 13) отъ<br>найвышшого поліційного<br>оурадѣ, при прочихъ<br>Намѣстникови корѣнного<br>краю (1852, ОВЗ, 606) | Die Ertheilung derselben steht<br>bei <b>cautionspflichtigen</b><br>perioden Druckschriften<br>(§. 13) der obersten Polizei-<br>Behörde, bei den übrigen dem<br>Statthalter des Kronlandes zu<br>(1852, ARGRB, 606) | Udzielanie tegoż należy przy<br>peryodycznych pismach<br>drukowych, <b>kaucyi</b><br>ulegających (§. 13), do<br>najwyższej władzy policyjnej,<br>przy innych do namiestnika<br>kraju koronnego (1852,<br>PDzPPRz, 606) |
| Для того поступаніе,<br>дѣйствующее для<br>однорочнои <b>каўціи</b> ,<br>слѣжити має также для<br>дѣловыхъ <b>каўцій</b> , котори<br>вкладываютъ са на долше якъ<br>на одинъ рѣкъ (1872, ВЗД,                                            | Das für den einjährigen<br><b>Cautionserlag</b> bestehende<br>Verfahren ist somit auch auf<br>die Geschäfts <b>cautionen</b> , die<br>für länger als ein Jahr erlegt<br>werden, anzuwenden (1872,                   | Zatem postępowanie,<br>przepisane dla <b>kaucyi</b><br>jednorocznych, należy<br>stósować także do tych <b>kaucyi</b><br>dostarczyli, które na dłużej<br>niż na rok jeden są złożone                                    |

<sup>545</sup> Slovník jazyka staroslověnského, T. 4, S. 993; СРЕЗНЕВСЬКИЙ, Т. 1, С. 925; СУМ XVI— п. п. XVII ст., Вип. 10, С. 86.

<sup>546</sup> СУМ XVI— п. п. XVII ст., Вип. 14, С. 64.

|     |          |                  |
|-----|----------|------------------|
| 24) | RGB, 24) | (1872, DzUP, 24) |
|-----|----------|------------------|

**Змѣнокъ** (р. в. мн.). У Словнику JPT: *Wechsel (Wechselbrief)* **змѣнокъ** (JPT, 271), *weksel* (TPP, 225). Напевно, лексема **змѣнокъ** — запозичення з чеської мови як калька з німецької, пор. у чеській версії Словника JPT: *směnka* (JPT DB, 235). Можливо, форма жіночого роду (чеськ. *směnka*) була перетворена укладачами руської версії Словника JPT на форму чоловічого роду **змѣнокъ** під впливом німецького оригіналу, пор. нім. *der Wechsel*.

| руськ.                                                                                                                                                        | нім.                                                                                                                                                             | польськ.                                                                                                                                                                    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Обвѣщеніє министерства<br>финансѣвъ зъ дня<br>31. Жолтня 1872, о<br>выдаваніи новыхъ<br>стемплеванныхъ бланкетѣвъ<br>для <b>змѣнокѣвъ</b> (1872, ОБЗ,<br>550) | <i>Kundmachung des<br/>Finanzministeriums vom<br/>31. October 1872, über die<br/>Hinausgabe neuer<br/>gestämpelter<br/>Wechselblanquette</i> (1872,<br>RGB, 550) | <i>Obwieszczenie ministerstwa<br/>skarbu z dnia 31 października<br/>1872, o puszczeniu w handel<br/>nowych blankietów<br/>wekslowych stemplowanych</i><br>(1872, DzUP, 550) |

**Ипотека**. У Словнику JPT: *Hypothek* **заставъ**, *vpoteka* (JPT, 123), *hipoteka*, *zakład, zastaw* (TPP, 107). Лексема **застава** у значенні ‘матеріальне забезпечення боргового зобов’язання’ фіксується в староукраїнських пам’ятках<sup>547</sup>. Можливо, лексема **заставъ**, запропонована у Словнику JPT, була запозичена з польської мови, пор. польськ. *zastaw*. У Вісниках вживалася лексема латинського походження *ипотека*, яка, можливо, була запозичена з німецької мови (у німецькій мові перші фіксації припадають на XVI ст.<sup>548</sup>) через російську мову. Лексема запропонована також у чеській версії та у Словнику JPT для південнослов’янських мов, пор. чеськ. *hypotéka* (JPT DB, 105), серб. *хипотека*, словен. *hipoteka* (JPT KSS, 283). Відзначимо, що в руській мові лексема вживалася

<sup>547</sup> СУМ XVI— п. п. XVII ст., Вип. 10, С. 212.

<sup>548</sup> Köbler, Gerhard, Deutsches Etymologisches Wörterbuch S. 194; інтернетова версія <http://www.koeblergerhard.de/der/DERH.pdf>

без літери *г* в анлауті, напевно, на зразок російської мови<sup>549</sup>. Лексема *ипотека* входила до складу терміна *молчащаа ипотека*, який був перекладений з німецької мови: *stillschweigende Hypothek* ‘законна іпотека’<sup>550</sup>. До складу цього терміна входив і дієприкметник російського походження *молчащая* (ж. р.).

| руськ.                                                                                                                                                                                                             | нім.                                                                                                                                                                                                                                                      | польськ.                                                                                                                                                                                                                             |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Если заавлає са <b>молчащаа ипотека</b>, то сверхъ того изложити подобає правнѣ подѣставѣ, на которѣй домагаємое ипотечарное право опирає са, и приложити грамоты, оудоводнающіи сіє право (1872, ВЗД, 224)</p> | <p>Wird eine <b>stillschweigende Hypothek</b> angemeldet, so ist überdieß der Rechtsgrund, auf welchem das behauptete Hypothekarrecht beruht, unter Anschluß der Urkunden, auf welche der erhobene Anspruch gestützt wird, anzugeben (1872, RGB, 224)</p> | <p>W przypadku oznajmienia <b>hipoteki dorozumianej</b> wymienić nadto należy powód prawny na którym przywiedzione prawo hipoteczne polega, i dołączyć dokumenta, na których opiera się podniesione roszczenie (1872, DzUP, 224)</p> |

**Квіты** (н. в. м.). У Словнику JPT: *Quittung квітъ* (JPT, 173), *kwit, kwitacya* (TRP, 146). Лексема *квітъ* німецького походження, можливо, запозичена через польську мову<sup>551</sup>. Лексема *квитъ* вживалася у староукраїнській та староросійській мовах<sup>552</sup>.

| руськ.                                                                                                                         | нім.                                                                                                                                                | польськ.                                                                                                                                                                  |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Его Величество изволили Всевысочайшимъ рѣшеніємъ зъ дня 21. Грѣдна 1850 призволити, щобы <b>квіты</b> при належитостяхъ</p> | <p>Seine Majestät haben über Antrag des Finanzministeriums, mit Allerhöchster Entschliebung vom 21. December 1850 zu bewilligen geruht, daß die</p> | <p>Najwyższem postanowieniem z dnia 21. Grudnia 1850. raczył Najjaśniejszy Pan, J. C. Mość, zezwolić, ażeby <b>kwity</b> na należytości dla inwalidów patentowych, od</p> |

<sup>549</sup> **Пор. ипотека:** Russisch-deutsches und deutsch-russisches Handwörterbuch: mit Zuziehung des Wörterbuchs der Russischen Akademie in Petersburg, Leipzig bei Karl Tauchnitz [1870], S. 557.

<sup>550</sup> KRÜNITZ, Hypothek.

<sup>551</sup> ЕСУМ, т. 2, с. 417.

<sup>552</sup> СУМ XVI— п. п. XVII ст., Вип. 14, с. 81; СлРЯ XI—XVII вв., Вип. 16, с. 112.

|                                                                      |                                                                                                                                        |                                                                     |
|----------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------|
| патентальных инвалидов<br>отъ клейма были вольными<br>(1851, ОБЗ, 5) | <i>Quittungen über die<br/>Gebühren der Patental-<br/>Invaliden von der<br/>Stempelgebühr freigelassen<br/>werden</i> (1851, ARGRB, 5) | <i>opłaty stepłowej wolnemi<br/>pozostały</i> (1851, PDzPPRz,<br>5) |
|----------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------|

**Квота.** У Словнику JPT: *Betrag* сума, квота (JPT, 41), *suma, kwota, ilość* (TPP, 36); *Quote* квота, еликость (JPT, 173), *kwota* (TPP, 146). Лексема *квота*, була запозичена із польської мови у староукраїнський період<sup>553</sup>. Лексема *сума* (Є. Тимченко подає два написання цієї лексеми у староукраїнських пам'ятках — з одним *м* та з подвійним *м*) також фіксується пам'ятками староукраїнської мови<sup>554</sup>. Лексема *еликость*, також запропонована у Словнику JPT, пов'язана, напевно, із старослов'янським займенником *єлико* 'скільки, наскільки'<sup>555</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                                                                                                       | польськ.                                                                                                                                                                                                                                           |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Кожда єдинока вплата має<br>всегда обѣмать такъ<br>именительнѹ <b>квотѹ</b> , котра<br>дає са дѣлити черезъ 100<br>безъ решты (1851, ОБЗ,<br>570)                                                                                | <i>Jede einzelne Einzahlung<br/>muß immer einen<br/>Nominalbetrag des Anleihens<br/>umfassen, welcher durch 100<br/>ohne Rest theilbar ist</i> (1851,<br>ARGRB, 570)                                                       | <i>Każde pojedyncze spłacenie<br/>raty, winno obejmować<br/>wartość nominalną pożyczki,<br/>przez 100 bez reszty<br/>podzielną</i> (1851, PDzPPRz,<br>570)                                                                                         |
| Роспоряженіє министерства<br>правосудія зъ дня 25.<br>Лютого 1874, которымъ<br>назначає ся <b>квота</b> денного<br>звороту коштовъ виконанія<br>кары, которіи отъ вязней въ<br>карныхъ заведеніяхъ<br>стягати ся мають въ лѣтахъ | <i>Verordnung des<br/>Justizministeriums vom<br/>25. Februar 1874, womit der<br/>Betrag des von den<br/>Sträflingen in den<br/>Strafanstalten zu leitenden<br/>täglichen Ersatzes an<br/>Strafvollstreckungskosten für</i> | <i>Rozporządzenie ministerstwa<br/>sprawiedliwości z dnia<br/>25 lutego 1874, którem na<br/>lata 1874, 1875 i 1876<br/>ustanawie się na każdą głowę<br/>dziennie <b>koszta</b> wykonania<br/>kary w zakładach karnych,<br/>które przez każdego</i> |

<sup>553</sup> СУМ XVI— п. п. XVII ст., Вип. 14, С. 82; пор. також: ТИМЧЕНКО, Т. 1, С. 362.

<sup>554</sup> ТИМЧЕНКО, Т. 2, С. 377.

<sup>555</sup> Slovník jazyka staroslověnského, Т. 4, S. 993.

|                                   |                                                             |                                              |
|-----------------------------------|-------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|
| 1874, 1875 и 1876 (1874, ВЗД, 16) | die Jahre 1874, 1875 und 1876 bestimmt wird (1874, RGB, 16) | skazanego mają być zwrócone (1874, DzUP, 16) |
|-----------------------------------|-------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|

Пор. також: **фіскальної квоти** (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Fiscal-fіскальний* (JPT, 94), *Fiscal- (Adjunct) adjunkt fiscalny* (TPP, 81). Очевидно, запозичення з німецької мови через польську<sup>556</sup>.

| руськ.                                                               | нім.                                                                       | польськ.                                                                |
|----------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------|
| <i>Побѣръ <b>фіскальної квоти</b> есть знесеный</i> (1851, ОБЗ, 526) | <i>Der Bezug der <b>Fiscal-Quote</b> ist aufgehoben</i> (1851, ARGRB, 526) | <i>Znosi się pobieranie <b>kwoty fiskalnej</b></i> (1851, PDzPPRz, 526) |

**Лена** (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Lehen лено* (JPT, 138), *lenność* (TPP, 118), *Lehen- ленный, ленничий* (JPT, 138). У середньоукраїнський період прикметник **ленний** входив до складу терміна **ленне право**<sup>557</sup>. Запозичення з німецької мови через польську<sup>558</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                  | нім.                                                                                                                                                                                                                                                    | польськ.                                                                                                                                                                                                                                  |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Пѣдла закона о платахъ зъ дна 9. Лютого 1850 належить зъ взгладѣ на вымѣренье платити са маючихъ належитостій розличити правне ѣтношенье межи верховнымъ властителѣмъ <b>лена</b> и властителѣмъ</i> | <i>Nach dem Gebührengesetze vom 9. Februar 1850 muß in Absicht auf das Ausmaß der zu entrichtenden Gebühren das Rechtsverhältniß zwischen dem <b>Lehen</b>-Ober- und <b>Lehennutz</b>-Eigenthümer und das Rechtsverhältniß dieser Personen zu ihren</i> | <i>Wedle ustawy o należytościach z d. 9. Lutego 1850, trzeba, co się tycze wymiaru należytości opłaconemi być mających, odróżnić stosunek prawny między zwierzchniczym właścicielem <b>lenna</b> a właścicielem użytków <b>lenna</b>,</i> |

<sup>556</sup> Пор. також: ФАСМЕР, Т. 4, С. 197.

<sup>557</sup> КАРТОТЕКА.

<sup>558</sup> ЕСУМ, Т. 3, С. 221.



|                                                                                                                                  |                                                                                               |                                                                                                                       |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| оужиткована <b>лена</b> и правне<br>отношенье тыхъ особъ до<br>ихъ правовыхъ<br>наслѣдникѡвъ и третѣхъ<br>особъ (1852, ОВЗ, 395) | <i>Rechtsnachfolgern und dritten<br/>Personen unterschieden<br/>werden</i> (1852, ARGRB, 395) | <i>od stosunku prawnego tychże<br/>osób do ich następców<br/>prawnych i ich osób trzecich</i><br>(1852, PDzPPRz, 395) |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Державно-скарбовіи листы** (н. в. мн.). У Словнику JPT: *Reichsschatzschein* листъ скарбовый державный (JPT, 180), *bilet skarbu państwa* (TPP, 152). Лексеми *державна*, *скарбъ* та їхні деривати вживалися у текстах руських Вісників. Лексема *листъ* як еквівалент німецької лексеми *Schein* у складі терміна *Reichsschatzschein*, можливо, була запозичена з чеської версії Словника JPT, пор.: *říšskýpokladní list* (JPT DB, 155), пор. також у словенській частині Словника JPT: *državozakladni list* (JPT KSS, 424).

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                       | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Опричь того мають са<br>нароств даючіи <b>державно-<br/>скарбовіи листы</b> изъ дна<br>1. Сѣчна 1852 такожъ и на<br>бѣдѣще пріймати оу всѣхъ<br>статскихъ кассъ мѣсто<br>платежи, и сторонамъ ажъ<br>до дна платежи запалии 3 %<br>нароствы пороховѣвати<br>(1852, ОВЗ, 733) | <i>Ueberdieß werden die<br/>verzinslichen<br/>Reichsschatzscheine vom<br/>1. Jänner 1852 auch für die<br/>Zukunft bei allen Staatscassen<br/>als Zahlung angenommen,<br/>und den Parteien die bis zum<br/>Tage der Zahlung verfallenen<br/>3percentigen Zinsen gut<br/>gerechnet werden</i> (1852,<br>ARGRB, 733) | <i>Nadto, będą <b>bilety skarbowe</b> z<br/>d. 1. Stycznia 1852, także i<br/>nadal we wszystkich kasach<br/>rządowych, zamiast wypłaty<br/>przyjmowane i zapadłe 3%-<br/>we prowizye stronom aż do<br/>dnia wypłaty porachowane</i><br>(1852, PDzPPRz, 733) |

Пор. також: **державныхъ скарбовыхъ пѡдписокъ** (р.в.мн.). Походження лексеми *пѡдписокъ* (р. в. мн.) у Вісниках не відоме.

| руськ. | нім. | польськ. |
|--------|------|----------|
|        |      |          |

|                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Выдаванье поманутихъ<br/>державныхъ скарбовыхъ<br/>подписокъ дѣе са за<br/>содѣйствіемъ и<br/>наблюданьемъ народного<br/>банкъ</i> (1850, OB3, 977) | <i>Die Hinausgabe der<br/>erwähnten<br/>Reichsschatzscheine<br/>geschieht unter Wirkung und<br/>Controle der Nationalbank</i><br>(1850, ARGRB, 977) | <i>Wydanie rzeczonych<br/>skarbowych biletów państwa<br/>dzieje się pod spóldziałaniem<br/>i kontrolą banku narodowego</i><br>(1850, PDzPPRz, 977) |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Кассовіи наказки** (н.в.мн.). У Словнику JPT: *Cassa-Anweisung* наказка, наказка пѣн.[азнична], кас.[сова] (JPT, 49), *bilet skarbowy* (TPP, 43). Лексема *наказка*, можливо, була запозичена із південнослов'янських мов, пор. словен. *nakaz na denarnico* (JPT KSS, 152).

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                    | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                           | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                    | словен.                                                                                                                                                                                                                          |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Зачавши ѿтъ дна 1.<br/>Липца 1850 могуть<br/>выданіи съ днемъ<br/>изготовленія 1. Липца<br/>1849, 3 ѿсотковѣи<br/>кассовіи наказки<br/>вымѣнати са на<br/>державніи скарбовіи<br/>подписки по 1000 рен.<br/>500 рен. и 100 рен</i><br>(1850, OB3, 977) | <i>Vom 1. Juli 1850<br/>angefangen können die<br/>mit dem<br/>Ausfertigungstage vom<br/>1. Juli 1849<br/>ausgegebenen<br/>3procentigen <b>Casse-<br/>Anweisungen</b> gegen<br/>Reichsschatzscheine von<br/>1000 fl., 500 fl. und<br/>100 fl. umgewechselt<br/>werden</i> (1850, ARGRB,<br>977) | <i>Począwszy od dnia 1.<br/>Lipca 1850<br/>3procentowe<br/><b>assygnacye kasowe</b>, z<br/>dnem wygotowania 1.<br/>Lipca 1849 wydane, na<br/>skarbowe bilety państwa<br/>po 1000 złt. r., 500 złt.<br/>r. i 100 złt. r.<br/>wymieniane być mogą</i><br>(1850, PDzPPRz, 977) | <i>Od 1. julija 1850<br/>naprej se zamorejo dne<br/>1. julija 1849 izdani, 3<br/>procentni <b>dnarnični<br/>nakazi</b> zamenjati za<br/>liste državnega zaklada<br/>po 1000 gl., 500 gl. in<br/>100 gl.</i> (1850, DZVL,<br>977) |

Пор. також: **почтовыхъ наказокъ** (р. в. мн.):

| руськ.                                                                                 | нім.                                                                                    | польськ.                                                                                           |
|----------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Ѡтъ 1. Лютого зачинаючи,<br/>заведено бѣде постѣпаніе<br/>почтовыхъ наказокъ въ</i> | <i>Vom 1. Februar<br/>d. J. anfangen wird das<br/><b>Postanweisungsverfahren</b> im</i> | <i>Począwszy od dnia 1 lutego<br/>b. r. zaprowadza się w<br/>obrocie <b>pocztowym</b> pomiędzy</i> |

|                                                      |                                                                                   |                                                                                                 |
|------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------|
| оборотъ межи Австро-Оуграми и Италією (1877, ВЗД, 8) | <i>Verkehre zwischen Oesterreich-Ungarn und Italien eingeführt</i> (1877, RGB, 8) | <i>monarchią austriacko-węgierską a Włochami</i> <b>postępowanie przekazowe</b> (1877, DzUP, 8) |
|------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------|

Також: **переказовъ** (р. в. мн.). Від 90-х років вживається термін **переказовъ** (р. в. мн.), можливо, під впливом польських перекладів.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                        | нім.                                                                                                                                                                                                                                                               | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                             |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Розпоряженъе министерства финансовъ зъ дня 18. Листопада 1890, которымъ пускають ся въ продажу особенніи стемпелеваніи бланкеты для купеческихъ <b>переказовъ</b> на грошевіи платежи, которыхъ платимѡсть не треваѡ долше якъ 8 дней</i> (1890, ВЗД, 425) | <i>Verordnung des Finanzministeriums vom 18. November 1890, womit besondere, gestempelte Blankette für kaufmännische <b>Anweisungen</b> über Geldleistungen mit auf höchstens 8 Tage beschränkter Zahlbarkeit in den Verschleiß gesetz werden</i> (1890, RGB, 425) | <i>Rozporządzenie ministerstwa skarbu z dnia 18. listopada 1890, tyczące się zaprowadzenia sprzedaży osobnych blankietów stęplowanych do <b>przekazów</b> kupieckich na sumy, których termin płatności ograniczony jest do dni najwięcej ośmiu</i> (1890, DzUP, 425) |

**Належитости** (м. в. мн.). У Словнику JPT: *Gebühr належитѡсть* (JPT, 100), *należytość* (TRP, 86). Очевидно, запозичення з польської мови<sup>559</sup>. Пор. також чеськ. *náležitost* (JPT DB, 85).

| руськ.                                                                                                   | нім.                                                                                                             | польськ.                                                                                                         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Платы и <b>належитости</b> предсѣдателя, державныхъ совѣтниківъ и временныхъ оучастниковъ, потомъ</i> | <i>Die Besoldungen und <b>Gebühren</b> des Präsidenten, der Reichsräthe und der zeitlichen Theilnehmer, dann</i> | <i>Place i <b>należytości</b> prezydenta, radzców Stanu i uczestników czasowych, tudzież dochody personalu i</i> |

<sup>559</sup> LINDE, T. 2, cz. 1, S. 229—230.

|                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| поборы почтѣ особѣ и<br>служащихъ, оустановлять<br>са отъ Насъ (1851, ОБЗ,<br>346)                                                                                                                            | die Genüsse des Personales<br>und der Dienerschaft, werden<br>von Uns bestimmt (1851,<br>ARGRB, 346)                                                                                                            | ślizby, My ustanowimy<br>(1851, PDzPPRz, 346)                                                                                                                                                  |
| Законъ зъ дня 11. Марта<br>1875, дотычно денныхъ<br>грошей и подорожныхъ<br><b>належитостей</b> членамъ<br>делегации державной думы,<br>въ случаю созванія си до<br>якого мѣстца внѣ Вѣдня<br>(1875, ОБЗ, 61) | Gesetz vom 11. März 1875,<br>betreffend die Taggelder und<br>Reisengebühren der<br>Mitglieder der<br>reichsräthlichen Delegation<br>bei deren Einberufung nach<br>einem Orte außerhalb Wiens<br>(1875, RGB, 61) | Ustawa z dnia 11 maja 1875,<br>tycząca się dziennego i<br><b>podróżnego</b> dla członków<br>delegacyi Rady państwa gdy<br>jest zwołana nie do Wiednia<br>lecz gdzieindziej (1875,<br>DzUP, 61) |

Пор. також: **оплаты** (н. в. мн.). Ця лексема вжита, очевидно, під впливом польських перекладів, де також вживається лексема *opłaty*.

| руськ.                                                                                                                                                     | нім.                                                                                                                                                                             | польськ.                                                                                                                                                                                       |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Оплаты</b> за обвѣщенія,<br>потомъ за помѣщенія въ<br>периодическихъ письмахъ, въ<br>дневникахъ обвѣщенія и<br>оуказанія, зносятъ са (1874,<br>ОБЗ, 29) | <b>Die Gebühren</b> für<br>Ankündigungen, ferner für<br>Einschaltungen in periodische<br>Schriften, in Ankündigungs-<br>und Anzeigebblätter werden<br>aufgehoben (1874, RGB, 29) | Znoszą się <b>opłaty</b> od<br>ogłoszeń, jakoteż od<br>inseratów zamieszczanych w<br>pismach peryodycznych i w<br>pismach zawierających same<br>ogłoszenia i uwiadomienia<br>(1874, DzUP, 29). |

**Наросты** (н. в. мн.). У Словнику JPT: *Verzinsen* платити, давати зъ чего *наросты* (JPT, 257), *płacić procent, odsetki, dać na procent* (TPP, 216), *Verzinsung einer Summe* даване *нароств* отъ якци сѣммы (JPT, 258), *Verzinsung oprocentowanie* (TPP, 216). Походження не з'ясоване. Можливо, неологізм.

Лексема *наросты* (pluralia tantum) вживалася в українській мові Галичини того часу<sup>560</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                    | нім.                                                                                                                                                                                | польськ.                                                                                                                                                                    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Весь накладъ, ѿтъ которого мають са платити <b>наросты</b> пѡдла опредѣленій предистоачого §. 20, має са предложити к. саскомѹ правительствѹ въ приличный способъ</i> (1851, ОВЗ, 255) | <i>Der nach den Bestimmungen des vorstehenden §. 20 zu <b>verzinsende</b> Gesammtaufwand ist der königl. fächlichen Regierung in angemessener Art darzulegen</i> (1851, ARGRB, 255) | <i>Nakład ogólny, wedle postanowień powyższego §. 20. <b>prowizyę</b> przynosić mający, ma być król. saskiemu rządowi w należyty sposób przedłożony</i> (1851, PDzPRz, 255) |
| <i>Дальшыи <b>наросты</b> давати са бѣдѣть лише на пѡдставѣ новыхъ долговыхъ титѣловъ</i> (1870, ВЗД, 63)                                                                                 | <i>Die weitere <b>Verzinsung</b> wird nur auf Grund der neuen <b>Schuldtitel</b> geleitet</i> (1870, RGB, 63)                                                                       | <i>Dalsze <b>procenta</b> wypłacane będą tylko na podstawie nowych tytułów długu</i> (1870, DzUP, 63)                                                                       |

**Панщина.** У Словнику JPT: *Robot панщина* (JPT, 184), *pańszczyzna, robocizna* (TPP, 155). Запозичення з польської мови у староукраїнський період<sup>561</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                            | нім.                                                                                                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                                                                                                                                                          |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Міністеріалнимъ роспораженьемъ зъ дня 18 Цвѣтна 1848, Ч. 878 знесена єсть <b>панщина</b> и инніи даны селанѡвъ посѣдающихъ грѹнта до бывшихъ ихъ панѡвъ за вынагородою зъ краєвыхъ средствъ дати са маючою</i> | <i>Mit dem Ministerialerlasse vom 18. April 1848, Z. 878, ist die <b>Robot</b> und andere Leistungen der grundbesitzenden Bauern an ihre gewesenen Grundherrschaften gegen die aus Landesmitteln zu leistende Vergütung</i> | <i>Na mocy rozrządzenia ministeryalnego z dnia 18. Kwietnia 1848. L. 878. zniesione zostały, <b>robocizna</b> i inne powinności chłopów, posiadających grunta, za wynagrodzeniem, mającem udzielonem być ze środków krajowych</i> (1851, PDzPPRz, |

<sup>560</sup> ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ, Т. 1, С. 491.

<sup>561</sup> ЕСУМ, Т. 4, С. 273; ФАСМЕР, Т. 3, С. 195—196.

|                  |                                      |      |
|------------------|--------------------------------------|------|
| (1851, OB3, 325) | <i>aufgehoben</i> (1851, ARGRB, 325) | 325) |
|------------------|--------------------------------------|------|

**Паушаль.** У Словнику JPT: *Pauschale* загаль, *паўшалъ* (JPT, 163), *pauszale, ogólem* (TPP, 138). Лексема *паушалъ* запозичена з німецької мови, пор. *Pauschale*. У Словнику JPT запропонований також переклад *загаль*, тобто загальна сума до виплати. Пор. також переклад у польському Словнику TPP *ogólem*.

| руськ.                                                                                                                                                  | нім.                                                                                                                                                                                              | польськ.                                                                                                                                                            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Члены соньмовой кѹріи<br>дѣстають винагородный<br><b>паўшалъ</b> за кошта дороги и<br>перебѣвана въ часѣ трвана<br>соньмовой кѹріи (1850,<br>OB3, 1756) | <i>Die Mitglieder der<br/>Landtagscurien erhalten ein<br/>Entschädigungs<b>pauschale</b> für<br/>die Kosten der Reise und des<br/>Aufenthaltes während der<br/>Session</i> (1850, ARGRB,<br>1756) | <i>Członkowie kuryi sejm<br/>krajowego dostają <b>ryczałtowe</b><br/>wynagrodzenie kosztów<br/>podróży i pobytu podczas<br/>sejmowania</i> (1850, PDzPPRz,<br>1756) |

**Пенсій** (р. в. мн.). У Словнику JPT: *Pension* *выслѣга;* (*Gehalt*), *выслѣженина, выслѣжне, пенсіа;* (*Kostgeld*) *пенсіа, выживне* (JPT, 164); *pensya, płaca, emerytura* (TPP, 138). Однокореневі лексеми *выслѣга, выслѣженина, выслѣжне* пов'язані із чеськими лексемами *výslužba, výslužné* (JPT DB, 141). Лексема *выживне* пов'язана зі староукраїнської мови, пор. *выживене* 'проходування, прохарчування; утримання'<sup>562</sup>. У Вісниках вживалася лексема *пенсіа*, яка була запозичена з німецької мови, можливо, за посередництва польської<sup>563</sup>.

| руськ.                          | нім.                                | польськ.            |
|---------------------------------|-------------------------------------|---------------------|
| <i>Роспоряженъ министерства</i> | <i>Erlaß des Finanzministeriums</i> | <i>Rozrządzenie</i> |

<sup>562</sup> СУМ XVI— п. п. XVII ст., Вип. 5, С. 162.

<sup>563</sup> ФАСМЕР, Т. 3, С. 232.

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>фінансѡвъ зъ дня<br/>11. Вересня 1850, котрымъ<br/>зносять ся предписы<br/>дотычно зважання на<br/>мастокъ при вымѣряню<br/><b>пенсій</b> и додаткѡвъ на<br/>воспитаніе для способныхъ<br/>къ <b>пенсіи</b> вдовиць и сирѡтъ<br/>по статскихъ станovýchъ,<br/>фондовыхъ и мѣстскихъ<br/>урядникахъ, потѡмъ по<br/>офіцерахъ и инныхъ<br/>войсковыхъ особахъ (1850,<br/>OB3, 1581)</p> | <p>vom 11. September 1850,<br/>wodurch die Vorschriften in<br/>Betreff der Berücksichtigung<br/>des Vermögens bei<br/>Bemessung <b>der Pensionen</b><br/>und Erziehungsbeiträge für<br/>die <b>pensionsfähigen</b> Witwen<br/>und Waisen der Staats-,<br/>ständischen, Fonds- und<br/>städnischen Beamten, dann<br/>der Officiere und anderen<br/>Militärpersonen für<br/>aufgehoben erklärt werden<br/>(1850, ARGRB, 1581)</p> | <p>c. k. ministerstwa finansów z<br/>dnia 11. Września 1850,<br/>którem za uchylone<br/>oświadczają się przepisy, co<br/>do uwzględnienia majątku<br/>przy wymierzaniu <b>pensyi</b> i<br/>dodatków na wychowanie dla<br/>usposobionych do <b>pensyi</b><br/>wdów i sierot urzędników<br/>rządowych [!], stanowych,<br/>funduszowych i miejskich,<br/>tudzież oficerów i innych<br/>osób wojskowych (1850,<br/>PDzPPRz, 1581)</p> |
| <p>Овѣи изъ дотычныхъ особъ,<br/>котрымъ по семъ<br/>прислѣжає высша <b>пенсія</b>,<br/>входятъ въ оуживаніе еи<br/>потѡмъ съ днемъ первымъ<br/>мѣсаца слѣдѣющаго по<br/>обвѣщеніи сего закона<br/>(1875, ВЗД, 355)</p>                                                                                                                                                                  | <p>Diejenigen der betreffenden<br/>Personen, denen hienach eine<br/>höhere <b>Pension</b> zukommt,<br/>treten dann mit dem Ersten<br/>des auf die Kundmachung<br/>dieses Gesetzes folgenden<br/>Monatens in den Geunuß<br/>derselben (1875, RGB, 355)</p>                                                                                                                                                                       | <p>Ci, którym na tej zasadzie<br/>wieksza <b>emerytura</b><br/>przypadnie, zaczną takową<br/>pobierać od dnia pierwszego<br/>tego miesiąca, który nastąpi<br/>po ogłoszeniu tej ustawy<br/>(1875, DzUP, 355)</p>                                                                                                                                                                                                                  |

Пор. також: **пенсійна плата**. У Словнику JPT: *Ruhe-Gestalt* жалованье  
отставочне; **пенсія**, *выслуженина* (JPT, 189), *pensya*, *emerytalna* (TPP, 156).

| руськ.                                                                                                                                            | нім.                                                                                                                                                               | польськ.                                                                                                                                                                              |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><b>Пенсійна плата</b> <i>вымѣрати</i><br/>са має ведля платы и<br/>призволенихъ въ данѡмъ<br/>разѣ прибавокъ старости<br/>(1873, ВЗД, 227)</p> | <p><b>Der Ruhegestalt</b> <i>ist nach der</i><br/><i>Besoldung und den eventuell</i><br/><i>gewährten Alterzulagen zu</i><br/><i>bemessen</i> (1873, RGB, 227)</p> | <p><b>Emerytura</b> <i>będzie</i><br/><i>wymierzana na podstawie</i><br/><i>placy i dodatków, jeżeli</i><br/><i>według lat służby były</i><br/><i>pobierane</i> (1873, DzUP, 227)</p> |

**Переддатки** (н. в. мн.). У Словнику JPT: *Vorschub* напереддатов; залога (форш҃с) (JPT, 264); *przedpłata, zaliczka* (ТРР, 221). Лексема напереддатовъ — мабуть, неологізм, калька з німецької лексеми *Vorschub*. У Вісниках вживався також варіант цієї лексеми — *переддатовъ*. Інший термін, запропонований у Словнику JPT, *залога*, міг бути перейнятий з чеської версії Словника JPT, пор. чеськ. *záloha* (JPT DB, 230). Лексема *залога* фіксується також у текстах староукраїнської мови<sup>564</sup>. Термін *форшусь* був узятий безпосередньо з німецької мови.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Далѣй мають на время<br>найнагльйшой potrzeby въ<br>овыхъ мѣстахъ, где<br>потребнымъ оузнано бѣде,<br>оучрежденіи быти<br>переддатовіи кассы, съ<br>тѣмъ назначеніи // емъ, аби<br>для запомогі кредитной<br>потребности выдавали<br><b>переддатки</b> для торговли и<br>промысловой дѣланности, и<br>ескомитовали змѣнки<br>(1873, ВЗД, 695-696) | <i>Ferner sollen für die Dauer<br/>des dringendsten<br/>Bedürfnisses an jenen Orten,<br/>wo es für nöthig erkannt wird,<br/>Vorschubcassen errichtet<br/>werden mit der Bestimmung,<br/>zur Abhilfe des<br/>Creditsbedürfnisses für den<br/>Handel und Gewerbebetrieb<br/>Vorschüsse zu geben und<br/>Wechsel zu escomptirin</i><br>(1873, RGB, 695) | <i>Oprócz tego, w miejscach<br/>gdzie to uznanem zostanie za<br/>potrzebne, mają być założone<br/>na czas najnaglejszej<br/>potrzeby kasy zaliczkowe,<br/>których zadaniem będzie<br/>udzielanie <b>zaliczek</b> i<br/>skontowanie weksli dla<br/>zaradzenia potrzebom kredytu<br/>w obrocie handlowym i<br/>przemysłowym</i> (1873, DzUP,<br>695) |

**Податокъ**. У Словнику JPT: *Steuer (bez. des Gebers)* податокъ, дань, дачка (JPT, 204), *podatek* (ТРР, 172). Усі три лексеми *податокъ, дань, дачка*, запропоновані Словником JPT, фіксуються у пам'ятках староукраїнської мови<sup>565</sup>.

<sup>564</sup> СУМ XVI— п. п. XVII ст., Вип. 10, С. 86.

<sup>565</sup> ССУМ, Т. 1, С. 280, 285; Т. 2, С. 163; СУМ XVI— п. п. XVII ст., Вип. 7, С. 172—174, 191; ТИМЧЕНКО, Т. 2, С. 130.



| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Въ оуправительственнѣмъ рокѣ 1851, маєть ся <b>грунтовой податокъ, домовый податокъ и заробковый податокъ и доходовой податокъ</b> разомъ зъ додатками до тихъ <b>податковъ</b>, платити въ той мѣрѣ и подла тихъ опредѣлений, котри предписаніи были на рокъ оуправительственный 1850, по за кѣлько Нашъ нынѣшний патентъ не наказуе або не застерегае <b>какои ѡтмѣны</b> (1850, ОВЗ, 1752)</p> | <p>Die Verwaltungsjahre 1851 sind <b>die Grundsteuer, die Gebäudesteuer, die Erwerbsteuer und die Einkommensteuer</b> sammt den Zuschlägen zu diesen <b>Steuern</b> in dem Ausmaße und nach den Bestimmungen, die für das Verwaltungsjahr 1850 vorgeschrieben wurden, zu entrichten, in soweit Unser gegenwärtiges Patent nicht eine Aenderung verfügt oder vorbehält (1850, ARGRB, 1752)</p> | <p>W roku administracyjnym 1851. mają <b>podatki: gruntowy, domowy, zarobkowy i stale dochodowy</b>, wraz z dodatkami do nich, być opłacane w wymiarze i podług postanowień, jakie na r. adm. 1850. przeposane były, o ile nasz niniejszy patent jakiej zmiany nie rozporządza, lub nie zastrzega (1850, PDzPPRz, 1752)</p> |

**Податокъ доходовой, податокъ заробковый.** У Словнику JPT: *Einkommen-Steuer* податокъ доходовой (JPT, 69); *podatek dochodowy* (TPP, 60); *Erwerbs-Steuer* податокъ заробковый (JPT, 88); *zarobkowy podatek* (TPP, 77). Обидва терміни, *податокъ доходовой* та *податокъ заробковый* запозичено із польської мови.

| руськ.                                                                                                                                                          | нім.                                                                                                                                                     | польськ.                                                                                                                                             |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>До подавана сознанія що до свого доходѣ обазанный естъ кождый, котрый має доходъ, подпадающій на подставѣ сознанія подъ <b>податокъ доходовой</b> (1850,</p> | <p>Zur Einbringung eines Bekenntnisses über sein Einkommen ist jeder verpflichtet, der ein Einkommen besitzt, welches <b>der Einkommensteuer auf</b></p> | <p>Do składania zeznań dochodu każdy jest obowiązany, który posiada majątek, <b>podatkowi od dochodu</b> na zasadzie zeznania podlegający (1850,</p> |

|                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                          |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| OB3, 118)                                                                                                                                                                                     | <i>Grundlage einer Jatirung unterliegt</i> (1850, ARGRB, 118)                                                                                                                                                                | PDzPPRz, 118)                                                                                                                                                                                            |
| <i>Законъ зъ дня 29. Мая 1883, дотычно временного увольненія отъ плаченія податка заробкового и приходового для морской кораблеплавбы пароходовъ въ туземью построєнныхъ</i> (1883, ВЗД, 366) | <i>Gesetz vom 29. Mai 1883, betreffend die zeitliche Befreiung von der Eintrichtung der <b>Erwerb- und der Einkommensteuer</b> für den Betrieb der Schifffahrt zur See mit im Inlande erbauten Dampfern</i> (1883, RGB, 366) | <i>Ustawa z dnia 29 maja 1883, uwalniająca czasowo od opłaty <b>podatku zarobkowego i dochodowego</b> trudniących się żegluga na morzu parowcami w krajach tutejszych wybudowanemi</i> (1883, DzUP, 366) |

**Статска позычка.** У Словнику JPT: *Anlehen* позычка (JPT, 10), *pożyczka* (TRP, 8). Лексема *позычка* запозичена з польської мови у староукраїнський період<sup>566</sup>. Ця лексема увійшла до складу терміна *статска позычка*, який був перекладений з німецької *Staats-Anlehen*.

| руськ.                                                                                                                                                                                | нім.                                                                                                                                                                                                       | польськ.                                                                                                                                                                                                                   |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Дна 9. Вересна отворяє са въ дорозѣ добровольного вписывана са <b>статска позычка</b> на 80 милліонѣвъ реньскихъ конв. мон. а дна 18. того мѣсаца заключає са</i> (1852, OB3, 797) | <i>Es wird ein <b>Staats-Anlehen</b> vom 80 Millionen Gulden Conventions-Münze am 9. September im Wege der freiwilligen Einzeichnung eröffnet und am 18. dieses Monates geschlossen</i> (1852, ARGRB, 797) | <i>Otwiera się <b>pożyczka rządowa</b> w kwocie 80 milionów złotych reńskich w monecie konwencyjnej na dniu 9. Września drogą dobrowolnej subskrypcyi, która zamkniętą zostanie 18 tegoż miesiąca</i> (1852, PDzPPRz, 797) |

**Почестне (тринкаль), смаровилне.** У Словнику JPT: *Trinkgeld* грошѣ на пиво, пропитокѣ (JPT, 216), *Schmiergeld* смаровилне (JPT, 191); *należytość*

<sup>566</sup> ЕСУМ, Т. 1, С. 263; пор. також СУМ XVI— п. п. XVII ст., Вип. 12, С. 237.

*pocztowa za maż wozową* (TPP, 160). У Словнику JPT були використані описові конструкції. Лексема *тринкаль* (з німецької *Tinkgeld*, напевно, через польську *tryngielt*) була типовою для розмовної мови<sup>567</sup>.

Лексема *смаровильне*, напевно, також була у вжитку в розмовній мові Галичини середини XIX ст., про це свідчать однокореневі лексеми *смаровати*, *смаровило*, *смаровіз*, які подані у Словнику Желехівського<sup>568</sup>. Пор. також польськ. *smarować*<sup>569</sup>.

| руськ.                                                                                 | нім.                                                                             | польськ.                                                                                                                                 |
|----------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Почестне (тринкаль) для поштарѣвъ и смаровильне зостає незмѣнне</i> (1851, ОБЗ, 14) | <i>Das Postillonstrink- und Schmiergeld bleibt unverändert</i> (1851, ARGRB, 14) | <i>Poczystne (tryngielt) dla pocztyliona i opłata za smarowidło (szmiergielt), pozostają w dotychczasowej kwocie</i> (1851, PDzPPRz, 14) |

*Краєвои табулѣ* (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Landtafel* скрижалѣ, (таб'ла) краєва (JPT, 135), *hipoteka* (TPP, 115-116). Лексема латинського походження *табула* 'список' вживалася в ще в староукраїнській мові<sup>570</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                            | нім.                                                                                                                                                                           | польськ.                                                                                                                                                                                             |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Цѣсарске роспоряженъ зъ дня 16. Марта 1851, ...котримъ предписують ся множаи опредѣленія взглагомъ дѣль краєвои табулѣ и грунтовыхъ книгъ</i> (1851, ОБЗ, 220) | <i>Kaiserliche Verordnung vom 16. März 1851, ... wodurch mehrere Bestimmungen in Ansehung des Landtafel- und Grundbuchsgeschäftes vorgeschrieben werden</i> (1851, ARGRB, 220) | <i>Cesarskie rozporządzenie z dnia 16. Marca 1851, ... mocą którego przepisane zostają niektóre postanowienia, co do postępowania w sprawach tabularnych i ksiąg gruntowych</i> (1851, PDzPPRz, 220) |

<sup>567</sup> ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ, Т. 2, С. 984.

<sup>568</sup> ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ, Т. 2, С. 887.

<sup>569</sup> LINDE, Т. 3, S. 310.

<sup>570</sup> ТИМЧЕНКО, Книга 2, С. 383.

**Таксы** (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Taxe taksa, оплата* (JPT, 212), *taksa* (TPP, 179). Лексема латинського походження, очевидно, запозичена через польську<sup>571</sup> або через німецьку мову<sup>572</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                         | нім.                                                                                                                                                                                                    | польськ.                                                                                                                                                                                                                 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Всѣ безъ изъятiа аптекари, потѣмъ лѣкари и хирѹрги оуповажненiи до веденiа домовои аптеки повиннѣ ѿ 1. Сѣчна 1873 зачинаючи держати са новои <b>таксы</b> на лѣкарства</i> (1872, ВЗД, 653) | <i>Alle Apotheker ohne Ausnahme, dann die zur Führung einer Hausapotheke befugten Aerzte und Wundärzte haben sich, vom 1. Jänner 1873 anfangen, an diese neue Arzneitaxe zu halten</i> (1872, RGB, 653) | <i>Wszyscy aptekarze bez wyjątku, jakoteż lekarze i chirurdzy, upoważnieni do zawiadywania aptekami prywatnemi, winni trzymać się tego nowego <b>cennika</b> lekarstw zacząwszy od 1 stycznia 1873</i> (1872, DzUP, 653) |

Пор. також: **службової таксы** (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Dienst-Taxe taksa służbowa* (JPT, 60), *taxa służbowa* (TPP, 52). Припускаємо, що переклад запозичений із польських Вісників.

| руськ.                                                                                                                                                               | нім.                                                                                                                                                     | польськ.                                                                                                                                         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Роспоряженіе міністерства фiнансѣвъ зъ дня 15. Липця 1851, ... възглядѣмъ знесеня камералнои <b>службовои таксы</b> ѿ грамадскихъ [!] службъ</i> (1851, ОВЗ, 497) | <i>Erlaß des Finanzministeriums vom 15. Juli 1851, ... betreffend die Aufhebung der Cameral-Diensttaxe für Gemeinde-Bedienstungen</i> (1851, ARGRB, 497) | <i>Rozrządzenie ministerstwa finansów z dnia 15. Lipca 1851, ... dotyczące zniesienia <b>taksy służbowej</b> kameralnej</i> (1851, PDzPPRz, 497) |

<sup>571</sup> ЕСУМ, т. 5, с. 505.

<sup>572</sup> ФАСМЕР, т. 4, с. 13.

**Таляры.** Лексема *таляр* — запозичення з німецької мови через польську<sup>573</sup>. Лексема фіксується в староукраїнських пам'ятках<sup>574</sup>.

**Реньскіи.** У Словнику JPT: *Gulden золотый рен'скій* (JPT, 114), *złoty reński* (TPP, 100). Термін запозичений із польської мови. У Вісниках вживався лише перший компонент цього терміна — субстантивованій прикметник *реньскій*. Польський прикметник *reński* ускладі терміна *złoty reński* походить від назви річки Рейн — польськ. *Ren*<sup>575</sup>.

**Цванцигеры (двадцятники), пѡль цванцигеры (десятники).** Терміни *цванцигеры*, *пѡль цванцигеры* (!) запозичені із польських Вісників, пор. *swancygierach*, *półswancygierach*, які теж зводяться до німецького *Zwanziger*. У руських Вісниках також подано альтернативний переклад — *двадцятники*, *десятники*, пор. нім. *Zwanziger*, *Zehner*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                 | нім.                                                                                                                                                                                                               | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Роспоряженъ министерства<br>финансовъ зъ дня 31. Липця<br>1852, ... котрымъ<br>установляе ся мѣшанье<br>монетного сребра на<br><b>таляры, реньскіи,</b><br><b>цванцигеры (двадцятники)</b><br>и пѡль цванцигеры<br>(десятники) по десять<br>ѡтсоткѡвъ (1852, ОБЗ, 723) | <i>Erlaß des Finanzministeriums<br/>vom 31. Juli 1852, ... womit<br/>die Legirung des Münzsilbers<br/>für Thaler, Gulden,<br/>Zwanziger und Zehner auf<br/>zehn Percent festgesetzt wird</i><br>(1852, ARGRB, 723) | <i>Rozrządzenie ministerstwa<br/>finansów z dnia 31. Lipca<br/>1852, ... mocą którego<br/>ustanowionym zostaje<br/>dziesięć-procentowy aliaż<br/>srebra monetowego w<br/>talarach, w złotychkach<br/>reńskowych, w<br/>cwancygierach i<br/>półcwancygierach</i> (1852,<br>PDzPPRz, 723) |
| Облигаціи наростовой<br>позычки пать миліонѡвъ<br><b>ЗОЛОТЫХЪ</b> , повзатои<br>громадою Прагою на                                                                                                                                                                     | <i>Die Obligationen des von der<br/>Gemeinde Prag auf Grund des<br/>Landesgesetzes vom<br/>7. October 1874</i>                                                                                                     | <i>Obligacye pożyczki<br/>procentowej, przez gminę<br/>miasta Pragi, na mocy ustawy<br/>krajowej z dnia 7</i>                                                                                                                                                                           |

<sup>573</sup> ЕСУМ, т. 5, с. 510.

<sup>574</sup> ТИМЧЕНКО, Книга 2, с. 384.

<sup>575</sup> KARŁOWICZ, т. 5, s. 514.

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| пôдставѣ красвoгo закона зъ<br>дна 7. Жолтна 1874<br>(В. кр. з. для королевства<br>Чехъ Nr. 62), могътъ<br>оупотребляемѣ быти до<br>плодоносного заложенiа<br>капиталôвъ, стоащихъ пôдъ<br>публичнымъ надзоромъ<br>заведенiй, потôмъ грошей<br>пшпиларныхъ,<br>фидеикомиссовыхъ и<br>деPOSITныхъ (1875, ВЗД,<br>187) | (Landesgesetzblatt für das<br>Königreich Böhmen Nr. 62)<br>aufgenommenen<br>verzinslichen Anlehens von<br>fünf Millionen <b>Gulden</b><br>können zur fruchtbringenden<br>Anlegung von Capitalien der<br>Stiftungen, der unter<br>öffentlicher Aufsicht<br>stehenden Anstalten, dann<br>von Pupillar-, Fideicommiß<br>und Depositengeldern<br>verwendet werden (1875,<br>RGB, 187) | października 1874 (Dziennik<br>ustaw krajowych dla<br>królestwa czeskiego Nr. 62) w<br>sumie pięć milionów <b>złotych</b> ,<br>zaciągniętej, mogą być<br>używane do korzystnego<br>umieszczania w nich<br>kapitałów fundacyjnych<br>zakładów, pod nadzorem<br>publicznym zostających,<br>tudzież funduszów sierocych<br>powerzniczych i<br>depozytowych (1875, RGB,<br>187) |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Тарифъ.** У Словнику JPT: *Tarif тарифа* (JPT, 211), *taryfa* (TPP, 179).  
Лексема жіночого роду *тарифа* була запозичена, напевно, за посередництва  
польської мови. У Вісниках від 70-х років вживалася лексема чоловічого роду  
*тариф*, очевидно, під впливом німецької мови.

| руськ.                                                                                     | нім.                                                                                       | польськ.                                                                                    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------|
| Ико максимальный <b>тарифъ</b><br>для перевоза особъ<br>оустанавлиа са (1877, ВЗД,<br>126) | Als Maximal <b>tarif</b> für den<br>Personentransport wird<br>festgesetzt (1877, RGB, 126) | Dla przewozu osób ustanawia<br>się następująca <b>taryfę</b><br>najwyższą (1877, DzUP, 126) |

Пор. у ранніх випусках Вісників: **цловон тарыфы** (р. в. одн.). У Словнику  
JPT: *Zoll-Tarife цлова, мытова тарифа* (JPT, 284), *taryfa cłowa* (TPP, 236).

| руськ.           | нім.                            | польськ.            |
|------------------|---------------------------------|---------------------|
| Мы Франць Јосифъ | Wir Franz Joseph der Erste, ... | My Franciszek Józef |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>первый, ... по выслѣханю<br/>Нашои рады міністрѡвъ и<br/>Нашого державного Совѣта<br/>видѣлисьмо са [б]ыти [!]<br/>споводоваными,<br/>всевысочайше призоволити<br/>на запроваженъе новой<br/>общои [а]встрійскои [!]<br/><b>цловой тарифы</b> впроважена,<br/>вывозѣ и провозѣ, и<br/>ропоражаетъ про тоѣ, какъ<br/>слѣдѣ (1851, OB3, 633)</p> | <p>haben nach Vernehmung<br/>Unseres Ministerrathes und<br/>nach Anhörung Unseres<br/>Reichsrathes uns veranlaßt<br/>gefunden, der Einführung<br/>eines neuen allgemeinen<br/>österreichischen <b>Zolltarifes</b><br/>für die Ein-, Aus und<br/>Durchfuhr Unsere<br/>Allerhöchste Genehmigung<br/>zu ertheilen, und verordnen<br/>demnach, wie folgt (1851,<br/>ARGRB, 633)</p> | <p>pierwszy,... po wysłuchaniu<br/>Naszej Rady ministrów i<br/>Naszej Rady państwa,<br/>widzimy się spowodowani<br/>udzielić Najwyższe<br/>zatwierdzenie Nasze, ku<br/>zaprowadzeniu nowej,<br/>powszechno-austyackiej<br/><b>taryfy celnej</b> tak dla przywozu<br/>i wywozu, jako też dla<br/>przewozu towarów,<br/>rozporządzamy, co następuje<br/>(1851, PDzPPRz, 633)</p> |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Вывозового цла** (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Ausgangs-Zoll* **мыто виходове** (JPT, 22), *Ausfuhrs-Zoll* **мыто (цло) вивозове** (JPT, 22), *clo wychodowe* (TPP, 19). Термін **мыто (цло) виходове**, можливо, запозичений із польської мови — *clo wychodowe*. Термін **мыто (цло) вивозове**, можливо, пов'язаний із чеським *vývozní clo* (JPT, DB, 19).

| руськ.                                                                                                                                                                                                                        | нім.                                                                                                                                                                                                                                                           | польськ.                                                                                                                                                                                                                             |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Въ прочемъ не нарушае са<br/>тимже обяза́нность до<br/>оплаты существующаго<br/><b>вывозового цла</b> отъ дѣбины<br/>оу дотычныхъ цловыхъ<br/>оурадѡвъ, въ слѣчаю<br/>перевозѣ черезъ цловѣ<br/>лінію (1851, OB3, 632)</p> | <p>Uebrigens bleibt hierdurch<br/>die Verpflichtung zur<br/>Entrichtung des bestehenden<br/><b>Ausgangszolles</b> für das<br/>Eichenholz bei den<br/>betreffenden Zollämtern, im<br/>Falle des Uebertrittes über die<br/>Zoll-Linie (1851, ARGRB,<br/>632)</p> | <p>Zresztą, nie narusza się tem<br/>obowiązek opłaty istniejącego<br/><b>cla wychodowego</b> od drzewa<br/>dębowego, przy właściwych<br/>urzędach celnych, w razie<br/>przejścia jego przez linię<br/>celną (1851, PDzPPRz, 632)</p> |

**Междукраєва мытова (цлова) лінія.** У Словнику JPT: *Zwischen-Zoll-Linie* лінія цлова посередна (JPT, 294), *linia cłowa pośrednia* (TPP, 244). Переклад терміна *лінія цлова посередна*, запропонована у Словникові JPT, запозичена з польської мови. Лексема *междукраєва* у складі терміна *междукраєва мытова (цлова) лінія*, який трапляється у руських Вісниках можливо, була перекладена руською мовою під впливом південнослов'янських версій Вісників (див. приклад нижче), пор. у сербських перекладах: *међуцаринска линія*. Прикметник *мытова* (н. в. одн. ж. р.) є дериватом лексеми *мыто*, яке вживалося у староукраїнській мові<sup>576</sup>, а ще раніше і в старослов'янських текстах<sup>577</sup>. У Словнику JPT було запропоновано прикметник *цлова* (н. в. одн. ж. р.), дериват від іменника *цло*, що є, напевно, запозиченням із польської (*cłowa*) або з чеської мови, пор. у чеському словнику JPT: *Zwischen-Zoll clo mezitímné* (JPT DB, 256). Пізніше у Вісниках вживався термін *промежно-цловѡй линіи* (р. в. одн.), у якому перший компонент *промежно-*, пов'язаний із українським прийменником *проміж*, пор. у Желехівського: *проміж mit, unter, zwischen*<sup>578</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                        | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                           | хорв. (кирил. і лат.)                                                                                                                                                                                                                       |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Цѣсарскій патентъ зъ дня 7. Червця 1850, котрымъ <b>междукраєва мытова (цлова) лінія</b> между Оуграми, Хорвацією, Славонією, Семиградомъ и прочими корунными краями зачавши ѡтъ 1. Жовтня 1850, и разомъ побиранье оплаты ѡтъ впроважованя и | <i>Kaiserliches Patent vom 7. Juni 1850, wodurch bestimmt wird, daß die <b>Zwischenzoll-Linie</b> Ungarn, Croatien, Slavonien, Siebenbürgen und den übrigen Kronländern vom 1. October 1850 anfangen aufzuhören hat und die Einhebung der Eingangs- und Ausfuhr-Gebühren von Ochsen, Stieren, Kühen</i> | <i>Cesarski patent z dnia 7. Czerwca 1850, którym się postanowia: że <b>pośrednia celna linia</b> między Węgrami, Kroacya, Slawonia, Siedmiogrodem i innemi krajami koronnemi, począwszy od dnia 1. Października 1850. ustać ma, i że pobieranie wchodowych i wychodowych należności od wołów,</i> | <i>Царска повеля одъ 7. Юнія 1850б коіом се опредѣлює да одъ 1. Октобра 1850 почемши, има престати <b>међуцаринска линія</b> између Мађарске, Рватске, Славоніе, Ерделя и осталы круновинѡ, а побиранѣ увозны и извозны пристойбинѡ одъ</i> |

<sup>576</sup> ТИМЧЕНКО, Т. 1, С. 443.

<sup>577</sup> Slovník jazyka staroslověnského, Т. 2, С. 249.

<sup>578</sup> ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ, Т. 2, С. 774.



|                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>вывозу ѿ волѡвъ, быкѡвъ, коровъ и телятъ, котри переправляютъ ся живцемъ черезъ <b>междукраесу мытову (цлову) лінію</b>, зносится (1850, ОВЗ, 925)</p>                                                                                                            | <p>und Kälbern, die lebend über <b>die Zwischenzoll-Linie</b> gebracht werden, alsogleich aufgehoben wird (1850, ARGRB, 925)</p>                                                                                                                                                      | <p>byków, krów i cielat, które żywe przez <b>pośrednią linię celną</b> przeprowadzane bywają, natychmiast znosi się (1850, PDzPPRz, 925)</p>                                                                                                                 | <p>волова, быкова, кравâ и телады, што се живи преко <b>међуцаринске линіе</b> уносе, одма укинути има (1850, СДЗиПЛ, 925)</p>                                                                                                                                          |
| <p>Въ порозѣмъніи съ корол. оугорскими министерствами финансѡвъ и торговли оустановлає са, же въ пограничнѡмъ обводѣ на Истрианскѡй довременнѡй <b>промежно-цловѡй линіи</b> подлѣгас контроли кава (т. п. 2 а и б), ѡтъ 1 Сѣчня 1880 зачинаючи (1879, ВЗД, 515)</p> | <p>Im Einvernehmen mit den königl. ungarischen Ministerien der Finanzen und des Handels wird bestimmt, daß im Gränzbezirke an der Istrianer provisorischen <b>Zwischenzolllinie</b> der Kaffe (T. P. 2 a und b) vom 1. Jänner 1880 anfangen controlpflichtig ist (1879, RGB, 515)</p> | <p>W porozumieniu z król. węgierskiemi ministerstwami skarbu i handlu, stanowi się, że w okręgu pogranicznym nad tymczasową <b>linią cłową</b> istryjską, kawa (poz. tar. 2 a i b) począwszy od 1. stycznia 1880, podlegać ma kontroli (1879, DzUP, 515)</p> | <p>U dogovoru s kralj. ugarskimi ministarstvi financijah i tērgovine ustanovljuje se, da je u pograničnom kotaru na istarskoj privremenoj <b>medjuzemskoj liniji carinskoj</b> kava (čl. tarifni 2 a i b) od 1. Siečnja počamši kontroli podvržena (1879, DZL, 515)</p> |

**Чиншу** (з. в. одн.). У Словнику JPT: *Zinse чиншъ* (JPT, 283), *czynsz* (TPP, 236). Лексема *чиншъ* вживалася в староукраїнській мові; запозичена через старопольську та старочеську з німецької мови<sup>579</sup>.

| руськ.                                              | нім.                                                        | польськ.                                        |
|-----------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------|
| Роспоряженъе міністерства справъ внутреннихъ, вѡйны | Vorschrift der Ministerien des Innern, des Kriegswesens und | Przepis ministerstw spraw wewnętrznych, wojny i |

<sup>579</sup> ССУМ, т. 2, с. 543.

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| и фінансѡвъ зъ дня 21<br>Цвѣтня 1852, ... въ<br>изъслѣдованю<br>десятилѣтнѡго <b>чиншу</b> за<br>помѣщеніе войска и<br>вынагороды за уряженъе<br>(1852, ОВЗ, 387)                                                                                                                                 | der Finanzen vom 21. April<br>1852, ... zur Ermittlung der<br>zehnjährigen Minitär-<br>Unterkunft- <b>Zinse</b> und der<br>Vergütung für die<br>Einrichtung (1852, ARGRB,<br>387)                                                                                                                                              | finansów z d. 21. Kwietnia<br>1851, ... względem wykazania<br>dziesięciorocznych <b>czynszów</b><br>za pomieszczenie wojskowe,<br>tudzież względem<br>wynagrodzenia za urządzenie<br>(1852, PDzPPRz, 387)                                                                                                                               |
| Проволочніи <b>чинши</b> мають<br>за каждіи сто золотыхъ и за<br>каждый день обчислати са<br>по 1 <sup>3</sup> / <sub>10</sub> крейцара, ѡтъ<br>найблизшого дна по<br>оустановленѡмъ речинцю<br>побора ажъ до выполненъа<br>запалои повинности, и съ<br>нею мають са побирати<br>(1892, ВЗД, 384) | Die Verzugs <b>zinsen</b> sind für je<br>hundert Gulden und für jeden<br>Tag mit 1 <sup>3</sup> / <sub>10</sub> Kreuzer, von<br>dem auf den festgesetzten<br>Einhebungstermine<br>nächstfolgenden Tage an, bis<br>zur Abstattung der fälligen<br>Schuldigkeit zu berechnen<br>und mit derselben einzuheben<br>(1892, RGB, 384) | <b>Odsetki</b> за zwłokę liczyć<br>należy od każdych stu<br>złotych i za każdy dzień po 1<br><sup>3</sup> / <sub>10</sub> centa, poczynając od<br>dnia, który nastąpi<br>bezpośrednio po<br>ustanowionym terminie<br>poboru, aż do uiszczenia [!]<br>płatnej zaległości i pobiera<br>się je razem z tą zaległością<br>(1892, DzUP, 384) |

**Щадницамъ** (д. в. мн.). У Словнику JPT: *Sparcasse щадница* (JPT, 198), *kasa oszczędności* (TPP, 166). Напевно, ця лексема *щадница* пов'язана з польськими лексемами *szczędzić, szczędny*<sup>580</sup>. Можна провести паралель з південнослов'янськими мовами: хорв. *štedionica*, серб. *штедионица* (JPT KSS, 465).

| руськ.                                                                                                                            | нім.                                                                                                                                                              | польськ.                                                                                                                                                             |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Его ц. к. апостолске<br>Величество изволили на<br>предлогъ міністерства<br>торговлѣ Всевыс.<br>рѣшеньемъ зъ дна<br>12. Сѣчна 1852 | Seine k. k. apostolische<br>Majestät haben über einen<br>Vortrag des<br>Handelsministeriums mit der<br>Allerhöchsten Entschliebung<br>vom 12. Jänner 1852 den auf | Na przedstawienie<br>c. k. ministerstwa handlu,<br>raczył Najjaśniejszy Pan,<br>J. C. K. Apostolska Mość,<br>Najwyższem postanowieniem<br>Swojem z dnia 12. Stycznia |

<sup>580</sup> LINDE, T. 3, S. 519.

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>вселаскавѣйше призоволити право <b>щадницамъ</b> оураженымъ на подставѣ привилъ зъ рокѣ 1844 спродати, безъ сѣдоваго вdana са въ тоє, статско-долговіи записы и банковіи акціи оу нихъ заставленіи, сли ажъ до часѣ запалости не заплачено побеспеченѣ за нихъ позычкѣ съ нарастами (1852, ОБЗ, 217)</p> | <p>Grundlage der Directiven vom Jahre 1844 eingerichteten <b>Sparcassen</b> Allernädigst des Recht zuzugestehen geruht, die bei ihnen verpfändeten Staatsschuldverschreibungen und Bankactien, falls zur Verfallszeit das dafür gewährte Darlehen sammt Zinsen nicht einbezahlt worden ist, ohne gerichtliche Dazwischenkunft zu veräußern (1852, ARGRB, 217)</p> | <p>1852 r., udzielić prawo <b>kasom oszczędności</b>, urządzonym według dyrektywy z roku 1844, co do tego, iż zastawione u siebie zapisy długu państwa i akcje bankowe, sprzedać mogą bez pośrednictwa sądu, jeżeli pożyczka za nie udzielona, nie zostanie spłaconą wraz z prowizją w terminie zapadłym (1852, PDzPPRz, 217)</p> |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Щетъ, счотъ.** У Словнику JPT: *Anschlag* поставка накладѣ, коштовъ (JPT, 11), *kosztorys* (TPP, 9), *Rechnung* рахунокъ, *счетъ* (JPT, 175), *rachunek* (TPP, 148). Лексема *сѣчьтъ, сѣчетъ* вживалася у давньоруській мові<sup>581</sup>. У російській мові відроджується на початку XVIII ст.<sup>582</sup> У текстах Вісників подано також фонетичну форму російського слова *счет* — *щеть*.

| руськ.                                                                                                                                            | нім.                                                                                                                                                | польськ.                                                                                                                                |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>понеже <i>статске</i> оуправителство <i>при</i> обраховуваню тихже лишъ тѣнь власныхъ коштовъ въ <b>щеть</b> поставитъ (1849, Введение, 7)</p> | <p><i>indem die Staatsverwaltung bei Berechnung desselben nur dem eigenen Kostenpreis in <b>Anschlag</b> bringen wird</i> (1849, Einleitung, 7)</p> | <p><i>administracya bowiem rządowa przy ocenieniu onegoż tylko cenę własnych kosztów w <b>obrachunek</b> włoży</i> (1849, Wstęp, 7)</p> |
| <p>Коли родители или ихъ</p>                                                                                                                      | <p><i>Leisten Eltern oder deren</i></p>                                                                                                             | <p><i>Jeżeli zaś rodzice lub ich</i></p>                                                                                                |

<sup>581</sup> Срезневський, Т. 3, С. 867.

<sup>582</sup> БАС, Т. 14, С. 1320.

|                                                                                                                                        |                                                                                                                                                              |                                                                                                                                       |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| застѣпники возванію не повинѣють са, то мѣстцево-школьна власть повинна о закупленіе на ихъ <b>счотъ</b> постарати са (1870, ВЗД, 233) | <i>Stellvertreter der Aufforderung nicht Folge, so hat auf deren Kosten die Ortsschulbehörde für die <b>Anschaffung</b> Sorge zu tragen</i> (1870, RGB, 233) | <i>zastępcy nieuczynią zadosyć wezwaniu, władza szkolna miejscowa ma postarać się o zakupno na ich <b>koszt</b></i> (1870, DzUP, 233) |
| на <b>счотъ</b> скарбѣ (1894, ВЗД, 361)                                                                                                | <i>auf <b>Rechnung</b> des Ärars</i> (1894, RGB, 361)                                                                                                        | <i><b>kosztem</b> skarbu</i> (1894, DzUP, 361)                                                                                        |

Пор. вживання лексеми **рахунок**. Лексема **рахунок** вживалася у староукраїнській мові<sup>583</sup>. Запозичена через посередництво старопольської мови із середньовісньонімецької мови<sup>584</sup>.

| руськ.                                              | нім.                                                          | польськ.                                                    |
|-----------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------|
| на <b>рахѣнокъ</b> статского скарбѣ (1851, ОБЗ, 10) | <i>für <b>Rechnung</b> des Staatsschatzes</i> (1851, RGB, 10) | <i>na <b>rachunek</b> skarbu rządowego</i> (1851, DzUP, 11) |
| на власный <b>рахѣнокъ</b> (1894, ВЗД, 361)         | <i>auf eigene <b>Rechnung</b></i> (1894, RGB, 361)            | <i>o własnym <b>koszcie</b></i> (1894, DzUP, 361)           |

#### 4. 2. 9. Політичні терміни

**Гербѣ**. У Словнику JPT: *Wappen гербѣ* (JPT, 270), *herb* (TPP, 225). Лексема німецького походження (*Erbe*), у значенні ‘емблема роду, міста чи держави’ вживалася в староукраїнській мові як запозичення із старопольської мови, куди потрапило зі старочеської<sup>585</sup>.

<sup>583</sup> ТИМЧЕНКО, Книга 2, С. 268.

<sup>584</sup> ЕСУМ, Т. 5, С. 33.

<sup>585</sup> ЕСУМ, Т. 1, С. 497.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Кнажество отримѹє свѣй особенный <b>гербъ</b> (1850, ОБЗ, 1778)</i>                                                                                                                                                                                           | <i>Das Herzogthum erhält sein besonderes <b>Wappen</b> (1850, ARGRB, 1778)</i>                                                                                                                                                                                                                      | <i>Księstwo to otrzyma osobny swój <b>herb</b> (1850, PDzPPRz, 1778)</i>                                                                                                                                                                                                             |
| <i>Оустанова содержима въ артикулѣ 82 оуставѣ австрійско-оугорского банка ведла которой переказы сего банка (банкноты) снабдені быти мають <b>гербомъ</b> австрійско-оугорской монархіи, не має выполнена быти ажъ до дальшого постановленія (1880, ВЗД, 60)</i> | <i>Die im Artikel 82 der Statuten der österreichisch-ungarischen Bank enthaltene Bestimmung, wonach die Anweisungen dieser Bank (Banknoten) mit dem <b>Wappen</b> der österreichisch-ungarischen Monarchie zu versehen sind, hat bis auf Weiteres nicht in Ausführung zu kommen (1880, RGB, 60)</i> | <i>Wykonanie przepisu, zawartego w Artykule 82 statutu Banku austriacko-węgierskiego, według którego przekazy tego Banku (bilety bankowe) opatrzone być powinny <b>herbem</b> monarchyi austriacko-węgierskiej, ma być aż do dalszego rozporządzenia zaniechane (1880, DzUP, 60)</i> |

**Границѣ.** У Словнику JPT: *Gränze граница, межа* (JPT, 113), *granica* (TPP, 98). Лексема *граница* старослов'янського походження<sup>586</sup>. У різних значеннях вживається у сучасних слов'янських мовах<sup>587</sup>.

| руськ.                                                                               | нім.                                                                                                       | польськ.                                                                                     |
|--------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i><b>Границѣ</b> Кнажества могутъ змѣнити са то́лько закономъ (1850, ОБЗ, 1778)</i> | <i>Die <b>Gränzen</b> des Herzogthums dürfen nur durch ein Gesetz verändert werden (1850, ARGRB, 1778)</i> | <i><b>Granice</b> księstwa tylko na mocy ustawy mogą być zmienione (1850, PDzPPRz, 1778)</i> |
| <i>Правительство оуповажнає са, построєніє паровозной желѣзницѣ отъ Опавы</i>        | <i>Die Regierung wird ermächtigt, die Ausführung einer Locomotiv-Eisenbahn</i>                             | <i>Upoważnia się Rząd, aby udzieleniem koncesyi pod warunkami w ustawie</i>                  |

<sup>586</sup> Slovník jazyka staroslověnského, T. 1, S. 433.

<sup>587</sup> ЕСУМ, Т. 1, С. 584. ТРУБАЧЕВ, Вып. 7, С. 106—107.

|                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| черезъ Заухтль и Новый Ичинъ до моравско-оугорскои <b>границѣ</b> въ сторонѣ въ Тренчинѣ обеспечить оудѣленіемъ концесіи по дѣлу о условіяхъ сего закона (1874, ОБЗ, 120) | von Troppau über Zauchtl und Neutitschein an die mährisch-ungarische <b>Gränze</b> in der Richtung gegen Trentschin durch Concessionsertheilung unter den Bediengungen dieses Gesetzes sicherzustellen (1874, RGB, 120) | niniejszej wyrażonemi zapewnił budowę kolei żelaznej parowej z Oppawy na Suchodół i Nowy Iczyn do <b>granic</b> morawsko-węgierskiej w kierunku Tenczyna (1874, DzUP, 120) |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Державлянинъ.** У Словнику JPT: *Reichsbürger* державлянинъ, статскій обыватель (JPT, 180), *obywatel kraju, państwa* (JPT, 151). Лексема *державлянинъ*, можливо, була запозичена із Словника JPT для південнослов'янських мов, пор. хорв. *državljanin (vladovljanin)*; серб. *држављанинъ*; словен. *državljan* (JPT KSS, 423).

| руськ.                                                                                                                                     | нім.                                                                                                                                               | польськ.                                                                                                                                           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Выбирати до сеньмової крѣи котрого правительственного обводѣ має право по правилѣ каждый австрійскій <b>державлянинъ</b> (1850, ОБЗ, 1755) | <i>Wahlberechtiget zur Landtagscurie eines Regierungsgebietes ist im Allgemeinen jeder österreichische <b>Reichsbürger</b></i> (1850, ARGRB, 1755) | <i>Prawo wybierania do kuryi sejmu krajowego okręgu rządowego ma w ogólności każdy <b>obywatel</b> państwa austriackiego</i> (1850, PDzPPRz, 1755) |

Пор. також: **приналежникъ державный.** Очевидно, дослівний переклад з німецької мови, пор. *Staatsangehöriger*. Пор. у Словнику JPT: *Angehöriger, eines Landes, einer Gemeinde* **приналежникъ якого краю, громады** (JPT, 9), *należący do kraju, gminy* (TRP, 7). Можемо провести паралель між руською лексемою *приналежникъ* та між лексемою сербської чи хорватської мов, пор. хорв.

*przynależnik kakve zemlje, kakve obćine*; серб. *принадлежникъ какве землѣ, какве обштине* (JPT, 20).

| руськ.                                                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                                                      | польськ.                                                                                                                                                                       |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Если австрійско-оугорскій <b>приналежникъ державный</b> имѣе жалобѣ или тажбѣ на <b>какого японца</b>, тогда рѣшае <b>власть японска</b> (1872, ВЗД, 388)</i> | <i>Hat ein österreichisch-ungarischer <b>Staatsangehöriger</b> eine Klage oder Beschwerde gegen einen Japaner, so entscheidet die japanische Behörde</i> (1872, RGB, 388) | <i>Jeżeli <b>poddany</b> austriacko-węgierski chce wystąpić ze skargą lub zażaleniem przeciwko Japończykowi, natenczas rozstrzyga <b>władza japońska</b></i> (1872, DzUP, 388) |

Також: **пôдданіи** (н. в. мн.). У Словнику JPT: *Unterthan pôдданный* (JPT, 229); *poddany* (TPP, 195). Лексема польського походження, калька з латини *subditus*<sup>588</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                         | нім.                                                                                                                                                                                                                                                           | польськ.                                                                                                                                                                                                                                               |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i><b>Японскіи пôдданіи</b>, которіи провинили въ <b>какомъ злочинномъ поступкѣ</b> противъ австрійско-оугорскихъ <b>приналежниковъ</b>, повинні <b>приведені</b> <b>быти</b> <b>передъ японскіи власти</b> и <b>караемі</b> <b>по законамъ японскимъ</b> (1872, ВЗД, 388)</i> | <i>Japanische <b>Unterthanen</b>, welche sich einer verbrecherischen Handlung gegen österreichisch-ungarische Staatsangehörige schuldig machen, sollen vor die japanischen Behörden geführt und nach japanischen Gesetzen bestraft werden</i> (1872, RGB, 388) | <i><b>Poddani</b> japońscy którzy <b>okażą się</b> <b>winnymi czynu zbrodniczego</b> przeciwko <b>poddanym</b> austriacko-węgierskim, <b>mają być stawieni przed władzami japońskimi</b> i <b>ukarani według praw japońskich</b> (1872, DzUP, 388)</i> |

Пор. також: **обыватель**. Термін, можливо, був запозичений з польської мови.<sup>589</sup>

<sup>588</sup> ФАСМЕР, Т. 3, С. 296.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Таа мисль [sic!] «благоносного переображена и отмоложена цѣлой монархii, на пѣдвалинахъ правдивой рѣвноправности всѣхъ народѣвъ Державы и рѣвности всѣхъ статскихъ обивателей [sic!] передъ закономъ, такъ якъ и соединенья всѣхъ краевъ и племень Монархii въ едно велике тѣло статѣ» изречена зостала Ёго Величествомъ нашимъ теперъ царствѣющимъ Цѣсаремъ и Паномъ. Францомъ Иосифомъ I. ... (1849, Введенье, 1)</p> | <p>Dieser Gedanke „einer heilbringenden Umgestaltung und Verjüngung der Gesamt-Monarchie, auf den Grundlagen der wahren Gleichberechtigung aller Völker des Reiches und der Gleichheit der Staatsbürger vor dem Gesetze, so wie der Vereinigung aller Lande und Stämme der Monarchie zu Einem grossen Staatskörper“ wurde von Seiner Majestät, Unserem jetzt regierenden Kaiser und Herrn Franz Joseph I ... erklärt (1849, Einleitung, 1)</p> | <p>Owę myśl „zbawiennego przekształcenia i odnowienia całej Monarchii, na podstawach prawdziwego równouprawnienia wszystkich ludów i równości wszystkich obywateli państwa w obliczu prawa, jako też połączenia wszystkich krajów i szczepów Monarchii w jedno wielkie polityczne ciało” oświadczyła Jego Cesarska Mość dziś władający Cesarz i Najjaśniejszy Pan nasz, Franciszek Józef I (1849, Wstęp, 1)</p> |

**Законодательство.** У Словнику JPT: *Gesetz-Gebung* законодавство, *законодательство* (JPT, 108), *prawodawstwo* (TPP, 94). Терміни *законодавство* і *законодательство* у пам'ятках української мови не фіксується. Напевно, в історії української мови термін *законодавство* був ужитий уперше. Його не фіксують польський Словник TPP – *prawodawsto* (TPP, 94), чеська версія Словника JPT – *zákonodárství* (JPT DB, 93) та сербсько-хорватсько-словенська версія Словника JPT — *zakonotvorstvo; законотворчество; postavodaja* (JPT KSS, 247). Термін *zakonodavstvo* наведено в історичному словнику хорватської та сербської мови

<sup>589</sup> Петрунин В. О. Из истории письменно-деловой речи (имена на -тель в юридических памятниках письменности Древней Руси и Петровской эпохи. У збірнику: Развитие словарного состава русского языка XVIII века (вопросы словообразования). Ленинград Наука, 1990, С.43-44.



«Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika», який першу фіксацію подає за 1835 рік<sup>590</sup>, тобто менше ніж за 20 років до виходу руської та хорватської версій вісників<sup>591</sup>. Можливо, запозичення з південнослов'янських мов; імовірно також те, що друга частина терміна *законодавство* – *-давство* – утворена під польським впливом. У Вісниках вживається термін *законодательство*. Лексема *законодательство* фіксується в російській мові з XVIII ст.<sup>592</sup> Можливо, вона була запозичена авторами руської версії Словника JPT та перекладачами Вісників.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                  | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Сли бы смѣ[Державный Совѣтъ — I. Д.] однакожь въ ѿкомъ предметѣ, придѣленомъ до его обрады мали впасти въ очи недостаточности, вады або потребности въ сѣществующомъ законодательствѣ, то обѣзанный естъ, сказати Намъ о нихъ разомъ съ поданьемъ своего мнѣнія (1851, ОВЗ, 344)</i> | <i>Sollten ihm [Reichsrath — I.D.] jedoch bei einem seiner Berathung zugewiesenen Gegenstande Lücken, Mängel oder Bedürfnisse in der bestehenden <b>Gesetzgebung</b> auffallen, so ist er berufen, sie gleichzeitig mit der Abgabe seines Gutachtens bei Uns zur Sprache zu bringen (1851, ARGRB, 344)</i> | <i>Сли бы смѣ[Державный Совѣтъ — I. Д.] однакожь въ ѿкомъ предметѣ, придѣленомъ до его обрады мали впасти въ очи недостаточности, вады або потребности въ сѣществующомъ законодательствѣ, то обѣзанный естъ, сказати Намъ о нихъ разомъ съ поданьемъ своего мнѣнія (1851, ОВЗ, 344)</i> |
| <i>Законъ зъ дня 2. Червця 1874, дѣательный для архикнажества Ракѣссь ниже Анизы, о упрѣильненіи заложенія новыхъ грунтовыхъ книгъ и внутренного ихъ уряженія,</i>                                                                                                                      | <i>Gesetz vom 2. Juni 1874, wirksam für das Erzherzogthum Oesterreich unter der Enns, über die vom Landtage des Erzherzogthumes Oesterreich unter der Enns auf Grund des</i>                                                                                                                               | <i>Ustawa z dnia 2 czerwca 1874, obowiązująca w Arcyksięstwie austriackiem poniżej Anizy, o założeniu i wewnętrznem urzędzeniu nowych ksiąg gruntowych w skutek uchwalonego przez</i>                                                                                                   |

<sup>590</sup> Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Dio XXII, S. 33.

<sup>591</sup> Не всі німецько-(сербсько)хорватські словники другої половини XIX ст., які нам довелося передивитися, подають термін *zakonodavstvo*. Наприклад, словник Георга Поповича від 1886 року фіксує цю лексему (POPOVIĆ, S.193), а словник Івана Филиповича подає терміни *zakonarstvo*, *zakonotvorstvo* (FILIPOVIĆ, S. 526).

<sup>592</sup> СлРЯ XVIII в., Вып. 7, С. 248.

|                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>которое краєвий соймъ<br/>архикняжества Ракуссь<br/>ниже Анизы на підставѣ<br/>§. 12, уступъ 2, статского<br/>основного закона зъ дня<br/>21. Грудня 1867 (В. з. д.<br/>Nr. 141) предоставилъ<br/>державному<br/><b>законодательству</b> (1874,<br/>ВЗД, 285)</p> | <p>§. 12, Absatz 2, des<br/>Staatsgrundgesetzes vom<br/>21. December 1867 (R. G. Bl.<br/>Nr. 141) der<br/><b>Reichsgesetzgebung</b><br/>überlassene Regelung der<br/>Anlegung neuer Grundbücher<br/>und der inneren Einrichtung<br/>derselben (1874, RGB, 285)</p> | <p>sejm Arcyksięstwa<br/>austriackiego poniżej Anizy<br/>odstąpienia tego przedmiotu<br/><b>prawodawstwu</b> państwa na<br/>zaadzie utępu 2 §-u 12-go<br/>ustawy zaadniczej państwa z<br/>dnia 21 grudnia 1867<br/>(Dz. u. p. Nr. 141) (1874,<br/>DzUP, 285)</p> |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Виборове правило** ('інструкція щодо виборів'). У Словнику JPT: *Wahlordnung* **порадокъ виборовый** (JPT, 269), *porządek wyborów* (TPP, 224). Термін, поданий у руській версії Словника JPT **порадокъ виборовый** на лексичному рівні збігається із польським еквівалентом у Словнику TPP *porządek wyborów*; на рівні синтаксису спостерігається відмінність: у польській конструкції використано іменник у родовому відмінку (*wyborów*), тоді як у руській конструкції вживається прикметник (**виборовый**). У ранні випусках Вісника рекомендації авторів Словника JPT не витримувалися, у них вживався термін **виборове правило**. Термін **порадокъ виборовый** вживався у пізніших випусках Вісників.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                                                                                                                               | польськ.                                                                                                                                                                                                                                 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><b>Виборове правило</b> для<br/>корѣнного краю содержитъ<br/>ближшій опредѣленіа, такъ<br/>взглядомъ подѣлѣ<br/>посланникѣвъ на составити<br/>са маючіи виборовіи<br/>обводы, такъ и що до<br/>постѣпана при выборѣ<br/>(1850, OB3, 1755)</p> | <p><b>Die Wahlordnung</b> für das<br/>Kronland enthält die näheren<br/>Bestimmungen sowohl über<br/>die Vertheilung der<br/>Abgeordneten auf die zu<br/>bildenden Wahlbezirke, als<br/>über das Verfahren bei der<br/>Wahl (1850, ARGRB, 1755)</p> | <p><b>Ustawa o wyborach</b> dla kraju<br/>koronnego zawiera bliższe<br/>postanowienia tak o<br/>rozdzieleniu posłów na<br/>powiaty wyborcze, utworzyć<br/>się mające, jak o<br/>postępowaniu przy wyborach<br/>(1850, PDzPPRz, 1755)</p> |

|                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Законъ зъ дня 11. Марта 1875, которымъ ѳтмѣняе ся установа додатка до <b>выбороваго порядка</b> державной думы, взглядомъ выборowychъ повѣтѳвъ въ Чехахъ: «г) Сельскіи громады, число 27» (1875, ВЗД, 61) | Gesetz vom 11. März 1875, womit die Bestimmung des Anganges der Reichsraths- <b>Wahlordnung</b> in Betreff der Wahlbezirke in Böhmen: „d) Landesgemeinden, Zahl 27“, abgeändert wird (1875, RGB, 61) | Ustawa z dnia 11 marca 1875, zmieniająca przepis <b>Porządku wybierania</b> do Rady państwa zawarty w dodatku a tyczący się okręgów wyborczych w Czechach: „d) gminy wieckie, liczba 27.” (1875, DzUP, 61) |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Право *выбира́на*.** У Словнику JPT: *Wahl-Recht (actives)* право *выбира́на* (*passives*) право *быти выбранным* (JPT, 268), (*actives*) *prawo wyboru* (TPP, 224). Дослівний переклад з німецької мови, можливо, під впливом польської мови, польськ. *prawo wybierania*.

| руськ.                                                                                                                                   | нім.                                                                                                                                                             | польськ.                                                                                                                                                               |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Абы до соньмової кѣріи можно быти выбраннымъ, треба в єднѳмъ выборчѳмъ розрадь краю мати <b>право <i>выбира́на</i></b> (1850, ОБЗ, 1755) | <i>Um die Landtagscurie gewählt werden zu können, muß man selbst in einer Wählerclasse des Regierungsgebietes <b>wahlberechtigt</b> seyn</i> (1850, ARGRB, 1755) | <i>Ażeby kto do kuryi sejmu krajowego mógł być wybranym, musi sam posiadać <b>prawo wybierania</b> w jakiej wyborców klasie okręgu rządowego</i> (1850, PDzPPRz, 1755) |

**Соньмованье.** У Словнику JPT: *Session (beim Reichstage)* сон'мованье (JPT, 196). Можливо, утворене від лексеми соньм, яка вживалася у Вісниках та в Словнику JPT, на зразок польської *sejmowanie*.

| руськ.                                           | нім.                                               | польськ.                                                |
|--------------------------------------------------|----------------------------------------------------|---------------------------------------------------------|
| Кромѳ того може са кожда кѣріа, до розбирана або | <i>Außerdem kann jede Curie, um besondere Acte</i> | <i>Oprócz tego może każda kurya, dla przedsiębrania</i> |

|                                                                                                                    |                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                             |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| нарадъ надъ особенними<br>предлогами, скликати<br>такожъ на надзвычайне<br><b>соньмованье</b> (1850, ОБЗ,<br>1757) | <i>vorzunehmen, oder specielle<br/>Vorlagen zu berathen, auch<br/>zu einer außerordentlichen<br/><b>Session</b> zusammenberufen<br/>werden</i> (1850, ARGRB,<br>1757) | <i>szczególnych aktów, lub<br/>obradowania nad specyálnemi<br/>przedłożeniami, także i do<br/>nadzwyczajnego <b>sejmowania</b><br/>być zwołana</i> (1850,<br>PDzPPRz, 1757) |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Списы выбирателей.** У Словнику JPT: *Wählerliste* *списъ выбирательвъ* (JPT, 269); *spis wyborców* (TPP, 224). Дослівний переклад з німецької мови, пор. у Словнику JPT: *Wähler* *выбиратель* (JPT, 269), *wyborca* (TPP, 224). Лексема *выбиратель*, можливо, була запозичена з російської мови, пор. рос. *избиратель* із заміною префікса старослов'янського походження *из-* на просторічний префікс *вы-*. Лексема *избиратель* у російській мові фіксується від початку XVIII ст.<sup>593</sup> Про російське походження лексеми можуть свідчити однокореневі лексеми, які подані в німецько-російському словникові Й. Шмідта, його видання 1841 та 1844 років могли бути доступними укладачам Словника JPT, пор.: *Wählen* *выбирать*, *избирать*, *Wahlfähig* *избираемый*, *Wahlfähigkeit* *избираемость*<sup>594</sup>; *Wählen* *выбирать*, *выбрать*, *избирать*, *Wahlfähig* *могущий быть избираемымъ*, *способный к выбору*, *Wahlfähigkeit*, *избираемость*, *способность къ выбору*<sup>595</sup>. Пор. у Словнику JPT: *Wählbar* *выбираемый*, *Wählbarkeit* *выбираемостьъ*, *Wählen* *выбирати*, *обирати* (JPT, 269), ті ж німецькі лексеми польською мовою: *obieralny*, *obieralność*, *obierać*, *wybierać*, *obrać* (TPP, 224). Пасивний дієприкметник теперішнього часу *выбираемый* та утворений від нього іменник *выбираемостьъ*, можливо, запозичені саме із Словника Й. Шмідта.

У Словнику JPT: *Liste* *списъ*, *листа* (JPT, 141), *spis*, *lista*, *konsygnacya* (TPP, 120). Лексеми *списъ*, *листа*, можливо, були запозичені з польської мови.

|        |      |          |
|--------|------|----------|
| руськ. | нім. | польськ. |
|--------|------|----------|

<sup>593</sup> БАС, Т. 5, С. 94; СлРЯ XVIII в., Вып. 9, С. 9.

<sup>594</sup> ШМИД, S. 723.

<sup>595</sup> ШМИД, S. 406.

|                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i><b>Списы избирателей</b></i><br>найвышше оподаткованыхъ<br>правительственныхъ<br>обводѣвъ составляютъ са<br>ѡтъ преѣдателя [!]<br>правительственного обводѣ<br>(1850, ОБЗ, 1768) | <i><b>Die Wählerlisten der</b></i><br>Höchstbesteuerten der<br>Regierungsgebiete werden<br>von dem Präsidenten des<br>Regierungsgebietes<br>angefertiget (1850, ARGRB,<br>1768) | <i><b>Listy wyborców najwyżej</b></i><br>opodatkowanych, w okręgach<br>rządowych, prezydent okręgu<br>rządowego sporządza (1850,<br>PDzPPRz, 1768) |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Статъ.** Пор. у Словнику JPT: *Staat* *статъ* (JPT, 199), *państwo, kraj* (TPP, 167) Можливо, запозичення з німецької мови під впливом чеської мови, пор. *Staat stát, velobec* (JPT DB, 172). Імовірно також, що лексема *статъ* була запозичена із російської мови. Лексема *статы* вживалася в російській мові XVII ст. для позначення представницьких органів в країнах Західної Європи<sup>596</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | чеськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Пристѣпившіи оуже<br/>теперь до нѣшецко(!)-<br/>австрійского<br/>поштового союза<br/>нѣмецкии <b>статы</b> сѣть,<br/>опричь Цѣсарства<br/>Австріи въ цѣломѣ<br/>его обѣмѣ,<br/>королевства Прѣсси,<br/>Баваріа, Сасы, Велике<br/>кнажество<br/>Мекленбѣргъ-<br/>Стреліць и кнажество<br/>Шлезвикъ-Голштинъ<br/>(1851, ОБЗ, 169)</i> | <i>Die dem deutsch-<br/>österreichischen<br/>Postvereine schon<br/>derzeit beigetretenen<br/>deutschen <b>Staaten</b><br/>sind, ausser dem<br/>Kaiserthum<br/>Oesterreich in seinem<br/>ganzen Umfange, die<br/>Königreiche Preussen,<br/>Beiern, Sachsen, das<br/>Grossgerzogthum<br/>Meklenburg-Sterlitz<br/>und die Herzogthümer<br/>Schleswig-Holstein<br/>(1851, ARGRB, 169)</i> | <i>Niemieckie <b>państwa</b>,<br/>które już obecnie<br/>przystąpiły do<br/>związku pocztowego<br/>niemiecko-<br/>austriackiego, są,<br/>oprócz cesarstwa<br/>austriackiego w całej<br/>swej objętości,<br/>królestwa: Prusy,<br/>Bawarya, Saksonia,<br/>wielkie-księstwo<br/>Meklenburg Sterlitz i<br/>księstwa Schlezwig-<br/>Holsztyn (1851,<br/>PDzPPRz, 169)</i> | <i><b>Státy</b> německé,<br/>ježto již nyní k<br/>německo-rakouské<br/>jednotě poštovní<br/>přistoupily, jsou,<br/>kromě císařství<br/>Rakouského dle<br/>celého obvodu<br/>svého, království<br/>Pruské, Bavorské,<br/>Saské,<br/>velkovojvodství<br/>Meklenbursko-<br/>Střelické a<br/>vojvodství<br/>Šlesvické a<br/>Holšteinské (1851,</i> |

<sup>596</sup> СЛРЯ XI–XVII вв., Вып. 28, С. 31.

|  |  |  |          |
|--|--|--|----------|
|  |  |  | ŘZ, 169) |
|--|--|--|----------|

*Хоругви* (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Fahne прапоръ, застава; (Standarte) прапорець (штандаръ); (Banner) хоругвь* (JPT, 91), *chorągiew, sztandar, proporzec* (TRP, 79). Лексема *прапор* старослов'янського походження<sup>597</sup>, вона, а також похідна від неї лексема *прапорець*, вживалися в давньоруській та в староукраїнській мовах<sup>598</sup>. Лексема *застава* подана у не зовсім типовому для неї значенні: у староукраїнській мові вона вживалася у значеннях 'варта, сторожа', 'вартування, сторожування'<sup>599</sup>, пор. також у російській мові 'караул, стража на дорогах, при въезде в неселенное место, на границе для проверки проезжающих, взыскания пошлин и т. п.', 'военный сторожевой пост, отряд'<sup>600</sup>. Імовірно, лексема *застава* була запозичена із хорватської та сербської частин Словника JPT KSS, пор. хорв. *zastava*, серб. *застава* (JPT KSS, 203). Лексема *штандаръ* була запозичена, очевидно, через польську мову, пор. польськ. *sztandar*<sup>601</sup>. У Вісниках вживалася лексема *хоругви* (р. в. одн.), можливо, під польським впливом, пор. у польських перекладах Вісників у відповідній позиції вжито лексему *chorągwi* (р. в. мн.). Лексеми *хоругов*, *хоругва*, *коругов*, *коругва* у значенні 'прапор' фіксуються в історії української мови та в творчості українських письменників XIX ст.<sup>602</sup>

| руськ.                                                                                                                                     | нім.                                                                                                                                                | польськ.                                                                                                                                                   |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| а) Кто воака до нарушена<br>заприсаженои въ присазѣ<br>до <b>хоругви</b> вѣрности<br>пѣдмавласѣ, заохочуе або<br>оувести старае са, або въ | а) wer einen Soldaten zur<br>Verletzung der in dem<br><b>Fahneneide</b> beschworenen<br>Treue auffordert, aneifert<br>oder zu verleiten sucht, oder | а) żołnierza do nadwerężenia<br>wierności, przysięgą do<br><b>chorągwi</b> zaprzysiężonej,<br>wzywał, zachęcał lub uwieść<br>usiłował, albo jakkolwierbądz |

<sup>597</sup> Старчевский А. В. Словарь древнего славянского языка, составленный по Остромирову Евангелию, Ф. Миклошичу, А. Х. Востокову, Я. И. Берединову, И. С. Кочетову. Санкт-Петербург, 1899., С. 633.

<sup>598</sup> СРЕЗНЕВСЬКИЙ, Т. 2, С. 1371; ТИМЧЕНКО, Книга 2, С. 208.

<sup>599</sup> СУМ XVI— п. п. XVII ст., Вип. 10, С. 212.

<sup>600</sup> СлРЯ XVIII в., Вып. 8, С. 95—96.

<sup>601</sup> KARŁOWICZ, Т. 6, С. 667—668.

<sup>602</sup> ТИМЧЕНКО, Книга 1, С. 378; СУМ, Т. 11, С. 131.

|                                                              |                                                                      |                                                    |
|--------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------|
| <i>якій бꙋдь спосѡбъ до того содѣйствꙋє</i> (1850, ОВЗ, 283) | <i>auf was immer für eine Weise dazu mitwirkt</i> (1850, ARGRB, 283) | <i>do tego przykładał się</i> (1850, PDzPPRz, 283) |
|--------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------|

#### 4. 2. 10. Лексика на позначення військових понять

**Бранка (рекрутація).** У Словнику JPT: *Recrutirung* бранка, бранье до войска, *рекрꙋтація* (JPT, 178), *pobór do wojska*, *branka* (TPP, 150). Лексема *бранка*, можливо, була запозичена з польської мови<sup>603</sup>. Лексема *рекрꙋтація* — імовірно, запозичення з німецької мови<sup>604</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                              | нім.                                                                                                                                                                                                                     | польськ.                                                                                                                                                                                            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Цѣсарске роспоряженъ зъ дня 9. Лютого 1852, котрымъ розтягає ся <b>бранка (рекрутація)</b> такожь и на мѣста: Терсть, Рѣку и Букари, съ городскими обводами</i> (1852, ОВЗ, 234)                                 | <i>Kaiserliche Verordnung vom 9. Februar 1852, durch welche die <b>Recrutirung</b> auch auf die Städte Triest, Fiume und Buccari, sammt den städtischen Gebieten, ausgedehnt wird</i> (1852, ARGRB, 234)                 | <i>Cesarskie rozporządzenie z dnia 9. Lutego 1852, którem rozciągnionym zostaje <b>pobór do wojska</b> także i na miasta Ttyest, Fiume i Buccari, wraz z ich okręgami</i> (1852, PDzPPRz, 234)      |
| <i>Законъ зъ дня 9. Марта 1870, котрымъ призволяє ся на рѣкъ 1870, <b>бранка</b> рекрутского контингента, потребного для удержанія постоянного войска (военной марины) и дополнительной резервы</i> (1870, ВЗД, 42) | <i>Gesetz vom 9. März 1870, womit die <b>Aushebung</b> der zur Erhaltung des stehenden Heeres (Kriegsmarine) und der Ersatzreserve erforderlichen Recruten-Contingente im Jahre 1870 bewilliget wird</i> (1870, RGB, 42) | <i>Ustawa z dnia 9. Marca 1870, pozwalająca <b>pobór</b> potrzebnego kontyngentu rekrutów w roku 1870, dla utrzymania wojska stałego (marynarki wojennej) i rezerwy zastępczej</i> (1870, DzUP, 42) |

<sup>603</sup> LINDE, T. 1, cz. 1, S. 162.

<sup>604</sup> ЕСУМ, Т. 5, С. 52.

*Народной гвардіи* (р. в. одн.). У Словнику JPT: *National-Garde* н.[ародна, народова] стражъ, гвардіа, възбраньство (JPT, 154), *gwardya narodowa* (TPP, 130). Лексема *стражъ* розглянута окремо. Лексема італійського походження *гвардіа*, яка також вживається у Вісниках, була запозичена за посередництва польської мови<sup>605</sup>, німецький еквівалент — лексема *Garde* — французького походження. У Словнику JPT запропонована також лексема *возбраньство*, яка була утворена, очевидно на зразок чеської *obranstvo* (JPT DB, 133) із заміною префікса *о-* на префікс церковнослов'янського походження *воз-*, пор. церк.-сл. *възбранити* ‘забороняти; чинити опір’<sup>606</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                             | нім.                                                                                                                                                                                                                                                              | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                               |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Цѣсарскій патентъ зъ дня<br>22. Серпня 1851, дѣятелный<br>для цѣлого объема<br>державы, котрымъ зноситъ<br>ся заведеніе <b>народной</b><br><b>гвардіи</b> а призволяе<br>перестройство<br>мѣщанскихъ и<br>стрѣleckихъ ѳтрядѡвъ<br>(1851, ОВЗ, 531) | Keiserliches Patent vom<br>22. August 1851, wirksam für<br>den ganzen Umfang des<br>Reiches wodurch das Institut<br>der <b>Nationalgarde</b><br>aufgehoben, und die<br>Reorganisirung von Bürger-<br>und Schützen-Corpus<br>bewilliget wird (1851,<br>ARGRB, 531) | Cesarski patent z dnia<br>22. Sierpnia 1851,<br>obowiązujący w całym<br>państwie, mocą którego<br>instytucja <b>gwardyi narodowej</b><br>zniesioną a zarazem<br>reorganizacja korpusów<br>miejskich i korpusów<br>strzelców, dozwoloną zostaje<br>(1851, PDzPPRz, 531) |

*Корпѣсѣ матрозѡвъ*. Лексема латинського походження *корпѣсѣ*, можливо, була запозичена з німецької через польську мову<sup>607</sup>. Лексема голандського походження *матрос* була запозичена, напевно, з німецької мови або з російської мови<sup>608</sup>, пор. рос. *матроз*<sup>609</sup>.

<sup>605</sup> ФАСМЕР, Т. 1, С. 398; Rosemarie, S. 52.

<sup>606</sup> Slovník jazyka staroslověnského, Т. 1, С. 248—249.

<sup>607</sup> ФАСМЕР, Т. 2, С. 337.

<sup>608</sup> ФАСМЕР, Т. 2, С. 583.

<sup>609</sup> СлРЯ XI – XVII вв., Вып. 9, С. 47; СлРЯ XVIII в., Вып. 12, С. 93.



| руськ.                                                                                                                                                                                                                     | нім.                                                                                                                                                                                                                              | польськ.                                                                                                                                                                                                                              |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Заразомъ призволаємъ, щобы Которскій и Дѣбровницкій окръгъ, съ изъятіємъ новобранцѣвъ ѡтдати са маючихъ до <b>корпѣсѣ матрозѣвъ</b>, зѡстали при первѡй рекрътаціи оувѡльненіи ѡтъ общого ставлена (1852, ОБЗ, 141)</i> | <i>Zugleich gestatten Wir, daß der Cattaroer und Ragusaer Kreis, mit Ausnahme der zum <b>Matrosen-Corps</b> abzugebenden Recruten, für die erste Recrutirung von der allgemeinen Stellung bestreit bleiben (1852, ARBRB, 141)</i> | <i>Równocześnie dozwalamy niniejszem, ażeby obwody Cattaro i Raguzy, wyjąwszy rekrutów do <b>korpusu majtków</b> oddać się mających, uwolnione zostały przy pierwszym rekrutowaniu od powszechnego stawienia (1852, PDzPPRz, 141)</i> |

**Войскового мужа** (р. в. одн.), яка є калькою з німецької *Militär-Mannschaft*. Лексему *мужье* можна розглядати як множинну форму церковнослов'янської лексеми *мужь*<sup>610</sup>. У Вісниках вона вживалася як збірний іменник, на зразок німецького *Mannschaft*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                     | нім.                                                                                                                                                                                                                                                           | польськ.                                                                                                                                                                                                                                            |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Роспоряженъе міністерствъ справъ внутреннихъ, вѡйны и фінансѡвъ, зъ дня 23. Мая 1852, ... взгладомъ вынагороды за продовольствіе <b>войскового мужа</b> въ проходѣ на часъ ѡтъ 1 Червця 1852 ажъ до 31 Жовтня 1853 (1852, ОБЗ, 489)</i> | <i>Erlaß der Ministerien des Innern, des Kriegswesens und der Finanzen vom 23. Mai 1852, ... über die Vergütung der Verpflegung der <b>Militär-Mannschaft</b> auf dem Durchzuge, für den Zeitraum vom 1. Juni 1852 bis 31. October 1853 (1852, ARGRB, 489)</i> | <i>Rozrządzenie ministerstw spraw wewnętrznych, wojny i finansów z dnia 23. Maja 1852, ... w przedmiocie wynagrodzenia za zaopatrzenie <b>wojska</b> w przechodzie na czas od 1. Czerwca 1852, aż do 31. Października 1853 (1852, PDzPPRz, 489)</i> |

**Военного наморства** (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Marine наморство* (JPT, 144); *potęga morska, marynarka* (TPP, 122). Походження лексеми *наморство* не

<sup>610</sup> Slovník jazyka staroslověnského, T. 4, S. 383.

відоме. Можливо, лексема *наморство* пов'язана з південнослов'янськими мовами, пор. хорв. *pomorstvo*, серб. *поморство*, словен. *namorsko ladjovje* (JPT KSS, 335).

| руськ.                                                                                                                                                   | нім.                                                                                                                                                                       | польськ.                                                                                                                                                   |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Законъ зъ дня 27. Грудня 1875, дотычно войскового призрѣнія особъ ц. к. войска, ц. к. <b>военного наморства</b> и ц. к. лянтверы (1875, ВЗД, 355)</i> | <i>Gesetz vom 27. December 1875, betreffend die Militärversorgung der Personen des k. k. Heeres, der k. k. <b>Kriegsmarine</b> und der k. k. Landwehr (1875, RGB, 355)</i> | <i>Ustawa z dnia 27 grudnia 1875, o zaopatrzeniu wojskowem osób należących do c. k. <b>marynarki wojennej</b> i c. k. obrony krajowej (1875, RGB, 355)</i> |

*Краевой обороны (ляндверовъ)* (р. в. мн.). У Словнику JPT: *Land-Wehr* *краєва оборона* (JPT, 135). Напевно, термін *краєва оборона* був запозичений із польської мови (*obrona krajowa*) як калька з німецького терміна *Landwehr*. У Вісниках також вживається термін німецького походження *ляндверовъ* (р. в. мн.); *ляндверы* (р. в. одн.), який первісно був ужитий, мабуть, за зразком до польських перекладів, пор. у польських текстах *landwerów* (р. в. мн.). Термін *земскои брани, обороны* (р. в. одн.), який подано як альтернативний переклад поряд із лексемою *ляндверы* (р. в. одн.), був, імовірно, запозичений із чеської мови, пор. чеськ. *zemská obrana* (JPT DB, 116).

| руськ.                                                                                                                                                                            | нім.                                                                                                                                                                  | польськ.                                                                                                                                                                                   | чеськ.                                                                                                                                                                                      |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Окружное письмо министерства войны зъ дня 21. Липця 1851, взглагомъ отпушения служагого теперь дванадцать лѣтъ або больше <b>мужія краевой обороны (ляндверовъ)</b> (1851,</i> | <i>Erlaß des Kriegsministeriums vom 21. Juli 1851, betreffend die Entlassung der gegenwärtig zwölf Jahre oder darüber dienenden <b>Landwehr-Mannschaft</b> (1851,</i> | <i>Okólnik ministerstwa wojny z dnia 21. Lipca 1850, dotyczący dymisji <b>landwerów (przeznaczonego do obrony w kraju żołnierstwa)</b>, obecnie już dwanaście lub więcej lat służących</i> | <i>Vynešení, vydané od ministerium vojenství dne 21. července 1851, týkající se propuštění <b>obranců zemských</b>, ježto nyní slouží dvanácte nebo přes dvanácte let (1851, ZŘVV, 501)</i> |

|                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                            |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ОВЗ, 501)                                                                                                                                                         | ARGRB, 501)                                                                                                                                                       | (1851, PDzPPRz, 501)                                                                                                                                        |                                                                                                                                                            |
| <i>Цѣсарское<br/>роспораженіе ...,<br/>которымъ ...<br/>управильныя са<br/>судовластіе дотычно<br/>ляндверы (земскои<br/>брани, обороны)<br/>(1870, ВЗД, 142)</i> | <i>Kaiserliche<br/>Verordnung...,<br/>wodurch ... die<br/>Ausübung der<br/>Gerichtsbarkeit über<br/>die <b>Landwehr</b> gergelt<br/>wird (1870, RGB,<br/>142)</i> | <i>Rozporządzenie<br/>cesarskie ..., którem ...<br/>regulują się<br/>wykonywanie władzy<br/>sądowej nad <b>obroną<br/>krajową</b> (1870, DzUP,<br/>142)</i> | <i>Nařízení císařské, ...<br/>jímžto se ...<br/>ustanovuje, jak se má<br/>vykonávati moc<br/>soudní nad <b>obranou<br/>zemskou</b> (1870, ZŘ,<br/>142)</i> |

*Часу службы войскової (капітуляції)* (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Capitulation* часъ слѣжбы войскової, капітулація (JPT, 49), *kapitulacya* (TPP, 43). Цілком можливо, що автори руської версії словника JPT використали чеський переклад німецької лексеми *Capitultion*, пор. описова конструкція *čas vojenské služby, kapitulacje* (JPT, DB, 42). У чеському виданні Словника JPT також вживається дефінітивна конструкція *čas vojenské služby* та термін латинського походження *kapitulacje*.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                           | нім.                                                                                                                                                                                                                  | польськ.                                                                                                                                                                                            |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Цѣсарскій патентъ зъ дня<br/>2. Лютого 1852, котрымъ<br/>рекрутація съ трваньемъ<br/><b>часу службы войскової<br/>(капітуляції)</b> на осьмь лѣтъ<br/>розтягає ся такожъ на<br/>Королевство Далмацію<br/>(1852, ОВЗ, 141)</i> | <i>Kaiserliches Patent vom<br/>2. Februar 1852, wodurch die<br/>Recrutirung mit einer<br/>Capitulationsdauer von acht<br/>Jahren auch auf das<br/>Königreich Dalmatien<br/>ausgedehnt wird (1852,<br/>ARGRB, 141)</i> | <i>Patent cesarski z dnia<br/>2. Lutego 1852, mocą którego<br/>rozciąga się pobór do wojska<br/>z <b>kapitalacyą</b> [!] ośmioletnią<br/>także i na królestwo Dalmacyi<br/>(1852, PDzPPRz, 141)</i> |

*Стражъ.* У Словнику JPT: *Wache* стражъ, варта (JPT, 267), *straż, warta* (TPP, 223). У Словнику JPT руський переклад збігається з польським. Лексема *варта*

німецького походження<sup>611</sup>. Можливо, запозичення із старопольської у староукраїнський період<sup>612</sup>. У Вісниках вживалася також руська лексема *страж* та польська лексема *straż*. У руській версії ця лексема подана у її етимологічному написанні, пор. старослов. *стражь*<sup>613</sup>.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><i>Зъ причины зашедшего сомнѣнія, чи подѣ обцимъ въ §. 164 карно-тажебного порядкѣ зъ дня 17. Сѣчна 1850 содержимымъ выразомъ «<b>стражь</b> безпеченства» має са розумѣти такожъ и войсково-поліційна <b>стражь</b>, выдає са въ порозумлѣню съ ц. к. міністерствомъ вѣдѣнь, що подѣ овимъ выразомъ розумѣє са безсомнително такожъ и войскова поліційна <b>стражь</b> (1851, ОВЗ, 14)</i></p> | <p><i>Aus Anlaß des vorgekommenen Zweifels, ob unter dem im §. 164 der Strafproceß-Ordnung vom 17. Jänner 1850 enthaltenen allgemeinen Ausdrücke „Sicherheits<b>wache</b>“ auch die Militär-Polizei<b>wache</b> begriffen sei, wird im Ausdrücke allerdings auch die Militär-Polizei<b>wache</b> verstanden werde (1851, ARGRB, 14)</i></p> | <p><i>Z powodu zaszłej wątpliwości: czy pod zawartym w §<sup>cie</sup> 164-m ust. o post. karn. z dnia 17. Stycznia 1850 wyrazem ogólnym: „<b>straż</b> bezpieczeństwa” objęta jest także i wojskowa <b>straż</b> policyjna, udziela się, w porozumieniu z c. k. ministerium wojny, to objaśnienie, iż pod owym wyrazem, w rzeczy samej także i wojskowa <b>straż</b> policyjna rozumie się (1851, PDzPPRz, 14)</i></p> |
| <p><i>...начальство и контроа стереженія цловои границѣ переходитъ до надкомиссаровъ фининсовой <b>стражи</b>, которіи имѣють названіе: «Начальники секціи финансовои <b>стражи</b>» (1883,</i></p>                                                                                                                                                                                                | <p><i>... während die Leitung und Controle der Bewachung der Zoll-Gränze an Finanz<b>wach</b>obercomissäre übergehen, welche die Bezeichnung: „Finanz<b>wach</b>-Sectionsleiter“ führen (1883, RGB, 71)</i></p>                                                                                                                             | <p><i>... gdy kierowanie nadzorem na granicy cłowej i kontrola przechodzi do komisarzy starszych <b>straży</b> skarbowej, którzy nazywać się będą „naczelnikami sekcijnymi <b>straży</b> skarbowej (1883, DzUP, 71)</i></p>                                                                                                                                                                                             |

<sup>611</sup> ЕСУМ, т. 1, с. 333.

<sup>612</sup> СУМ XVI— п. п. XVII ст., Вип. 3, с. 182.

<sup>613</sup> Slovník jazyka staroslověnského, т. 4, с. 172—173.

|          |  |  |
|----------|--|--|
| ВЗД, 71) |  |  |
|----------|--|--|

**Таліи.** У Словнику JPT: *Taglia für die Einbringung der Verbrecher нагорода за пойманье слочинца, Rettung-Taglia нагорода за выротованье челоуѣка* (JPT, 211), *nagroda za ujęcie zbrodniarzy; nagroda za wyratowanie człowieka* (TPP, 178). Переклад з німецької у руській версії Словника JPT та у польському Словнику TPP збігаються. У Вісниках вживається лексема італійського походження *таліи* (р. в. одн.) у її фонетичному варіанті. Такий фонетичний запис трапляється лише у руському тексті, пор. хорв. (кирил.) *тагліе*, чеськ. *taglie*, польськ. *taglia*.

| руськ.                                                                                                                                                       | нім.                                                                                                                                                                                                                     | польськ.                                                                                                                                                                  |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>На выплаченье <b>таліи</b> за доставленье оубѣглеца черезъ жандарма має са навіть въ тѣмъ слѣчаю рѣшати, сли бы еи тойже и не жадалъ</i> (1851, ОБЗ, 365) | <i>Auf den Ersatz der <b>Taglien</b>, für die Einbringung eines Deserteurs durch einen Gensd'armen, ist selbst in dem Falle zu sprechen, wenn sie auch von dem Letzteren nicht angesprochen würde</i> (1851, ARGRB, 365) | <i>Na zapłacenіe <b>wynagrodzenia (taglia)</b> za dostawienie dezertera przez żandarma, należy zeznać nawet wtenczas, kiedy jej żandarm nie żąda</i> (1851, PDzPPRz, 365) |

**Убѣгльцѣвъ (дезертерѣвъ)** (р. в. мн.). У Словнику JPT: *Deserteur оубѣглець* (JPT, 59); *zbieg, dezerter* (TPP, 51). Лексема *оубѣглець*, можливо, пов'язана із російською лексемою *бѣглець*<sup>614</sup>; руська лексема *оубѣглець* різниться від російської *бѣглець* наявністю префікса *оу*. Лексема *дезертерѣвъ* (р. в. мн.) могла бути запозиченою за посередництва польської<sup>615</sup>.

| руськ.                                                     | нім.                                                            | польськ.                                                    |
|------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------|
| <i>Роспоряженіе міністерства войны зъ дня 3. Мая 1851,</i> | <i>Erlaß des Kriegsministeriums vom 3. Mai 1851, betreffend</i> | <i>Rozrządzenie ministerstwa wojny z dnia 3. Maja 1851,</i> |

<sup>614</sup> Schmidt, 1848, S. 97.

<sup>615</sup> KARŁOWICZ, T. 1, S. 451.

|                                                                                                                             |                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| взглядомъ доставленя<br><b>убѣглецѣвъ (дезертерѣвъ)</b><br>черезъ жандармѣвъ и<br>выплаченя тимже таліи<br>(1851, ОБЗ, 365) | <i>die Einbringung der [!]<br/><b>Deserteurs</b> durch die<br/>Gensd'armen und<br/>Ausbezahlung der Taglia am<br/>letztere</i> (1851, ARGRB, 365) | <i>dotyczące <b>zbiegów</b><br/><b>wojskowych</b> przez<br/>żandarmów i wypłacenia<br/>tymże wynagrodzenia (taglia)</i><br>(1851, PDzPPRz, 365) |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

#### 4. 2. 11. Нотаріальні терміни

**СПѸСТИЗНЫ** (р. в. одн.). У Словнику JPT: *Verlassenschaft* **спѸстизна**, *отъѸмерщина* (JPT, 243), *spadek, pozostałość, spuścizna* (TPP, 205). Лексема *отъѸмерщина* вживалася в староукраїнській мові<sup>616</sup>. Лексема **спѸстизна** — можливо, оказіональне запозичення з польської мови.

| руськ.                                                                                                                                                                                                          | нім.                                                                                                                                                                                                   | польськ.                                                                                                                                                                                                              |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Такъ само належить<br/>пересправа <b>спѸстизны</b><br/>взглядомъ особѣ<br/>означеныхъ въ §. 2,<br/>оустѸпка 10, такожъ передъ<br/>цивільный сѸдъ</i> (1851, ОБЗ,<br>654)                                     | <i>Ebenso gehört die<br/><b>Verlassenschafts</b>-Abhandlung<br/>über die im §. 2, Absatz 10,<br/>bezeichneten Personen<br/>jedenfalls vor das Civil-<br/>Gericht</i> (1851, ARGRB, 654)                | <i>Równie należy do sądu<br/>cywilnego postępowanie<br/><b>spadkowe</b> co do osób<br/>wyrażonych w §. 2. w ustępie<br/>10</i> (1851, PDzPPRz, 654)                                                                   |
| <i>Отъ 1. Сѣчна 1877<br/>зачинаючи мають сѸды всѣ<br/><b>спадщины</b>, съ изъятіємъ<br/>овыхъ, отъ которыхъ ведла<br/>дотычного красоваго закона<br/>школьный причинокъ не<br/>платить са, сейчасъ записати</i> | <i>Vom 1. Jänner 1877 an haben<br/>die Gerichte alle<br/><b>Verlassenschaften</b>, mit<br/>Ausnahme jener von welchen<br/>nach dem bezüglichlichen<br/>Landesgesetze ein<br/>Schulbeitrag nicht zu</i> | <i>Od dnia 1 stycznia 1877 sądy<br/>zapisywać mają wszystkie<br/><b>spadki</b>, z wyjątkiem tych, od<br/>których stósownie do<br/>odnośnej ustawy krajowej nie<br/>opłaca się przyczynku<br/>szkolnego, w wykazie</i> |

<sup>616</sup> ТИМЧЕНКО, Книга 2, С. 73.

|                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                  |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| до выказѹ ведла ниже<br>слѣдѹющего взорца, а на<br>всякій слѣчай передѣ<br>передачею, и не доперва по<br>окѣнченѣй пересправѣ<br>(1876, ВЗД, 225) | entrichten ist, in ein<br>Verzeichniß nach dem weiter<br>folgenden Muster sogleich,<br>jedenfalls vor der<br>Einantwortung und nicht erst<br>nach beendeter Abhandlung<br>einzutragen (1876, RGB,<br>225) | utrzymywać się mającym<br>podług wzoru poniżej<br>podanego, a to zaraz, w<br>każdym zaś razie przed<br>przyznaniem, nie dopiero po<br>przewodzie postępowania<br>spadkowego (1876, DzUP,<br>225) |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

**Фидеикомисъ.** У Словнику JPT: *Fideicommiß* повѣрочный ѣтаказъ, *фидеикомисъ* [!] (JPT, 93), *[dobra familijne]*, *fideikomis* (TPP, 81). Лексема *повѣрочный*, можливо, пов'язана за походженням із польською однокореневою лексемою *dowiernoręctwach* (м. в. мн.), яка вживалася у польських перекладах Вісників. Лексема *фидеикомисъ*, імовірно, була запозичена безпосередньо з німецької мови або ж за посередництва польської.

| руськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | нім.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | польськ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Съ отношеніємъ до<br>юрисдикціи оучрежденныхъ<br>пѣдъ давнѣйшимъ<br>італіанскимъ<br>правительствомъ въ смыслѣ<br>закона зъ дна 21. Вересна<br>1808 маіоратѣвъ, изволили<br>Его ц. к. Величество въ<br>мѣрѣ поставленныхъ въ<br>обвѣщеняхъ зъ дна 14.<br>Грѣдна 1814 и 2. Цвѣтна<br>1816 засадъ и съ<br>задержаніемъ послѣдовати<br>могѣчихъ въ скѣтокъ нового<br>скѣдового оустройства або | In Bezug auf die Jurisdiction<br>über die unter der frühern<br>italienischen Regierung im<br>Sinne des Gesetzes vom 21.<br>September 1808 gestifteten<br>Majorate haben Seine k. k.<br>Majestät in Gemässheit der in<br>den Kundmachung vom 14.<br>December 1814 und 2. April<br>1816 aufgestellten Grundsätze<br>und vorbehaltlich der in Folge<br>einer neuen<br>Gerichtsorganisation oder der<br>in den Gesetzen über<br><i>Fideicommissse</i> etwa | Co do jurysdykcji względem<br>majoratów, pod dawniejszym<br>włoskim rządem w myśl<br>ustawy z dnia 21. Września<br>1808. ustanowionych, raczył<br>Najjaśniejszy Pan stósownie<br>do zasad w obwieszczaniach z<br>dnia 14. Grudnia 1814 i 2.<br>Kwietnia 1816.<br>umieszczonych, i z<br>zastrzeżeniem zmian, w<br>skutek nowej organizacyi<br>sądowej lub w ustawach o<br><i>fideikomisach</i><br>( <i>dowiernoręctwach</i> ) zająć |

|                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                                                                  |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>въ законахъ о <b>повѣрочномъ</b><br/><b>отказѣ (фидеикомисъ)</b> змѣнѣ,<br/>позволити слѣдующіи<br/>ближшіи опредѣленія<br/>(1850, ОВЗ, 679)</p>                       | <p>eintretenden Aenderungen<br/>folgende nähere<br/>Bestimmungen zu<br/>genehmigen geruht (1850,<br/>ARGRG, 679)</p>                                                                                                             | <p>mogących, zezwolić na<br/>postanowienia następujące<br/>(1850, PDzPPRz, 679)</p>                                                                                              |
| <p><b>Фидеикомиссъ</b> родины<br/>Чарковскихъ оугасае, если<br/>вымрѣтъ всѣ племена<br/>поликаніи выше до<br/>наслѣдства, безъ надѣи на<br/>потомство (1885, ВЗД, 16)</p> | <p>Das Czarkowski'sche<br/>Familien-<b>Fideicomiß</b> erlischt,<br/>wenn die sämtlichen oben<br/>zur Nachfolge berufenen<br/>Geschlechter ohne Hoffnung<br/>einer Nachkommenschaft<br/>ausgestorben sind (1885,<br/>RGB, 16)</p> | <p><b>Powiernictwo</b> imienia<br/>Czarkowskich przestaje<br/>istnieć, gdy wszystkie rody do<br/>dziedziczenia powołane<br/>wymrą bez nadziei potomstwa<br/>(1885, DzUP, 16)</p> |



#### *Висновки до розділу 4*

Проведений аналіз адміністративних термінологічних одиниць, якими послуговувалися укладачі «Вісників законів...» показує, що основними шляхами поповнення термінологічного фонду в цій галузі були термінологізовані лексичні одиниці, що вживалися в народнорозмовному мовленні; історизми, засвідчені пам'ятками офіційно-ділового стилю староукраїнської мови; запозичення з німецької мови, латині та зі слов'янських мов, зокрема з польської, чеської, російської, сербської, хорватської, словенської, інколи словацької та церковнослов'янської; кальки з німецької мови та неологізми.

Враховуючи той факт, що традиції канцелярсько-адміністративної мови були перервані, та те, що офіційно-діловий стиль — особливий вид писемного мовлення, термінологізація лексичних одиниць безпосередньо із живої народної мови, якою говорило переважно сільське населення Східної Галичини, була мало можливою. Можна припустити, що лише лексема *парубок*, яка трапляється у текстах «Вісників» у значенні 'слуга', могла вживатися саме під впливом народнорозмовної мови.

Велика кількість термінів, які вживалися у перекладах законів, фіксуються в пам'ятках української мови офіційно-ділового стилю. Деякі з цих лексем трапляються у пам'ятках давньоукраїнського періоду, наприклад *грамота*, *громада*, *(въ) жѹпаньствахъ* (м. в. мн.), *жалоба*, *законъ*, *залога*, *органъ*, *печати* (р. в. одн.), *позволенье*, *слѹжба*, *темничники* (з. в. мн.), *оуставъ*, *чиновники* (з. в. мн.). Все ж більшість власне українських термінів, що вживалися у «Вісниках» документально вперше фіксується в староукраїнський період.

Частина таких історизмів могла використовуватися і в усному побутовому мовленні мешканців Галичини середини XIX ст. Інші лексеми, притаманні писемному канцелярському мовленню, можливо, справді, були почерпнуті із стародавніх документів, пор.: *актъ*, *артикуль*, *гѹбернаторъ*, *дописованье*, *клеймо*, *обвѣщенье*, *параграфъ*, *посвѣдченіє*, *посольство*, *приказъ*,

*рыцарь, свѣдоцтво, сенать* тощо. Ще інша частина історичних слів могла з'явитися у Словнику ЛРТ і в текстах «Вісників» під впливом польської мови, як-то: *бурмистръ* (польськ. *burmistrz*), *возьних* (р. в. мн.) (польськ. *woźny*), *заказъ* (польськ. *zakaz*), *заставъ* (польськ. *zastaw*), *знесенъе* (польськ. *zniesienie*), *канцеларіа* (польськ. *kancelarya*), *намѣстникъ* (польськ. *pamiestnik*), *повѣтъ* (польськ. *powiat*), *скарбъ* (польськ. *skarb*), *староста* (польськ. *starosta*), *оугода* (польськ. *ugoda*), *урадъ* (польськ. *urząd*), *ухвала* (польськ. *uchwała*), *хорѣгви* (р. в. одн.) (польськ. *chorągwi* (р. в. одн.)) [*степене*] *шляхоцтва* (польськ. [*stopnia*] *szlachectwa*) і т. п., а також прикметники *карный* (польськ. *karny*), *обывательскій* (польськ. *obywatelski*), *єнеральный* (польськ. *jeneralny*).

Польська мова була одним із найважливіших джерел поповнення адміністративної термінології руської мови Галичини середини XIX ст. У руських текстах законів представлені такі полонізми, як *безпеченьства* (р. в. одн.) (польськ. *bezpieczeństwo*) *бранка* (польськ. *branka*), *въ воєводствѣ* (м. в. одн.) (польськ. *województwo*), *розказъ* (польськ. *rozkaz*), *капітаньства* (р. в. одн.), польськ. *kapitaństwo*), *розпораженъе* (польськ. *rozporządzenie*), *краєвый вѣдѣль* (польськ. *wydział krajowy*), *належитѣсть* (польськ. *należytość*), *оплаты* (н. в. мн.) (польськ. *opłaty* (н. в. мн.)), *переказѣвъ* (р. в. мн.) (польськ. *przekazów* (р. в. мн.)), *позволенъе* (польськ. *rozwolenie*), *посада* (польськ. *posada*), *посель* (польськ. *poseł*), *посъченъе* (польськ. *pouczenie*), *пѣдданый* (польськ. *poddany*), *обыватель* (польськ. *obywatel*), *оупосаженье* (польськ. *uposażanie*), *сейм* (польськ. *sejm*).

За зразком польської мови утворено терміни *акты цивильного станѣ*, польськ. *akta stanu cywilnego*, *гѣрнича книга*, польськ. *księga górnicza*, *надворного декретѣ* (р. в. одн.), польськ. *dekretu nadwornego* (р. в. одн.), *наденный писаръ*, польськ. *dzienny pisarz*. Польська мова могла виступити посередником при запозиченні з німецької мови таких словосполучень, як *кабінетове письмо*, нім. *Cabinet-Schreiben*, польськ. *pismo gabinetowe*, а також кальок, наприклад *цѣсарскій Дѣмъ*, нім. *Kaiserhaus*, польськ. *dom cesarski*, *статскій (державный) скарбъ*, нім. *Staats-Schatz*, польськ. *skarb państwa*, *рада міністрѣвъ*, нім. *Ministerrath*, польськ. *Rada ministrów*, *сеймъ краєвый*, нім. *Landtag*, польськ. *sejm krajowy*,

краєначальникъ, нім. *Landeschef*, польськ. *naczelnik kraju*, президента (р. в. одн.) міністрѡвъ, нім. *Minsterpräsidenten*, польськ. *prezydenta* (р. в. одн.) *ministrów*, корѡнный край, нім. *Kronland*, польськ. *kraj koronny*, порадокъ дѣль, справъ, нім. *Geschäftsordnung*, польськ. *porządek czynności*.

Важливе значення мали також чеські переклади «Вісників законів» та видання Словника ЈРТ. У руських перекладах знаходимо такі богемізми, як *предпись* (чеськ. *předpis*), *банкѡвка* (чеськ. *bankovka*), а також *перепись* (чеськ. *přepis*), *допись* (чеськ. *dopis*), у яких ь, вірогідно, з'явився за російським зразком. Під впливом чеської мови утворено також терміни *возбраньство* (чеськ. *obranstvo*), *змѣнокъ* (чеськ. *směnka*), *мѣстопредсѣдатель* (чеськ. *místopředsední*), а також складені терміни *земскои брани, обороны* (р. в. одн.) (чеськ. *obranou zemskou* (о. в. одн.)), *обѣжне письмо* чеськ. *oběžný list*, *часъ службы войсковой* (чеськ. *čas vojenské služby*), *цло вывозове* (чеськ. *vývozní clo*). Зі словацької мови була перейнята лексема *правотаръ* (слов. *pravotár*).

Певну роль відіграли південнослов'янські мови, зокрема сербська, хорватська та словенська, для яких також упорядковувалася юридично-політична термінологія. Так, за зразком сербської та хорватської мов вживалися терміни *жалба* (серб. *жалба*), *окрѣжне письмо* (хорв. *okružnica*, серб. *окружница*), *законодавство* (хорв. *zakonodavstvo*), *междукраєва лінія* (серб. *међуцаринска линія*), *надзиратель* (серб. *надзиратель*), *прилогъ* (хорв. *prilog*, серб. *прилогъ*), *приналежникъ (державный)* (хорв. *prinadležnik kakve zemlje, kakve občine*; серб. *приналежникъ какве землѣ, какве общине*), *щадница* (серб. *штедіоница*). Із словенською мововою пов'язані такі лексеми, як *записникъ* (словен. *zapisnik*), *наказка* (словен. *nakaz na denarnico*), *наморство* (словен. *namorsko ladjovje*), *прилога* (словен. *priloga*).

Запозичення з російської мови також доповнювали фонд руської мови в галузі адміністративної термінології, пор.: *выбиратель* (рос. *избиратель*), *договоръ*, *(Державна) Дѣла*, *жалованье*, *заведеніє*, *законодательство*, *мѣстодержець*, *наказъ*, *отдѣленіє*, *объѣченьє*, *посланникъ*, *правительство*, *правленіє*, *предстательство*, *предстоятель*, *рѣшенье*, *прошеніє*, *оуговоръ*, *свѣдъ законѡвъ*, *совѣтъ*, *совѣтникъ*,

*средоточный (выдѣль), союзъ, счоть, щеть* (рос. *счѣт*), *товаришество, оубѣглець* (рос. *бѣглец*), *оуправительство, прикметник поземельний* (у словосполученні *поземельні книги*). Російського походження також термін *предстательство* у словосполученні *статске предстательство*. Деякі лексеми російського походження вживалися разом із польськими, утворюючи нові терміни на зразок *палата послѡвъ, палата панѡвъ*.

Зі старослов'янської мови було запозичено лексему *бранный*, яка вживається у словосполученні *бранный законъ*, а також лексему *сѣдѣлице*.

На зразок німецької мови утворені такі терміни, як *нотаріатскій актъ*, нім. *Notariats-Acte, частныхъ грамотъ* (р. в. мн.), нім. *Privat-Urkunden, камеры прокѣратѣра*, нім. *Kammer-Procuratur, Его ц. к. апостолске Величество*, нім. *Seine k. k. apostolische Majestät* Як калька з німецької *Rechnungs-Führer* утворено лексему *счетоводецъ, счотоводителя* (з. в. одн.), на зразок чеської *počet vedoucí*.

З німецької мови було запозичено іменники *бухгалтерія*, нім. *Buchhalterei; ляндверы* (р. в. одн.), *Land-Wehr*. Посередником для таких запозичень виступала, імовірно польська мова, пор. *buhalteryja landwerów* (р. в. мн.). Однак такі лексеми як *керкермайстры* (н. в. мн.), нім. *Kerker-Meister; паѣшалъ*, нім. *Pauschale* могли запозичуватися безпосередньо з німецької мови. Через німецьку мову до руських перекладів законів потрапляти такі латинізми, як *адвокаты* (з. в. мн.), нім. *Advocaten* (з. в. мн.); *администрація*, нім. *Administration; банкнотъ*, нім. *Bank-Note; вицепрезидентъ*, нім. *Vicepräsident; графа* (р. в. одн.), нім. *Graf; делегаты* (н. в. мн.), *Delegaten* (н. в. мн.); *дистриктъ*, нім. *District; діюрністѡвъ* (р. в. мн.), нім. *Diurnist; експозитѣра* нім. *Expositur; інротѣлація*, нім. *Inrotulirung; інспекторъ*, нім. *Inspector; інститѣтъ*, нім. *Institut; інструкція*, нім. *Instruction; канцеліста*, нім. *Kanzellist; коміссаріатъ*, нім. *Commissariat; коммиссія*, нім. *Commission; комтѣрь*, нім. *Comthur; конвенція*, нім. *Convention; консѣлатъ*, нім. *Consulat; конципістѡвъ* (р. в. мн.), нім. *Concipisten; концессія*, нім. *Concession; кореспонденція*, нім. *Correspondenz; кѣріа* нім. *curie; мистръ*, нім. *Meister; нотаръ*, нім. *Notar; патентъ, орденъ*, нім. *Orden; нім. Patent; префектѣры* (н. в. мн.), нім. *Präfecturen* (н. в. мн.); *провизоріа* нім. *Provisorium; прокѣраторъ*,

нім. *Procurator*; *протокаль*, нім. *Protokoll*; *президентъ*, нім. *Präsident*; *рекламація*, нім. *Reclamation*; *рек'урсъ*, нім. *Recurs*; *секретарь*, нім. *Secretär*; *секція*, нім. *Section*; *фіскаловъ* (р. в. мн.), нім. *Fiscal*. Найчастіше такі запозичення фіксуються також і в польських перекладах, що може свідчити на користь польської мови як додаткового посередника при запозичуванні латинізмів, пор. *adwokaci* (з. в. мн.), *delegaci* (н. в. мн.), *diurnista*, *dystykt*, *eksposytura*, *fiskal*, *inrotulacja*, *inspektor*, *instrukcyja*, (*księgi*) *instrumentowe*, *instytut*, *kancelista*, *komisariat*, *komisya*, *komthur*, *konceptistów* (р. в. мн.), *koncesja*, *konsulat*, *konwencya*, *korespondencya*, *kurya*, *mistrz*, *patent*, *prefektury* (н. в. мн.), *prokurator*, *protokół*, *pro wizoryum*, *reclamacya*, *recurs*, *sekcya*, *sekretarz*, *wiceprezesów* (р. в. мн.).

Німецька мова разом з польською виступала посередником при запозиченнях з італійської мови таких термінів, як *банк* (італ. *banca*, нім. *Bank*, польськ. *bank*), *каса* (італ. *casa*, нім. *Casse*, польськ. *kasa*), *талії* (р. в. одн.) (італ. *taglia*, нім. *Taglia*, польськ. *taglia*) *валюта* (італ. *valuta*, нім. *Valuta*, польськ. *waluta*), а також з французької мови пор. *бюро*, фр. *bureau*, нім. *bureau*, польськ. *bióro*, *департаментъ*, фр. *département*, нім. *Departement*, польськ. *department*, фр. *gend'armérie*, нім. *Gensd'armérie*, польськ. *żandarmerya*, *депеша*, фр. *dépêche*, нім. *Depesche*, польськ. *depesza*.

Серед адміністративних термінів трапляються також і неологізми, які не фіксуються словниками слов'янських мов. До таких новотворів належать *канцеляція*, *настоа*, *наrostы* (н. в. мн.). Лексеми *настоа* і *наrostы* регулярно фіксуються у текстах Вісників, що свідчить про намагання редакторів закріпити ці слова у діловому мовленні. Проте лексема *канцеляція* трапилася лише один раз, тому дозволяє розглядати її як okazionalizm.

## ВИСНОВКИ

Австрійські «Вісники законів державних і правительства...» відкрили нову сторінку в розвитку української літературної мови. Вони стали певною мовною лабораторією для творення і кшталтування офіційно-ділового стилю сучасної української мови, який поєднував би елементи народнорозмовного характеру, історичні традиції, що вироблялися протягом століть, а також запозичення з інших мов. Ця спроба була започаткована першими виданнями Вісників від 1849 року, виданням Словника ЈРТ, до створення якого мали причетність видатні руські діячі Галичини, як, наприклад, брати Яків та Іван Головацькі. Останній був редактором Вісників до 1895 року — часу запровадження нового фонетичного письма, що започаткувало новий етап в історії сучасної української літературної мови. Вісники виходили із того часу, коли Галичина і руська (українська) мова заявили про своє право на існування, а видання їхнє завершилося із розпадом Австрійської Імперії, коли на місці Королівства Галичини і Володимирії постало нове державне утворення — Західноукраїнська Народна Республіка із її державною українською мовою. Вони видавалися у складний і важливий для української мови час дискусій. Ці дискусії піднімалися всередині самої Галичини щодо принципових питань правопису чи графіки, а також носили загальноукраїнський характер, зокрема щодо об'єднання двох традицій української літературної мови — галицької та наддніпрянської.

Розвиток адміністративної термінології руської мови Галичини, як і всієї мовної концепції, не відзначений послідовністю. Цей процес характеризувався численними впливами, пов'язаними із історичним розвитком української мови та термінологічною базою інших мов. Орієнтація на попередні періоди розвитку мови була зумовлена загальнослов'янським процесом формування літературних мов на базі кращих зразків минулих епох, що добре було видно на прикладі чеської мови. Найяскравішим доказом історичного впливу на мову Вісників є використання старослов'янської графіки та етимологічного правопису. Граматичний аналіз мови Вісників показує значний вплив народнорозмовного

джерела, що проявлявся у словозміні. Все ж частково у морфології та синтаксисі помітні історичні риси, а також вплив польської та російської мов.

Цілком очевидно, що мова пам'яток та жива народна мова не змогли задовольняти потреби термінологізації середини XIX ст. Для цього залучалися термінологічні одиниці із інших слов'янських мов, зокрема польської, чеської, російської, південно-слов'янських мов, що відповідало загальному духові австрославізму, який панував у той час в Австрійській Імперії. До того ж сам процес запозичення не був новим явищем для української (тоді — руської) мови, як і для інших мов. Міжмовні контакти, впливи одних мов на інші завжди були і будуть актуальними для діахронічного мовознавства, особливо при дослідженні специфічного багатокультурного середовища, яким була Галичина. Певну роль відігравав і людський чинник, зокрема особисті зв'язки з діями культурного руху слов'янських народів.

Велика роль для поповнення термінології руської мови належить польській мові, яка була основною мовою не лише в адміністрації краю, а й взагалі у суспільному житті Галичини. Укладачі словника ЛРТ та редактори Вісників законів, попри намагання показати особливість та окремішність руської нації, все ж не змогли повністю відійти від польського мовного впливу, який проявляється на всіх мовних рівнях. Особливе значення мала також державна у цілій імперії німецька мова, якою, власне видавалися закони і розпорядження, що перекладалися національними мовами. Німецька мова була основним джерелом, звідки черпалися терміни латинського, італійського та французького походження. Російські і разом з ними церковнослов'янські елементи несли, імовірно, найбільший заряд книжності й офіційності. Іншим джерелом поповнення лексичного складу було штучне вироблення, «кування» нових слів — неологізмів.

«Вісники законів державних і розпоряджень» є цінним і важливим джерелом дослідження становлення сучасної української літературної мови в Галичині, яке мусить зайняти гідне місце серед мовних пам'яток XIX — початку XX ст.

## ДЖЕРЕЛА

- ARGB — Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich. Wien 1849—1952. Aus der kaiserlich-königlichen Hof-und Staatsdruckerei.
- DZL — Dèržavo-zakonski list za kraljevine i zemlje, zastupane u vieću cesarevinskom. U Beču. Iz c. kr. dèržavne i dvorske štamparije. 1870—1891; List državnih zakona za kraljevine i zemlje, zastupane u carevinskom vijeću. U Beču. Iz c. kr. dvorske i državne štamparije. 1892—1895.
- DzUP — Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w radzie państwa reprezentowanych. W Wiedniu. Drukiem cesarsko-królewskiej drukarni nadwornej i rządowej. 1870—1895.
- DZVL — Državni zakonik za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane. Na Dunaji. Iz c. kr. dvorne in državne tiskarnice. 1870—1892; Na Dunaju. Iz c. k. dvorne in državne tiskarnice. 1893—1895.
- JPT — Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Von der Commisiiion für slavische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-ruthenische Separat-Ausgabe. Wien. Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei 1851.
- JPT DB — Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Oesterreichs. Von der Commission für slawische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-böhmische Separat-Ausgabe. Wien. Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei. 1850.
- JPT KSS — Juridisch-politische Terminologie für die slaavischen Sprachen Oesterreichs Von der Commission für slavische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe. Wien. Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1853.
- ODZVL — Občni državni zakonik in vladni list za Avstrijansko Cesarstvo. Na Dunaju 1849—1852. Iz c. kr. dvorne in državne tiskarne.
- PDzPPRz — Powszechny dziennik praw państwa i rządu dla cesarstwa austryackiego. Wiedeń 1849—1852. Z ces. król. drukarni nadwornej i rządowej.
- RGB — Reichsgesetzblatt für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Wien. Aus der kaiserlich-königlichen Hof-und Staatsdruckerei. 1870—1895.
- TPP — Terminologia prawno-polityczna w języku niemieckim i polskim wypracowana do podręcznego użytku przez Jana Moser i Józefa Wyrobisz. Kraków, Nakładem Juliusza Wildta, 1861.
- ZŘ — Zákonník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené. Ve Vídni 1870—1879. Z císařsko-královské tiskárny dvorské a státní; 1880—1895. Z císařské-královské tiskárny dvorské a státní.
- ZŘVV — Obecný Zákonník říšský a Věstník vládní pro císařství Rakouské. Ve Vídni 1849—1852. Z císařsko-královské dvorské a státní tiskárny.
- ВЗД — Вѣстникъ законовъ державныхъ для королевствъ и краевъ въ державной думѣ заступленныхъ. Вѣдень. Тискомъ цѣсарско-королевской надворной и статской печатнѣ. 1870—1872; Тискомъ цѣсарско-королевской надворной и статской печатнѣ 1873—1877;



Вѣстникъ законѣвъ державныхъ для королевствъ и краѣвъ въ державнѣй думѣ заступленныхъ. Вѣдень. Тискомъ цѣсарско-королевской надворной и статской печатнѣ. 1878—1895.

ОВЗ — Общій законовъ державныхъ и правительства вѣстникъ для Цѣсарства Аустріи. Вѣдень 1849—1852. Зъ ц. к. надворной и статской тискарнѣ.

СДЗиПЛ — Свеобштыи државо-законскій и правительственный листъ за Царевину Аустрійску. У Бечу 1849—1852. Изъ ц. кр. дворске и државне штампариѣ.

## ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

BAŃKOWSKI — *Bańkowski, Andrzej*, Etymologiczny słownik języka polskiego, T.1 — 2, Warszawa, PWN 2000.

BRUCKNER — *Bruckner Aleksander*. Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa, Wiedzy Powszechnej 1985.

Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický. Sestavil František Št. Kott, vysl. professor c. k. akademického gymnasia v Praze. Díl I — VII. V Praze, 1878 — 1893.

DOROSZEWSKI — Słownik języka polskiego. Redaktor naczelny Witold Doroszewski. T. I — XI. Warszawa, 1958 — 1969.

ESJS — Etymologický slovník jazyka staroslověnského. T.1 — 14. Praha, Nakladatelství Akademie Věd České Republiky 1989 — 2008 (видання продовжується).

FILIPOVIĆ — Neues Wörterbuch der kroatischen und deutschen Sprache. Zum Gebrauche für Juristen, Beamte, Lehrer, Handel- und Gewerbetreibende, nach den neuesten Quellen zusammengestellt vom Ivan Filipović unter Mitwirkung von Gjuro Deželić und Ljudevit Modec. I. Deutsch-kroatischer Theil. Ugram, 1869.

Historický slovník slovenského jazyka — Historický slovník slovenského jazyka. T. 1 — 5. Bratislava, Veda Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied, 1991 — 2000.

KARŁOWICZ — Słownik języka polskiego, ułożony pod redakcją Jana Karłowicza, Adama Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego. T.1 — 6, Warszawa, 1900 — 1904.

KLUGE — Kluge. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 24., durchgesehene und erweiterte Auflage. Bearbeitet von Elmar Seebold. © Copyright 2002 by Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, D-10785 Berlin.

KRÜNITZ — Oekonomische Encyclopädie oder allgemeines System der Staats- Stadt- Haus- und Landwirthschaft ist der Titel einer der umfangreichsten Enzyklopädien des deutschen Sprachraums. Das von J. G. Krünitz begründete Werk erschien 1773 bis 1858 in 242 Bänden und stellt eine der wichtigsten deutschsprachigen wissenschaftsgeschichtlichen Quellen für die Zeit des Wandels zur Industriegesellschaft dar. Електронна версія <http://www.kruenitz1.uni-trier.de/>

LINDE — Słownik języka polskiego przez M. Samuela Bogumina Linde. T. 1 — 7. Lwów. W drukarni zakładu Ossolińskich 1854 — 1860.

MACHEK — *Machek, Václav*, Etymologický slovník jazyka českého a slovenského, Praha, 1957.

Nemško-slovenska pravna terminologija. V imenu društva „Pravnika” vredil dr. Janko Babnik, c. k. sodni pristav. Na Dunaju. 1894.

POPOVIĆ — Wörterbuch der serbischen und deutschen Sprache. Zusammengestellt von Georg Popović. I. Deutsch-serbischer Theil. Zweite durchgelesene und vermehrte Aufgabe. Pančova 1886.

REIF — Parallel-Wörterbücher — Parallel-Wörterbücher der Russischen, Französischen, Deutschen und Englischen Sprache, zum Gebrauch für russische Jugend, nach den Wörterbüchern der Russischen Akademie, der Französischen Akademie, so wie denen von Adelung, Heinsius, Johnson, Webster und Andern, bearbeitet von Ch. Ph. Reif, St. Petersburg und Karlsruhe, 1854.

Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. U Zagrebu 1880 — 1976.

Slovník jazyka staroslověnského — Slovník jazyka staroslověnského. T. I — IV. Praha, 1966 — 1997.

Słownik języka polskiego XVII i I. połowy XVIII wieku Strona internetowa: <http://sxvii.pl/>

Słownik polszczyzny XVI wieku — Słownik polszczyzny XVI wieku. T. I — XXXIV. Warszawa, 1966 — 2010 (видання продовжується).

Słownik staropolski — Słownik staropolski. T. 1 — XI. Warszawa — Kraków, 1953 — 1997.

Słownik wileński — Słownik języka polskiego. *Wydany staraniem i kosztem Maurycego Orgelbrandta*. Wilno 1861

Trávniček František, Slovník jazyka českého. Praha 1952.

БАС — Словарь современного русского литературного языка. Москва — Ленинград, 1850 — 1965.

БЕРИНДА — Лексикон славенороський Памви Беренди. Підгот. тексту і вступ. ст. В. В. Німчука: Надрук. з вид. 1697 р. фотомех. способом. Київ, 1961.

БРОКГАУЗЪ, ЕФРОНЪ — Энциклопедический словарь. Т. 1 — 41а. Дополнительный томъ I — II. Издатели Ф. А. Брокгаузъ (Лейпцигъ), И. А. Ефронъ (С.-Петербургъ). С.-Петербургъ, 1890 — 1907.

ГРИНЧЕНКО — Словарь української мови. Зібрала редакція журналу «Кієвская Старина». Упорядкував, з додатком власного матеріалу, Борис Грінченко. Том I — IV. У Києві, 1907 — 1909.

ГСБМ — Гістарычны слоўнік беларускай мовы, Мінск, 1982 — 2010, Т. 1 — 30 (видання продовжується)

ДАЛЬ — Толковый словарь живаго великорусскаго языка. Владимира Даля. Второе издание, исправленное и значительно умноженное по рукописи автора. Т. 1 — 4. С.-Петербургъ — Москва, 1880 — 1882.

ДОРОШЕНКО — *Дорошенко, М., Станиславський, М., Страшкевич, В.* Словник ділової мови, 1930. Електронна версія.

ДЬЯЧЕНКО — Полный церковно-славянскій словарь (съ внесеніемъ въ него важнѣйшихъ древне-русскихъ словъ и выраженій). Составилъ священникъ магистръ Григорій Дьяченко (бывшій преподаватель русскаго языка и словесности) [репринтне видання]. Москва, 1993.

ЕСУМ — Етимологічний словник української мови: У 7 т. Т. 1 — 6. Київ, 1982 — 2008.

ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ — Малоруско-німецкий словарь. Т. 1. Уложилъ Евгеній Желеховскій, ц. к. професоръ гімназіі в Станіславі. Львів, 1886; Т. 2. Уложили Евгеній Желеховскій і Софрон Недільскій, ц. к. професори гімназіі в Станіславі. Львів, 1886.

ІСУЯ — *Tymčenko Jevhen, Istoryčnyj slovnyk ukrajins'koho jazyka*. Т. 1. Charkiv-Kyjiv, 1930-1932. Historisches Wörterbuch der ukrainischen Sprache. Bd. 1, Teil 1-2. Herausgegeben und eingeleitet von O. Horbatsch. München, Verlag Otto Sagner 1985.

КАРТотеКА — Картотека “Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.”, яка зберігається у відділі української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України у Львові.

МЯКИШЕВ — Указатель слов и форм к тексту Литовского Статута, у кн.: *Мякишев, В.*, Язык Литовского Статута 1588 года, Kraków 2008.

ОГІЄНКО — І. Огієнко. Стилiстичний словник української мови. Львів 1923.

ОНИШКЕВИЧ — *Онишкевич, М. Й.*, Словник бойківських говірок. У двох частинах. Київ, Наукова думка 1984.

ПРЕОБРАЖЕНСКИЙ — *Преображенский, А. Г.* Этимологический словарь русского языка. Москва 1958.

Речник српскохрватског книжевног и народног језика. Књига I — XVIII. Београд 1959 — 2010 (видання продовжується).

СБМ — Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. У пяці тамах. Мінск 1977 — 1984.

СДРЯ — Словарь древнерусского языка (XI—XIV вв.), Т. 1 — 8. Москва 1988 — 2008 (видання продовжується).

СЛАР — Словарь Академии Российской. 1-6 том репродуцированы фотомеханическим способом со второго издания 1806 – 1822 г.г. Материалы дополнительного тома /7/ собраны и отредактированы канд. филол. наук М. Г. Остербю. Общее издание под редакцией канд. филол. наук М. Г. Остербю. Издательство при Университете Оденсе 1971.

Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка. Составленный вторымъ отдѣленіемъ Императорской академии наук. Томъ I — IV. Санктпетербургъ 1847. Репринтное издание. Книга I — II. Санкт-Петербург 2001.

Словарь языка Пушкина — Словарь языка Пушкина. В четырех томах. Отв. ред. Виноградов, В. В. Москва 1956 — 1961.

Словарь языка Шевченко — Словарь языка русских произведений Шевченко. В двух томах. Председатель ред. коллегии акад. И. К. Белодед. Киев 1985.

Словник мови Шевченка. В двох томах. Відпов. ред. В. С. Ващенко. Київ 1964.

СлРЯ XVIII в. — Словарь русского языка XVIII века Ленинград 1984—1991. Вып. 1—6; Санкт-Петербург 1992—2007. Вып. 7—17 (видання продовжується).

СлРЯ XI – XVII вв. — Словарь русского языка XI — XVII вв. Т. 1. — 28. Москва 1975 — 2008 (видання продовжується).

СРЕЗНЕВСЬКИЙ — Матеріали для словаря древне-русского языка по письменным памятникам. Труды И. И. Срезневского. Издание Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наук. Т. I — III. Санктпетербургъ 1893 — 1902.

ССУМ XIV—XV ст. — Словник староукраїнської мови XIV — XV ст. У 2 т. Укл.: Д. Г. Гринчишин, У. Я. Єдлінська, В. Л. Карпова, І. М. Керницький, Л. М. Полюга, Р. Й. Керста, М. Л. Худаш. Київ 1977 — 1978.

Старчевский А. В. Словарь древнего славянского языка, составленный по Остромирову Евангелию, Ф. Миклошичу, А. Х. Востокову, Я. И. Бердникову, И. С. Кочетову. Санкт-Петербург 1899.

СУМ — Словник української мови, Київ 1970 — 1980.

СУМ XVI — п. п. XVII ст. — Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. — Львів, 1994 — 2008. — Вип 1–14.

ТИАНДЕР — Нѣмецко-Русскій Словарь. Книгоиздательскаго Т-ва «Просвѣщеніе». (Энциклопедія нѣмецкаго языка.) Составленъ подъ главной редакціей прив.-доц. С.-Петербургскаго Университета К. Ф. Тиандера. С.-Петербургъ, 1911.

ТИМЧЕНКО — Німчук В.В., Лиса Г.І. «Матеріали до Словника...» Євгена Тимченка: В 2-х томах. Київ—Нью-Йорк 2003.

ТРУБАЧЕВ — Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд. Выпуск 1 — 35. Москва 1974 — 2009 (видання продовжується).

ФАСМЕР — Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Перевод с немецкого и дополнения члена-корреспондента АН СССР О. Н. Трубачева. Под редакцией и с предисловием проф. Б. А. Ларина. Издание второе, стереотипное. В четырех томах. М.: Прогресс, 1986.

ЦЕЙТЛИН — Старославянский словарь (по рукописям X — XI веков). Под ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки, и Э. Благовой, Москва, Русский язык, 1994.

ШМИД — Ручный словарь російско-нѣмецкій и нѣмецко-россійскій по словарю Академіи Російской Санктъ-Петербургской сочиненный И. А. Э. Шмидомъ Академическимъ Лекторомъ Російскаго и новогреческаго языковъ при Лейпцигскомъ Университетѣ. Стереотипное изданіе. Лейпцигъ у Карла Таухница.

ЭСБМ — Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Т. 1 — 13. Мінск 1978 — 2010 (видання продовжується).

### АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА

1. Австрійський державний архів. Міністерство юстиції (1849—1939). AT-OestA/AVA Justiz JM. Справи 8108-104, 114
2. Державний історичний архів м. Львів, Фонд 120, опис 1, справа 10.

## ЛІТЕРАТУРА

*Auty, R.*, The Linguistic Revival Among the Slavs of the Austrian Empire, 1780 — 1850: The Role of Individuals in the Codification and Acceptance of New Literary Languages, in: The Modern Language Review, Cambridge University Press, January 1958, Volume LIII, Number 1.

*Bieder, H.*, Das Litauische Statut von 1529 (Bemerkungen zur historischen Orthographie und Phonetik der altweißrussischen Rechtssprache), in: Wiener Slavistisches Jahrbuch, 18-er Band, 1973.

*Fellerer, J.*, Mehrsprachigkeit im galizischen Verwaltungswesen (1772—1914). Eine historisch-soziolinguistische Studie zum Polnischen und Ruthenischen (Ukrainischen), Köln — Weimer — Wien, Böhlau Verlag 2005.

*Hofeneder, Ph.*, Galizisch-ruthenische Schulbücher in der Zeit von 1848 bis 1918. Sprachliche Konzeption und thematische Ausrichtung, Wien 2010 (=unpublizierte Dissertation).

*Höfinghoff, M.*, Deutsche Entlehnungen im Ukrainischen an der Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert. Bestände und Entwicklung bis zur Gegenwart. Wien, 2006.

*Hüttl-Worth, Gerta*, Die Bereicherung des russischen Wortschatzes im XVIII. Jahrhundert, Wien, Holzhausen 1956.

*Isaevych, Ia.*, Pan-Slavism in Ukraine and Elsewhere: Past and Present, in: Brogi Bercoff, Giovanna; Lami, Giulia (ed.), Ukraine's re-integration into Europe: A historical, historiographical and politically urgent issue. Alessandria, Edizioni dell'Orso 2005.

*Ján V. Ormis*, Z právnej terminologie, y 36. Slovenská reč. Mesačník pre záujmy spisovného jazyka. Október 1940. N. 2. Ročník osmy. Rediguje Anton Jánošík s Jozefom Škultéty. Vydáva Matica Slovenská.

*Klemensiewicz, Z., Lehr-Splawiński T, Urbańczyk S.*, Gramatyka historyczna języka polskiego, Warszawa, Państwowe wydawnictwo naukowe 1955.

Lemberger Ukrainische Stadtmundart (znesinnja). Unter Benutzung von Schallplatten bearbeitet von Jaroslau Rudnyčkyj. Institut für Lautforschung an der Universität Berlin. In Kommission bei Otto Harrassowitz, Leipzig 1943.

*Lukas, J.*, Über Gesetzespublikation in Österreich und dem Deutschen Reiche. Eine historisch-dogmatische Studie, Graz, Leuschner und Lubensky's 1903.

*Moser, M.*, Prüfsteine des Austroslawismus: Das „Allgemeine Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich“ und die „Juridisch-Politische Terminologie für die slawischen Sprachen Oesterreichs“, in: Crossroads of Cultures: Central Europe, Litteraria Humanitas, XI, Brno 2002.

*Moser, M.*, Taras Ševčenko und die moderne ukrainische Schriftsprache — Versuch einer Würdigung. Mit einem Geleitwort von Hans Rothe, München 2008.

*Rosemarie, Richardt*, Polnische Lehnwörter im Ukrainischen, Wiesbaden 1957.

Vorbericht, in: Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Von der Commission für slavische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-ruthenische Separat-Ausgabe. Wien. Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei 1851.

*Андерш, Й.*, Українсько-чеські мовні контакти, у кн.: Українська мова: Енциклопедія. Київ 2004.

Атлас української мови. Т.2: Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. Київ 1988.

*Бідер, Г.*, Українська мова в Габсбурзькій Монархії (1772 — 1918 pp.), у ж. Мовознавство, 1997, № 1.

Большая Советская Энциклопедия. Главный редактор Б. А. Введенский. Второе издание, Москва 1949—1958.

*Борковский, В. И., Кузнецов, П. С.*, Историческая грамматика русского языка. Москва 1965.

*Булатова, Л. Н.*, Отглагольные существительные на -ние (-нье), -тие (-тье) в русских говорах. — Труды Института языкознания АН СССР, т. VII. Москва, 1957.

*Булик Н.*, Наукові з'їзди XIX. ст. та участь у них львівських археологів, у зб.: Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині, 2007, вип. 11.

*Булыка, А. М.*, Развіццё арфаграфічнай сістэмы старабеларускай мовы, Мінск, Навука і тэхніка 1970.

*Верхратский, Иван*, В справі народного языка // Літературно-науковий вістник. — Річник V, том XVIII. — Львів 1902.

*Виноградов, В. В.*, Русский язык. Грамматическое учение о слове. Москва 1947.

*Возняк, М.*, До вияснення національних поглядів Якова Головацького в 1848 р. (Перша редакція «Розправи о язичі южно-руским і его нарічіях»), у зб.: Записки Наукового товариства імени Шевченка. Рік 1914. Том СХХІ. Львів, 1914, С. 133—141.

*Возняк, М.*, Галицькі граматики української мови першої половини XIX ст. Львів 1911.

*Волинський, М. К.*, Іменник, в кн.: Порівняльна граматика української і російської мов. Київ, Радянська школа, 1961.

*Воронич, Г. В.*, Західнополіський говір, у кн.: Українська мова: Енциклопедія, Київ 2004.

Вѣстникъ для Русиновъ австрійскои державы, 21 лютого-5 марта 1850.

*Галас, Б.*, Василь Ковальський і його німецько-український словник, у зб.: Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць). Випуск 6. Збірник пам'яті Кирила Галаса. Ужгород 2002.

*Галенко, Іраїда*, Викладацька діяльність Якова Головацького у Львівському університеті (в контексті розвитку українознавства і славістики), у вид.: Проблеми слов'янознавства, 2008, Вип. 57.

Галицко-руская библиографія XIX-го столѣтія съ увзглядненіемъ рускихъ изданій появившихся въ Угорщинѣ и Буковинѣ. (1801 — 1886). Составиль Иванъ Ем. Левицкій. Том 1. Хронологическій списокъ публикацій (1801 — 1860). Львовъ Изданіе автора. Изъ типографіи Ставропігійского института 1886.

Галичо-рускій вѣстникъ. Головный редакторъ Николай Оустановичъ. Львѡвъ. Зъ ц.к. галиц. оурад. печатни. 1849, № 5, Львѡвъ дна 17. липца.

Галичо-рускій вѣстникъ. Головный редакторъ Николай Оустіиновичъ. Львѡвъ. Зъ ц.к. галиц. оурид. печатни. № 17, Львѡвъ дна 9 (21) серпна 1849.

Грамматика Рѣского Азыка составлена Яковомъ Головацкимъ ц. к. Профессоромъ рѣского азыка и словестности рѣскои при всеучилищѣ Львѡвскѡмъ. Во Львовѣ. Напечатано черенками Инститѣта Ставропігіаньского. 1849.

*Гриценко, П. Ю.*, Надсянський говір, у кн.: Українська мова: Енциклопедія. Київ 2004.

*Гриценко А. П.*, Прикметник, у кн.: Історія української мови. Морфологія, відпов. ред. Німчук В. В., Київ 1978.

*Грунський, М., Ковальов, П.*, Історія форм української мови (підручна книга для педвишів), Харків 1931.

*Даниленко, В. П.*, Русская терминология. Опыт лингвистического описания. Москва, Наука 1977.

*Демидов, Д. Г.* Какого разряда местоимения онъ — оный, его и онъ — его? Исторический, генетический и культурно-психологический аспекты. У зб.: Учен. зап. Казан. ун-та. Сер. Гуманит. науки. 2010. Т. 152, кн. 6.

*Єрмоленко, С. Я.*, Історія української літературної мови, у кн.: Українська мова. Енциклопедія. Київ 2004, С. 232—235.

*Жилко, Ф. Т.*, Нариси з діалектології української мови. Київ, Радянська школа 1955.

*Жовтобрюх, М. А.*, Фонетика, у книзі: Історія української мови. Фонетика, відп. ред. Німчук В. В., Київ 1979.

- Жовтобрюх, М. А., Волох, О. Т., Самійленко, С. П., Слинько, І. І.* Історична граматики української мови, Київ 1980.
- Жовтобрюх, М.* Мова української преси (до середини дев'яностих років XIX ст.), Київ 1963.
- Иванов, В. В.* Историческая грамматика русского языка. Москва, Просвещение 1964.
- Ильина Л. А., Сычева О. В.* Лексическое заимствование: переход иноязычий или внутриязыковое создание? у зб.: Гуманитарные науки в Сибири. Вып. 4, 1998.
- Історія українського правопису. Хрестоматія. Упорядники В. В. Німчук, Н. В. Пуряєва, Київ, 2004.
- Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835—49. Видав Др. Кирило Студинський. Частина 1. У Львові 1909, С. LI.
- Кримський, А.* Нарис історії українського правопису до 1927 року, у зб. Записки Історично-філологічного відділу, Кн. XXV (1929). У Києві. З друкарні Всеукраїнської Академії Наук, 1929.
- Кузнецов, П. С.* Очерки исторической морфологии русского языка, Москва, Издательство Академии наук СССР 1959.
- Левицький, К.* Історія політичної думки галицьких українців (1848 — 1914). На підставі споминів, Львів 1926.
- Ленець, К. В.* Макаронічна мова, у кн.: Українська мова: Енциклопедія. Київ 2004.
- Майоров, А. П.* Указательные местоимения сей, тот, оной, этот в деловом языке XVII — XVIII вв. У зб.: Русский язык в научном освещении. Москва, Языки славянской культуры 2004, № 2 (8).
- Маковей, Осип, др.* З історії нашої фільмології. Три галицькі граматики (Іван Могильницький, Йосиф Левицький і Йосиф Лозинський). У зб. Записки НТШ, Т. LI. Рік 1903, кн. 1.
- Максимович, М.* О правописаніи Малороссійскаго языка, у зб. Історія українського правопису. Хрестоматія. Упорядники В. В. Німчук, Н. В. Пуряєва, Київ 2004.
- Мацюк, Г.* Прескриптивне мовознавство в Галичині (перша половина XIX ст.). Львів, Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка 2001.
- Мозер, М.* рецензія на працю Jan Fellerer, Mehrsprachigkeit im galizischen Verwaltungswesen (1772–1914). Eine historisch-soziolinguistische Studie zum Polnischen und Ruthenischen (Ukrainischen), Köln – Weimar – Wien (Böhlau) 2005 (Bausteine zur slavischen Philologie, Bd. 46). 395 S. in: Zeitschrift für Slavische Philologie 64, 2005/6, H. 1.
- Мозер, М.* Два «руські» (українські) букварі з півавстрійської Галичини, у кн.: Мозер, М., Причинки до історії української мови. За заг. ред. С. Вакуленка, Харків 2008.
- Мозер, М.* Деякі віденські причинки до вироблення українських термінологічних систем, у кн.: Мозер, М., Причинки до історії української мови. За заг. ред. С. Вакуленка, Харків 2008.
- Мозер, М.* Львівський «Руско-славенській Букварь» 1847 р. і його мовна концепція, у кн.: Мозер, М., Причинки до історії української мови. За заг. ред. С. Вакуленка, Харків 2008.
- Мозер, М.* Мовне відродження галицьких українців (1772—1848/49 pp.) у центральноевропейському контексті, у кн.: Мозер, М., Причинки до історії української мови. За заг. ред. С. Вакуленка, Харків 2008.
- Мозер, М.* Мовний світ львівського Studium ruthenum, у кн.: Мозер, М., Причинки до історії української мови. За заг. ред. С. Вакуленка, Харків 2008.
- Мозер, М.* Уживання української мови греко-католицькою Церквою в Галичині, у кн.: Мозер, М., Причинки до історії української мови. За заг. ред. С. Вакуленка, Харків 2008.
- Мозер, М.* Українська («руська») версія «Общого Вѣстника законовъ державныхъ и правительства» (1849—52 pp.), «Вѣстника законовъ державныхъ для королевствъ и краѣвъ въ державной думѣ заступленныхъ» (1870—95/96 pp.) і Вістника законів державних для королівств і країв заступлених в раді державній» (1895/96—1918), у кн.: Мозер, М., Причинки до історії української мови. За заг. ред. С. Вакуленка, Харків 2008.



- Мозер, М.*, Що таке «проста мова»? у кн.: Мозер, М., Причинки до історії української мови. За заг. ред. С. Вакуленка, Харків 2008.
- Мозер, М.*, «Язичіє» — псевдотермін в українському мовознавстві, у кн.: Причиники до історії української мови. За заг. ред. С. Вакуленка, Харків 2008.
- Мозер, М.*, Язык Литовских Статутов и вопрос о его „нормализации“ (с синопсисом параллельных мест первого раздела Статутов 1529, 1566 и 1588 гг., in: *Studia Russica XXIII* (Budapest) 2009.
- Москаленко, А.*, Нарис історії української лексикографії, Київ 1961.
- Мякишев, В.*, Язык Литовского Статута 1588 года, Kraków 2008.
- Нариси з морфології старослов'янської мови східнослов'янських пам'яток XI – XIII ст. Відп. ред. В. Німчук, Київ, Інститут української мови НАН України 2008.
- Нещименко, Галина*, Несколько замечаний по поводу заимствований и их адаптации в языке-реципиенте, у зб.: *Prace filologiczne. Tom LIII. Warszawa, 2007.*
- Німчук, В. В.*, Передмова, у кн.: Історія українського правопису. Хрестоматія. Упорядники В. В. Німчук, Н. В. Пуряєва, Київ, 2004.
- Німчук, В. В.*, Прислівник, у кн.: Історія української мови. Морфологія, відпов. ред. Німчук В. В., Київ 1978.
- Німчук, В. В.*, Сполучник, у кн.: Історія української мови. Морфологія, відпов. ред. Німчук В. В., Київ 1978.
- Петрунин В. О.*, Из истории письменного-деловой речи (имена на -тель в юридических памятниках письменности Древней Руси и Петровской эпохи, у зб.: Развитие словарного состава русского языка XVIII века (вопросы словообразования). Ленинград 1990.
- Погрібний, Микола*, Українська літературна вимова. Дніпропетровськ 1992.
- Россійская грамматика Михайла Ломоносова. Печатана въ Санктпетербургѣ. При Императорской Академіи Наукъ 1755 года.
- Рудницький, Ярослав*, Як говорити по літературному? Прага, Українське видавництво «Пробоем», 1941.
- Русанівський, В. М.*, Дієслово, у кн.: Історія української мови. Морфологія, відпов. ред. Німчук В. В., Київ 1978
- Русанівський, В. М.*, Історія української літературної мови. Київ 2001.
- Русская грамматика, Т. 1: Фонетика. Фонология. Ударение. Интонация. Словообразование. Морфология. Т.2: Синтаксис. Гл. ред. Шведова, Н. Ю. Москва 1980.
- Русская грамматика Александра Востокова, по начертанию его же сокращенной Грамматики полнѣе изложенная. Санктпетербургъ, въ Типографіи И. Глазунова.
- Русское правописание. Руководство составленное по поручению второго отдѣления императорской академіи наукъ академикомъ Я. К. Гротомъ. Одиннадцатое издание. Санктпетербургъ. Типографія Императорской Академіи Наукъ. 1894.
- Самійленко, С. П.*, Дієслово, у кн.: Порівняльна граматика української і російської мов. Київ 1961.
- Самійленко, С. П.*, Займенник, у кн.: Історія української мови. Морфологія, відпов. ред. Німчук В. В., Київ 1978.
- Самійленко, С. П.*, Іменник, у кн.: Історія української мови. Морфологія, відпов. ред. Німчук В. В., Київ 1978.
- Самійленко, С. П.*, Співвідношення повних і стягнених прикметникових форм в українських говорах, у зб.: Середньонадніпрянські говори (збірник статей), Київ 1960.
- Соболевский, А. И.*, Лекции по истории русского языка. Санкт-Петербург 1891.
- Соколова, М. А.*, Очерки по исторической грамматике русского языка, Ленинград 1962.
- Студинський, К.*, Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850-62, Т.І-ІІ (Збірник фільологічної секції наукового товариства імені Шевченка, Т. VIII-IX), У Львові 1905.

*Суперанская, А. В., Подольская, Н. В., Васильева, Н. В.*, Общая терминология. Вопросы теории. Ответственный редактор кандидат филологических наук Т. Л. Канделаки. Москва, Наука 1989.

Сучасна українська літературна мова. Морфологія. За заг. ред. І. Білодіда, Київ 1969.

*Толстой, Н. П.*, Литературный язык у сербов в конце XVIII — начале XIX века, у кн.: Национальное возрождение и формирование славянских литературных языков. Москва, 1978.

Три вступительні предподаваніа о рѣсқой словесности. Сочиненіе Якова Головацкого, публ. Профессора Руского языка и Словесности Руской при ц. к. Львѣвскѣмъ Университетѣ. Накладом Галицко-Руской Матицѣ. Вѣ Львовѣ. Напечатано черенками Института Ставропигіанскаго. 1849.

*Франко, З. Т.*, Іван Франко про роль говорів Наддніпрянщини у формуванні української літературної мови, у зб.: Полтавсько-київський діалект — основа української національної мови. Збірник статей. Київ, Вид-во АН УРСР 1954.

*Франко, І.*, Етімологія і фонетика в южнорускій літературі, у газ.: Народ, Коломия 1894, № 15, 1 серпня 1894.

*Худаш, М. Л.*, Лексика украинских деловых документов конца XVI — начала XVII вв. (на материалах Львовского Ставропигиального братства), АКД, Киев 1961.

*Чепіга І. П.*, Діакритичні знаки, Українська мова: Енциклопедія. Київ 2004.

*Чепіга, І. П.*, До відтворення в українських давніх текстах звука [й] та звукосполюки [йі], у ж.: Українська мова, 2007, № 2.

*Чумаков В. Т.*, Ё — седьмая, счастливая буква азбуки, [http://www.gramota.ru/biblio/magazines/gramota/orthografia/28\\_127](http://www.gramota.ru/biblio/magazines/gramota/orthografia/28_127).

*Шахматов, А. А.*, Историческая морфология русского языка, Москва 1957.

*Шевельов, Ю.*, Історична фонологія української мови, Харків 2002.

*Шерех, Ю.*, Нарис сучасної української літературної мови, Мюнхен 1951.

*Шило, Г. Ф.*, Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра. Львів, Львівський державний педагогічний інститут, 1957.

*Широкова, А. Г., Нецименко, Г. П.*, Становление литературного языка чешской нации, у кн.: Национальное возрождение и формирование славянских литературных языков. М. Наука, 1978.

*Й[ків]. Г[оловацький]*, Де що о дѣловѣмъ языкѣ у насъ на Руси, у г. Зоря Галицка, Львѣвъ, дня 15/ 27 Лютого 1850, Ч. 17.

## SUMMARY

*Ihor Datsenko*

*The Ukrainian administrative language in Galicia and its terminology (1849—1895)*

In the present thesis special traits of the Ruthenian (Ukrainian) official language in the Habsburg Monarchy used by the central government in Vienna during 1849 - 1895 (with an interval in 1853 - 1869) are investigated. The “Journal of the state laws” was published in Austria from 1849 to 1918 in ten languages of the empire, including Ruthenian. Their texts, translated from German, are an example of the official style of the Ukrainian contemporary literary language in the process of its formation. Time frames of the research 1849—1895 were caused by the use of a special official language system, which in Ukrainian linguistics is sometimes called “jazyčije” and based on etymological orthography, Russian and Old Slavic elements. Through the lack of appropriate terminology the Austrian government formed a commission to conclude legal and political terminology of the Slavic languages. The indispensable condition of making the new terminology was to follow the principle of linguistic purism, which took into account the historical development of language and its current state. The result of the Ruthenian section was the publication of German-Ruthenian dictionary of “Legal and political terminology” in Vienna in 1851, which covered a wide range of vocabulary.

The focus on previous periods of language development was caused by the common process of forming Slavic literary languages based on the best examples of the past eras. In the “Journal of the state laws” conservative approach is fully manifested in the use of Old Slavic graphics and etymological spelling, which is caused by imitation of Ukrainian written language of previous centuries.

A number of historical features are fixed on the lexical level too. But in general the development of the Ruthenian administrative language in Galicia was marked by the influence of the Russian, Polish, German, Czech, Old Slavic as well as the South Slavic languages. This influence could be caused by the low capacity of the Ukrainian vernacular in the middle 19<sup>th</sup> century, by many multilingual contacts in the multicultural society in Galicia, where the most important languages were German and Polish, and by the ideas of the Austroslavism. Through the mediation of Polish and German some terms were borrowed from Latin, Italian and French. They were the source for the calques in Ruthenian too.

The publishing of the Ruthenian version of the “Journal of the state laws” in etymological orthography ended in 1895, when the phonetic spelling was put to use.

This complex subject of research demanded hybrid and multiple approaches by different academic disciplines, such as linguistics, Slavonic and German studies, history and legal sciences. The following methods were used in the research: comparative-historical, a retrospective analysis of words and grammar forms using examples from the Slavic languages of XIX century; descriptive, defining peculiarities of the official style of the Ruthenian language in Galicia in the middle 19<sup>th</sup> century; structural, description of the language system on the structural levels – lexical and grammatical - of the Ruthenian language.

## ZUSAMMENFASSUNG

*Ihor Datsenko.*

*Die ukrainische Amtssprache in Galizien und ihre Terminologie (1849—1895)*

In der vorliegenden Arbeit werden die Eigenschaften der ruthenischen (ukrainischen) Amtssprache in der Habsburgermonarchie untersucht, die von der Zentralregierung in Wien während der Jahre 1849 bis 1895 (mit einer Unterbrechung von 1853 bis 1869) benutzt wurde. Die "Gesetz- und Regierungsblätter" wurden von 1849 bis 1918 in zehn Sprachen des Reiches, darunter auch auf Ruthenisch, veröffentlicht. Ihre Texte, aus dem Deutschen übersetzt, sind ein Beispiel für den offiziellen Stil der modernen ukrainischen Schriftsprache im Prozess seiner Entstehung. Der Zeitrahmen der Forschung (1849—1895) erklärt sich durch die Verwendung eines besonderen Sprachsystems, das auf der etymologischen Rechtschreibung sowie russischen und altkirchenslawischen Elementen basiert. Diese Schriftsprache in Galizien wird in der ukrainischen Sprachwissenschaft manchmal als „jazyčije“ bezeichnet. Durch den Mangel einer geeigneten Terminologie gründete die österreichische Regierung eine Kommission, um die rechtliche und politische Terminologie der slawischen Sprachen zu vervollständigen. Eine wichtige Bedingung für die Bildung einer neuen Terminologie war das Prinzip des sprachlichen Purismus, das auf die historische Entwicklung der Sprache und seinen aktuellen Zustand Rücksicht nehmen sollte. Als Ergebnis wurde im Jahre 1851 das Wörterbuch der "Juridisch-politischen Terminologie" veröffentlicht, das ein breites Spektrum des Wortschatzes abdeckte.

Der Fokus auf frühere Perioden der sprachlichen Entwicklung erklärt sich durch den gemeinsamen Prozess der Herausbildung der slawischen Schriftsprachen, welche auf die besten Beispiele der vergangenen Epochen rekurrierten. In den „Gesetz- und Regierungsblättern“ äußerte sich dieser konservative Ansatz in der Verwendung der altslawischen Grafiken und der etymologischen Rechtschreibung, die durch die Nachahmung der ukrainischen Schriftsprache der vergangenen Jahrhunderte bedingt ist.

Eine Reihe von historischen Eigenschaften sind auch auf der lexikalischen Ebene fixiert. Im Allgemeinen wurde aber die Entwicklung der ruthenischen Verwaltungssprache in Galizien durch den Einfluss der Russischen, Polnischen, Deutschen, Tschechischen, Altkirchenslawischen sowie der südslawischen Sprachen markiert. Dieser Einfluss wurde durch die geringe Entwicklung der ukrainischen Volkssprache in der Mitte des 19. Jahrhunderts, durch die vielen mehrsprachigen Kontakte in der multikulturellen Gesellschaft in Galizien, wo die wichtigste Rolle Deutsch und Polnisch spielten, und durch die Ideen des Austroslawismus bedingt. Durch die Vermittlung des Polnischen und Deutschen wurden einige Begriffe aus dem Latein, Italienischen und Französischen entlehnt. Polnisch und Deutsch waren auch die Quelle für die Lehnübersetzungen im Ruthenischen.

Die Veröffentlichung der ruthenischen Version der „Gesetz- und Regierungsblätter“ in etymologischer Rechtschreibung endete im Jahr 1895, als die phonetische Schreibweise eingeführt wurde.

Dieses komplexe Forschungsthema forderte multidisziplinäre Ansätze von verschiedenen wissenschaftlichen Disziplinen, wie Linguistik, Slawistik, Germanistik und Rechtswissenschaft. Die folgenden Methoden wurden in der Forschung eingesetzt: historisch-vergleichende Methode, eine retrospektive Analyse der Wörter und der grammatischen Formen anhand von Beispielen aus den slawischen Sprachen des 19. Jahrhunderts; diskriptive Methode, Definieren der Besonderheiten des offiziellen Stils der ruthenischen Sprache in Galizien in der Mitte des 19. Jahrhunderts; strukturelle

Methode, Beschreibung der Sprache auf den strukturellen Ebenen – den lexikalischen und grammatikalischen.

## CURRICULUM VITAE

*Ihor Datsenko*

1982 geboren in der Ukraine.

1999 – 2004 Studium der Ukrainistik und Germanistik an der Pädagogischen Universität Sumy.

2004 – 2007 Aspirantur am Institut für ukrainische Sprache der Nationalakademie der Wissenschaften der Ukraine.

2007 Mai Stipendium des Centre for Studies on the Classical Tradition in Poland and East-Central Europe („OBTA“) der Universität Warschau.

2007 Abschluss der Dissertation „Geschichte der Herausbildung der Lokaladverbien im Ukrainischen“. Akademischer Grad „Kandidat der Wissenschaften“.

2008 – 2011 Teilnahme am Doktoratskoleg „Das österreichische Galizien und sein multikulturelles Erbe“.

2008 August, Bibliotheksrecherchen in Warschau (Polen)

September, Archiv- und Bibliotheksrecherchen in Lwiw (Ukraine)

2009 Februar, Archiv- und Bibliotheksrecherchen in Lwiw (Ukraine)

März, Archiv- und Bibliotheksrecherchen in Kyjiw (Ukraine) (2 Wochen)

### Teilnahme an den Konferenzen und Workshops

2006 Козацька доба в Україні (Kiev, Ukraine)

Надзённыя праблемы лексікалогіі і анамастыкі славянскіх моў (Mazyr, Belarus)

Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury (Olmütz, Tschechien)

2007 Історія української мови крізь призму слова (Lwiw, Ukraine)

2009 Workshop: (De)Konstruktion Galiziens. Kommunikation - Transformation - kulturelles Gedächtnis (Wien)

Wielkie Księstwo Litewskie (Bydgoszcz, Polen)

2010 Galicia in the 20th Century. A Region in the Shadows of Empires (Lwiw, Ukraine)

Пам'ятка як джерело вивчення історії мови (Lwiw, Ukraine)

## Publikationen

### Artikel

1. Студії щодо прислівника *де* // Філологічні науки. Збірник наукових праць. – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005.
2. Адвербіальна транспозиція прийменниково-відмінкових форм у староукраїнських текстах XVI – XVIII ст. // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: збірка наукових статей. – Випуск 15. – К.: ХІК, Часи козацькі, 2006.
3. Взаємодія прислівникової локативної та якісної семантики в історії української мови // Лексикографічний бюлетень. – Випуск 14. – К., 2006.
4. Взаємозв'язок прислівникової темпоральної та локативної семантики в історії української мови // Надз'янення проблеми лексикалогії і анамастыкі славянських моў. Зборнік навуковых артыкулаў. – Мазыр: УА МДПУ, 2006.
5. Деякі західноукраїнські граматики про прислівник // Наукові записки. Філологічні науки. – Т. 60. – К.: Видавничий дім «Кисво-Могилянська академія», 2006.
6. Особливості вживання відзайменникових прислівників місця в пам'ятках давньоукраїнської мови // *Ucrainica II. Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury. 1. část. Sborník článků.* – Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006.
7. Інна Петрівна Чепіга [некролог] // Українська мова. – 2007. – № 3. [Mitautor – V. Nimchuk].
8. Адвербіальна транспозиція прийменниково-відмінкових форм у художніх та полемічних текстах (на матеріалі прислівників місця) // Українська історична та діалектна лексика. – Львів. 2007. – Вип. 5.
9. Das Wörterbuch der Juridisch-politischen Terminologie (1851) als Index der galizischen Realität // *Galizien. Fragmente eines diskursiven Raums.* Wien, 2009.
10. Дві пам'ятки української юридичної лексикографії — словник „Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Deutsch-ruthenische Separat-Ausgabe“ та «Німецько-руський словар висловів правничих і адміністративних» К. Левицького // Лексикографічний бюлетень, Вип. 17, Київ, 2009.
11. Наследие Великого княжества Литовского в украинском деловом языке австрийской Галиции // *Wielkie Księstwo Litewskie, Bydgosć* 2010.

### Rezensionen:

1. Мякишев В. Язык Литовского статута 1588 года. Kraków: Lexis, 2008 // *Studia Russica.* Budapest, 2009

### Im Druck:

1. Geschichte der Herausbildung der Lokativadverbien im Ukrainischen. Kyjiw, Nationalakademie der Wissenschaften der Ukraine, Institut für ukrainische Sprache. (Monografie)

